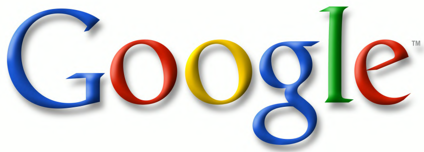

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

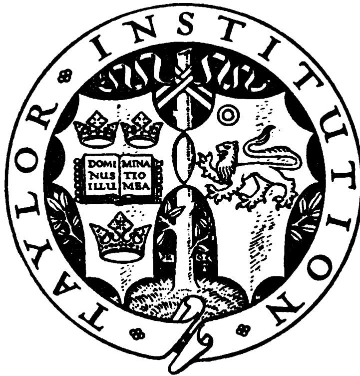
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

~~C. 62 a.~~

Comenius Collection

PG4075. H3

302595561-

L 118

401/1115
23.50

BRUS

JAZYKA ČESKÉHO.

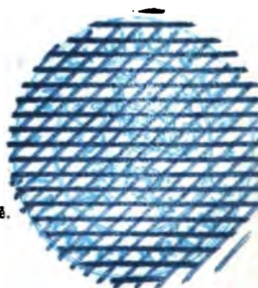
PŘÍSPĚVEK K DĚJINÁM OSVĚTY VŮBEC

A SLOVANSKÉ I ČESKÉ ZVLÁŠTĚ.

SEPSAL

MARTIN HATTALA,

c. k. ř. a v. professor filologie slovanské na zdejši universitě.

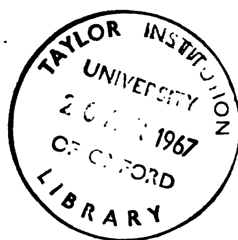

Nos ea, quae sunt in usu vitaque communi, non ea, quae finguntur aut optantur, spectare debemus.
CICERO de amic. 5, 18.

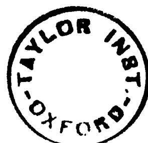
V PRAZE.
NÁKLADEM KNĚHKUPECTVÍ: I. L. KOBER.
1877.

Veškerá práva si vyhražují spisovatel a nakladatel.

Národní knčhtiskárna: I. L. Kober v Praze.

OBSAH.

Výklad skrácenin nejčastěji potřebovaných a méně známých.

Pís. Prostonárodní české písně a říkadla. Sebral a vydal K. J. Erben. V Praze 1864. Litery *a* a *b* u čísel znamenají prvý a druhý sloupec. Právě tak se dokládám často i slovníku Jungmannova a Lindeho.

Pjes. II. Srpske narodne pjesme, skupio ih i na svijet izdao Vuk Stef. Karadžić. Knjiga druga, u kojoj su pjesme junačke najstarije. U Beču 1845. Prvé z arabských čísel znamená stranu, druhé verš.

RK. Rukopis kralodvorský. Vydání fotografické. V Praze 1862. Prvé číslo znamená stranu, druhé řádek.

Suš. Moravské národní písně s nápěvy do textu vřaděnými. Sebral a vydal Frant. Sušil. V Brně 1860. Číslo znamená pravidelně stranu.

Výb. Výbor z literatury české. V Praze 1845 a 1868. Římské číslo znamená díl, z arabských pak prvé sloupec a druhé řádek anebo verš.

Zpiev. Národnié zpievanky čili písně světské Slováků v Uhrách, sebrané od mnohých, v pořádek uvedené, vysvětleními opatřené a vydané od J. Kollára. V Budíně 1834 a 1835. Římské číslo znamená díl, arabské stranu.

ÚVOD.

Mimo historii politickou a básnictví nejvíc a nejochotněji obírali sme se od prvopočátků novověké literatury své až podnes jazykozpytem čili tím oborem, k jehožto vzdělání i já skrovné schopnosti své nejraději obracím.

Do r. 1848 pak ujímali sme se téhož oboru i mnohem horlivěji než kteréhokoli jiného. Dokazovati toho též nepotřebuji než jen objasniti poněkud; co se tuším dostatečně stane, obrátím-li zřetel ct. čtenářů svých jen k těmto věcem.

Poprvé tehdejší vlastenci naši měli se přede vším o vzkříšení ducha národního a vzdělání přirozeného jemu organu čili mateřštiny naší zasazovati. Pročež skoro každý z nich všemožně o to dbal, aby byl literatem vůbec a filologem zvláště.

Podruhé dle P. J. Šafaříka [1]) objevil se skutečně již i před r. 1848 „jeden Adam trochu levné ceny, který nás Čechoslovany titulem filologického národu poctil.“ Důvodům toho pak Šafařík tamže nejen neodporoval než i tak hroznými je býti uznal, že konečně neváhal, ovšem ironicky, ani „doufati, že prý nás druhý Adam brzo ráznějším a významnějším titulem abecedářského národu poctí.“

Druhý z tehdejších výtečníků našich, J. Jungmann, obával se toho jistě též, zaznamenav o rok dříve ve 25tém ze svých Zápisků [2]) mezi jiným i toto: Naše spisovatelství jest prý posud zahrada obecná bez zahradníka, kdež každý komu se zachce sází své byliny, jedlé nejedlé, zdraví škodlivé, babylonská matenice, žádné školy, pouzí samoukové, žádná jednota,

---

[1]) Hlasové o potřebě jednoty spisovného jazyka pro Čechy, Moravany a Slováky. V Praze 1846. str. 85 a 86.

[2]) Které nejspíše r. 1845 byly složeny a nejhojněji posud vydány v Časopise mus. r. 1871 na str. 258—286 a 335—358. Dotčený zápisek stojí tam na str. 282 a 283.

samé sekty, žádný celek, samé drobty, nikde tělo ústrojné, oživené, všude prvky a živlové různí sobě odporující, aniž jest, kdo by vtipné svéhlavce, mudrující kazimluvce napravoval, překladačů nedospělých, luzu káral, a blázny moudřeti učil.

Nekaždému dřevu dostane se býti fládrem. Tak zní jedno z našich přísloví a hodí se ovšem i sem. Dle druhého z nich zase „nemůže prý býti takého šprochu, aby v něm nebylo pravdy trochu.“ Bezpečně tedy můžeme za taký míti a sem obrátiti i tento: Allgemeine theilnahme an einem werke hat gewöhnlich allgemeine pfuscherei zur folge.

Přes to přese všechno vynikli sme jistě za tak zvané vlastenecké doby literatury své čili do r. 1848 pěstováním filologie nevšedně aspoň nad ostatní Slovany, dospěvše předně ke šťastnému založení a znamenitému zvelebení slavistiky vůbec skrze J. Dobrovského a P. J. Šafaříka, podruhé pak k nejlepšímu ze všech dosavadních slovníků slovanských skrze J. Jungmanna.

Prvé z těch chvál totiž ochotně nás uznávají hodnými nejen ostatní Slované než i ti z cizinců, kteří slovanským věcem s dostatek rozumějí, ale nevždy tolik přejí, kolik by vlastně měli.

Takým byl na př. A. Schleicher i dle německé repliky mé, vydané [1]) hlavně proti němu. Tam totižto hned s počátku milerád vyznávám, že on znalostí jazyků slovanských neobyčejně vynikal nejen nad německé předchůdce než i vrstevníky své a že sobě o jazykozpyt vůbec a slovanský zvláště znamenitých zásluh vydobyl. Dále však dokličuji tamže více příklady a svědky hodnověrnými i toho, že Schleicher ani s německými společníky svými jiného smýšlení vůbec a s protivníky pavučině podobného monismu (srv. §. 1) svého zvláště nezacházel slušněji, nežli sem to již i česky aspoň mimochodem a sice v Osvětě Vlčkově (r. 1872 na str. 387) oznámil.

Nelze tedy rozumně ani o tom pochybovati, že se Schleicher nad nás i mnohem výš a častěji vynášel než nad

---

[1]) Pod titulem: August Schleicher und die slawischen Consonantengruppen. Ein Beitrag zur neuesten Geschichte der indoeuropäischen Sprachforschung überhaupt und der slawischen insbesondere. Prag 1869.

německé společníky své. Ale dopřál nám přece nejednou té cti, o kterou právě jde.

Tak na př. ve znamenité rozpravě o mluvnici české [1]) uznává Schleicher výslovně „Dobrowský's für ihre Zeit grossartigen und der wissenschaftlichen Slawistik bahnbrechenden Leistungen.“ Šafaříkovy Počátky staročeské mluvnice pak vyhlašuje tamže za „ein Meisterwerk, worin der Standpunkt Dobrowský's zuerst aufgegeben und überschritten worden ist.“ Chválami těm podobnými počíná Schleicher i oznámení obou dole jmenovaných spisů mých.

Slovník Jungmannův naproti tomu nedošel ještě bohužel ani u nás dotčeného uznání, ačkoli je ho vrchovatou měrou hoden i dle těch důvodů samých, které sem už v rozpravě dole [2]) jmenované mimochodem vyložil.

Ani dle těch totižto nelze zapírati, že u nás posud i samé podstatě Jungmannova slovníku čili tomu, čím on nad vzor svůj, Słownik języka polskiego, vydaný poprvé od Lindeho a podruhé redakcí historika A. Bielowského ve Lvově r. 1854 do 1860, nejvíc a nejchvalitebněji vyniká, váže sobě náležitě již i ž i v é čili o b e c n é řeči, — slovy i skutky odporují mnozí a sice i takoví, kteří by se ho nejhorlivěji a nejobratněji ujímati měli, jsouce k tomu buď povoláním svým buď i jináče všelijak zvláště zavázáni.

Za takové pokládati sluší na př. K. J. Erbena, V. Zikmunda a všecky ty, kteří schválně hleděli přítrž učiniti té ohromné zkáze, které písemná čeština ani po vyjití Jungmannova slovníku bráti nepřestala, vydavše proti ní zvláštní spisy, z nichžto nejznamenitější slují Brusy a Fraseologiemi jazyka českého.

Ujav se tichého genia v poznámce 2 ke str. 10 rozpravy výše jmenované proti Erbenovi a Zikmundovi, měl sem přirozeně i zvláštní brusiče jazyka českého na mysli, ale žádného z nich nevšimnul sem sobě tamže více než odložil sem

[1]) Zeitschrift für die österreichischen Gymnasien. Wien 1850. S. 751—753. Tamže r. 1854 na str. 480 484 oznámil Schleicher i mé Zvukosloví a Srovnávací mluvnici mou v Beiträge zur vergleichenden sprachforschung r. 1858 čili I, 245—255.

[2]) Počátečné skupeniny souhlásek československých. Zvláštní otisk z Akt kr. čes. Společnosti nauk r. 1870, vydaný v Praze 1870. str. 10—16.

to na jiný čas slibem, že se proti dotčené zkáze zvlášť ozvu čili, zevrubněji vyložím, v čem ona hlavně vězí a jak by se jí dle mého mínění nejspíš a nejprospěšněji dala přítrž učiniti.

Do výkladu toho dal sem se poprvé v Širším sboře Matice české r. 1871, ale jen natolik, nakolik se mi to právě potřebným býti zdálo, abych posluchače své pohnul k odporu společnému proti téže zkáze; co se mi mnohem dřív a snadněji podařilo, nežli sem se nadál.

Jaknáhle sem totižto zejmena to vyložil, že ani nejznamenitější z Brusův a Fraseologií jazyka českého, vydaných od vyjití Jungmannova slovníku čili od r. 1839 do 1871, nemohou zmáhající se pořád zkáze písemné češtiny přítrže učiniti a sice hlavně proto, že i samé podstatě filologických zásad Jungmannových aneb i nejdůležitějším a nejbezpečnějším výsledkům novověkého jazykozpytu vůbec a slovanského zvláště víc odporují nežli Sychrův pokus dole [1]) jmenovaný: ustanovil Sbor dříve zpomenutý zvláštní výbor, který by se postaral o lepší Brus jazyka českého od předešlých.

Přestav teprva dne 29 června r. 1873 býti členem jeho, vím ovšem, jak a pokud dospěl za dva bez mála celé roky ku vytčenému sobě cíli; ale pochybuji, že bych, odpovědě na ty otázky, věci samé zvláště prospěti mohl.

Právě tak smýšlím i o příčinách, které mě konečně k tomu přijměly, abych z téhož výboru vystoupil a hleděl i veřejně a o své vlastní ujmě vykonati, k čemu sem se v té příčině též tak a sice nejen v rozpravě výše zpomenuté než i v Osvětě Vlčkově (r. 1872 na str. 297) zavázal.

Pročež beze všech dalších okolků připomínám, že sem podruhé s kathedry mnohem obšírněji nežli poprvé vykládal zkázu častěji jmenovanou a spůsob, jak by se jí nejspíš a nejprospěšněji dala přítrž učiniti, vzav v letním semestře r. 1874 „cizinské spůsoby mluvení vůbec a v češtině užívané zvláště" do úvahy.

Ve čtení tom všimnul sem sobě poněkud už i Brusů jazyka českého, vyšlých od r. 1871 do 1874. Nevyniká žádný

---

[1]) Versuch einer böhmischen Phraseologie, durch kurze, alphabetisch geordnete, den ächten Geist der čechischen Sprache aussprechende, und der grösseren Gemeinnützigkeit wegen verdeutschte Sätze, vorgetragen von Mathias Jos. Sychra, Pfarrer. Brünn 1821 und 1822.

ani z těch ničím nad Sychrův pokus, vydaný téměř o dvacet let dříve než Jungmannův slovník byl dokonán.

Spíše naopak přetíženy jsou i ony vesměs i takými vadami, že mi naskrze nelze o novověkém broušení jazyka českého vůbec podstatně jináče souditi než Jungmannovi o spisovatelství našem vůbec do r. 1845 dle toho, co sem ze Zápisků jeho výše (na str. 2) vypsal.

Obecné čili veřejné mínění české zní ovšem i v té příčině a zejmena o K. J. Erbenovi a V. Zikmundovi, počtených již i tu (na str. 4) ku protivníkům Jungmannovým, o mnoho příznivěji; ale kdo by se tím řídil u věcí vědeckých vůbec?

Leda ten, kdo ještě ani toho nezná anebo náležitě šetřiti nechce, že „v dějinách osvěty stálo bohužel veřejné mínění až podnes téměř bezvýminečně na straně bludů v a pravda byla téměř povždy majetkem jednotlivců, kterým se pro vyznávání této pravdy všeliká příkoří činila. Dějiny pravdy jsou dějinami kaceřování, žalařování, mučení, na jeho cestách nalézáme kříže, šibenice a hranice, které divoká luza (a nejen luza hadry oděná) obskakuje.“

Tak se ozval nedávno jeden z nejlepších filosofů našich, G. A. Lindner, rozjímaje v Osvětě Vlčkově (r. 1873 na str. 184) o nesmrtelnosti. Nedokládá se tam sice žádného historika vzdělanosti, ale přisvědčiti mu sluší přece. Mezi těmi totižto je víc i takých, kteří veřejné mínění a hlavní organ jeho, tisk, ještě přísněji odsuzují než on.

Takým je na př. Friedrich von Hellwald, redaktor známého Auslandu a nevšední přítel i nás Slovanů. Zásady, kterými se on ve svých pracích vědeckých vůbec a v dole [1]) jmenovaných dějinách zvláště spravuje, odporují ovšem mým, ale jsou nyní módou, nelišíce se ničím podstatně od Darwinových [2]). Mohu tedy tuším bezpečně přestati na mínění jeho o veřejném mínění a tisku, jak se ho ve právě jmenovaných dějinách dočísti možná.

---

[1]) Culturgeschichte in ihrer natürlichen Entwicklung bis zur Gegenwart. Augsburg 1875.

[2]) Proti těm ozval sem se již i veřejně a častěji, ale jen mimochodem, jako na př. v rozpravě O jazykozpytě a přírodozpytě (Časopis mus. 1869. str. 211—242 a 332—365). Schvalně stalo se to posud jen s kathedry a sice v letním semestře r. 1874 německy a r. 1875 česky pod titulem: O Darwinově theorii a jazykozpytě.

Líče demokratické příspěvky k osvětě staročecké, píše na str. 260 mezi jiným i toto: „Darin liegt prý der Grundfehler der Demokratie, dass, gleichwie in der Despotie der Wille eines Einzigen, der Wille der Menge zum Herrscher wird. Dieser Wille der Menge gibt sich in der sogenannten öffentlichen Meinung kund. Diese öffentliche Meinung ist aber nicht nur das oben abgeschöpfte Resultat der philosophischen Theorien, welche die Mehrzahl der Halbgebildeten plausibel gefunden hat, sondern obendrein eine Metze, die sich Jedem Preis gibt, der sie genügend bezahlt. Und dieses Geschäft, die öffentliche Meinung zu machen, verstanden auch schon die griechischen Demagogen. Die Masse vernimmt Schmeicheleien, die ihr die Zungenfertigkeit gewandter Redner in's Ohr träufelt, genau mit dem nemlichen Behagen, wie der starre Despot die Lobsprüche seines kriechenden Höflings, und es ändert an dem Wesen des menschlichen Charakters nicht das mindeste, ob er vor den Augen eines Tyrannen oder vor den eben geläufigen Theorien einer gedankenlosen und zumeist urtheilsunfähigen Menge den Rücken krümmt."

Co se pak naší doby týče, za té dle str. 784 „knüpfen prý an das Walten der Maschine zwei wichtige Culturphoenomene an: der Pauperismus und die Prostitution. Unter milderen Formen hatten Beide früher bestanden, in ihrer heutigen Verschärfung niemals. Beide schreiten gegenwärtig mit einander Hand in Hand. In früheren Zeiten lernten wir religiöse Verirrungen, seltsame Begriffe der Gastfreundschaft und Habsucht als Ursachen der Prostitution kennen; jetzt dictirt sie die Noth. Die auffallende Vermehrung der Selbstmorde in der Gegenwart, wie in den Tagen des alten Rom mit dem Wachsen des Atheismus und dem Sinken der Volksreligion Schritt haltend, ist ein zuverlässiges Zeichen der Zeit, des herrschenden socialen Elendes. In unverkennbarem Zusammenhange steht damit die geistige Prostitution des männlichen Geschlechtes, die ihre Gedanken in der Gestalt ihrer Feder dem Meistbietenden verkauft und das wichtige Aufklärungsmittel, die Presse, mit geringer ehrenwerther Ausnahme zu einem feilen Werkzeuge der Parteileidenschaft, der Demoralisation, kurz der Volksverdummung, d. h. in ihr Gegentheil verkehrt hat."

Dle str. 794 a 795 zase „dass die Presse wesentlich den vorgetragenen Irrthümern der popularisirten, nicht der strengen, ungefälschten Wissenschaft ergeben ist, soll weder Urtheil noch Verurtheilung sein; man constatirt nur eine unläugbare Thatsache. Wie die Dinge heute liegen, ist die Presse ein einfaches, auf möglichsten materiellen Gewinn abzielendes Geschäft, bei dem der Satz: Vortheil treibt das Handwerk, volle Geltung besitzt. Die dürren Resultate der ernsten unparteischen Forschung würden aber schwerlich den jeweiligen Parteizwecken dienlich erscheinen, und sind desshalb lieber ignorirt. Der Culturwerth der Presse ist demnach keinesfalls so hoch anzuschlagen, als es geschieht und namentlich als sie es selbst thut."

Proti čemu se Hellwald dobře ptá, pravě: „Hat man je angenommen, dass Menschen just dann am meisten die Wahrheit sprechen, wenn sie sich selbst am meisten loben?"

Dále nedá se on ani tím nic mýliti, že se k obraně tisku říká i píše: „Die Presse heilt prý die Wunden, die sie schlägt." Odpovídát i na to též dostatečně následujícími otázkami: „Ist es prý nicht im ganzen Reiche der Natur viel leichter Wunden zu schlagen als sie zu heilen? Und warum sollte just die Presse von dieser Regel eine Ausnahme machen?"

Konečně úplně obrací vniveč i následující omluvu tisku: „Die Presse kann nicht für die Verirrungen der öffentlichen Meinung verantwortlich gemacht werden; sie bringt nur zu Tage, was dieselbe in sich trägt." Ovšem, přisvědčuje Hellwald, ale dokládá, že prý „so leicht, ja noch leichter als die Regierung kann die Presse die bösen Anlagen eines Volkes hegen und pflegen. Ja, die Presse ist eine Macht. Wer es läugnen will, befrage nur die Industrie der marktschreierischen Inserate. Wie viel schädlicher Unsinn findet seinen einträglichen Absatz, blos weil er und obgleich er in notorisch bezahlten Ankündigungen sich selbst preist? Und wie sollte dasselbe Mittel nicht noch unendlicher mehr wirken, wenn es unter dem Scheine des uneigennützigen Dienstes für's gemeine Wohl daher kommt? Also sicherlich die Presse ist eine Macht; aber sie ist so wenig wie irgend etwas auf der Welt eine unbedingt gute, heilsame, ja heilige

Macht. Wie sollte sie es auch sein? Wird sie nicht von Menschen bedient, und sind diese edler, erhabener, reiner als andere Sterbliche? Doch bleiben solche Versicherungen zu Gunsten der Presse der Regel nach unangezweifelt, denn, so weit das Auge reicht, alles ringsum ist Presse. ‚Mein ganzer Leib ist Gesicht,' sagte jener Wilde, den ein König fragte, ob es ihn in seiner Nacktheit nicht friere. Und weil alles, was lautbar wird, Presse ist, können auch die zweifelhaftesten Bursche als geheiligte Würdenträger der öffentlichen Meinung an das Höchste mit der Unnahbarkeit ihres Priesteramtes hintreten."

Tací „buršové" však neobjevují se jen mezi novověkými brusiči jazyka českého než i mezi filology našimi téhož času vůbec a grammatiky zvlášť a sice tak hojně a řádí vesměs tak hrozně, že bych se musel nejhorším z nich rovnati, kdy bych o dosavadním působení jejich příznivěji soudil než Jungmann o spisovatelství našem vůbec do 1845 r.

Důvodů toho mám už i více pohotově než jich ku dosažení cíle, o který mi právě jde, bezpečně potřebovati mohu. Zejmena grammatickými z nich nezavděčil bych se jistě značné většině těch čtenářů, které tu mám hlavně na zřeteli, počítaje k nim ze snadno pochopitelných příčin vzdělané Čechoslovany vůbec a ty zvláště, kteří se spisovatelstvím zanášejí nebo zanášeti míní. Mezi těmi totižto je přirozeně málo takých, kterým by čistě grammatické výklady po chuti a ku prospěchu zvláštnímu býti mohly.

Pročež umínil sem sobě hned po vyjití tohoto Brusu vydati zvláštní knihu o novověkém grammatictví českém vůbec a školském zvláště, kde právě předešlé mínění své o něm naschvál ospravedlniti se vynasnažím.

Ve Bruse svém pak dopřeji místa jen nejdůležitějším a nejsnadněji pochopitelným důkazům grammatickým, rozděle jej na dva hlavní díly. Ve prvém z nich obírati se budu věcmi, bez kterých se u broušení řeči vůbec naskrze nelze obejíti, ve druhém pak těmi, kterých u broušení češtiny zvláště šetřiti třeba.

PRVÝ DÍL.

O VĚCECH KU BROUŠENÍ ŘEČI VŮBEC NEJPOTŘEBNĚJŠÍCH.

§. 1. Rozdíl mezi člověkem a zvířetem.

„Jedině tím vynikáme nejvíce nad zvířata, že mluvíme mezi sebou a že mluvíce můžeme myšlénky své na jevo dávati.“

Tak rozeznal člověka od ostatních zvířat už Cicero, zabitý r. 44 před Kristem, zanechav po sobě ovšem i obšírnější výklad téhož rozdílu.

Dle toho a několika jiných výroků Ciceronových, vytčených a srovnaných ode mne jinde [1]) zevrubněji, zní rozdíl, o který právě jde, určitěji takto: člověk se liší od ostatních zvířat rozumným, svobodným a nesmrtelným duchem a takým tělem, které je s to, aby mluvilo, t. j. oznamovalo myšlénky neb úkony ducha myslícího článkovanými hlasy.

Od smrti Ciceronovy až podnes minulo již i více nežli dva tisíce let. Během těch prospělo ovšem člověčenstvo velmi ve všech vědách a uměních. I to je však neomylná pravda, že ani nejslavnější v té příčině učenci naší doby nedovedli ještě podstatně jináče rozeznati člověka od ostatních zvířat nežli Cicero, jemuž ovšem i lid náš od nepaměti a bez povědomí přisvědčuje, nazývaje zvířata hloupou a němou tváří. Vysvitá to s dostatek už i z dokladů, vyskytajících se v Jungmannově slovníku pod slovem *tvář*.

Dotčených učenců doložme se aspoň do třetice a sice poprvé Viléma Humboldta, jelikož ho kromě rodáků jeho i náš P. J. Šafařík a to právem pokládá za nejdůmyslnějšího

---

[1]) De contiguarum consonantium mutatione in linguis slavicis. Zvláštní otisk z Akt kr. čes. Společnosti nauk r. 1865 a 1866, vydaný v Praze 1867. str. 44 a 45. Prvý z dotčených výroků Ciceronových zní (De or. I, 8, 32) vlastně takto: Hoc uno praestamus vel maxime feris, quod colloquimur inter nos et quod exprimere dicendo sensa possumus.

ze všech dosavadních jazykozpytců. Dle něho [1]) pak „der Mensch ist nur durch Sprache Mensch, und die Sprache nur dadurch Sprache, dass sie den Anklang zu dem Gedanken allein in dem Wort sucht."

Podruhé hlava jazykozpytců, znajících se k materialismu čili, jak oni raději říkají, k monismu, A. Schleicher hlásá [2]) též opravdu, že prý „die Sprache, d. h. der Gedankenausdruck durch Worte, ist das einzige ausschliessliche Charakteristicum des Menschen. Lautgebärden, zum Theile sehr entwickelte Lautgebärden zum unmittelbaren Ausdrucke seiner Empfindungen und seines Begehrens hat auch das Thier und mittels derselben ist eine Mittheilung der Empfindungen unter den Thieren möglich, wie mittels anderer Gebärden. Durch den Gefühlsausdruck können allerdings bei Anderen Vorstellungen hervorgerufen werden. Deshalb pflegt man auch wol von Thiersprachen zu reden. Die Fähigkeit des unmittelbaren Gedankenausdruckes durch den Laut besitzt jedoch kein Thier. Und nur dies versteht man unter Sprache." Co se pak hluchoněmých týče, o těch jest i dle Schleichera vůbec známo, že řečí aspoň bytně (potentia nebo virtualiter) vládnou, t. j. oni se neliší podstatně tělem a duchem od lidí, kteří skutečně mluví; jináče by se nemohli naučiti ani psáti ani mluviti.

Konečně dle P. J. Šafaříka, kterého jen zeť jeho i to velmi mylně vyhlásil za monistu, „bez jazyka byl by prý [3])

---

[1]) Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues und ihren Einfluss auf die geistige Entwickelung des Menschengeschlechts (Gesammelte Werke. Berlin 1841—1852. VI, 541). Na str. 66 a 67 tamž anebo na str. 45 rozpravy mé dříve jmenované možno se dočísti obšírnějšího mínění Humboldtova o též věci.

[2]) Über die Bedeutung der Sprache für die Naturgeschichte des Menschen. Weimar 1865. S. 14 und 15. Podstata monismu Schleicherova zní takto: Es gibt weder Geist noch Materie im gewöhnlichen Sinne, sondern nur eines, das beides zugleich ist (Die Darwinsche Theorie und die Sprachwissenschaft. Weimar 1863. S. 8. 2 Aufl. 1873. S. 9). Moudrost ta dle poznámky, která se jí tamže týče, „beruht prý auf Beobachtung" anebo jak by to dle též a násl. strany záporně znělo, „ist nicht a priori construirt". V skutku však není ani tam ani v jiných monistických knihách žádných takých pozorování, ze kterých by pravdivost dotčené podstaty vysvitala. Spíše naopak neostýchal se zejmena Schleicher nahrazovati nedostatku týchže pozorování ani tím hanobením protivníků svých, na které výše (na str. 3) narážím, ani takými kotrmelci logickými, na jakých spočívá na př. konec čili str. 28 a 29 prvého z jeho spisů tu jmenovaných. Důkazy toho obsahuje str. 40 do 43 německé repliky mé. Tamže připomenul sem už i proti samé podstatě monismu Schleicherova se Steinthalem zvláště to, že jest ona „eben so richtig, wie wenn jemand behauptet: wir mögen Fleisch oder Pflanzen essen, unsere Speise ist doch nur Erde und Mist" (Philologie, Geschichte und Psychologie in ihren gegenseitigen Beziehungen. Berlin 1864. S. 27).

[3]) Slovanský národopis. 3. vyd. V Praze 1849. str. 4. O V. Hum-

člověk na zemi této málem více než zvíře, neboť vždy týž a týž, zbaven jsa hlavního nástroje k založení občanské společnosti a ke všestrannému sebe v ní zdokonalování, což cíl jest člověčenstva. Jazyk jest mluv co mluv, v prvotním tajemství plném zárodu svém dar Boží, neprostředný smyslný výprysk čili promyk duše nasmyslné."

Počátkem toho mínění naráží Šafařík nejspíše na spanilosť a výtečnosť těla lidského proti zvířecímu. Žádné z těch vlastností nelze ovšem aspoň dospělému tělu lidskému upírati; ale běda by bylo člověku přece, kdy by nevynikal nad ostatní zvířata rozumem i řečí a skrze ty zvlášť i společenskými schopnostmi svými.

Uznává to zejmena i K. Darwin, líče [1]) člověka proti jiným zvířatům mezi jiným i takto: „Die geringe körperliche Kraft des Menschen, seine geringe Schnelligkeit, der Mangel natürlicher Waffen u. s. w. werden mehr als ausgeglichen erstens durch seine intellectuellen Kräfte, durch welche er sich, während er noch in der Barbarei verblieb, Waffen, Werkzeuge u. s. w. formen lernte, und zweitens durch seine socialen Eigenschaften, welche ihn dazu führen, seinen Mitmenschen Hülfe angedeihen zu lassen und solche wiederum von ihnen zu empfangen."

§. 2. Obcování a splývaní národů prospívá osvětě.

Pomoci právě dotčené potřebuje člověk, jaknáhle se narodí, mnohem víc i déle nežli mládě kteréhokoli z ostatních zvířat.

Kuře na př. sotva že se vylehne a oschne, již běhá, často i s kousky skořepiny z vejce, a hledá si potravy, kdežto

---

boldtovi soudí Šafařík výše dotčeným způsobem v úvodě ku Výkladu některých grammatických forem v jazyku slovanském (Čas. mus. 1847. I, 127—130). Já sem se ujal Šafaříka proti J. Jirečkovi na str. 34 Počátečných skupenin souhlásek československých. Aby o tom i jiní mohli sami souditi, dopřeji aspoň tu místa i Schleicherovu ponětí jazyka, které na str. 8 prvého ze spisů jeho jmenovaných v poznámce předešlé takto zní: Die Sprache ist das durch das Ohr wahrnehmbare Symptom der Thätigkeit eines Complexes materieller Verhältnisse in der Bildung des Gehirns und der Sprachorgane mit ihren Nerven, Knochen, Muskeln u. s. f. Ostatně nebude tuším zbytkem, připomenu-li ještě i já sám, že právě předešlé ponětí jazyka neodporuje jen Šafaříkovu než i samé podstatě monismu Schleicherova, dotčené předešlou poznámkou. Dle té totižto mělo by ono na místě *materieller* obsahovati takové slovo, které by *hmotu* a *ducha* spolu znamenalo. I jinde drží se Schleicher vesměs jen materie samé a přece nechce slouti materialistou než monistou. Čím ovšem též i sobě samému makavě odporuje. Nesluje-li tedy dobře monismus jeho již výše (str. 3) pavučině podobným?

[1]) Die Abstammung des Menschen und die geschlechtliche Zuchtwahl. Aus dem Englischen übersetzt von J. Victor Carus. Stuttgart 1871. I, 136.

dítě nevyrovná se mu chůzí ani o tři léta po narození svém, potřebujíc opatřování a vzdělávaní rozmanitého i pětkráte déle. Bez toho zakrsává a hyne tělem i duchem.

Podobně tomu mají se i národové. Prvopočátky jejich jsou též malé a slabé, vězíce vždy ve dvou osobách rozličného pohlaví.

Žádný ani sebe mohutnější národ nedospěl ještě aniž kdy který dospěje k cíli všem společnému, k osvětě totiž a vzdělanosti, sám o sobě čili bez pomoci jiných a té nedostalo se ještě posud žádnému z nich aniž se kdy kterému dostane podstatně jiným spůsobem, než jak nám to již i Fr. Palacký [1]) vylíčil.

„Slabý totižto národ hynul dotýkaje se silného, a silný podléhal opět silnějšímu; a však síla duchovní a mravní vítězívala konečně nad tělesnou. Nicméně jako ve hmotném světě nic nehyne naprosto, nýbrž rušíc se v jednom bytu, zárodkem bývá bytu jinému [2]); a jako plemena křížením, sady štěpováním vždy se více sílí a šlechtí: tak i míšení se a splývaní různých národů zdařívalo a daří se konečně ku prospěchu člověčenstva.

Duch jak osob tak i národů zakrsává, zaklet jsa do těsného a jednotvárného kalu všednosti; naproti tomu kříší a zmáhá se dotýkaním, přemáhaním a zažívaním rozmanité cizoty, ježto šíří obzor i povyšuje rozhled myslný, a kladouc do duše vždy nové zárodky myšlének, chová a zotavuje v ní napořád činnost ušlechtilou.

Již v nejstarších osvěty sídlech, Indii a Egyptě, pozorovati bylo směs národů různého původu; do starého Řecka přeneseno bylo z Egypta i z Fenicie první símě vzdělanosti, které potom v blahodárné půdě té v nejutěšenější plody vyspělo; starý pak Řím teprv tehdáž opravdově světem zavládnul, když v něm květ osvěty řecké zdomácněl.“

Poslední z těch vět nemohu ani nyní přisvědčiti, maje proti ní též odhodlaně vyznávati, že ve starém Římě nikdy nezdomácněl květ osvěty řecké než vlastně jen přezralé a nahnilé ovoce její.

Několik důvodů toho vyložil sem už v Osvětě Vlčkově, vzav tam (r. 1872 na str. 215 do 220) literaturu latinskou

---

[1]) Dějiny národu českého. I, 1, 9 a 10; IV, 1, 374.

[2]) Tušil to již i Ovidius, zpívaje (Metam. 15, 252—258) mezi jiným i takto:

Nec species sua cuique manet, rerumque novatrix
Ex aliis alias reparat natura figuras.
Nec perit in toto quidquam, mihi credite, mundo;
Sed variat faciemque novat; nascique vocatur
Incipere esse aliud, quam quod fuit ante, morique
Desinere illud idem. Cum sint huc forsitan illa,
Haec translata illuc; summâ tamen om[n]ia constant.

proti řecké do úvahy, jelikož i dle Palackého [1]) samého „literatura každého věku a národu bývá prý nejvěrnějším zrcadlem duchovní jeho činnosti,“ t. j. osvěty a vzdělanosti jím dosažené.

Nyní se u též věci tím bedlivěji zastaviti musím, čím se méně zapírati dá, že sobě ti, proti kterým je Brus můj hlavně namířen, literatury latinské též o mnoho více váží nežli sluší, pokládajíce ji ještě pořád za vzor, dle kterého by se i naše pěstovati a zdokonalovati měla.

§. 3. Obrana předešlého mínění.

Obrátím se proto i proti několika vedlejším bludům dosavadních brusičů jazyka českého a nejprvé proti tomu, kterého se i J. Jungmann sám proti předešlému mínění Palackého o splývaní národů dopouští, hlásaje [2]) ještě i r. 1841 s vrstevníkem svým a horlivým vlastencem německým, Jahnem, mezi jiným i to, že prý „smíšenci zvířecí nemají dobré plodnosti, u př. mezkové, a bastardní národové nemají vlastního národního živobytí; čím národ čistější, tím lepší; čím smíšenější, tím k banditům podobnější.“

Důkazy toho má ovšem i několik národů býti, ale nemůže. Proti těm totižto postačí tuším ukázati předně k Angličanům a starým Římanům, na které se tam ani sebe slaběji nenaráží, ačkoli jsou oni v té příčině jistě hodni zvláštní úvahy.

---

[1]) Dějiny národu českého. IV, 1, 375. Že pak dvěma posledním slovům jeho právě tak třeba rozuměti, jak je já vykládám, o tom dostatečně svědčí tuším i P. J. Šafařík sám, uče (Slovanský národopis. 3 vyd. str. 4) též apodikticky, že prý „se ze stupně vzdělanosti jazyka, vyobrazeného v národní literatuře, nejjistěji poznává stupeň vzdělanosti národu.“

[2]) Ve výtahu z knihy o německé národnosti čili, jak ji Jungmann nazývá, o německém národství, t. j. Das deutsche Volksthum von Friedrich Ludwig Jahn. Lübeck 1810 und Leipzig 1817. Výtah ten jakožto „Pochoutka z knihy“ právě jmenované vytištěn byl poprvé v Hromádkových Prvotinách pěkných umění (Ve Vídni 1813 na str. 199 do 201 listu 48) k obraně národa českého proti prof. Alojs. Uhlovi čili, jak mu Jungmann a jiní vlastenci tehdejší posměšně říkali, Bohemariusovi; podruhé v J. Jungmanna sebraných spisech veršem i prosou (V Praze 1841 na str. 158 do 163) a potřetí v Národní bibliotece Kobrově (V Praze 1873. XXII, 147 do 152). Každé z těch vydání obsahuje věty, o které právě jde, a sice hned s počátku. Prvé a druhé z nich dopřál ještě i V. Zelený v Životě J. Jungmanna (V Praze 1873 a 1874 na str. 88) místa, neváhaje naskrze nic ani „mocnými a biblicky jadrnými“ jich nazývati, ačkoliv ony téměř makavě odporují zejmena i přírodozpytu. Dle toho totiž anebo dle sem patřících článků Slovníku naučného o *bastardu*, *člověku*, *druhu* a *rodu* není u lidí vlastně žádných bastardů, jelikož oni všichni patří k jedinému rodu čili druhu a sice mezi jiným i proto, že i sebe rozličnější plemena jejich obcují tělesně vespolek a rozplozují se, kdežto se ostatní zvířata a rostliny rozličných rodův anebo druhův obyčejně nerozplozují. Ostatně se mi zdá, že Zelený tamže na str. 84 do 92 dosti hodnověrně líčí dotčenou půtku Jungmannovu a konec její.

Staří Římané dle Hellwalda [1]) a jiných nebyli jistě tak čisté krve jako na př. staří Řekové; o Angličanech pak netřeba toho ani dokazovati, že patří k národům nejvíce smíšeným. A kdož by se medle neostýchal souditi o nich aneb o starých Římanech dle předešlých aforismů Jungmannových čili vlastně Jahnových?

Sotva by se toho opravdu odvážili zejmena i ti, proti kterým se Němec, R. Rösler, onehdy [2]) náležitě ujal nejen Prusů než i Rusů, vyčítaje jim, že se neřídí rozumem než nenávistí politickou, vyhlašujíce Prusy za Čudy a Rusy za Mongoly.

Hellwald pak na str. 563 dějin dříve dotčených nejen ochotně přisvědčuje Röslerovi než i přísněji odsuzuje urputníky takové, připomínaje, že prý „blbé deklamace o turanském (mongolském) původě národa ruského mezi jinými Gottfried Kinkel pomáhal rozšiřovati po Německu."

Kromě toho nejen polská než i kterákoli jiná šlechta je jistě mnohem více smíšené krve než obecný lid, mezi kterým ona právě žije. Osoby její totižto, majíce se ženiti nebo vdávati, jak vůbec vědomo, mnohem sobě méně všímají rozdílův ethnografických než obecní lidé, ze kterých se nejednomu člověk jiného národa ještě i neodolatelně oškliví.

Naposledy nejen Hellwaldovy než i jiné dějiny vzdělanosti poskytují dosti důkazů toho, co A. Bacmeister [3]) nejstručněji takto vyslovil: Rassenreinheit und staatenbildende, civilisatorische Wirksamkeit stehen so ziemlich im umgekehrten Verhältnisse.

Přes to přese všechno nemá bohužel šlechta polská v Haliči ani nyní ještě pilnější práce nežli všemožně se zasazovati o to, aby s chlapskými pomocníky svými překonala Kinkela a společníky jeho deklamacemi o mongolském původě národa ruského, vylehlém ve zbrklé hlavě Duchińského, kterého již i Slovník naučný (II, 2, 339) v té příčině právem odsoudil.

Zarazilať ona v Krakově Přehled dole [4]) jmenovaný, kde se ode dne 5 března r. 1875 podvakráte za měsíc nejen pol-

---

[1]) Culturgeschichte in ihrer natürlichen Entwicklung bis zur Gegenwart. Augsburg 1875. S. 824. Tamž a sice hlavně ke str. 62—67 odkazuji každého, komu o zevrubnější výklad věcí právě dotčených jde.

[2]) Über den Zeitpunkt der slavischen Ansiedlung an der unteren Donau. Aus dem Jännerhefte des Jahrganges 1873 der Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Classe der k. Akademie der Wissenschaften (B. 73, S. 77) besonders abgedruckt in Wien 1873. S. 51 und 52.

[3]) Výtečný znatel věcí keltských, nedávno zemřelý, v Österreichische Wochenschrift für Wissenschaft und Kunst. Wien 1872. I, 263.

[4]) Przegląd etnograficzno-historyczny i literacki, poświęcony badaniom Polski i krajów sąsiednich. Pod przewodnictwem naukovém profesora F. H. Duchińskiego.

sky než i francouzky a německy hlásá nejurputnější nenávisť proti Rusům.

Ale velice by se mýlil každý, kdokoli by myslil, že se u nás přestává na právě zavrženém přisvědčování Jahnovým aforismům o národnosti. Spíše naopak vyznati nám jest už i tu, že se většina dosavadních brusičů jazyka našeho nemá ani ku vlastnímu národu svému mnohem rozumněji a slušněji než dotčení Poláci k ruskému.

Ačkoli se totižto mezi novověké brusiče jazyka českého žádný šlechtic český posud ještě nezabrousil a většina jejich je zrovna sedlského rodu, pohrdá ona přece dle starořímských vzorů svých [1]) nejen prostonárodní řečí než i poesií českou vesměs tak urputně, jako kdy by netušila zejmena ani toho, že i řeč sama je převzácným a věrným zrcadlem přirozené i vzděláním nabyté povahy duševné kteréhokoli národa.

Potřebujíce pravdy té mezi jiným i k odpovědi na otázku o cti a vděčnosti národní, musíme znáti aspoň hlavní z těch důvodův, o které se ona opírá. Zřetedlněji zní ona takto:

§. 4. Po řeči kteréhokoli národa zvláště lze poznati i přirozenou povahu duševnou i vzdělanosť jeho.

Zcela divokého čili nijak nevzdělaného národa není nyní na světě. I nejsurovější z nynějších národů dosáhli již nějakého stupně osvěty.

Bez písma naproti tomu obchází se posud mnoho národův a nejeden z nich zahynul a zahyne [2]) dříve, nešli se naučil a naučí psáti.

Počínaje §. ten tak, nezvěstuji ovšem nic nového než jen opětuji výroky, které i nejbedlivější a nejdůmyslnější zpytovatelé národů vůbec a vzdělanosti zvláště rozličnými jazyky a spůsoby hlásají a vykládají, jako na př. Oskar Peschel [3]) a častěji již citovaný Hellwald na str. 11, 14, 66 a 74 dějin svých.

---

[1]) Ze kterých nejznamenitější, Horatius, jednu z od svých i takto počíná: Odi profanum vulgus et arceo! Víc o tom obsahuje konec dílu toho.

[2]) Čemu však ani tu nerozumím jináče, než jak sem to již v §. 2 i slovy Ovidiovými na jevo dal.

[3]) Völkerkunde. Leipzig 1874. S. 147 a 148: „Ist noch nie eine Bevölkerung im feuerlosen Zustande überrascht worden, so passt auch für keine von ihnen die Bezeichnung als Wilde„ die einer irrigen Anschauung entsprungen ist. Ebenso wenig dürfen wir von Naturvölkern, höchstens von Halbculturvölkern sprechen, denn sicherlich ist der Naturzustand des Menschengeschlechtes unsrer Beobachtung, ja sogar unsrer Ahnung entrückt.“ Potom velmi důvtipně přirovnává člověčenstvo strany vzdělanosti k rozkvetlému keři růžovému, kde „neben reifenden Früchten abwelkende Blumen, Blüthen in jeder Stufe der Entwicklung, aufspringende und geschlossene Knospen, Sprossen mit schwellenden Knoten und schliesslich in den Achselhöhlen der Blätter neue

Na str. 14 na př. čteme tam mezi jiným i toto: Was wir in den Wilden der Gegenwart vor uns haben, ist kein Anfang, sondern das Ende der Anfänge der Gesittung. Immerhin sind dieselben uns werthvoll, weil sie die einzigen Vergleichsmittel bieten; nur durch genaues Studium dieser Naturvölker — womit blos der Gegensatz zu den civilisirteren Nationen ausgedrückt werden soll — konnte es gelingen, in die Geheimnisse der vorhistorischen Cultur einzudringen, dieselbe nach ihrem Werthe annähernd zu bemessen.

K ocenění tomu pak žádný z výjevů národního života nehodí se tak výtečně jako slovesné vůbec a řeč i poesie zvláště.

Báseň je nadšená řeč a pohnuté znění její je melodie anebo, jak té nejraději říkáme, nota. Rozuměje dole stojícím slovům Th. Mommsena [1]) tak nepochopuji, proč by měl kdo tomu odporovati. Pročež beze všech okolků pravím i to, že jako bez řeči, tak není žádného národa ani bez poesie, a bez toho, co k ní prvotně patří, t. j. bez tance, zpěvu a hudby jaké také.

Každý i sebe surovější národ dospívá ku všemu tomu i bez písma, t. j. dříve nežli se naučí psáti, a sice neuvědomělým aneb instinktualným působením všech osob svých, podobaje se tím velice zejmena včelám.

Ty plásty své též s ohromnou obratností a dokonalostí dělají a medem naplňují, ačkoli nejsou sobě povědomy žádné z těch věcí, o které při tom jde, vůbec a těch pravidel anebo zákonů zvláště, kterými se v práci své spravují.

Řeč a přirozená čili prostonárodní poesie kteréhokoli národa jsou tedy nejstarší, zcela mimovolné čili nijak neumíněné a právě proto nejryzejší výjevy i přirozené i vzděláním nabyté povahy jeho duchovní.

Jako všecko na světě, tak se ovšem i ony během časů mění, ale nepřestávají přece nikdy býti nejvěrnějším a nejvzácnějším zrcadlem ducha národního a jeho dějin.

Že zejmena i řeč sama jakéhokoli národa opravdu tak dokonale vypadá, to již víc anebo méně jasně pochopili a hlásají i takoví učenci a umělci, kteří se jazykozpytem nikdy nezanášeli naschvál než jen mimochodem, nakolik se bez toho žádný opravdu vzdělaný člověk obejíti nemůže.

Tak na př. dle filosofa Schellinga [2]) „bez řeči nelze ani o povědomí lidském vůbec mysliti a proto nemohla ona s po-

---

Augen“ pozorovati lze. Ostatně patří Peschel k nejdůmyslnějším odpůrcům theorie Darwinovy.

[1]) Dichtung ist leidenschaftliche Rede, deren bewegter Klang die Weise (Römische Geschichte. 4 Aufl. Berlin 1865. I, 223).

[2]) Einleitung in die Philosophie der Mythologie (Sämmtliche Werke. Stuttgart und Augsburg 1856—1861. I, 2, 52).

vědomím vzniknouti," t. j. lidé neutvořili sobě řeči úmyslně. „Nicméně však čím prý hlouběji vnikáme do povahy řeči, tím určitěji poznáváme, že ona dokonalostí svou i nejdůmyslnější plody lidského působení náramně převyšuje. Má se řeč tak jako bytosti organické; o těch se nám zdá, že náhodou a maně vznikají, v skutku však vznikání i nejmenších částek jejich tolik úmyslnosti prozrazuje, že jí ani pochopiti nelze."

Podruhé miláček národa francouzkého, Béranger, napsal kdys [1]) o řeči vůbec mezi jiným i toto: „ten jazyk, ten jazyk, jest duší národův a v něm napsány jsou osudy jejich!" Chvála ta jest ovšem příliš nadšena, kladouc duši samu na místo slovesných výjevů jejích. Ale kdo by se zastavoval proto nad ní příliš? Leda ten, kdo mezi jiným ani toho nezná, jak výtečně vyložil Béranger podstatu téže chvály skutečným básněním svým. On totižto beze vší pochyby ze všech dosavadních básníků francouzkých nejmocněji dovedl hýbati srdcem a myslí národa svého a sice hlavně proto, že básně jeho nejvíce jsou proniknuty tím duchem, který prostonárodní řečí a poesií francouzkou vane a vládne.

Potřetí znal jistě aspoň podstatu všeho toho již i „nejslavnější přírodozpytec a genialný polyhistor XIX století" jak Alexandra Humboldta i náš Slovník naučný (III, 969) právem nazývá. Pohledy jeho na přírodu, vyšlé poprvé r. 1808, budou dle svědka téhož „i pro delší doby vzorem věrného a umělecky vykonaného znázornění povrchu zemského" a dle nich [2]) též „patří jazyky k nejstarším a nejtrvanlivějším pomníkům člověčenstva." Pročež není divu, že Humboldt od jazykozpytu očekával rozhodných důkazů mezi jiným i toho domnění svého, dle kterého prý východní Asiaté se západními Američany kdysi skutečně obcovali Nejpatrněji to vysvitá z následujících jeho slov: „Americké jazyky známe prý posud příliš málo, než bychom se, majíce velikou rozmanitosť jejich na mysli, nesměli kojiti tou nádějí, že se někdy objeví jazyk, který by byl i vnitř jižní Ameriky i Asie spolu v obyčeji aneb aspoň tušiti by dal o starém příbuzenství. Takové odhalení bylo by jistě nejskvělejším ze všech, kterých se v dějinách člověčenstva nadíti smíme!" Konečně znal Humboldt už i podstatu toho spůsobu, kterým jazyky k cíli dotčenému zpyto-

---

[1]) Poesie světová. Sv. XII. Písně P. J. Bérangera. Přeložil M. Krajník. V Praze 1875. str. 20. Tamže čteme mezi jiným i to, že prý „Béranger vymanil francštinu z akademické šněrovačky a neohebného kothurnu, na kterémž francouzští klassikové před ním kráčeli. Povaha chansony nesla to sama sebou, že Béranger musel sáhnouti po mluvě lidu, kterou však povznesl a zušlechtil."

[2]) Ansichten der Natur 3 Ausg. Stuttgart und Tübingen 1849. I, 22, 87, 211—217. V českém překladě, vydaném od V. Šafaříka ve Vídni 1868 pod titulem nahoře stojícím, viz I, 10, 11, 17 a 105—107.

vati a srovnávati třeba. Dle něho totižto „sluší prý obdobám jazyků jen potud důvěřovati, pokud se netýkají jen podobného znění kořenů než i do ústrojí, do bohactví grammatických tvarů čili do toho zasahují, co se v jazycích plodem ducha lidského býti zvlášť objevuje.“

Vědomosti ty pak jsou tím větší cti a slávy hodny, čím jich bylo tíže nabyti na počátku našeho století a čím je jich opravdu více třeba k objasnění zejmena nejstarších dějin lidských vůbec a počátků vzdělanosti zvláště.

Hlavním totižto čili takým pramenem, ze kterého se dotčené vědomosti nejhojněji a nejčistěji prýští, skutečně není nic jiného nežli srovnavací jazykozpyt.

Ten pak byl vlastně teprva r. 1816 Františkem Boppem založen, ačkoli nelze nikterak zapírati, že nejznamenitější z výsledků badání Boppova, dle něhož indoeuropské jazyky ze společného, ale nikde nezachovaného prajazyka pocházejí, již francouzký missionář, P. Coeurdoux, r. 1767 vyslovil. Důkazy toho vyložil sem už v rozpravě dole [1]) jmenované.

Co se pak ostatních výsledků srovnavacího jazykozpytu týče, ty převzácným pramenem vědomostí historických vůbec býti ochotně uzná každý, kdo je aspoň po tom zná, jak jimi na př. Th. Mommsen [2]) nejstarší dějiny římské, Ern. Curtius [3]) řecké a J. E. Vocel [4]) naše objasniti hledí.

Právě dotčený článek Pravěku svého končí Vocel hlavně slovy Mommsenovými, přeloženými ovšem do češtiny a poněkud i změněnými čili takto: Z dějepisu neprýští prý se světlo ozařující počátky vzdělanosti národů vůbec a Slovanů zvláště; jiskry jeho tají se tu a tam v popele hrobů; plněji však vybleskuje ono a proudí se ze živého pramene jazyka. Neboť jazyk jest nejvěrnějším obrazem vzdělanosti národní; zprávy o pokrocích a změnách ve hmotném a mravním životě společnosti lidské učiněné v jazyku jako v archivu nějakém složeny se nalezají, z kterýchžto památek budoucnost vážiti bude vědomosti sahající do věkův, o nichž v dějepisech mrtvé ticho panuje. A pramen takový temeniti se bude a prouditi, dokud lid jazykem otců na rodné zemi slovanské mluviti bude.

§. 5. Historická důležitosť slovanštiny.

Zavděčím se tuším nejednomu ze ct. čtenářů svých i věci, o kterou mi nyní hlavně jde, objasním-li to, co sem

---

[1]) O jazykozpytě a přírodozpytě v Časopise mus. 1869. str. 223 do 227.

[2]) Römische Geschichte. 4 Aufl. I, 14 ff.

[3]) Griechische Geschichte. Berlin 1858. I, 15 ff.

[4]) Časopis mus. 1864. str. 353—370 Pravěk země české. V Praze 1866 a 1868. str. 243—266.

posud o historické důležitosti řeči vůbec a srovnavacího jazykozpytu zvláště více cizími nežli vlastními slovy vyložil, několika takými příklady, které se naší starobylosti týkají.

Slavný zakladatel slavistiky, J. Dobrovský, dovedl už ovšem, aspoň co se podstaty týče, dobře rozděliti jazyky slovanské i na ty hlavní řady, z nichžto prvá nejčastěji sluje jihovýchodní a druhá západní. Tato obsahuje československštinu, polštinu a lužickou srbštinu; ona pak bulharštinu a sice kromě nové i starou čili tak zvanou posvátnou slovanštinu, potom slovinštinu, chorvatskosrbštinu a ruštinu.

Týž výtečník nepochyboval a to právem ani o tom, že se kmen slovanský nejen ve dvé dotčených haluz hlavních než i ve více vedlejších, než jich posud žije, již za dob předhistorických rozrostl.

Ale k určitějšímu domnění o tom nedospěl Dobrovský ještě a, co se spůsobu života a mravů týče, o těch on nejen u starých Slovanů vůbec než i u Čechů zvláště velmi nepříznivě smýšlel i psal, opíraje se v té příčině jen o psaná svědectví historická. Ta se ovšem i k takému smýšlení hodí, odporujíce sobě často vespolek a jsouce i jinými vadami nad míru obtížena.

P. J. Šafařík [1]) „přičiniv k týmže svědectvím výsledky z přehledu historie jiných starobylých kmenů vydobyté“ a maje spolu „i přirozený běh věcí lidských“ na zřeteli, dospěl ku podstatně jinému obrazu starožitnosti slovanské než Dobrovský.

Dle něho „Slované náleželi ode dávna do řadu stále osedlých národů, rozdílných od kočovníků,“ t. j. živili se od nepaměti hlavně rolnictvím, k němuž i nyní ještě tak vroucně a neodolatelně lnou jako málo který z ostatních národův europských. Pročež nesluší jich ani před narozením Kristovým „počítati mezi barbary a divochy, jak se to prý obyčejně nejen od cizinců než i od našinců: Dobrovského, Karamzina a jiných děje. O řecké a římské vzdělanosti, o vyšších uměních a vědách u starých Slovanův ovšem řeči býti nemůže: ale toho stupně původní a čistolidské vzdělanosti, jehož neporušení kmenové přirozenou cestou v dlouhém projití času sami od sebe dosahují a jehož na př. i Mexičané před přijitím Europejců byli dosáhli, jim slušným právem žádný nestranný soudce odepříti nemůže. Ano zdá se, že někdy ve prastaré době nejen v asijském než i v europském severu, ve krajinách mezi Pontem a Baltem ležících, mnohem větší lidnatost i společenská zvedenost a zdělanost se nacházela,

---

[1]) Slovanské starožitnosti. V Praze 1837. str. 424—439. Toho vydání dokládám se stále i níže, nemaje ani nyní proč vážiti sobě druhého více než v Osvětě Vlčkově r. 1872 na str. 385.

nežli podle zbytků jejich ve středním věku, po těch tolikerých pohromách velikého stěhování národů, nám, řeckými a římskými vzory všecko vyměřovati uvyklým, přiznati za dobré se vidí.“

Ale ani tak důmyslný a vroucí láskou ku pravdě nadšený duch, jakým se Šafaříkův býti ve všem osvědčil, čehokoli se kdy opravdu ujal; ani sláva, které Starožitnosti jeho zejmena v Němcích o mnoho více došly než doma; konečně ani ty veliké zásluhy, kterých sobě zvláště Němci nejen založením srovnavacího jazykozpytu než i obracením jeho ku prospěchu vědomostí historických vydobyli, nebyly s to, aby zejmena výše (§. 3) chvalně zpomenutého Röslera o tom přesvědčily, že se veliké chyby a křivd rozličných dopouští každý, kdokoliv i za našich časů ještě psaným svědectvím historickým o starobylosti vůbec a naší zvláště tolik důvěřuje kolik on.

Rösler totižto, spoléhaje se v tamže jmenované rozpravě hlavně o tato, neváhá nic ani toho hlásati, že prý nejen Slované, kterých se rozprava jeho zvláště týče, čili podunajští než i všichni ostatní ještě okolo r. 400 po Kr. byli kočovníky a že se rolnictví teprva potom a sice zvlášť od germanských sousedů svých přiučili.

Hellwald [1]) však, maje v té příčině již i výsledky dosavadního jazykozpytu poněkud na zřeteli, ujímá se Šafaříka a starých Slovanův i proti Röslerovi, ačkoli ho tamž i jinde přítelem svým býti vyznává.

Jádro obrany jeho totižto vypadá vesměs tak příznivě, jako kdy by byl úmyslně chtěl dokázati podstatu předešlého mínění Šafaříkova o starožitnosti slovanské, t. j. že předkové naši od nepaměti přivykli stálému provozování rolnictví, nejbezpečnějšímu základu národův a státův, a že zejmena Slované polabští a pomorští [2]) značně prospěli ve vzdělanosti dříve, než nastaly osudné vojny mezi nimi a Němci.

Kdy by sobě Hellwald i slov, týkajících se u nás rolnictví, byl náležitě všimnul, byl by bezpečně mohl určitěji i to říci, že Slované museli dříve dospěti k rolnictví, nežli se počali děliti na jihovýchodní a západní.

Všichni Slované totižto mluví posud o značné většině

---

[1]) Culturgeschichte str. 460 a 461. Die str. 51 pak „der dauernde Betrieb des Ackerbaues ist der günstigste Zustand der Dinge zur Staaten- und Nationenbildung“.

[2]) Jejichž osudy jakož i vším tím vůbec, co druhý díl Starožitností Šafaříkových obsahovati měl, t. j. osvětou praslovanskou nejvýtečněji se obírá A. Kotljarevskij, jak o tom už i následující z jeho spisů hodnověrně svědčí: О погребальныхъ обычаяхъ языческихъ Славянъ. Москва 1868. О древностяхъ и исторіи поморскихъ Славянъ въ XII вѣкѣ а Древности права балтійскихъ Славянъ. Часть I. Прага 1874.

věcí, týkajících se rolnictví, takými slovy, která se i materií i formou svou, t. j. i kořeny i grammatickou povahou svou buď úplně srovnávají buď jen dialekticky liší od sebe vespolek, jako na př. *brána*, *brázda*, *ječmen*, *konopě*, *kosa*, *lemeš*, *len*, *motyka*, *mouka*, *orati*, *oves*, *pluh*, *pšenice*, *rež*, *řešeto*, *seno*, *síto*, *síti*, *snop*, *srp*, *těsto*, *váti*, *zrno*, *žito*, *žnu* — *žíti* a mnoho jiných.

Shoda ta hodí se výtečně k cíli dotčenému zvláště proto, že jí Slované nemohli teprva potom, když už byli na jihovýchodní a západní rozděleni, nikterak dosíci: ani žádnou úmluvou ani přirozeným během věcí.

Ten se totiž i vůbec i strany slovanštiny zvláště jen k ustavičným proměnám nese a dosahuje jich tím více, čím déle a volněji trvá. O důkazy toho není věru žádné nouze. Dosti nám tedy bude jednoho a zvláště toho z nich, který je nám nejbližší a nejpatrnější.

Československčina dospěla na Slovensku ku mnohem větší rozmanitosti čili mnohem více se změnila než na Moravě a tu zase více nežli v Čechách a sice hlavně proto, že v Čechách přirozenému měnění jejímu spisovná čeština mnohem víc a déle byla na závadě než na Moravě a na Slovensku nejméně.

I o tom, že Slované nedosáhli dotčené shody teprva potom, když už byli rozděleni na jihovýchodní a západní, žádnou úmluvou než jen přirozeným během věcí, pokud ještě pospolu žili, nejsnadněji se můžeme přesvědčiti doma.

Rozpomeňme se na př. jen na dosavadní osudy vědecké terminologie své. O shodu v té zasazovaly a zasazují se totiž i úřady naše [1]) a nedospěli sme k ní posud. Pořád ještě pracujeme o ni a sice bohužel i tak nespůsobně, jak níže (§. 13) mimochodem oznámím.

Tu se zastavím ještě aspoň u dvou z těch paprsků, kterými srovnavací jazykozpyt starožitnosť naši osvěcuje. Dle prvého z nich dá se poněkud určiti již i čas čili to, kdy se Slované rozdvojili, a dle druhého země, kde se to stalo.

§. 6. O čase rozdvojení slovanstva.

Velice se podobá pravdě, že předkové naši již okolo V století před Kr. byli rozděleni na jihovýchodní a západní. K domyslu tomu dospěl nejprvé V. Hehn, vzav [2]) osudy

---

[1]) Ustanovivše na př. i zvláštní výbory v té příčině, z jejichžto prací aspoň tyto připomenu: Juridisch-politische Terminologie für die slawischen Sprachen Österreichs. Deutsch-böhmische Separat-Ausgabe. Wien 1850. Německo-český slovník vědeckého názvosloví pro gymnasia a reálné školy. V Praze 1853.

[2]) Kulturpflanzen und Hausthiere in ihrem Übergang aus Asien nach Griechenland und Italien, sowie in das übrige Europa. Historisch-

a jména kohouta i rodiny jeho do úvahy, jak sem to již v Osvětě Vlčkově (r. 1872 na str. 386 a 387) zevrubněji vyložil. Tamže (na str. 306) dopřál sem už Hehnovi zvlášť i té chvály, že mimo snad jen Maxa Müllera nikdo nelíčí historické důležitosti jazykozpytu tak rázně a neodolatelně jako právě on v dotčené knize. Podobně tomu smýšlejí o ní i jiní. Dle Fr. Miklosiche [1]) na př. svědčí ona „von seltener Vereinigung von Sprach- und Sachkenntniss.“ Dobře tedy má zejmena i J. Krek, že v domysle Hehnově o kohoutu spatřuje [2]) týž paprsek, o který nám právě jde. Podstata jeho zní zkrátka takto.

Dotčená drůbež nedostala se do Řecka z Egypta než z Persie a sice teprva v VI století před Kr. a do Italie ještě o něco později. Co do těchto nejstarších sídel osvěty europské rychle pronikalo, to se v ostatní Europě jen zdlouhavě a později ujímalo. Pročež nepodobá se pravdě, že by kohout a rodina jeho do vnitřní Europy dříve než okolo V století před Kr. byli zavítali. O tom čase pak museli již:

1) Slované býti odděleni od Litevců, jelikož kohouta rozličně jmenují;

2) Slované museli též už býti aspoň na jihovýchodní a západní skupeninu rozděleni, poněvadž jen u prvé z nich sluje kohout pravidelně zpěvákem a sice: starobulh. *pětlъ* i *pětelъ*, novobulh. *petel*, slovin. *petelin*, srb. *pijetao*, chrv. *piteo, pivac;* rus. *pětuch*, *pětun, pivok, pitun* a podobně; u druhé pak nejčastěji *kohout*, *kogut, kokot* atd. Prvá řada těch jmen rovná se smyslem litevskému *gaidys*, které též vlastně pěvce znamená; původem svým však liší se ona od tohoto, pocházejíce od kořenů rozdílných mimo smysl oběma společný, zejmena pak *gaidys* je téhož kořene se slovesem *gëdoti*, zpívati a kokrhati, příbuzného našemu *hud*, stbulh. *gąd* v *housti*, *housle* atd.

3) Slované, odloučivše se od Litevců, museli se stýkati s medoperskými národy rozličných jmen, říkajíce společně *kurъ*, *kura* a podobně m. lat. *gallus* a *gallina* a m. perských *churu*, *churûh, churûs.*

---

linguistische Skizzen. Berlin 1870. S. 225—238 und 439—441. 2 Aufl. 1874. S. 227—290 und 521—524. Z mnoha vesměs velmi příznivých úvah o druhém vydání téže knihy připomenu aspoň dvě. Prvá z nich pochází od V. Tomaška (Zeitschrift für die österr. Gymnasien. Wien 1875. S. 520—538), druhá od G. Gerlanda (Jenaer Literaturzeitung 1875. S. 737—739). Gerland zastavuje se u Hehna ovšem i nad tím, oč nám právě jde, ale není s to, aby mne přesvědčil.

[1]) Die slavischen Elemente im Magyarischen. Separatabdruck aus dem XXI B. der Denkschriften der philosophisch-hist. Classe der k. Akademie der Wissenschaften. Wien 1871. S. 8.

[2]) Einleitung in die slavische Literaturgeschichte und Darstellung ihrer älteren Perioden. I. Th. Gratz 1874. S. 57 a 58.

Ostatně svědčí o témž obcování i jiné známky. Na nejednu z nich narazil už i Hehn a na dotčeném místě položil pevný základ i k tomu, abychom bezpečně mohli říci, že čes. *kokrhati* je téhož kořene se starobaktrickým *kahrka*, slepice, a s jinými tamže spomenutými slovy.

§. 7. O prvotné vlasti slovanské.

Druhý z paprskův, o které nám právě zvláště jde, vede nás tuším dosti bezpečně do prvotné vlasti slovanské čili do té krajiny, kde předkové naši k rolnictví společně dospěli a rozmohli se jím tak, že se potom nejprvé v jihovýchodní a západní, později pak i více ještě rozdělili.

Vocel [1]) přisvědčuje i v té příčině Šafaříkovi, pokládaje země, ležící mezi Donem a Vislou, vesměs za prvotnou vlasť slovanskou a připomínaje zvlášť i to, že prý „Slované na Rusi a v Polště až posud v původních sídlech praotců svých obývají.“ Podobně tomu smýšlí ještě i Krek.

Dle mého mínění však dá se i to již aspoň poněkud určitěji čili tak ustanoviti, že předkové naši vlastně v černozemných krajinách jižní a střední Rusi dospěli společně k rolnictví.

Požehnané krajiny ty rozprostírají se širokým pásmem od Karpatův až k Uralu po 22 guberniích ruských, obsahujíce okolo 25,000 □ mil anebo dle úřední statistiky ruské, které se F. Ruprecht [2]) dokládá, okolo 87 millionů děsatin nejúrodnější na světě půdy tak, že kdy by celá byla náležitě vzdělávána, snadno by poskytovala i tolik obilí, kolik ho celá Europa potřebuje.

Do týchže krajin pak co do prvotné vlasti slovanské vede nás tuším nejbezpečněji složené podstatné jméno muzkého rodu *černo-zem* (lat. *humus*, čes. *prsť*) a přídavné jméno *černý* jakožto stálý přívlastek (epitheton) *země*.

Toho totižto prostonárodní poesie srbská, kterou příslušní soudcové jednohlasně pokládají za nejryzejší a nejkrásnější ze všech slovanských, podnes tak ráda užívá, že se on skoro v každé zejmena z nejstarších hrdinských písní srbských ozývá a sice dvojako: *crna* a *čarna*.

Tak na př. hned ve prvé z nich [3]) najdeš i tento verš: crna zemlja ispuca od suše, který by česky takto zněl: černá

---

[1]) Pravěk země české, str. 246. Strany Kreka viz str. 35 knihy jeho jmenované v poznámce předešlé.

[2]) Гео-ботаническія изслѣдованія о черноземѣ, съ картою распространенія чернозема въ Европейской Россіи. Приложеніе къ Хму тому Записокъ имп. Академіи наукъ. No. 6. Санктпетербургъ 1866.

[3]) Srpske narodne pjesme, skupio ih i na svijet izdao Vuk Stef. Karadžić. Knjiga druga, u kojoj su pjesme junačke najstarije. U Beču

země rozpukala se od sucha. Více příkladů toho jakož i druhého, tuším jen v písních užívaného tvaru přívlastku téhož následuje dole v poznámce.

Po Srbech mohou se Rusové nejslušněji ze všech ostatních Slovanů honositi prostonárodní poesií svou zvlášť od těch časů, co zbytky její epické, sebrané od Kirějevského, Rybnikova a Hilьferdinga, byly vydány. Ty se ovšem liší od srbských i stálým přívlastkem *země*, která v nich obyčejně *syrou* sluje, jak o tom už i V. Bistrom [1]) sám dostatečně svědčí. Že však rozdílu toho za starodávna nebylo anebo že se v ruské epice prostonárodní přívlastek *syrá* místo *černá* u *země* teprva potom ujal a ustálil, když už plémě slovanské na jihovýchodní a západní bylo rozděleno a Rusové zvláště daleko k severu pronikli, tomu nasvědčuje víc okolností, z nichž aspoň tyto připomenu.

Poprvé nejhojněji a nejryzeji rozléhají se posud epické písně ruské po severním a východním kraji gubernie olonecké a ty se výtečně hodí mezi jiným i k tomu, aby půda jejich *syrou*, t. j. vlhkou a slatinatou slula. Tam totižto dle Hilьferdinga [2]) „viděti jen les, les a bahno a zase les; jezera jsou

---

1845. str. 8, verš 73. Černohorský variant té písně obsahuje přívlastek týž do třetice: dokle crna zemlja ispucala, puče crna zemlja po tri lakta, po tri puta ljube zemlju crnu (str. 5 a 6, r. 48, 49 a 74). Pročež mohu tuším už i tu na následujících příkladech přestati: ja mu dadoh komat zemlje crne (14, 98) pokloni se do zemljice crne (69, 164) ljubi cara u skut i u ruku, čarnu zemlju, gdi papučom stoji (87, 54 a 55) ud'ri licem o zemljicu čarnu (162, 236 a 165, 332) carevo blago zatomiše i u crnu zemlju zakopaše (var. na str. 206) obori je (t. j. Vilu) na zemljicu čarnu (217, 84) poklon'te se do zemljice crne (225, 80) pokloniše s' do zemljice crne (230, 225) on' (m. oni) preda se u zemljicu crnu (pogleduju 232, 282) pogledнuše u zemljicu crnu (237, 413) a šurevi u zemljicu crnu (pogleduju 271, 274) pak se klanja do zemljice crne (311, 38) kad su crnoj zemlji pogledali (325, 50) kosa mu je do zemljice crne (403, 65). Že je *čarni* vedle *crni* též archaismus, to sem už v rozpravě své o počátečných skupeninách souhlásek chrvatských a srbských (Rad jugoslav. Akademije znanosti i umjetnosti. Knj. IV. U Zagrebu 1868. str. 139—148) zevrubněji vyložil. Tamže na str. 130 a 159 dotýkám se mimochodem i několika takých zvláštností srbštiny černohorské, pro které ji za nejryzejší pokládati sluší, a hlavní příčinu zachovalosti té spatřuji též už ve svobodě čili v tom, že se Černohorci posud nedali nikomu porobiti. Odkazuje konečně k tomu, co se tu svobody zvláště v §. 8 týče, neváhám domnívati se, že Černohorci nejen v písni výše dotčené než i v jiných stáleji užívají přívlastku *černá* o *zemi* než ostatní Srbové.

[1]) Das russische Volksepos v Zeitschrift für Völkerpsychologie und Sprachwissenschaft. V B. Berlin 1868. S. 189. S počátku rozpravy té (str. 180—183) vyčetl Bistrom i nejznamenitější ze sbírek a výkladův epické poesie ruské vydaných do 1868 r. O pozdějších viz Archiv für slavische Philologie. Berlin 1875. I, 129—133.

[2]) Онежскія былины, записанныя Александромъ Федоровичемъ Гильфердингомъ лѣтомъ 1871 года. Съ двумя портретами онежскихъ рапсодовъ и напѣвами былинъ. Санктпетербургъ 1873. str. VIII, IX, XXIV a XV.

hlavními prostředky obchodu mezi vesnicemi okolními. Podnebí je takové, že příroda neposkytuje tam ani toho, bez čeho nám je těžko mysliti o živobytí člověka ruského: není tam ani zelí ani pohánky ani okurek ani cibule, oves rozličně připravovaný je nejdůležitější částí pokrmu. Není tam ani jiné náležitosti národa ruského — telěgy. Telěga nemůže projeti po tamějších bahnitých cestách. Obilí z polí nedalekých od vesnic svážejí tu a tam na taratajkách o dvou kolách“ ledajak stlučených; jinde „vozí, co třeba, i v létě na saních a vlačihách“ též velmi neuměle složených. V pustotě té a ve s v o b o d ě, které lid olonecký od nepaměti požívá, nebyv nikdy stížen nevolnictvím, v ostatní Rusi nedávno zrušeným, spatřuje Hilьferding právem hlavní příčiny toho, že se u lidu téhož epické písně posud o mnoho hojněji a ryzeji ozývají než u Rusův ostatních. Ryzosť anebo starožitnosť jejich nejpatrněji vysvítá z toho, že sobě v nich zpěváci a zpěvačky na mnoze tak vedou, jako kdy by posud ve střední a jižní Rusi bydleli, zpomínajíce velmi často na př. *dub* a hlavní trávu stepí ruských, *kovylь* anebo *kavylь* (Stipa pennata, Pfriemengras, vousy sv. Ivana), kterých v Olonecku nikdo neviděl. Hilьferding vyčet kromě těch i více jiných věcí, svědčících hodnověrně o nevšední zachovalosti týchže písní, nezamlčel ani toho, co se ovšem i samo sebou rozumí, čili že se ony během času nejednou přispůsobily i ku přirozené povaze Olonecka, jako na př. tím, že koním oslavovaných hrdin „mechy, bahna a mělká jezera přeskakovati“ dávají.

Podruhé ve Slově o polku Igorevě [1]) sluje *zem* aspoň jednou *černou:* črъna zemlja podъ kopyty kostьmi byla posějana a kroviju polьjana, t. j. černá země pod kopyty kostmi byla poseta a krví polita. Aspoň o dvě stě let mladší Zadonščina, oslavující vítězství velikého knížete moskevského Dimitrije Ivanovice nad Tatary r. 1380, podobá se Slovu nejen nedostatkem metru a básnickými spůsoby mluvení než i celou osnovou svou tak velice, že ji I. Sreznevskij [2]) a jiní

---

[1]) Vydaném ode mne v Praze 1858 na str. 4 v ř. 24 a 25. Překlad stojí tamže 15, 18 a 14; u K. J. Erbena (Dvé zpěvů staroruských: O výpravě Igorově a Zádonština. V Praze 1869) pak obé na str. 5 v ř. 6—8. Výše dotčenou trávu *kovylь* Erben stále (10, 39; 41, 34; 45, 2 a 3; 48, 12) jmenuje *kručinou*, čím ona naskrze není ani dle J Sv. Presla (Všeobecný rostlinopis. V Praze 1846. str. 1732 a 1733). O *kručince* píše týž na str. 354. Má ji tedy za podstatně rozdílnou od *kovyle* anebo *kavyle*. Prvého z těch jmen však nezná Presl a druhé chybně píše i skloňuje: *kavil*, *kavilu* atd. Jungmann ve slovníku svém zaznamenal ovšem i *kovyl*, ale ne pod *kavil* m. *kavyl* než o sobě, pokládaje je nejspíše za jména rozdílných bylin, *l* pak obou jistě, ale též chybně za tvrdé.

[2]) Задонщина великаго князя господина Димитрія Ивановича и брата его Владимира Андреевича. Санктпетербургъ 1858. Zvláštní otisk ze VI

TAYLOR INST. OXFORD

právem pokládají za nápodobení tohoto. K důkazům toho mínění patří zejmena i právě vytčená věta Slova, znějíc aspoň v Zadonščině od Undolьského nalezené takto: černa zemlja podъ kopyty, a kostьmi tatarskimi polja nasějaša, a krovьju ichъ zemlja prolita bystь. Jinde objevuje se v ní *země* stále *syrou* a sice třikrát.

Ostatně ani Slovo a Zadonščina ani náš Libušin soud a epické písně Královédvorského rukopisu nejsou plody prostonárodní poesie, za jaké je zejmena Erben [1]) stále a tak bezpečně měl, že o důvody toho naskrze nic nedbal. Já naproti tomu spatřuji v nich ode dávna počáteční přechod od přirozeného básnění k umělému aneb [2]) „ein Mittelding zwischen der Volks- und Kunstpoesie oder volksthümliche, volksmässige Kunstepen" a sice hlavně proto, že původcové jejich znamenitě vynikali vzdělaností nad obecný lid ruský a český nejen svých než i našich časův, ale přirozeným básněním jeho nepohrdali tak neslušně, jako na př. víc anebo méně všichni ti z našinců, kteří za oněch časů verše své rymovali, než následujíce ho k umělému vzdělání jeho přispívali, seč každý z nich právě byl. Téhož mínění jsou [3]) z Rusů zejmena Hilьferding a Orest Miller. Nejvíce na slovo vzatí obrancové Královédvorského rukopisu [4]) naproti tomu ještě i v té příčině skoro tak osudně bloudí jako v historické dle toho, co se jich vedle vůdce jejich, Fr. Palackého, ve právě dotčeném příspěvku mém týče a jádro čeho dobře vyslovil už i Hilьferding, připomenuv proti nim, že „epická báseň není diplomatický dokument."

Miller zase pravdu má, pokládaje Slovo o polku Igorevě s Buslajevem, Maksimovičem a jinými za vzniklé v jižní Rusi a sice hlavně proto, že se ono básnickými spůsoby mluvení nejvíce podobá prostonárodním písním, rozléhajícím se tamže

---

sv. Izvěstí cís. Akademie nauk. str. 13. Přívlastek *černá* čte se tamže spůsobem výše dotčeným na str. 33 v ř. 14 a 15, *syrá* pak takto: uže tvojej glavě na syruju zemlju pasti (23, 19 a 20) valjajutsja golovy mnogichъ bogatyrej sъ dobrychъ konej na syruju zemlju (41, 22—24) trepati namъ zemlja syra (43, 1 a 2).

[1]) Na str. VI rozpravy jmenované v poznámce 1 ke str. 25 a zvlášť otištěné z Akt kr. čes. Společnosti nauk. Život sv. Kateřiny. V Praze 1860. str. XIV a XV, pozn. 3.

[2]) Jak sem to v historickém příspěvku svém ke kritice Rukopisu zelenohorského a královédvorského (Sitzungsberichte der kön. böhm. Gesellschaft der Wissenschaften in Prag. Jahrgang 1871. II, 30) vyslovil a v Osvětě Vlčkově (r. 1872 na str. 298—301 a 692) poněkud zevrubněji vyložil.

[3]) Поэзія Славянъ, сборникъ лучшихъ поэтическихъ произведеній славянскихъ народовъ въ переводахъ русскихъ писателей изданный подъ редакціею Ник. В. Гербеля. Санктпет рбургъ 1871. str. 18, 328 a 330

[4]) Die Echtheit der Königinhofer Handschrift. Kritisch nachgewiesen von J. und H. Jireček. Prag 1862. S. 49—53.

podnes, t j. maloruským. V těch pak sluje *země* ještě posud i *černou*, na př. čorna zemlja poorana y kuljamy zasijana, bilym tilom zvoločena; v čem už i nejpilnější z dosavadních vydavatelův a vykladatelů písní maloruských, Antonovič a Dragomanov, právem spatřují [1]) allegorii velmi podobnou vytčené výše ze Slova. Častěji však objevuje se *země* již i v maloruských písních *syrou* nežli *černou*.

Ku hlavním příčinám toho počítám potřetí prosaickou složeninu *černo-zem*, která kromě ruštiny a polštiny v žádném z ostatních jazyků slovanských nežije. V polštině však ona vlastně jen živoří, jak tuším i z toho dostatečně vysvitá, že *černo-zems* i tak chatrné slovníky ruské, jakým je na př. od Schmidta v Lipsku stereotypem častěji vydaný, obsahují, kdežto *czarno-ziem* i lepší od toho polské mlčením pomíjejí a ve slovníku Lindeho podruhé vydaném pod týmže slovem jen dva doklady přicházejí, pod *ziemia* pak i toho se dočísti možno, že Poláci místo lat. *humus* obyčejně *czarna ziemia* říkají.

Co se konečně slov Šafaříkových „původní a sami od sebe" týče, ta sem na str. 19 proto dal proloženě vytisknouti, že jim kromě §. 2 i následující o cizích slovech odporují, svědčíce též hodnověrně, že ani Slované nedospěli sami od sebe čili bez pomoci jiných národů ke stálému provozování rolnictví.

§. 8. O cizích živlech řečí vůbec.

Zcela čisté řeči není na světě. Každá i sebe vzdělanější z nich obsahuje v sobě víc anebo méně cizoty a sice hlavně proto, že se žádný národ nemůže obejíti bez obcování s jinými (§. 2) a že se to přirozeně netýká jen těla než i ducha národního vůbec a nejvěrnějšího zrcadla jeho čili řeči (§. 4) zvláště.

Jako osoby totižto tak i národové, obcujíce vespolek či přátelsky či nepřátelsky, učí se jeden ode druhého všeličemu: dobrým i zlým věcem. O ty dbají národové pravidelně mnohem více než o čistotu řečí svých strany slov, přivykajíce s věcmi spolu obyčejně i jménům jejich. Jinými slovy: národové málo kdy se starají o z brusu nová jména věcí, kterým se od jiných naučili, než jen o jaké také přispůsobení jejich ku přirozené řeči své. S věcmi tedy přecházejí spolu oby-

[1]) Историческія пѣсни малорусскаго народа съ объясненіями. Sv. I. V Kyjevě 1874. str. 47, pozn. 1. Přívlastek *syrá* vyskytá se tamže mezi jiným i takto: teper, caru, buděš v syri zemli hnyty (str. 147, ř. 24), kozaky bilym lycem do syroji zemli prypadaly, ve variantu: prypadajuť (231, 27 a 234, 20) ta ja syru zemlju u kolina vybъju (273b, 3 a 4). Někdy i *mohyla* sluje *syrou*, jako na př. na str. 160 v ř. 14 a 15: spodinuvśa pan Svyrhovškij u syrij mohyli.

čejně nejen jména jejich než i jiné zvláštnosti mluvení od jednoho národa ke druhému anebo z jedné řeči do druhé a sice tím bojněji, čím se více má který národ ode druhého čemu učiti a čím je k tomu více schopen a nucen. Jinými slovy: čím je který národ osvětou a jináče více podřízen druhému a čím je ku přijímání cizoty vůbec schopnější a ochotnější, tím je řeč jeho více proniknuta cizími živly a naopak.

Krom osvěty a náboženství nejvážnějším momentem jest ovšem i v té příčině (str. 25 a pozn. 3 ke str. 28) svoboda, podobajíc se velice krvi. Jako totižto krev, proniká-li náležitě celé tělo, každou i sebe něžnější částku jeho obživuje a naopak tyto vždy víc anebo méně chřadnou: tak i svoboda a nedostatek její, poroba, občerstvuje aneb oslabuje každé hnutí života národního.

Smýšleje tak, pokládám zejmena politickou samostatnosť národní za prvou čili za nejdůležitější výminku pravého života literarného tak, že kde jí není, tam se ani ten vésti nemůže než jen živoření víc anebo méně čilé.

Neznám totižto žádného národa, kterému by se kdy bylo za poroby podařilo dospěti k literatuře, zvláštního nějakého uznání hodné, a nedivím se tomu právě tak nic, jako na př. ani tomu, že se postřelený pták nemůže vyrovnati letem svým zdravému anebo spoutaný člověk během volnému.

S druhé strany je víc opravdu malých národů, kteří literaturou znamenitě vynikají nad jiné, jako na př. Dánové. Přestávám na těch úmyslně proto, že jsou počtem i od Čechů samých slabší. V obraně samostatnosti své však osvědčili se oni tak silnými a šťastnými, že se jí podnes těší. Dánové tedy dříve, než počali literárně pracovati, vyhověli úplně barbarskému sice, ale pravdivému výroku, dle něhož „oportet prius vivere, deinde philosophari“ t. j. třeba dříve žíti, potom mudrovati.

Kdo by opak toho pravil, ten by buď neznal buď nemohl náležitě oceniti ani těch sil, kterých je podrobenému národu přede vším jiným na to vynaložiti třeba, aby ubránil živobytí své aneb aby nesplynul s podmanitelem, oč se tento přirozeně vždy víc anebo méně zasazuje a zasazovati musí, nechce-li zaniknouti v poddaných svých.

Národ podmaněný přispůsobuje se tedy jistě i řečí ku podmanitelům svým a sice tím více, čím je surovější od nich a naopak, jelikož i dle Hellwalda [1]) „podmanění vzdělaného národa od surového skoro vždy se končí tím, že vítězové přijímají osvětu přemožených“ a s tou spolu i víc anebo méně slov a jiných zvláštností mluvení do řeči své. Někdy objevuje

---

[1]) Culturgeschichte str. 385. Slovu *surový* třeba ovšem i tu tak rozuměti, jak sem to již určil s počátku §. 4.

se osvěta přemoženého národa, ale sotva sama, i tak silnou, že s ní vítězové přijímají i řeč poddaných svých.

Ani to však ani nic tomu podobného neděje se nikdy proti zákonu, vyslovenému výše (v pozn. 8 ke str. 8) již i slovy Ovidiovými, čili zcela než pokaždé tak, že kromě slov i víc anebo méně jiných zvláštností proniká z jedné ze stýkajících se řečí do druhé.

Příkladů všeho toho poskytuje historie hojně a není bez nich ani slovanská. Zpomenu z nich aspoň několik znamenitějších a snadněji pochopitelných.

Staří Římané, podmanivše sobě vzdělanější od sebe Řeky, zažili osvěty jejich tak, jak sem už na konci §. 2 zaznamenal a zevrubněji vyložiti slíbil. Řekové zase nepozbyli sice řeči své za poroby římské ani za turecké, ale zejmena dle F. W. A. Mullacha [1]) přijali do ní kromě slov i víc anebo méně jiných zvláštností nejen z latinské a turecké než i z jiných řečí. Zvláštní zmínky pak hodno je to, že Řekové již za poroby římské i vlastnímu jménu svému čili *hellén* (ἕλλην) tak odvykli, že místo něho posud obyčejně *róméos* (ῥωμαῖος) čili *Říman* a dle toho i řeči své *římská* říkají.

Nynější Francouzi naproti tomu slují tak po germanských Francích, kteří sobě předky jejich v V století po Kr. podmanili, ale nebyli s to, aby je poněmčili než naopak Frankové přijali s osvětou i řeč četnějších poddaných svých. Podobně pochodili i Burgundové a Langobardové na těch stranách Francie a Vlach, které se po nich i nyní ještě jmenují Burgundií a Lombardií. Po většině ostatních národů germanských, vniklých o něco dřív anebo později též vítězně kromě Francie a Vlach i do Portugalska, Španělska a Rumunska, nezbylo ovšem takové památky, ale jiných slov a zvláštností germanských utkvělo víc anebo méně v každé z řečí tamže podnes obyčejných a vůbec romanskými proto jmenovaných, že jádrem všech je posud obecná latina, kterou někdejší obyvatelé dotčených krajin: Celtové, Dakové, Iberové a jiní od vzdělanějších podmanitelů svých, Římanů, přijali. Dle Dieze [2]) nejvíce živlů germ. obsahuje v sobě frančtina, nejméně rumunština, vlaština pak o něco více než portugalština a španělština.

Ze slovanských národů bulharský sluje tak po uralsko-čudských Bulharech, kteří sobě předky jeho, Slověny, v VII století po Kr. podrobili, ale též nebyli s to, aby je připravili o přirozenou řeč jejich, než naopak pozbyli oni své čudské, při-

---

[1]) Grammatik der neugriechischen Vulgarsprache. Berlin 1856. S. 77 und 78) Strany jména viz Hellwaldovu Culturgeschichte S. 432.

[2]) Kterému mezi vědeckými znateli jazyků romanských není posud rovně. Grammatik der romanischen Sprachen. 2 Ausg. Bonn 1856—1860. I, 60—72.

javše během času slověnštinu vzdělanějších i četnějších poddaných svých.

Podobně tomu vzniklo nynější jméno i nejmohutnějšího ze všech národů slovanských čili ruského. Tak totižto slul prvotně jen ten kmen germanský, který se pod vůdcem svým, Rurikem, v IX století po Kr. ujal vlády nad severními Slovany a čudskými spojenci jejich, byv k tomu od nich ze Skandinavie [1]) pozván. Kromě toho poslovanili Rusové již dávno nejen právě dotčené spojence své než i mnoho jiných národův a poslovaní ještě nejeden, vynikajíce dle Hellwalda schopnostmi k tomu potřebnými znamenitě i nad Angličany.

Příbuzní národům čudským, kterých Rusové posud nejvíce poslovanili, Maďaři naproti tomu, zmocnivše se v X století po Kr. nynejší vlasti své, zachovali kromě jména posud i řeč svou, ale přijali do ní z řeči vzdělanějších poddaných svých slovanských o mnoho víc i slov i jiných zvláštností nežli ze kterékoli jiné a naopak.

Strany slov vysvitá to již dostatečně i z toho, čeho se o nich Miklosich [2]) a Matzenauer [3]) dopátrali.

Něžnějšími stopami cizoty, vězícími ve hláskách, přízvuku, formách, smysle a spojování slov, nezanášel se schválně žádný z dosavadních jazykozpytcův, ačkoli poslední z nich čili syntaktické mnohem rázněji a hodnověrněji svědčí o ryzosti anebo zachovalosti jazyků než ostatní a slova sama o sobě.

§. 9. O zachovalosti řečí slovanských.

Smýšleje tak ode dávna dle důvodů, kterých jádro tuším i z §. 10 a 13—16 dosti jasně vyjde na jevo, a řídě se tím v badání svém, dospěl sem už ke zvláštnímu mínění i o tom, jak se mají jazyky slovanské strany cizoty, která do nich během času vnikla, k sobě vespolek. Nemoha se bez podstaty jeho ani tu obejíti, vyložím ji zkrátka.

---

[1]) A ne z Litvy, jak se některým z novějších historiků ruských a s nimi i Hellwaldovi (Culturgeschichte str. 560 a 561) proti Šafaříkovi (Slovanské starožitnosti, str. 498—504) a jiným zdá. Já přisvědčuji Šafaříkovi hlavně proto, že značná většina cizích slov vůbec a jmen osobných zvláště, přicházejících v Nestorově letopise, je skandinavského původu, jak se o tom i dle Miklosiche (Chronica Nestoris. I. Vindobonae 1860. pag. 188—198) samého přesvědčiti možná. Ostatně srovnává se Hellwald (str. 558, 566 a 567) se Šafaříkem a se mnou nejen strany Rusů než i strany Bulharů.

[2]) Die Fremdwörter in den slavischen Sprachen a Die slavischen Elemente im Magyarischen. Prvá z těch rozprav vyšla prvotně v XV svazku Pamětí, jmenovaných v pozn. 1 ke str. 22, a zvláště ve Vídni 1867.

[3]) Cizí slova ve slovanských řečech. V Brně 1870.

Písemné jazyky vůbec obsahují v sobě více cizích živlů než obecné, majíce se k těmto vesměs tak, jak se toho dle povahy lidu a řeči jeho, dotčené již mimochodem (§. 3 a 4) u šlechty polské a Bérangera, každý snadno domysliti, níže pak tuším i dost určitě dočísti může. Pročež ani o zachovalosti řečí slovanských nelze náležitě souditi dle toho, jak se jimi píše, než jen dle toho, jak se jimi vůbec mluví.

Maje kromě všeho toho zvláště ještě i nejdůležitější ze všech ostatních momentů živobytí národního, náboženství a svobodu, na zřeteli, soudím o zachovalosti řečí slovanských poprvé takto: nejvíce je z nich proniknuta cizotou nynější bulharština a ruština nejméně, lužická srbština pak vyniká poněkud ryzostí svou nad bulharštinu, slovinština nad lužickou srbštinu, československština nad slovinštinu, polština nad československštinu a chrvatskosrbština nad polštinu.

Podruhé mimo bulharštinu a slovinštinu ostatní jihovýchodní řeči slovanské obsahují v sobě vesměs méně cizoty nežli západní, vynikajíce znamenitě nad tyto i přirozenou poesií vůbec a epickou zvláště, jak sem to již na str. 23 do 26 určitěji řekl a poněkud i objasnil.

Ke hlavním příčinám rozdílu toho tamže zpomenutým patří beze vší pochyby i to, že jihovýchodní Slované, vyjma Slovince, většinu Chrvatův a mahomedanské [1]) Bulhary i Srby, slouží Bohu posud jazykem slovanským, místo něhož u právě vytřatých a západních latina a poněkud i němčina a arabština vládnou.

Pravdu má totižto předně Miklosich, počínaje dole jmenovanou rozpravu [2]) těmito slovy: Die grossartigste, mit keiner anderen vergleichbare Revolution in dem Denken und Fühlen, so wie in der Gestaltung des äusseren Lebens ist bei den Völkern unseres Welttheils durch die Christianisierung derselben bewirkt worden. Dass diese den ganzen Menschen erfassende Umgestaltung in der Sprache ihren Ausdruck finden musste, bedarf wohl keines Beweises.

Podruhé netřeba toho ani o rozdělení křesťanství na západní a východní ani o tak zvané reformaci církve západní ani o mahomedanství dokazovati než jen obrátiti sem a sice zvláště tak, že Slované, konající služby boží cizími jazyky, již i tím samým byli a jsou posud více nuceni ku přijímaní

---

[1]) Nešťastníků těch napočítal A. Budilovič, nevšední znatel ethnografie slovanské, 900,000 ve přídavku k Ethnografické mapě M. Mirkoviče, vydaném v Petrohradě 1875 pod titulem: Статистическія таблицы распредѣленія Славянъ 1) по государствамъ и народностямъ 2) по вѣроисповѣданіямъ, азбукамъ и литературнымъ языкамъ.

[2]) Die christliche Terminologie der slavischen Sprachen. Zvláštní otisk z 24 svazku Pamětí, jmenovaných v pozn. 1 ke str. 22, ve Vídni 1875.

cizoty do národních řečí svých než ostatní. Ti totižto smýšlejíce dlouhé časy o mateřštinách svých spůsobem Nestorovým [1]) anebo nerozeznávajíce mateřských řečí svých od posvátné slovanštiny, nedbali ovšem až do minulého století o písemné vzdělávaní jejich, ale neznevažovali jich přece nikdy tak hrozně jako ostatní, kteřížto měli dlouhé časy mezi jiným i tomu jako slovu božímu věřiti, že mateřštiny jejich nejsou jen barbarské, jakými pohanští Římané a Řekové obyčejně jen cizí národy a řeči nazývali, než ani ku modlitbě páně a vyznání víry nestačí, jako na př. dle prazkého Homiliáře XII století [2]) čeština.

Vedle latiny nejmocněji a nejdůtklivěji doléhá na západní řeči slovanské a na slovinštinu ode dávna němčina, vynikajíc znamenitě nad ostatní sousedy jejich vším tím, čeho dle §. 8 ku vítěznému pronikání zvláštností z jedné řeči do druhé hlavně třeba. Slovinci a Srbové lužičtí na př. stojí v porobě německé již bez mála tisíc let; Poláci bránili se jí sice déle a prospěšněji nežli Čechové, ale octli se v ní konečně též a to větším dílem nežli v ruské.

Že by v bulharštině nebyla někdejší její panovnice čudská zůstavila po sobě kromě jména svého žádných jiných stop, tomu Miklosich [3]) přede 20 roky nejen učil než i nyní ještě pevně věří, ačkoli se bludů tomu podobných s počátku rozpravy o křesťanské terminologii řečí slovanských dosť obratně chrání. Nedokládá se však ani tam ani jinde v téže příčině zákona, dle kterého nic nehyne na světě zcela než jen tak, jak sem to v §. 8 strany řečí již i několika příklady vyložil.

---

[1]) Chronica Nestoris, vyd. Miklosichem 1860. I, 14: slověnьskъ jazykъ i rusьskyj jedinъ. Ostatně nelze mi ani nyní o vydání tom příznivěji souditi, nežli se to v Osvětě Vlčkově (r. 1872 na str. 299) stalo. Důvtipný Kolosov (Очеркъ исторіи звуковъ и формъ русскаго языка съ XI по XVI столѣтie. Варшава 1872. str. 160—162) váží ho sobě ještě méně.

[2]) Beiträge zur Geschichte Böhmens von F. Hecht. Prag 1863. S. 85: Jubendum est ut oratio dominica, in qua omnia necessaria humanae vitae comprehenduntur et symbolum apostolorum, in quo fides catholica ex integro comprehenditur, ab omnibus discatur tam latine quam barbarice.

[3]) Vergleichende grammatik der slavischen sprachen. III, 220. Tamž až po str. 229 a k rozpravě své O ablativě ve slovančině a litvančině (Časopis mus. 1857. str. 236—241) odkazuji každého, komu o zevrubnější výklad níže dotčeného skloňování slov bulharských jde. Tu jen to ještě připomenu, že se Miklosich (Vergl. gramm. IV, 125—128, 447 a 448) sotva spustil i tak zvaného generalného pádu v bulharštině a podobných jí řečech anebo nepřisvědčil ještě mému minění o tom tak určitě jako jádru dotčené rozpravy, dle něhož jedn. genitiv našich a lit. jmen kmene samohláskou *a* zakončeného je vlastně ablativ, co však druhý z obrancův A. Schleichera proti mně, nešťastný Burda, již i o něco dříve (Beiträge zur vergleich sprachf. 1870 čili VI, 354. Srv. Počátečné skupeniny souhlásek českoslov. str. 6 a 29) pravdou býti uznal.

Já dovolávaje se kromě toho i Whitneye, kterého sobě konečně již i protivníci moji [1]) počínají náležitě vážiti, za nepopíratelnou pravdu mám, že bulharština čudská nejvíce přispěla k tomu, čím se nynější nejen od posvátné mateře své než i od ostatních řečí slovanských nejpatrněji rozeznává, podobajíc se z romanských nejvíce sousedě své, rumunštině.

Míním skloňování slov vůbec a dle pádů zvláště. Kosým anebo nepřímým pádům totiž odvykli Bulhaři tak velice, že dvou z nich, lokalu a instrumentalu, již jen příslovečně užívají i to mnohem skrovněji než kterýkoli z ostatních národů slovanských. Genitiv a dativ opisují nejraději předložkou *na* a nominativy, zachovavše několik zbytků jejich jednotných a množných jen u zájmen, u jmen pak jen něco jednotných i to vesměs velmi zakrsalých formou i funkcí. Tak se konečně má u Bulharův i akkusativ, ale mimo to, čeho se o předložce *na* v té příčině snadno může každý domysliti anebo dočísti.

Ruština naproti tomu nejen užívaním kosých pádů než i jinými zvláštnostmi syntaktickými tak znamenitě vyniká nad ostatní řeči slovanské, nevyjímaje ani posvátné čili starobulharské, jak to já již ode dávna [2]) hlásám a hlásati nepřestanu, moha se nyní mezi jiným i na ty důvody spoléhati, kterými se zejmena A Potebňa [3]) a Vsevolod Miller [4]) mateřštiny své, jakož i obecných řečí proti písemným vůbec, s téže strany výtečně ujímají.

---

[1]) Jako zejmena A. Leskien, prvý z obranců A. Schleichera, odbytý ode mne replikou, jmenovanou v pozn. 1 ke str. 2, zavděčiv se rodákům svým překladem výtečné knihy V. D. Whitneye, prof. sanskrity a srovnavacího jazykozpytu v americkém New Havené: Leben und Wachsthum der Sprache. Leipzig 1876. Na str. 108 a 109 stojí tam mezi jiným i toto: Wenn Leute durch blosses Hören und im Verkehr eine fremde Sprache lernen, so pflegen sie namentlich mit den Endungen schlecht umzugehen; es genügt ihnen, den eigentlichen Wortkörper, den bedeutsamen Theil des Wortes soweit richtig aufgefasst zu haben und wiederzugeben, dass sie verstanden werden, wobei sie es dem Angeredeten überlassen, die Beziehungen aus dem Zusammenhange zu errathen (jako na př. když kdo, nenaučiv se ještě češtině, řekne: dej mi *voda* m. *vody*). Diesem Umstand ist es mit zuzuschreiben, dass das Latein im Munde der Italiener, Kelten, Iberer und andrer Völker so verfiel und in die entstellte und verkürzte Form der heutigen romanischen Sprachen überging, wie auch der Einfall der französisch redenden Normannen in England und ihre Vermischung mit dem angelsächsisch sprechenden Volke dem Streben nach Verkürzung und Vereinfachung, das vielleicht schon im spätern Angelsächsisch ziemlich stark hervortrat, nicht unbeträchtlich Vorschub geleistet hat.

[2]) Na př. na str. 59 a 60 repliky dotčené ve předešlé poznámce.

[3]) Изъ записокъ по русской грамматикѣ. I. Введеніе; II. Составные члены предложенія и ихъ замѣны въ русскомъ языкѣ. Zvláštní otisky z „Filologičeskich zapisok“ voronezkých a ze „Zapisok“ c. university charkovské 1874.

[4]) Über den letto-slavischen infinitiv v Beiträge zur vergleich. sprachforschung. 1874 čili VIII, 156—174. Dle str. 164 „sind für uns

Co se pak mongolštiny týče, ta panovavši nad ruštinou skoro tři sta let, zůstavila v ní po sobě ovšem též více stop, ale neporušila jádra jejího jistě tak hrozně, jak by nám to Kinkel a pomocníci jeho namluviti chtěli. Komu není dosti důvodův, obrácených proti tomu v §. 3, ten se jiných snadno domyslí i sám, vezme-li dle předešlých pokynutí do náležité úvahy zejmena následující pravdy: 1) Mongolové nezavládli nikdy celou Rusí, 2) nevynikali osvětou nad podmaněné Rusy než naopak dle obecného mínění historického vyznamenali se ukrutným hašením jejím nejvíce ze všech národův a 3) neznali se k náboženství ruských poddaných svých čili křesťanskému než hlavně k šamanismu a buddhismu.

§. 10. Ohrada předešlého mínění.

Dříve než bych se k nejmakavějším i ve slovanštině stopám cizoty čili ke slovům zvlášť obrátil, ohradím poněkud právě vyložené mínění své o ryzosti řečí slovanských proti těm, kteří by o něm hlavně dle Miklosichovy skladby čili dle IV svazku Srovnavací mluvnice jeho, vydaného r. 1868—1874, souditi chtěli. Učiníce tak, snadno by mohli ublížiti nejen mně než i věci samé.

Nepopíratelná pravda je totižto poprvé to, že Miklosich, rozděliv skladbu svou na dva hlavní díly, z nichžto prvý o smysle částek řeči a druhý o smysle tvarů jejich, vzniklých skloňováním a časováním, rozjímá, neodporuje jen sobě samému než i podstatě věci, kterou se skladba vlastně zaná-

---

selbst späte volksthümliche quellen von weit grösserer bedeutung als die ältesten kirchenslavischen, die auf eine literarische quasi-correctheit anspruch machen, und für die slavische syntax von sehr untergeordnetem werthe sind, da sie ein geschichtliches beispiel bieten, wie eine selbständige sprache sich in die regeln einer fremden syntax fügen kann. Von weit grösserer bedeutung sind für uns z. b. altrussische chroniken, verträge, urkunden u. s. w., in denen der in das volksleben eingreifende stoff nicht leicht zu seinem ausdruck sich der geregelten kirchensprache bedienen konnte. In den chroniken, die in der regel von den unter dem einflusse der kirchenslavischen literatur erzogenen mönchen verfasst wurden, kann man stets einen gewissen kampf zwischen dem literarischen (kirchenslavischen) und nationalen (russischen) element beobachten. Dort, wo der chronist geschichtliche thatsachen mit andächtigen sentenzen begleitet, gebraucht er stets ausdrücke der ihm geläufigen kirchensprache; wo er hingegen ereignisse seiner zeit oder volksthümliche sagen grauer vorzeit darstellt, kann man stets einen selbständigen russischen satzbau beobachten, und diese seiten sind für die syntax am wichtigsten". Ostatně i dle P. J. Šafaříka (Slovanský národopis. 3 vyd. str. 17 a 18) „nejvzácnější dědictví duchovního života staroruského složeno jest pro potomstvo v letopisech a listinách čili obecních úředních písemnostech, těchto posledních téměř výhradně čistě rusky psaných, jakýmiž v té míře na onen věk nižádný jiný národ honositi se nemůže."

šeti má. Ospravedlniv už výčitku tu v rozpravě své O jazykozpytě a přírodozpytě [1]) zevrubně, přestanu tu a v §. 13—16 na samém jádře důvodů tam obsažených. Kousek jeho vypadá takto.

Předmětem skladby čili tou věcí, jíž ona vlastně vyučovati má, jsou beze vší pochyby věty. Těch co celků nelze rozumně pokládati a nemá jich ani Miklosich [2]) za nic jiného nežli za znamení myšlének, složená značnou většinou ze dvou neb i z více slov. Mimo totižto *volám*, *volej*, *hřmí*, *pršelo* a podobná čili ta slovesa určitého tvaru, která již i sama o sobě znamenají myšlénky čili která jsou již i sama o sobě větami, všecky ostatní věty našich a podobných řečí obsahují v sobě po dvou neb i po více slovech. Konečně i to se rozumí samo sebou, že Slované kromě jednoduchých myšlének dospěli již i ku všelijak složeným a že každý z nich dovede již i ty víc anebo méně obratně vyslovovati, maje v řeči své s dostatek i slov k tomu zvláště potřebných čili spojek. Jelikož pak skladba i dle Schleichera [3]) samého,

---

[1]) Časopis mus. r. 1869. str. 332—360. Na str. 351—354 vyložil sem tam obšírněji i ten odpor, kterého se následující poznámka týče.

[2]) Jelikož i on a sice hned na str. 1 skladby své má věty čili „sätze“ za „ausdrücke der gedanken“ a dle str. 76 tamže „bestand prý die rede ursprünglich, der verbindung der gedanken entsprechend, aus lauter beigeordneten sätzen.“ Pročež měl Miklosich už i na prvé dotčeném místě po větě „um zum ausdrucke der gedanken geeignet zu sein“ buď tuto „oder um im satze verwendbar zu sein“ anebo jinou této podobnou přidati a dle ní i ostatek místa téhož asi takto změniti: „nachdem endlich die formenlehre jene veränderungen angegeben hat, die die stämme *durch declination und conjugation* erleiden, um zum ausdrucke der gedanken geeignet *oder im satze verwendbar* zu sein, erübrigt noch die darlegung *dessen, wie die wörter zum ausdrucke der gedanken verwendet oder zu sätzen zusammengefügt werden*. Jener theil der grammatik nun, welcher *sich damit befasst*, heisst syntax *oder wortfügungslehre*. *Wie die gedanken, so sind auch die sätze zunächst entweder einfach oder zusammengesetzt.* Die syntax zerfällt demnach in zwei theile, von denen der erstere *die einfachen*, der andere *die zusammengesetzten sätze* zum gegenstande hat.“ Miklosich tedy přeskočiv přes myšlénky, na něž i tu ležatě tištěnými slovy narážím, od ponětí „ausdrücke der gedanken“ ku „bedeutung der wortclassen und der wortformen“ takořka s patra, dopustil se tak makavé a vážné nedůslednosti, že sem tuším už i pro ni samu bezpečně mohl na str. 74 německé repliky své „der Hoffnung Raum und Ausdruck geben, die Zeit sei nicht ferne, wo man über die gegenwärtig unter andern auch von Miklosich vorgezogene Eintheilung und Behandlung der Syntax nach der Bedeutung der Wortclassen und Wortformen den Stab brechen und zu derjenigen zurückkehren werde, die von dem Satze als der natürlichen Grundlage jeder Bedeutung von Wortclassen und Wortformen (srv. níže §. 15) ausgeht und von den philosophischen Sprachforschern freilich sehr mangelhaft entworfen und befolgt wurde.“

[3]) Litauische grammatik. Prag 1856. S. X, dle níž „auch die syntax soll und darf nur eine möglichst umfassende beschreibung des sprachgebrauchs in lichtvoller durch das wesen der sache gegebener

jehož duchu se Miklosich pořád ještě i více koří nežli sluší, má býti uspořádána dle **podstaty věci**, o kterou jí vlastně jde, a jelikož tou jsou neomylně věty co znamení buď jednoduchých buď složených myšlének: není proč ani o tom pochybovati, že prvý z hlavních dílů skladby má vyučovati jednoduchým a druhý složeným větám.

Miklosich nerozděliv skladby své tak, nezanáší se v ní složenými větami nikde zvláště než jen mimochodem i to vesměs velmi nedostatečně. Nejpatrněji to vysvitá odtud, že celá jeho kapitole šestá o spojkách všech řečí slovanských (str. 257—261) neobnáší ani tolik, kolik zejmena Jungmann o nejedné z našich samé, na př. o *jak* a *jako* ve slovníku svém napsal. Jen o něco kratčeji vykládá smysl téže spojky vzor Jungmannův, Linde.

Nedostatku toho mají sobě kritikové mého mínění, o němž je právě řeč, tím bedlivěji všimnouti, čím se snadněji mohou i sami zejmena o tom přesvědčiti, že čeština k obratnosti, jíž u spojování vět nad ostatní řeči slovanské značně vyniká, hlavně následováním latiny dospěla, mohouc se slušně honositi nevšední rozmanitostí na př. spojek, majících označovati příčinu, jako: *an*, *jelikož*, *ješto*, *nebo*, *poněvadž*, *proto že*, *pročež* a j.

Ani v příčině jednoduchých vět nemůže se nikde dosti bezpečně dovolávati Miklosiche proti mému mínění o zachovalosti řečí slovanských a sice hlavně proto, že on ve skladbě své zejmena strany pramenů též nejen sobě samému než i více vůbec a ode dávna hlásaným pravdám odporuje.

Takou je na př. beze vší pochyby to, že překlady vůbec a Písem svatých zvláště nejsou tak čistými a vzácnými prameny syntaktickými jako původní práce spisovatelů vzorných aneb aspoň dobrých Nebude však tuším zbytkem, objasním-li ji aspoň jedním příkladem, týkajícím se češtiny.

Překladatelé Bible kralické vyznávají ve zprávě své ke čtenáři [1]) upřímně a moudře mezi jiným i toto: „poněvadž prý nesnadné jest, jakož jiných jazykův vlastnosti mluvení, tak zvláště toho, jímž Písma svatá psána sau, do jiného jazyku překládati (čemuž ten kdož zkusil snáze uvěří); aby Písmům svatým ublížení se nestalo, která slova neb mluvení, Hebraismi, velmi tvrdě v řeči České znějí, a na nich něco záleží, předce tak sau v textu Českém kladena a zanechána."

---

anordnung und fasslicher darstellung sein." Jak neslýchaně odporuje tomu již i rozdělení Schleicherovy skladby litevské, to nejpatrněji vysvitá ze str. 342, 350 a 357 Časopisu mus. 1869 r. Nicméně však nemá se Miklosich ani ve skladbě své ke Schleicherovi podstatně jináče než jak mu to já vyčítám už i na str. 16, 17 a 27 Počátečných skupenin souhlásek československých.

[1]) Ve vydání prvém čili r. 1579—1593 na str. 6 a 7.

V textě Bible kralické je tedy neomylně více hebraismův a jiných cizinských spůsobů mluvení než ve výkladě jeho. Pročež neváhal sem já nic ani přede 20 roky [1]) dokládati se textu Bible kralické mnohem skrovněji než výkladu jeho. Zikmund vede sobě ještě i ve své Mluvnici jazyka českého, podruhé čili 1875 vydané, právě naopak, ačkoli blud ten už vědecké Skladbě jeho zejmena B. Jedlička [2]) náležitě vyčetl. Miklosich nešetří rozdílu právě dotčeného též, dokládaje se i Bible kralické nejčastěji dle Zikmundovy skladby vědecké, jak na př. na str. 882 pod *Br.* i sám vyznává.

Z ostatních chyb té podobných zastavím se poněkud jen u nejdůležitější a sice té, že se Miklosich neřídí ve skladbě své ani tou nepopíratelnou pravdou, dle které starobulharské překlady Písem svatých musejí přirozeně mnohem více býti obtíženy cizinskými spůsoby mluvení nežli kralický, když o mnoho dřív a od lidí vesměs méně vzdělaných byly vykonány než tento.

I překladů týchže totižto dokládá se Miklosich o mnoho častěji než na př. letopisů staroruských, váže jich sobě i tak velice, že dle nich nejednou i takořka makavým graecismům učí, jako na př. na str. 28 pod č. 16 a na str. 46 i 47 pod č. 13, kde mezi jiným ani toho netuší, jak se ony k sobě vespolek a k tomu mají, který je pod č. 20 na str. 29 výslovně vyhlášen za protivný duchu slovanštiny.

Netřeba nám ani toho dokazovati než též jen zaznamenati, že i ostatní památky řeči starobulharské jsou skoro samé překlady a sice větším dílem církevních spisů řeckých, které, jak zejmena Pypin [3]) dobře připomíná, neposkytovaly příležitosti k tomu, aby skrze ně národní zvláštnosti spisovatelovy mohly vyjíti na jevo. Kromě toho uznává Miklosich i sám a sice, nemýlím-li se, dvakráte: na str. 193 a 251 své skladby, že památek téhož jazyka vůbec nelze za „volksthümlich“ míti.

Co tím vlastně míní, toho nevyslovil ovšem ani na dotčených ani na jiných stranách své skladby, ale skutky dal to tuším tamž i jinde dosti zřetedlně na jevo každému, kdo ve skladbě není zrovna nováčkem. Onde totižto nejde Miklosichovi o nic jiného než o vytčení nejbližší příčiny toho, že

---

[1]) Srovnávací mluvnice jazyka českého a slovenského, jejíž prvý díl, skladba, v Praze 1855, ostatek pak 1857 vyšel. Dle str. XXII totižto skracenina *B. br.* znamená text Bible kralické a *V. br.* výklad jeho a ta vyskytá se ve prvém díle jejím o mnoho častěji než ona, jako na př. na str. 36, 37, 38 a j.

[2]) Krok. V Praze 1865. str. 49. Důkazy předešlé výčitky vyložím zevrubněji než tu a níže v knize slíbené v Úvodě na str. 8.

[3]) Обзоръ исторіи славянскихъ литературъ А. Н. Пыпина и В. Д. Спасовича. С. Петербургъ 1865. стр. 56.

památky živých řečí slovanských vůbec a prostonárodní (volksthümliche) zvláště vynikají nad starobulharské sesilováním negace „durch vergleichung mit dingen von minimaler quantität oder qualität“ a zdvojováním předložek.

Že však prostonárodní (volksthümliche) památky řečí slovanských i jinými zvláštnostmi syntaktickými vůbec asi tak vynikají nad ostatní, jak jich sobě já se Vsevolodem Millerem a jinými vážíme, to mnohem patrněji, ale též jen prakticky dává Miklosich u velikoruštiny na jevo, dokládaje se prostonárodních písní a přísloví jejích o mnoho častěji než tak zvaných klassiků: Karamzina, Krylova, Puškina a j.

Přes to přese všechno má se ke staré bulharštině [1])

---

[1]) Tu jmenuje Miklosich ještě pořád starou *slovenštinou*, ale nespatřuje v ní již řeči, kterou rodáci jeho, Slovinci, v IX století mluvili, čili staré *slovinštiny*, jako na př. na str. VII a VIII sv. I Srovnavací mluvnice své, odkud i nahoře zavřená slova německá pocházejí, než pannonskou *slověnštinu* vymřelou. Hlavní důvody změny té vykládá nám Miklosich na str. I—XXXII spisu, vydaného ve Vídni r. 1874 pod titulem: Altslovenische formenlehre in paradigmen mit texten aus glagolitischen quellen. Odtud a sice se str. XIX přenesl sem do textu svého i smýšlení jeho o zákonech řečí. Tamže na str. XXIII a XXIV odporuje mně Miklosich i výslovně, váže sobě i tak chatrných svědků, jakým je zejmena Verković i dle vlastní jeho předmluvy k tamže dotčené sbírce písní bulharských, více než Grigoroviče. Zevrubněji ujmu se svědkův a společníků svých teprva potom, až od Miklosiche na str. IV slíbená „ausführliche widerlegung der bulgarischen hypothese“ vyjde. Mezitím nebude tuším zbytkem, připomenu-li předně to, že Miklosich dle téže strany „mit seinem proteste gegen dieselbe hypothese allein steht“ a že se já k ní od r. 1855 (Časopis mus. str. 81—104) stále znám, opíraje se hlavně o tak zvané slabé samohlásky čili jery, o nosovky *ą* a *ę*, o složené souhlásky vůbec (srv. §. 11) a *št* i *žd* zvláště. Co se podruhé jména posvátné slovanštiny týče, to nejstarší a nejryzejší památky její i dle str. 858 Miklosichova slovníku stále píší tak jako Nestor, kterého se v pozn. 1 ke str. 32 dokládám, t. j. *slověnьskъ* a ne *slovenьskъ*. Jak zněla v ní litera právě dotčená, toho neznáme posud náležitě; ale že se ona nerovnala ani zněním svým liteře *e*, o tom jest i Miklosich (Vergl. gramm. I, 91—108) sám úplně přesvědčen. Odporuje tedy týž výtečník nejen historii než i sobě samému, nenazývaje posvátné slovanštiny *slověnštinou* než *slovenštinou*. Ještě neslušněji sobě vede, vyčítaje na str. XI spisu, proti kterému se právě zvlášť ozývám, protivníkům svým, že by prý měli „durch den gebrauch des historisch einzig berechtigten namens dem offenbaren widerspruch entgehen, der darin liegt, dass zur bezeichnung einer slavischen sprache der name der hunnischen Bulgaren dienen muss“. Proti čemu věru těžko neobrátiti jeho vlastních slov, znících na str. VII mimo jméno takto: Wahrlich, um die sache muss es schlecht stehen, die selbst Miklosich nicht besser zu stützen vermag. Výčitka předešlá totižto týká se i Miklosiche samého, poněvadž i jemu na př. „der name der germanischen Russen zur bezeichnung einer slavischen sprache dienen muss“. Kromě toho neváhá ani on naskrze nic nazývati frančtiny též tak po germanských Francích. Ale neodporuje tím ani on historii, poněvadž dle §. 8 jména dotčená jsou nyní právě tak „historisch einzig berechtigt“ jako *bulharština* m. někdejšího *slověnьština*. Ujímaje se však jména *slovenština* m. zaniklého *slověnьština*, odporuje ovšem nejen hi-

vesměs asi tak, jako kdy by posud za nepopíratelnou pravdu měl, že ona i v příčině skladby „für alle tochter- und schwestersprachen die tiefste regel bewahrt hat."

V skutku a pravdě však nelze jí za takou míti ani strany hlásek a forem slov, jelikož konečně již i Miklosich sám dobře hlásá mezi jiným i toto: Es geht prý nicht an, nach den gesetzen einer (slawischen) sprache die andern zu regeln; jede einzelne muss in ihrem sonderleben erforscht werden und erst aus den resultaten dieser einzelbetrachtung ergeben sich die alle beherrschenden gesetze.

Že se já tím ode dávna i v příčině hlásek a forem slov opravdu spravuji, to tuším nejpatrněji vysvitá z Obrany mé Libušina soudu [1]) zejmena proti Miklosichovi, který kromě dotčené památky i Rukopis královédvorský výslovně v podezření uvádí, prakticky pak, nedokládaje se jich ani ve skladbě své nikdež, i zcela zavrhuje a sice hlavně proto, že ony nejsou ani bez několika takých slov, která, byvše za zvláštního živobytí (sonderleben) češtiny přirozeně změněna, víc anebo méně odporují zákonům, vládnoucím starou bulharštinou, jako na př. *rozvaděma*.

V tom totižto spatřuje Miklosich (Vergl. gramm. III, 411 a 412) se Šafaříkem, ale beze vší věcné příčiny trpné příčeští minulé, které by pravidelně ovšem *rozvazen*, stbulh. *razvaždenъ* zníti mělo. Já naproti tomu, dovolávaje se hlavně osudů trpného příčestí přítomného a imperativu ve slovanštině vůbec a v češtině zvláště, počítám mezi zbytky příčestí právě dotčeného u našich sloves téže čili IV třídy nejen *rozvaděma* než i *naplněma* a *srazěm* v RK s *křestěm*, *učiněm* a podobnými, kterých více Šafařík už r. 1840 z jiných památek stčes. na jevo vynesl. Ty jsou ovšem též nepravidelné, majíce nejen dle starobulharských než i dle *Radím*, *Vadím*, *Vidím* a podobných místných jmen českých s *i* m. *ě* před příponou *m* zníti; ale neměl by se na prvém z nich čili na *rozvaděm* proto zejmena Miklosich zastavovati, když hned potom (l. l. pag. 413) i sám aspoň implicite vyznává, že se čeština právě takové nepravidelnosti od nepaměti dopouští i v imperativě, měníc posud zachovanou známku jeho *i* v čísle množném vždy v *ě* aneb *e*, kdežto by to dle staré bulharštiny jen u těch sloves činiti měla, která v 3 os. jedn.

storii než i sobě samému aspoň tak, jak sem už výše dokázal. Tu jen to ještě připomenouti mám, že sobě Miklosich ani na str. VII a XI ani jinde není ještě povědom té pravdy, o které kromě důvodů, vyložených v §. 9, i Hellwald (Culturgeschichte str. 558) svědčí, hlásaje též, že v nynější bulharštině některejší její panovnice čudská kromě jména svého i jiné stopy zůstavila po sobě.

[1]) Časopis mus. r. 1858—1860. O *rozvaděm* rozjímám tam r. 1859 na str. 334—341.

přítomného času indikativného na *e* vypadají, jako: *čtěme*, *sedněme*, *třeme* a pod. *Bděme*, *ctěme*, *modleme se*, *spěme* a podobné tvary naproti tomu měly by dle staré bulharštiny neomylně zníti *bdime*, *ctime* atd.

Že však bez nepravidelností čili vlastně zvláštností těm podobných, hlavně tak zvanou analogií [1]) vznikajících, ani starobulharský ani žádný jiný jazyk není, to uznává konečně již i Miklosich aspoň theoreticky a sice slovy výše citovanými, ale skutky svými odporuje posud i těm, nešetře zejmena proti nám ani nejobyčejnějších pravidel slušnosti.

Neostýchá se totižto strany právě dotčených památek básnictví staročeského Büdingerovi, Feifalikovi a jiným podobným vlastencům německým posud ani tak nadržovati, že nás neuznal ještě ani toho hodnými, aby nám aspoň to náležitě vyložil, proč pochybuje o pravosti zvláště druhé z týchže památek čili RK, ačkoli sem ho já k tomu již čtyřikrát [2]) a snad i šetrněji vyzval nežli sluší. Naposledy a potřetí stalo se to právě tak jako podruhé čili těmito slovy: Obgleich es Miklosich insbesondere auch im Ritterthum sonst weiter gebracht hatte als meine Wenigkeit, so war er doch bis auf den heutigen Tag nicht so ritterlich, den von mir hingeworfenen Handschuh aufzunehmen. Ich achte ihn dessen ungeachtet auch heute noch so, dass es mir billig erscheint, meine Herausforderung hiermit einfach zu wiederholen.

Spokojuji se s tím i nyní úmyslně a sice proto, aby každý, koho se týče, snadněji mohl souditi nejen v této příčině, než i o tom, neubližují-li mně ti, kteří se neostýchají vyčítati mi, že prý v literarných hádkách svých rád zapomínám na zásluhy protivníků svých.

Uznalosť lidská je jako nápoj na dlani: dříve než ho okusíš, vyteče. Lepší nedostalo se ovšem ani mně za to, co sem posud k obraně těch hrdinských a ušlechtilých duchů, kteří se k nám z LS a RK velebně a slavně ozývají, nejen proti zjevným nepřátelům než i proti několika všelijak nespolehlivým přátelům jejich vykonal. Ale co je po takém člověku, který se čehokoli jen proto ujímá, aby uznalosti a přízně lidské došel? Kromě toho nemůže, jak jedno z našich přísloví zní, ani p. Bůh vyhověti všem.

Pročež ujmu se ještě i blížence dotčených památek našich,

---

[1]) O jejíž moci viz zejmena M. Müllera (Vorlesungen über die Wissenschaft der Sprache. 2 Ausg. Leipzig 1866 u. 1870. I, 61 a 62) a str. 75 i 76 Whitneyova spisu, jmenovaného v pozn. 1 ke str. 33.

[2]) Poprvé na str. 60 latinské práce, jmenované v pozn. 1 ke str. 9; podruhé na str. 92 německé obrany její, známé z pozn. 1 ke str. 2; potřetí v č. 187 a 188 zdejší Politiky r. 1869, vzav tam původ jména Prahy do úvahy; konečně v Osvětě Vlčkové r. 1872 na str. 299 a 300.

Slova o polku Igorevě, aspoň potud, pokud se bez toho dle předešlé zmínky o něm (str. 25 a 26) slušně obejíti nemohu.

Ačkoli totiž i ono jest aspoň tak „volksthümlich“, jak sem tamž už určitěji řekl; ačkoli se dle §. tohoto velmi podobá pravdě, že sobě i Miklosich prostonárodních pramenů řečí vůbec více váží než ostatních: neváhá přece naskrze nic zcela tak se ke Slovu míti, jako kdy by ho vlastně ani na světě nebylo. Ve skladbě své na př. nedokládá se ho Miklosich ani jednou, ani jinde nedbá o ně veřejně nijak. Jak se k němu v soukromí chová, do toho nám přirozené není nic. To však je jistě zvláštní zmínky hodno, že Rusové o dotčené smýšlení Miklosichovo vesměs nedbají též více než o loňější sníh; ačkoli nejeden z tak zvaných západníků jejich i za našich časů ještě nad míru a slušnosť čili tak vášnivě dychtí po cizotě, že s urputností každému odrodilci víc anebo méně vlastní pohrdá na mnoze i sebe lepšími věcmi domácími a lne k cizím i sebe horším, ty velebě, ony pak hanobě příležitě i nepříležitě. Neznám totiž ani mezi těmi žádného, který by se neostýchal veřejně pochybovati o pravosti Slova, jak to tam ještě do nedávna bylo módou. Spíše naopak ujímá se Slova nejeden z nich i horlivěji nežli sluší, jako na př. A. Pypin [1]) a j.

Ostatně vážím sobě Miklosichovy skladby mnohem více než ukázky z ní o lokale bez předložek [2]) a sice proto, že ona obsahuje v sobě mnohem více látky důkladně na jevo vynesené než tato. Míním tím z příčin, které níže zvláště vyložím, všecky ty doklady, které pocházejí z pramenů zevrubně citovaných aneb u kterých se nejen jména pramenů než i čísla patřičných stran, svazků, kapitol, veršův a podobných věcí vyskytají.

K takým nepatří na př. žádný z těch dokladů, které Miklosich do své skladby ze Zikmundovy české a z Małeckého grammatiky polské přijal, nezastaviv se nic nad tím, že Małecki a Zikmund v té příčině ani jeho ani slavných rodáků svých, Lindeho a Jungmanna, nenásledují, přestávajíce pravidelně na samých jmenech pramenů svých.

Kromě nedůslednosti té a dříve vytčených dopouští se Miklosich nejen u sbíraní než i u spořádaní a vykládaní látky

---

[1]) Listy o nejnovější literatuře ruské v Časopise mus. r. 1859. str. 124. Обзоръ исторіи славянскихъ литературъ. С. Петербургъ 1865. str. 175 a 176.

[2]) Kterou sem r. 1870 spolu s vydanými do téhož roku sešity jeho skladby na str. 27 Počátečných skupenin souhlásek československých mimochodem vzal do úvahy, vyčítaje slavnému původci ohou slovy Häckelovými zejmena „jene seltsamen Quersprünge des Verstandes und Verstösse gegen die elementare Logik“, které sem tu poněkud zevrubněji vylíčil než onde.

syntaktické i více jim podobných a jiných chyb rozličných, jak to snad jindy zevrubněji vyložím. Mezitím mohu se tuším bezpečně kojiti aspoň tou nádějí, že posud vytčené postačí k obraně mého mínění o zachovalosti řečí slovanských proti jeho skladbě.

§. 11. Přispůsobování cizích slov k domácím, hlavní příčiny jeho vůbec a fysická zvláště.

Slova jsou ovšem nejpatrnějšími stopami cizoty ve kterékoli řeči, ale velice by se mýlil každý, kdo by je všecka takými býti myslil. Mnohá z nich totižto přispůsobena jsou rozličnými změnami hlásek k domácím tak dokonale, že jich od těchto nedovede pokaždé ani sebe důkladnější jazykozpytec náležitě rozeznati.

Tak na př. v ruštině obyčejného *protiveň* nenajdeš ani u Miklosiche [1]) ani u Matzenauera, ačkoli v něm Potebňa [2]) právem spatřuje něm. *bratpfanne*, nedada se naskrze nic zejmena tím mýliti, že domácí slovo znění téhož posud žije, znamenajíc dle slovníku Daljova protivný vítr, opak, portrét, nezbedu, protivníka a více jiných věcí od pekáče podstatně rozdílných. Podobně není proč odporovati Miklosichovi, který s Radlovem též ruské, již i v češtině obyčejné *samovar* má za tat. *sanabar*. U Matzenauera není ani o tom žádné zmínky. Miklosich mlčí zas o čes. *puškvorec*, které již i Jungmann ve slovníku svém právem pokládá za něm. *brustwurz*, připomínaje, že ono i podobněji k tomuto čili *pruškvorec* a *prustvorec* zní. Tak se ho dotýká i Matzenauer aspoň pod *šišvorec*, vzniklým i dle mého mínění z něm. *süsswurz*, o čem zas i Jungmann i Miklosich mlčí. Matzenauerovi je pol. *fornal* temného původu. Miklosich nepřipomíná ani toho ani žádného z následujících tu slov. Já ve *fornal* spatřuji poprvé s Lindem něm. *fuhrmann* a podruhé s L. Malinovským [3]) *vernagel* a

---

[1]) Mínim tu i níže prvou z jeho rozprav jmenovaných výše na str. 30 pod č. 2 a Matzenauerovu citovanou tamže pod č. 3. *Samovar* uznal Miklosich tatarským v posledním přídavku na str. 67. Na *čaj* však nerozpomenul se ani tam ani jinde, ačkoli je ten též neomylně cizího a sice čínského původu. Většina Číňanů totižto říká čaji *ča*, *te* pak jen fo-kienští. Co léku užívají ho Číňané od nepaměti, obecně však jen asi od narození Kristova (Hellwald, Culturgeschichte str. 77 a 80. Peschel, Völkerkunde str. 387 a 388). Dle Slovníku naučného (II, 294 a 295) je tomu ještě jen okolo tisíc let a do Ruska přišel prý čaj teprva r. 1638. Dle mého mínění však stalo se i to mnohem dřív a sice skrze Tatary čili Mongoly, někdejší panovníky ruské (srv. konec § 9), jelikož ti velmi časně přilnuli k buddhismu, jehož hlasatelé hlavně přispěli k obecnému užívaní čaje i v Číně samé.

[2]) Na str. 5 úvodu do Zápisků jmenovaných v pozn. 3 ke str. 38.

[3]) Zur lautlehre der lehnwörter in der polnischen sprache v Beiträge zur vergleich. sprachforschung r. 1870 čili VI, 279 a 294.

sice mezi jiným i proto, že ani Matzenauer neváhá hluž. *batnař* s pol. *bratnal* i *bretnal*, *szynal* a *ufnal* odváděti od něm. *bretnagel*, *schiennagel* a *hufnagel*. Totó však zní polsky dle Lindeho a Malinovského i *ofnal*, *zwintnagel* pak *ćwintnal*. Konečně mohl Matzenauer aspoň dle Jungmanna připomenouti nejen slovenské *šínal*, které však dle mého vědomí stále zní *šindl'*, než i čes. *šínovec* a základ jeho též německý čili *šína* — *schiene*.

Příčiny těch a podobných změn vězí vesměs ve zvláštnostech tělesných a duševních, kterými se i osoby jedné a též rodiny víc anebo méně liší od sebe vespolek, srovnávajíce se spolu a s ostatním lidstvem jen podstatou těla i ducha svého.

Veškerou přírodou totižto vládne zákon rozmanitosti a sice tak ohromně čili svrchovaně, že na př. dle Palackého [1]) „ani dvou zrnek pískových dokonale stejných“ nikde nenajdeš.

Není tedy ani dvou úst lidských anebo mluvidel úplně stejných. I zvláštnostmi těch liší se i nejpříbuznější lidé od sebe vespolek tak velice, že není naskrze proč odporovati zejmena R. Raumerovi, dle něhož [2]) „genau genommen kein Mensch spricht einen Buchstaben ganz so aus wie der andere.“

S druhé strany však bezpečně můžeme přisvědčiti i Pottovi, který ze všech dosavadních jazykozpytců nejdůkladněji dokazuje, že je jednoduchých hlásek vůbec anebo ve veškeré řeči lidské jen okolo 50 a že se to právě tak nedá dokonale ustanoviti, jako na př. ani počet barev smíšených anebo těch rozmanitých nuancí jejich, které rozličným míchaním barev duhových anebo prismatických vznikají.

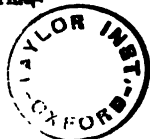
Co se pak řečí samých o sobě týče, ani nejbohatší z nich v té příčině neobsahují v sobě tolik jednoduchých hlásek, kolik je jich v řeči lidské vůbec, než přestávají dle téhož výtečníka [3]) vesměs na méně než na 50, lišíce se ostatně

---

[1]) Dějiny národu českého. I, 1, 10. Quintilianus (Decl. 8, 12) hlásá dotčený zákon takto: Nihil in rebus humanis voluit esse rerum natura tam simile, quod non aliqua proprietate secerneret.

[2]) Die Aspiration und die Lautverschiebung. Leipzig 1837. S. 17. Lorenz Diefenbach (Vorschule der Völkerkunde und der Bildungsgeschichte. Frankfurt a. M. 1864. S. 41) vztahuje to náležitě i ke složeným hláskám těmito slovy: Sogar unter den Bevölkerungsklassen Eines Stammes finden wir Eigenheiten der einzelnen Laute und noch mehr der Lautverbindungen verbreitet, die auf Unterschieden leiblicher und geistiger Lebensweise beruhen, mit der Zeit aber sich vererben, und zwar nicht bloss durch Erziehung, sondern auch durch allmähliche Bildung und Umbildung des Organs. Ostatně hodí se to i k objasnění následující nahoře zmínky mé o *f*.

[3]) Etymologische Forschungen auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen. 2 vyd. II, 1, 3—73.

TAYLOR INST. OXFORD

tak ohromně od sebe vespolek, jak sem to již výše slovy Raumerovými oznámil.

Jednoduché hlásky jsou, jak vůbec vědomo, hmotné čili smyslné prvky veškerého mluvení, dělíce se na samohlásky a souhlásky.

Když je jich i vůbec i zvláště jen okolo 50 a řečí tak mnoho, že jich i nyní již okolo 900 víc anebo méně důkladně známe: nemůže se poprvé veliká rozmanitosť tato zakládati ani na sebe rozličnějším znění hlásek samých o sobě než hlavně na přerozmanitém spojování jejich [1]) a podruhé musí hmotná čili slyšitelná povaha řečí mnohem patrněji a rázněji vysvitati ze složených hlásek jejich nežli z jednoduchých.

Spojíme-li dvě stejné samohlásky tak, že znějí jedním douškem anebo jednou slabikou, rovnají se obě jedné dlouhé. Dvě rozdílné samohlásky pod touže výmínkou slují dvojhláskami, jináče hiaty, jako na př. v našich slovech *na-u-ka* a *po-u-čím*, ježto by s dvojhláskami *au* a *ou* dvěma slabikama čili *nau-ka* a *pou-čím* zněla.

Dlouhým samohláskám nejvíce se podobají zdvojené souhlásky čili skupeniny, složené ze dvou stejných souhlásek, jako *kk*, *tt* a jiné; dvojhláskám pak skupeniny dvou rozdílných souhlásek, jako *kt*, *tk*, *sk* a j. Ostatně jest i jednoduchých i složených souhlásek vůbec více nežli samohlásek.

Ale složených hlásek vůbec není v žádné řeči tolik, kolik by jich mohlo vzniknouti z obyčejných v ní jednoduchých, než každá řeč přestává na určitém počtě i složených hlásek a sice tak pevně, že se všech ostatních čili těch, které počet obyčejných v ní přesahují, mnohem pilněji hledí zbaviti nežli cizích jednoduchých.

Tak na př. stará řečtina a germanština rády mají dvojhlásky, ale v žádné z nich není těch tolik, co by jich mohlo býti, kdy by se všecky rozdílné samohlásky řecké a german-

[1]) Pravdy té byl sobě již i Epikurus povědom, pokládaje atomy za prvky všech bytostí a sice dle Lactantia (Instit. divin. III, 17) tak, že prý ony k utvoření těchto „vario ordine ac positione conveniunt sicut literae (vlastně hlásky), quae cum sint paucae, varie tamen collocatae innumerabilia verba conficiunt". K následující nahoře pravdě pak nejvýtečněji ze všech dosavadních jazykozpytců znají se slovy i skutky Pott, J. Grimm a Fr. Diez. Ze slovanských nejvíce na slovo vzatí, Miklosich a Schleicher, naproti tomu nedbali zejmena o složené souhlásky skoro nic, ačkoli prvý z nich výslovně vyznává, že prý Srovnavací mluvnici jeho „Grimm's deutsche Grammatik als Muster vorgeschwebt hat" (Zeitschrift für die österr. Gymn. Wien 1852. S. 824), a druhý pevně věřil mezi jiným i tomu, že nauka o hláskách a tvarech slov indoeuropských vůbec přičiněním jeho zvláště zázračně prospěla. Důkazův i chvály i výčitky předešlé možno se nejhojněji dočísti v latinské práci mé a v německé obraně její, jmenovaných v pozn. 1 ke str. 2 a 9.

ské složily po dvou. To je jasno každému, kdo se v počtech a dotčených jazycích aspoň poněkud zná.

Neméně snadno může se každý, koho se právě týče, přesvědčiti i o tom, že se slovanština posud o mnoho více štítí dvojhlásek než hiatu. Čeština na př. přivykla posud vlastně jen jedné pravé dvojhlásce, znící *ou*, ačkoli se se zvláštní milovnicí dvojhlásek, němčinou, od nepaměti tak stýká a potýká, jak sem to již na str. 32 připomenul a níže zevrubněji vyložím.

Co se pak souhlásek týče, z těch *f* náramně nenáviděli za starodávna všichni Slované a nejbližší příbuzní jejich, Litevci. Během času však přivykli i oni hlásce *f* a sice tak, že se bez ní již ani ruština a chrvatskosrbština neobcházejí, ačkoli ryzostí svou vůbec dle §. 9 značně vynikají nad ostatní řeči slovanské. Ale i v nich je hojně cizích slov nahoře dotčenému *protiveň* v té příčině podobných čili takých, kde m. *f* slýchati posud některou z retnic oběma od nepaměti vlastních čili pravidelnou náhradu onoho za starších časů ve slovanštině [1]) a litevštině vůbec.

Ze složených souhlásek naopak zejmena zdvojeným nepřiučili se Slované podnes ani od sousedů svých ani jináče. Ti z nich, kteří víc etymologicky než foneticky píší, zdvojují sice tu i tam souhlásky, ale nevyslovují jich, mluví-li přirozeně, jako na př. Poláci a rodáci moji, říkajíce *szynal* a *šindl'* m. něm. *schiennagel*. Zvláštnosti té jazyků slovanských dopátral se již Dobrovský a Šafařík s Miklosichem ochotně mu přisvědčují, já konečně hlásám ode dávna již i to, že se slovanština náramně štítí a všelijak zbaviti hledí i skupenin souhlásek zdvojeným víc anebo méně podobných, jako na př. *sš*, *zš*, *čř*, *sř*, *žř* a j. Dosti důkazů toho a následující [2]) poznámky najdeš na str. 76, 77, 80 a 81 latinské práce mé.

Tamže na str. 25 do 33 vylíčil sem skupeniny souhlásek starobulharských, obyčejné jen s počátku a ve středku slov. Na konci těch totižto štítila se posvátná slovanština i jednoduchých souhlásek mimo snad jen obojetné *j* a to něžné *n*, které v nosových samohláskách jejích *ą* a *ę* vězelo. Nepočínavši kromě toho slov svých ráda samohláskami, byla skoro pravým opakem zejmena gothštiny, kde se slova často počí-

---

[1]) Vergleich. gramm. der slav. sprachen von Fr. Miklosich. I, 196, 330, 401 a j. Strany litevštiny viz Schleicherovu Litauische gramm. S. 25 a 169.

[2]) Pravopis český nejpilněji šetří etymologie ze všech slovanských a nedovoluje nikdy zanedbávati zdvojených souhlásek, patřících domácím slovům, jako *poddaný*, *panna*, *vyšší* a j. Cizím slovům však nepřejí někteří z nynějších spisovatelů českých týchže souhlásek, píšíce *kolega*, *profesor* atd. nejspíše proto, že buď netuší nedůslednosti tím páchané buď aspoň v té příčině raději se řídí svévolí než rozumem.

nají samohláskami a končí též i tak drsnatými skupeninami souhlásek, jakými jsou jistě na př. *sks*, *rstv* a *hsns*.

Dle str. 63—76 téže práce slova živých řečí slovanských končí se ovšem už kromě jednoduchých souhlásek i složenými, ale vesměs o mnoho řídčeji nežli samohláskami a méně drsnatými skupeninami souhlásek než gothská. K sobě vespolek pak mají se dotčené skupeniny tak, že lužickosrbské vynikají poněkud i počtem i drsnatostí svou nad polské, za kterými ostatní tímto pořádkem následují: velikoruské, maloruské, české, slovenské, slovinské, chrvatskosrbské a bulharské. Nynější bulharština objevuje se tedy i s té strany mnohem podobnější ku posvátné slovanštině nežli slovinština (srv. pozn. 1 ke str. 38).

Že skupenin, kterými se slova živých řečí slovanských počínají, popsal sem posud jen chrvatskosrbské [1]) a naše. Polské a velikoruské s obyčejnými ve středku slov chrvatskosrbských sebral sem sice též už dávno, ale neměl sem podnes kdy vylíčiti jich. P. Žiteckij [2]) popsal nám s nevšední důkladností všecky v maloruštině běžné. I jiní slavisté ruští všímají sobě slovanštiny s téže strany chvalitebněji než ostatní, ale nevynikl ani z nich ještě žádný tak, že by mi neslušelo přestati na této zmínce.

Zbývá nám tedy v témž oboře ještě mnoho práce a sice, jak se každý snadno může přesvědčiti, velmi těžké a musíme ji vykonati, majíce zejmena J. Grimma nejen dostihnouti než i předstihnouti, t. j. všecky skupeniny souhlásek slovanských nejen sebrati než i důkladněji srovnati mezi sebou a s obyčejnými v jiných jazycích, zejmena pak slovanštině příbuzných, než to jemu před 40 roky v příčině germanských možno bylo.

Avšak už i z dosavadních badání o skupeninách souhlásek vůbec a slovanských zvláště dostatečně vysvítá to, oč nám právě nejvíce jde, t. j. že ani slovanština nemá tolik složených souhlásek, kolik by jich mohla míti, a že se nářečí její i počtem a povahou těch o mnoho rázněji liší od sebe vespolek než jednoduchými hláskami vůbec.

Žádné ze slovanských nářečí totižto neskládá po více než po pěti souhláskách. Některá z nich, jako na př. posvátné a maloruské, přestávají na čtyřech. Kromě toho čím jsou které skupeniny souhlásek složitější, tím je jich i u Slovanů méně v obyčeji. Konečně skupeniny ve středku slov slovan-

[1]) Rad jugoslavenske Akademije znamosti i umjetnosti Kn. IV. U Zagrebu 1868. str. 104—175. O našich viz rozpravu známou již z poznámky 2 ke str. 8.

[2]) Очеркъ звуковой исторіи малорусскаго нарѣчія. Кіевъ 1876. str. 155—205.

ských obyčejné vynikají poněkud i počtem i drsnatostí svou nad počáteční a tyto nad koncové.

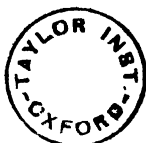
Tak na př. písemná čeština má vlastně jen 27 jednoduchých souhlásek. Složíme-li ty po dvou anebo kombinujeme-li je s opakováním poprvé, vznikne z nich 27^2 čili 729 skupenin prvé třídy. Další kombinace musí se díti, jak se samo sebou rozumí, bez opakování. Pročež druhá třída obsahuje $27 \times 26 \times 25$ čili 17,550 skupenin, třetí $27 \times 26 \times 25 \times 24$ čili 421,200 a čtvrtá $27 \times 26 \times 25 \times 24 \times 23$ čili 9,687,600. Všecky čtyři třídy spolu obsahují tedy 10,127,079 skupenin možných.

Z ohromného počtu toho však nebylo na počátku slov českých nikdy ani tolik skupenin skutečně v obyčeji, kolik jich prvá třída sama obsahuje, t. j. ani 729 než jen okolo 560, z nichž asi 245 patřilo do třídy prvé, 240 do druhé, 70 do třetí a 6 do čtvrté. Nyní jich čeština neužívá již ani tolik a slovenština ještě méně si jich oblíbila. Ve středku slov má jich ovšem i čeština o něco víc, ale sotva přes 729; a na konci slov mimo ty, které vznikají enklitickým *s, ť* a *ž*, jen okolo 60.

K těm nepatřila nikdy zejmena skupenina *rc*, jelikož jí čeština jen v cizích slovech užívá i to nestále. Ve výše dotčených *puškvorec* a *šišvorec* na př. vsula do ní pohyblivé *e*, čím obě slova ta dokonale přispůsobila k domácím *herec*, *korec* a pod. U *šterc*, *šturc*, *Švarc* a více jiných naproti tomu nezbavila se čeština skupeniny *rc* posud a sotva se jí kdy zbaví, dospěvši k ní během času aspoň v imperativě *rci* a k několika jí velmi podobným i na konci slov též domácích, jako na př. k *rč* v horč, *lč* ve změlč atd.

Nezachází tedy čeština s dotčenou skupeninou pokaždé stejně čili dle jednoho a téhože zákona z vládnoucích zvláštními skupeninami jejími než vede sobě volně čili tak, jako kdy by jí úmyslně o to šlo, aby se proti ní ani v té příčině nemohl nikdo právem tázati slovy Liviovými: Quid, si vox libera non sit, liberum est?

Tak sluší smýšleti vůbec i o všech ostatních z těch přerozmanitých spůsobů, kterými nejen Čechové než i jiní národové cizí slova přispůsobují k domácím a sice poprvé z té fysické příčiny, že ústa čili mluvidla jednoho každého z nich, přivykše jen určitému počtu jednoduchých i složených hlásek, všech ostatních se přirozeně štítí a zbaviti hledí, majíce se jimi ozývati.

TAYLOR INST. OXFORD

§. 12. Psychická příčina přispůsobování cizích slov k domácím.

Ta slovy Förstemannovými [1]) takto zní: Es liegt im wesen auch des ungebildeten volksgeistes, wenn auch dunkel und unbewusst, das streben, sich den ursprung der wörter und den zusammenhang derselben unter sich klar zu machen.

Snaha ta však netýká se jen cizích slov než i domácích a sice mezi jiným i tak, že, měníc a zatemňujíc někdejší znění a smysl jejich, znamenitě přispívá k obraně toho mínění, kterého se v §. 13 zvlášť ujímám a dle něhož ani sebe ryzejší a všední slova kterékoli řeči nejsou dle původu svého tak určitými a dokonalými znaky ponětí, za jaké je obyčejně máme.

Nejvíce příkladů sem náležitých známe posud z němčiny, majíce toho vděčni býti zejmena Karlu Gust. Andresenovi, který snahu dotčenou prvý vzal schválně [2]) do úvahy, maje kromě mateřštiny své a jiných řečí germanských poněkud i klassické a romanské na zřeteli.

Slovanštiny naproti tomu nevšimnul sobě s téže strany nikdo posud ani tak, jako na př. Förstemann v rozpravě výše dotčené němčiny. Nejvíce na slovo vzatý slavista našeho věku pak sotva je sobě ještě vědom i samého jádra téže rozpravy. Pročež nebude tuším zbytkem, dopřeji-li tu místa aspoň třem příkladům německým a potom teprva několika slovanským.

Krtu říkají vzdělaní Němci *maulwurf*, obecní pak i *mulworm* a *mauraff*. Dle prvého z těch jmen pokládají oni krta dosti dobře za zvíře, které *pyskem* svým v zemi ryje; druhým zašantročili ho mezi jakési červy a třetím mezi jakés opice, kam on ovšem nikterak nepatří. Slovozpytcové němečtí naproti tomu dokázali již dávno nad slunce jasněji, že krt u předků jejich slul *mult-wurf*, *molt-wurf* a *molt-werf*, t. j.

---

[1]) Über deutsche volksetymologie v Zeitschrift für vergleichende sprachforschung r. 1852 čili I, 2 a 3. Max Müller je téhož mínění i strany mythologie (Vorlesungen über die Wissenschaft der Sprache. 2 vyd. II, 559 a 560) a tím ochotněji přisvědčiti mu třeba, čím se svědomitěji a důvtipněji postaral tamže na předchozích a násl. stranách o důvody svého mínění. Tamž a sice ke str. 110 odkazuji každého, komu o náležité ocenění předešlého §. a dosavadních badání našich o fysické povaze hlásek jde. Na dotčené str. totižto stojí mezi jiným i toto: Obgleich in der Analyse der menschlichen Stimme bedeutende Fortschritte gemacht worden sind, so haben sich doch die in diesen Untersuchungen liegenden Schwierigkeiten durch die tiefen und mühevollen Forschungen, welche von Physiologen, Akustikern und Philologen, und zwar unabhängig von einander ausgegangen sind, eher vermehrt, als vermindert.

[2]) Čili zvláštní, 154 stran obnášející knihou: Über deutsche Volksetymologie. Heilbronn a N. 1876.

erdwerfer, jelikož *multa*, *molta* a *molte* znamenala kdysi to, co nynější *erde*, *staub* čili zem, pršť, prach; a že teprva potom, když ona slova přestala totéž o sobě znamenati čili zanikla, změnil je lid německý i ve složeném jméně krtově tak, jak výše řečeno.

O *dienstag* (úterý) a *freitag* (pátek) je též už dávno náležitě dokázáno, že v prvé části jejich nevězelo prvotně nic slovům *dienst* (služba) a *frei* (svobodný) přiměřeného než jména *tius* a *fría*, z nichžto prvé znamenalo boha vojny, druhé pak manželku boha Odina. *Tius*, stnord. *tyr* neliší se od lat. *deus*, sanskr. *dévas* a jiných kořenem než jen smyslem právě řečeným a ozývá se posud ještě dosti věrně v angl. *tuesday*, švéd. *tisdag*, dán. *tirsdag*, šváb. *diestik* i *ziestik* a jiných; *fría* pak i ve *freitag* samém, ale jen tak, že [1]) „dahinter die unklare vorstellung von einem gegensatze eines dienstages und des tages der freiheit steckt, denn auch im worte *freitag* ist natürlich jede erinnerung an die heidnische göttin erloschen.“

„Do *roz-hřešiti* m. *roz-řešiti* dostalo se *h* buď působením tvaru *hřešiti* buď proto, aby se jím dvě zněním svým podobné, takořka zdvojené a dle §. 143, 3 nenáviděné hlásky *z* a *ř* odloučily.“ Tak učím já [2]) již 1857 r. Nyní se beze všech rozpaků znám jen ku prvé z těch alternativ čili k tomu, že Čechové a rodáci moji, říkajíce též od nepaměti *rozhřešit*, při tom skutečně na *hřešiti* myslí, kdežto by se vlastně na *řešeto* rozpomínati měli, jelikož to, znic česky ještě i *řešato*, je neomylně téhož kořene i kmene s *řešati*. Přestavše však už dávno i dle IV třídy čili *řešiti* m. lat. solvere a něm. lösen, scheiden, trennen a podobných říkati, netuší již ani Čechové, že *řešeto* i smyslem ke slovesu témuž patří, znamenajíc vlastně nástroj, kterým obilí všelijakých smetí *zbavujeme*. Pročež není divu, že *roz-řešiti* odloučili od *řešeto* i *řešato* a spojili s *hřešiti*, ačkoli je to patrně i kořene i smyslu jiného.

Poláci jsou nám, jak vůbec vědomo, nejpříbuznější a k obrácení předků jejich na víru křesťanskou naši nemálo přispěli. Přirozená je tedy věc, že se oni s námi i v té příčině mimo fonetické zvláštnosti jazyka jejich úplně srovnávají. I oni totižto říkají a píší již ode dávna *roz-grzeszyć*, *roz-grzeszenie* a tak dále, ačkoli *rzeszeto* též ještě mají, ale netuší již ani oni prvotného smyslu slova téhož, odvykše též už dávno jednoduchému slovesu *rzeszyć* a *rzeszać*.

Posvátná slovanština znala se ovšem i k *rěšiti* a *rěšati*.

---

[1]) Abych to slovy Förstemannovými (l. l. p. 6) dopověděl. O *maulwurf* viz tamže str. 4, u Andresena pak o všech třech str. 73 a 97.

[2]) Srovnávací mluvnice jazyka českého a slovenského. str. 148 anebo §. 146, 5. Odkud spolu i to vysvitá, že sem já sobě nenávisti dotčené tu i výše (na str. 45) skutečně již ode dávna povědom.

Miklosich, opíraje se jen o to, neváhal ani vloni [1]) ještě hlásati, že by prý Čechové a Poláci měli správně psáti *rozřešení* a *rozrzeszenie* m. *rozhřešení* a *rozgrzeszenie*. Buď sobě tedy nebyl tehdáž ani samého jádra dřívějších badání o populárné etymologii ještě povědom, buď se nerozpomenul na ně v té příčině. Která z těch alternativ je podobnější ku pravdě, o tom ať soudí jiní. Já naposledy jen to ještě připomenu, že Miklosich návodem dotčeným takořka makavě, ale naskrze marně odporuje nejen sobě samému, jelikož ani dle něho „geht es nicht an, nach den gesetzen einer sprache die andern zu regeln“ (srv. str. 39), než i přirozené povaze slov a neodolatelné moci zvyku, o kterých viz níže §. 13 a 14.

O slově *pro-vaz* dobře učí již i Jungmann ve slovníku svém, že vzniklo přesmyknutím hlásek z *po-vraz*, jak Slováci s Chrvaty a Slovinci posud říkají, a že je téhož kořene s *po-vříslo*. Já sem r. 1854 oznámil [2]) už i to, jak vznikla obě slova ta z kořene *vrsz*, od něhož i stbulh. *po-vrszą* (lat. ligabo, čes. povážì) pochází. Nyní nepochybuji již ani o tom, že se Čechové i přesmyknutím dotčeným dopustili popularné etymologie a sice tak obratně, že bychom *pro-vaz* beze všech rozpaků odváděti měli od kořene *vaz*, slyšitelného ve slovese *vázati* m. stbulh. *vęzati* a jinde, kdy bychom nebyli úplně jisti tím, že i Čechové sami říkávali dříve *po-vraz*. Ku přesmyknutí toho pak přijmělo je kromě snahy, o níž je právě řeč, hlavně to, že slovesu *po-vrzu* ještě dřív odvykli a že provazův i oni od nepaměti víc anebo častěji potřebují než povřísel.

Z cizích slov vytčených s počátku §. předešlého patří sem anebo svědčí též o snaze, kterou se právě obíráme, *protiveň*, *samovar* a *puškvorec* i *pruškvorec*. To a ještě více předchozí slovo přispůsobeno je beze vší pochyby k domácímu *škvorec*. Smyslem liší se ovšem ona od tohoto velice, ale zníce přece rozdílně nezavdávají žádné příčiny k takému zmatku, jako zejmena rus. *protiveň* dle toho, co sem o něm už v §. 11 připomenul. *Samovar* naproti tomu patří jistě k nejčipernějším dokladům té snahy, o níž je právě řeč, ačkoliv ani u něho nelze opravdu na to mysliti, že by sám vařil čaj.

---

[1]) Die christliche Terminologie der slavischen Sprachen. S. 46.

[2]) V §. 62 Zvukosloví a v §. 116, 144 a 171 Srovnávací mluvnice, kde se však ještě mylně znám s Miklosichem k tomu, že i posvátná slovanština užívala samohlásek *l* a *r*. Teprva na str. 50 a 51 latinské práce své odporuji již i tomu veřejně, s kathedry však o mnoho dříve. Pročež neučím už ode dávna ani stupňování hlásek *l* a *r* než slabých samohlásek ъ a ь čili jeru tvrdého a měkkého, které vedle *l* a *r* zcela tak zněly jako vedle jiných souhlásek, ale tu poněkud jináče byly stupňovány než onde.

Matzenauer hledí proti Miklosichovi dokázati, že *lichva* není původu německého. Já ji však za takou mám a sice hlavně proto, že posud nemám proč o vzdělanosti praslovanské příznivěji smýšleti než níže v §. 17 oznámím. Kromě toho není *lichva* u všech Slovanů v obyčeji a nejzachovalejší z nich, Rusové, říkají jí i opravdu slovansky *rost* a *pribyl'*. U rodáků mých znamená *lichva* jen dobytek a lat. *usura* zní *úžera*, jsouc domácím slovům a zejmena složenému slovesu *u-žierat*, čes. *u-žírati*, tak dokonale přispůsobeno, jako kdy by lid slovenský byl úmyslně chtěl stále vyčítati lichvářům, že jmění bližních svých užírají. I dle Komenského [1]) „nejhorší jest, který lichvou z lichvy dlužníka zžírá, qui anatocismis debiterem devorat, der Zins auf Zinse häuft." Slovinci změnivše *usura* v *ožura*, měli nejspíše též něco tomu podobného na mysli, jelikož u nich nejen *o-žulk* vedle *mozolj* než i *o-žuljiti* m. něm. aufreiben, Schwielen verursachen slýchati, a jelikož odtud snadno lze dospěti k metaforám, zejmena u nás velmi obyčejným: o mozoly koho připraviti, svými anebo cizími mozoly se živiti a pod. Ostatně sotva bude zbytkem, připomenu-li ještě, že se Miklosich u svého *ožura* nerozpomenul ani na naše *úžera*, Matzenauer pak ani u tohoto ani u *lichva* na *ožura*.

Abych konečně i to, jak se Slované štítí dvojhlásek, aspoň poněkud objasnil, zmíním se ještě o slovech *bavlna* a *vánoce*. Matzenauer nevšimnul sobě žádného z nich, ačkoli jsou obě nejen filologicky než i historicky znamenité. Kromě toho dobře je již i Jungmann ve slovníku svém dle Dobrovského pokládá za vzniklá z něm. složených *baum-wolle* a *weih-nachten* a to tak, že je v každém z nich druhá částka těchto správně přeložena, prvá pak aspoň foneticky přispůsobena k domácím, zbavena byvši nejen nemilé skupeniny souhlásek *mv* [2]) než i dvojhlásek *au* a *ai* též nenáviděných. Rodáci moji, říkajíce raději *bablna* než *bavlna*, přestávají při tom mysliti na vlnu, ve *vianoce* pak přesmykli *ai* v *ia*, přivykše tomu i v domácích slovech a sice právě i m. čes. *á*, jako na př. v *čiastka*, *miazdra*, *Viaclav* a j. m. *částka*, *mázdra*, *Václav*. Vánoce však slují u nich i *kračún*. K tomu znají se i Bulhaři, Malorusi a poněkud i Velikorusi, k onomu pak jen Čechoslované, jak už Miklosich [3]) zevrubněji vyložil.

---

[1]) Jak se ho Jungmann ve slovníku svém pod slovem *lichva* dokládá.

[2]) O skupenině *hn* úmyslně mlčím proto, že ji ve *waihnachten* sotva bylo slýchati i u těch Němcův, o které tu právě jde; jináče by ji předkové naši byli zachovali, neštítíce se jí ani s počátku slov, jako *hnát*, *hnáti*, *hnouti* a j.

[3]) Die christliche Terminologie der slav. Sprachen. S. 22—24.

Dle téhož[1]) a jiných svědků rodáci jeho, říkajíce *pavola* a *pavolnat* m. *baumwolle* a *baumwollen*, nejspíše ještě méně se rozpomínají na vlnu než moji a horní Lužičané, sluje-li u těch táž věc nejen *bawołna* než i *bawniana wowna*, jak se toho v Lindeho slovníku pod *bawełna* dočísti možná. Tato konečně jakož i mrus. *bavołna*, *bavolna* i *bavuna* obsahují v sobě skutečně též věrný překlad druhé části německého *baum-wolle*, přisvědčujíce počátkem svým anebo slabikou *ba* spolu se slovinskou *pa* tomu, co sem o složených hláskách *au* a *mu* výše zaznamenal. V ostatních řečech slovan. obyčejná jména bavlny nepocházejí nijak z němčiny než od jiných soused jejich, jsouce též víc anebo méně přispůsobena k domácím slovům. U Miklosiche možno se jich pod *bumaga* poněkud lépe dočísti než u Matzenauera pod *bumbak* a *pamuk*.

§. 13. Etymologická a skutečná cena hlavně domácích slov.

Jazykozpytec má beze vší pochyby býti mezi jiným i etymologem anebo slovozpytcem, t. j. má původ anebo příbuzenství a osudy slov odhalovati čili vykládati, jak slova vznikla, jak a proč byly hlásky a smysl jejich během času změněny. K tomu cíli má se přede vším jiným o to nejbedlivěji zasaditi, aby náležitě ustanovil, která ze slov té řeči, o niž mu právě zvláště jde, jsou domácího a která cizího původu. Že povinnosti té nedovede pokaždé ani sebe důkladnější jazykozpytec vykonati, toho více důkazův a hlavní příčiny obsahuje již § 11 a 12.

Značná většina cizích slov však dá se snadno ve kterékoli řeči rozeznati od domácích a kdo se tím důkladně zanáší, ten nevšedně přispívá k odhalení aneb aspoň k objasnění těch zvláštností vůbec a fonetických zvláště, kterými se jedna řeč ode druhé liší. Příkladů toho je tuším též už dosti v 11 a 12 §. Pročež nelze slušně ani o tom pochybovati, že jsou cizí slova nevšední ceny etymologické.

S druhé strany nejsou ani sebe ryzejší anebo zcela samorostlá a všední slova kterékoli řeči etymologicky čili dle původu svého tak znamenitá, jakými je býti myslí tak zvaní puristé vůbec a naši zvláště, chránice se cizích slov i tak úzkostlivě, jako kdy by náleželi do někdejších spolků dělníků českých, kde dle J. Malého[2]) každý, kdo promluvil slovo německé, musil dáti peněžitou pokutu, obyčejně krejcar.

---

[1]) Die Fremdwörter in den slav. Sprachen. S. 5 pod sl. *bavołna*. Našich *bavlna* a *bablna* však ani tam není

[2]) Zpomínky a úvahy starého vlastence. 3 vyd. r. 1875 na str. 465.

O náležité spojování slov naproti tomu nedbalí vlastenci dotčení naskrze nic, jelikož ani netušili, že podstata, duch anebo jádro žádné řeči nevězí ani v sebe ryzejších slovech samých o sobě než ve správném spojování jejich ve věty čili v syntaktické povaze její vůbec a v těch spůsobech mluvení zvláště, které sme idiotismy jmenovati zvykli.

Ačkoli tomu již i tak chatrný znatel jazykozpytu, jakým je na př. ten prorok, proti kterému sem se nedávno [1]) Srbů lužických ujal, dosti dobře rozumí: prozrazují přece zejmena nejnovější snahy naše o zdokonalení terminologie vědecké skoro makavě, jak úzkostlivě a marně nadržují u nás ještě i nyní mnozí aspoň skutky kromě výše dotčeného i následujícím bludům: 1) užívaní cizích slov nedá se srovnati se ctí národní, 2) čeština přestane zapáchati cizotou, jaknáhle se zbaví cizích slov; 3) vědy a umění dojdou u nás netušeného zvelebení, jaknáhle dospějeme k dokonalejším terminologiím nežli jsou dosavadní.

Na poslední z těch bludů narazil sem už koncem §. 5. Tu obrátím proti němu poprvé následující věty: Jako v botanice a jiných vědách, tak i v jazykozpytě názvosloví samo sebou tak prospívá duchu jako prázná mísa, byť i z nejvýbornějšího porcelánu byla, hladnému. Jakož u této člověk neomylně hladem umře, tak i duch národa, nemajícího kromě názvosloví byť i nejdokonalejšího nic jiného, přestane žíti a to tak bídně, že mu nebude z čeho ani nápisu zhotoviti.

Těmi a několika jinými slovy ozval sem se již dávno [2]) proti F. Šumavskému a nemám ani nyní proč smýšleti jináče v té příčině. Spíše naopak mám tu i poněkud rázněji než onde připomenouti každému, koho se týče, zvláště to, že nám třeba dřív a mnohem bedlivěji o rozmnožování vědomostí v oboře kterémkoli dbáti než o slova. Nabude-li se oněch, tato se snadno najdou a ujmou, byť i sebe chatrněji byla utvořena, jako na př. *algebra, chemie, elektrickost, galvanismus, gas, magnetismus, šreibersit, troilit* [3]) a přemnoho jiných.

---

[1]) V Osvětě Vlčkově r. 1872 na str. 212 a 213.

[2]) V Obraně skladby své r. 1855 na str. 12.

[3]) To a předchozí slovo znamenají dle Krejčího (v Osvětě Vlčkově r. 1875 na str. 6—17) a jiných zvláštní části železa meteorového, které mineralogové Troili a Schreibers prví zpozorovali a vděční společníci jejich ke cti jejich tak jmenovati zvykli. *Gas* utvořil sobě dle Whitneye (Leben und Wachsthum der Sprache. str. 17 a 124) okolo r. 1600 „ganz willkürlich“ hollandský chemik, Van Helmont, a přece je neomylná pravda, že se ono mnohem pevněji ujalo než naše *plyn*. Že ani ostatní z výše dotčených slov nejsou vzácnějšího původu, to vysvitá dosti jasně již i z patřičných článků Slovníku naučného. Tu jen to ještě připomenu, že mně v té příčině Whitney, chvalně zpomenutý již i na str. 33, přisvědčuje i vůbec, jelikož i dle něho (l. l. p. 80) slova kterékoli řeči „sind nur oft Zeichen grober und schneller, unrichtiger und nicht scharf

Kdokoli jináče smýšlí, ten buď nezná buď nechce náležitě sem obrátiti podruhé ani té nepopíratelné pravdy, že ani sebe ryzejší čili zcela samorostlá a všední slova kterékoli řeči nejsou prvotně čili dle původu svého tak určitými a dokonalými znaky ponětí, za jaké je obyčejně máme.

Kromě příkladů, patřících sem z §. 12, svědčí o tom předně naše *syn*, lit. a sanskr. *súnus*, něm. *sohn* atd. Dle nejvýtečnějších jazykozpytců srovnavacích [1]) totižto není slovo ono vlastně nic jiného než trpné příčestí minulého času a muzkého rodu, pošlé od kořene *su* nebo *sú*, roditi. Znamená tedy prvotně čili dle původu svého *narozeného* vůbec anebo kterékoli mládě zvířecí muzkého rodu čili samce. Právě tak neurčitého nebo všeobecného smyslu je prvotně i sanskr. *sutá* a *sútá*, dcera. Přiměřené tomu muzké *sutas* bylo u Indů vedle *súnus* též v obyčeji a vzniklo z téhož kořene příponou *ta*, která co *t* m. stbulh. *ts* i u nás ještě mnoho trpných příčestí minulých tvoří, jako *bi-t*, *ja-t*, *kry-t*, *my-t* a j.

Co se pak esthetiky týče, ta se objevuje tu též velmi podivnou. Známo je totižto též už dávno [2]) a poněkud i z povahy věci dokázáno, že, odprošuji anebo slovensky prepytujem poníženě, *svině* spolu s lat. *sus*, řec. *ὗς* i *σῦς*, něm. *sau* a j. též od kořene *su* nebo *sú* pochází.

Nebude tuším zbytkem, objasním-li i to ještě několika snadno pochopitelnými příklady. O něm. slově *schatz* (poklad) dokázal sem už jinde [3]) zevrubněji, že ono gothsky znělo *skatts*, znamenajíc v Ulfilově překladě Písem sv. jen peníze vůbec a zvláště; kdežto *faihu*, přiměřené foneticky něm. *vieh*, lat. *pecu* a jiným, ještě i jmění a dobytek právě tak značí, jako Litevcům *banda*. Římané přestávali v příčině též aspoň

---

begrenzter Verallgemeinerungen. Für die gewöhnlichen Zwecke des praktischen Lebens aber sind sie uns genau genug."

[1]) Zejmena pak dle Fr. Boppa (Vergleich. Grammatik. 2 vyd. III, 418) a Fr. A. Potta (Etymol. Forschungen. 2 vyd. I. 1814—1835). Zvláštní zmínky hodno je tuším i to, že Srbové zmenšeného vokativu *sinko* neužívají jen o muzkých osobách, jak se toho ve Vukově slovníku podruhé vydaném dočísti možno, než i o ženských, zejmena pak i místo našeho *dcerko*, jako na př. v tomto verši: záludu se udavala, sinko! (Pjes. II, 13, 83). Tím proklíná matka dceru a proto nelze mu jináče rozuměti než takto: bodej si se marně vdávala, dcerko!

[2]) Radices linguae slovenicae veteris dialecti. Scripsit Fr. Miklosich. Lipsiae 1845. str. 75 pod slovem *svinija*, kde po vyložení kořene *su* latinským *generare* i toto stojí: „*svinija* igitur est generatrix, sue enim nihil genuit natura foecundius. Cic. de nat. Deorum 2, 64." Téhož výroku Ciceronova dokládá se ještě Miklosich i ve svém Slovníku starobulharském, vyšlém podruhé ve Vídni 1862—1865 r. Tamž odkazuji konečně každého, komu není dosti těch dokladů, kterých se o *syn* a *skot* dle předešlé a následující poznámky dočísti může.

[3]) O jazykozpytě a přírodozpytě v Časopise mus. r. 1869 na str. 285 a 286.

na jednom kořeni, říkavše *pecus* a *pecunia*. Friesové konečně posud užívají slova *sket* i místo našich skot čili dobytek a peníze. Můžeme se tedy právem domýšleti, že i něm. *schatz* za starodávna jen to znamenalo, co slovanské *skot* téhož původu čili dobytek anebo hovado. Němci však, zapomenuvše na to již dávno, neváhají naskrze nic miliskovati se s kýmkoli slovy: mein schatz, mein schätzchen atd. Při čem ovšem ani oni ani ti z Čechů, kterým se již i *šocínek* líbí, přirozeně netuší, jaké hrubství vězí v tom dle prvotného smyslu slova *schatz* a dle nynější zdvořilosti naší. Dle té totižto německé oslovení: mein vieh, viehlein a pod. neméně musí urážeti každého, koho se ono opravdu týče, než naše: moje hovado, skotíku atd.

Ale za starodávna mělo se i to bez pochyby naopak a sice bez mála tak, jako na př. u Srbů *blago* aneb u Arabů *kůň* vůbec a bílý zvláště. O slavném hrdinovi arabském, Abd-el-kaderovi, totižto nejedny noviny hlásaly opravdu před několika lety, že prý Pařížanky a jiné ženské, které se mu zvláště líbily, bílými kobylami a nejspíš i zdvořileji ještě čili zmenšeně běloučkými kobylkami nazýval.

Srbové pak své *blago*, které se prvotně i smyslem úplně rovnalo stbulh. slovu znění téhož anebo našemu *blaho*, značně znevážíli, užívajíce ho nyní již i m. našich dobytek a jmění. Ale pravidla jejich zdvořilosti dovolují ještě přece miliskovati se s kýmkoliv u nich i slovy: moje blago!

O příklady tomu podobné není ovšem ani jinde žádné nouze. Přestanu z nich na jednom.

Otrok, stbulh. *otroks*, vzniklo [1]) nejspíše z kořene *rek*, mluviti, stupňovaného před příponou *s* v *rok* a spojeného s předložkou *ots*. Ta zní u nás pravidlně *od* a *ode*, *ot* a *ote* pak jen výnimkou, jako na př. i v ot-vořiti, ote-vříti a pod. V *otrok* rovná se ona smyslem předložce *bez* anebo zápornému *a*, vlastně *an*, lat. *in* v in-fans (= nemluvící, nemluvně, dítě), něm. *un* v un-mündig (= bezustý, nemluvný) a j. Otrok by tedy vlastně též jen nemluvně znamenati mělo, skutečně však značí ono již i v posvátné slovanštině nejen dítě vůbec než i nevolníka. Že ono kdys i u Čechů bylo též tak v obyčeji, tomu nejvíce nasvědčují zejmena tyto okolnosti: 1) většina Slovanů nepřestala posud slova *otrok* aneb aspoň nejbližších jeho příbuzných ani místo dítě užívati, jak o tom i Linde a Jungmann ve slovnících svých dostatečně svědčí; 2) Čechové říkali dřív otroku beze vší pochyby i *parob* [2]) a *poroba* s *porobiti* a j. týkají se u nich posud jen otroctví.

[1]) Jak už Dobrovský tušil a Miklosich (Vergleich. gramm. II, 24, 50, 416 a 417) i dosti dobře dokazuje.
[2]) Tak přezdívá na př. Záboj Luděkovi dle RK 22, 17. [illegible]

Slováci naproti tomu nemyslí již ani u *parobek*, znícího větším dílem *parobok*, ani na pacholka, jako Poláci posud, než jen na jinocha nebo mládence vůbec; u *poroba* pak jen na čáry čili kouzla, ačkoli *porobit* u nich nejen očarovati aneb udělati než i vlastně podělati, počiniti ještě posud znamená, jak to též už i ze slovníku Jungmannova dosti patrno.

Dle téhož nelze ani o tom pochybovati, že u rodáků mých i *chlap* nabylo během času jemnějšího smyslu, znamenajíc jim muže vůbec. U Čechů pak jen zmenšené tvary slova téhož, *chlapec* a *chlapík*, neurážejí nikoho, jak ostatně již i odjinud dosti známo.

Konečně je v každé řeči víc anebo méně i takých slov, která během času zcela opačného smyslu nabyla, ačkoli někdejší znění jejich žádné podstatné změny nevzalo.

U Němců na př. *schlecht* neznamenalo ještě ani za Luthera nic zlého než jen asi to, co *schlicht* posud, čili cokoli prostého, rovného atd. Dle L. Geigera [1]) totižto vyskytá se u Luthera mezi jinými i toto souvětí: was uneben ist, soll schlechter weg werden. O několik století dříve pak znamenalo *schlecht* zrovna i *gut*. Freidank na př. i o Bohu píše: er enwil niht tuon wan slehtes, co nyní takto zní: er thut nichts als schlechtes, ale to pravý opak onoho znamená.

Staročeské *zapoviedati* [2]) spolu se stbulh. *zapovědati* znamenalo rozkazovati čili též pravý opak nynějšího *zapovídati*, které se jen původem svým liší od zakazovati, zabraňovati a pod.

Naše *čerstvý* je jistě zcela tak utvořeno jako rus. *čerstvyj*, ale smyslem odporuje ono tomuto úplně, jelikož Rusové na př. chlebu čerstvému říkají *svěžij* a tvrdému *čerstvyj*, držíce se tak posud staršího smyslu slova toho mnohem lépe než my i kdekoli jinde.

Aby pravá povaha i sebe ryzejších slov samých o sobě ještě jasněji vyšla na jevo, zastavme se u nich poněkud i se strany zvyku a vět dříve než bychom oznámili praktickou a historickou cenu cizích.

§. 14. O slovech se strany zvyku.

Dle předešlých důvodů nemají se jistě ani sebe ryzejší a dokonalejší slova ku ponětím, kterých se týkají, jináče než jen asi tak, jako na př. papírové peníze ku kovovým.

Jireček (Slovanské právo v Čechách a na Moravě. V Praze 1863 a 1864. I, 197 a 198) zapomenul na to zcela.

[1]) Der Ursprung der Sprache. Stuttgart 1869. S. 64 a 218.

[2]) Na př. v RK 21, 2: cuzími slovy zapovídá.

Cena papírových peněz totižto zakládá se, jak vůbec vědomo, na konvenci. Bez té nestojí na př. ani sebe krásněji a dokonaleji udělaná čili padělaná tisícka proti tisíci zlatým stříbra nebo dukátů vlastně ani vindry. Ale padělatelům peněz jakýchkoli vede se, jak též dosti známo, velmi zle, dají-li se obrancům konvence chytiti.

Té se zvyk u řečí nejvíce podobá. Neníť on sice ani vůbec ani strany řeči zvláště žádným úmyslným aneb umíněným skutkem jako konvence než opravdu pravým opakem této čili zcela instinktualné povahy jako mluvení vůbec dle str. 16 a nemá mezi jiným ani té moci, aby padělatele slov anebo tak zvané slovičkáře přiváděl do chládku čili do vězení, čeho zejmena nám i dle úvodu i dle předešlého §. nemálo litovati jest: ale vládne on přece každou řečí hlavně a tak neodolatelně, jak sobě toho již i Horatius [1]) nevšedně byl povědom, zpívaje o zvyku co do podstaty takto:

Jak les rok za rokem listím zelená se novotným;
dřívější opadá: tak slov věk stárna pomíjí,
a znova utvořená, ta kvetou a bují jako mládež.
. . . . . Smrtelná díla zaniknou,
jakž obstála by řeč v platnosti a síle nevadlé!
Zas narodí se mnohá, třeba již byla zašla, a zajdou
slovce ta, ježto nyní v květu jsou, když zvyk bude chtíti,
jenž jest rozhodčím, řeči právo i zákony dává.

Já pak objasnil sem už v Osvětě Vlčkově (r. 1871 na str. 718—721) několika příklady a vyložím níže poněkud zevrubněji i to, že proti zvyku nelze v žádné řeči ani tak nepatrných věcí, jakými jsou na př. jednotlivé hlásky anebo rod jmen, změniti.

Pročež mohu tu bezpečně přidati, že ani sebe dokonaleji utvořená slova nestojí nic, neujmou-li se zvykem a naopak i sebe chatrněji vzniklá jsou dobrá a hodna užívaní, jaknáhle nabyla zvykem určitého smyslu.

Ostatně aby v příčině naší předůležitý rozdíl mezi živými a mrtvými řečmi, na který sem už na str. 3 a v §. 3 i 4 zlehka narazil, níže snadněji a jasněji vyšel na jevo, vyložím ještě zkrátka, jak se mají ony k těmto se strany zvyku.

Dle Potta [2]) „in jeder ursprünglichen Sprache liegt eine Unendlichkeit von Bildungskeimen, deren nur ein sehr kleiner Theil zur wirklichen Entwickelung gediehen ist; jede enthält einen Vorrath von wirklichen und bloss möglichen Wörtern und Formen; jene sind ein baares Capital, worüber sie frei und jeden Augenblick verfügen kann, diese

[1]) Ep. ad Pis. v. 60–72.
[2]) Etymologische Forschungen. Lemgo 1833 und 1836. I, 145.

ein eingebildetes, das nur erst dann wahrhaften Werth erhält, wenn ihm der Gebrauch diesen zugestanden hat. Ohne diese öffentliche Beglaubigung bleibt dasselbe immer, wie sicher und fest auch übrigens seine Gewähr sei, null und nichtig.[1]) Der lebenden Sprache liegt es ob, ihre echten Wechsel aus dem Schreine hervorzulangen und in lebendigen Curs zu setzen; sie müsste dieses schon allein darum thun, um nicht durch die vielen Einbussen, welche sie ihrer Sparsamkeit ungeachtet hie und dort — dem Gange der Dinge gemäss — erleidet, allmälig bankerott zu werden. Die todte Sprache hat von dem Augenblick an, wo ihr Lebenspuls zu schlagen aufhört, das Recht, neue Wechsel auszustellen, verloren, es wäre denn, dass man ihr um gewisser Zwecke willen durch Übereinkunft die Rechte einer lebendigen gönnte."

Práva toho požívala na př. latina, pokud jí národové evropští místo mateřštin svých psávali. Tím vloudilo se do ní ovšem přemnoho všelijakých cizot anebo barbarismů, které jimi jen proto zůstaly, že již nebylo národa latinského na živě, který by je byl mohl, zvykna jim, schváliti, t. j. přese vši chatrnosť jejich zvykem dobrými neb užívaní hodnými je skoro tak učiniti, jak se papírové peníze konvencí místo kovových bernými stávají.

§. 15. Syntaktická povaha slov.

„Slova různo, každé pro sebe nechávaná, písek jsou bez vápna, ani v rozumu nesouvisíce, aniž v paměti se zachycujíce. Jsouce však v spojení přivedena, hned světlo nějaké se sebe rozlévají a ducha našeho, po věcech žádostivého, pasou zvláštní lahodou. Což z příkladu vysvitne. Čtyři tato slova: *duše*, *býti*, *věc*, *řád*, i když jim rozumíme, koho se dotknou? Dotknou se však, jakmile svázaná je proneseš: řád jest duše věcí. A tak všude."

I k tomu vědomí dospěl už dle Fr. Zoubka [2]) nesmrtelný pansofos náš. Neníť ono sice beze vší vady, ale máme ho sobě přece tím více vážiti, čím jsou spravedlivější a dů-

---

[1]) Lotze, jehož i Dastich ve Slovníku naučném (IV, 1407) k nejpřednějším a nejušlechtilejším filosofům empirickým právem počítá, vyslovil jádro předešlých vět v Mikrokosmě svém (Leipzig 1858. II, 239) zpříma takto: Es reicht nicht aus, dass ein Ding von uns irgendwie genannt werde, es muss auch wirklich so heissen; der Name muss ein Zeugniss seines Aufgenommenseins in die Welt des allgemein Erkannten und Anerkannten sein und so der individuellen Willkühr als eine eigne feste Bestimmung des Dinges unverletzlich gegenüberstehen.

[2]) J. A. Komenský o škole latinské ve tři třídy rozdělené. Zvláštní otisk ze Školy a života r. 1874, vyd. v Praze 1875 str. 23.

ležitější ty výčitky, kterých se nejvíce na slovo vzatému slavistovi našeho času, Miklosichovi, a miláčkovi jeho i jiných, Schleicherovi, s téže strany již v §. 10 dostalo a poněkud i níže ještě dostane.

Každé mluvení totižto nese se přirozeně beze vší pochyby jen k tomu, aby myšlénky oznamovalo (§. 1) aneb aby z hlásek lidských vznikala znamení myšlének, která vůbec větami, něm. sätze slují. Cíle toho pak dosahuje ono i skutečně, jelikož opravdu a vždy jen samými větami se děje.

Dle výtečného anthropologa, Th. Waitze, „ein Satz ist gebildet nicht aus einzelnen selbständigen Wörtern sondern aus Worten die auf eine bestimmte und besondere Weise jedesmal auf einander bezogen sind, ganz so wie der entsprechende Gedanke nicht aus einzelnen Vorstellungen für sich genommen besteht sondern aus Vorstellungen, die dadurch mit einander zu einem Ganzen verbunden sind, dass sie einander gegenseitig näher bestimmen und in einer bestimmten Weise von uns auf einander bezogen werden."

Strany myšlének má tu Waitz [1]) úplně pravdu, strany vět však dopouští se téhož omylu, na který jsem už u Komenského narazil. Oba totižto chybně pokládají slova beze vší výnimky za znaky představ čili vlastně ponětí, jelikož je neomylná pravda, že řeči, kteréž oba na zřeteli mají a vůbec ohýbacími jmenujeme, obsahují v sobě víc anebo méně poprvé takých slov, která neznamenají žádných ponětí než jen pocity, jako na př. *ach*, *ó* a jiné prvotné interjekce [2]) čili mezislovce anebo citoslovce; a podruhé takých, která jsou již i sama o sobě větami, znamenajíce úplné myšlénky, jako na př. *volám*, *volej*, *hřmí*, *pršelo* a podobná slovesa určitého tvaru.

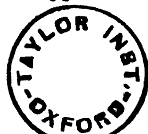
Větami však nestala se ani ta slovesa proti pravidlu, hlásanému od Komenského a Waitze vůbec aneb o všech slovech, než dle něho. Známo je totižto již dávno [3]) i dosti dokázáno, že přípony, které ve větách o jednom slově víc

---

[1]) Über die Einheit des Menschengeschlechtes und den Naturzustand des Menschen. Leipzig 1859—1865. I, 271.

[2]) Ty dle Potta (Etymologische Forschungen. 1 vyd. I, 155) „sind Laute, aber keine Wörter; sie sind ursprünglich eine unwillkührliche Resonanz der Empfindung, welche irgend eine heftige Anregung auch dem Thiere entlocken kann." Já naproti tomu a jiným na slovo vzatým jazykospytcům neváhám ani týchž interjekcí pokládati za slova, maje hlavně artikulaci jejich na zřeteli. Dle téže strany „nur das Verbum finitum kann einen Satz und einen abgeschlossenen Gedanken geben; und mit Sätzen musste die Sprache, wenigstens ihrer geistigen Tendenz nach, sogleich anfangen, wie kümmerlich und unvollkommen auch deren Bezeichnung sein mochte."

[3]) Pott l. l. II, 351 - 366. Vergleich. Grammatik von Fr. Bopp. 2 vyd. str. 245 a 246.

TAYLOR INST. OXFORD

anebo méně jasně lze rozeznati posud od kmenů, byly kdysi též co zvláštní slova v obyčeji a jen během času splynuly s kmeny sloves v jedno slovo, čím se ovšem všelijak změnily, často i zcela zanikly.

Tak na př. ve *vole-j* není již ani nejmenší stopy té přípony, která by v něm osobu čili podmět *ty* znamenati měla. Ve *volej-me* naproti tomu zachovala se ona posud a sice tak, abychom se i dle češtiny samé ještě mohli poněkud aspoň o tom přesvědčiti, že přípony osobné nejsou prvotně nic jiného než osobná zájmena. Staří Čechové totižto rádi říkali nejen *volaj-me* než i *volaj-my* m. *volej-me*. Hradečtí a Prachenští [1]) pak znají se ještě beze vší pochyby posud i ku *volej-my*. Přípona *me* liší se tedy od *my* čili od množného nominativu zájmena *já*, kterýž i sám o sobě znamenává podmět, jen tím, čím na př. *sekera* od *sekyra*, *preč* od *pryč* a více jiných slov, která [2]) jsou posud s *e* a s *y* v obyčeji, nelišíce se ostatně ničím od sebe vespolek.

Ostatně takých slov, která jsou již i sama o sobě větami, znamenajíce úplné myšlénky, během času pořád ubývá.

U nás na př. zaniklo jich mnoho tím, že sme jednoduchým tvarům minulého času čili tak zvaným aoristům a imperfektu dávno odvykli, nahrazujíce je opsanými, jako když *nesl sem* m. *nesech* a *nes* říkáme. Sousedé naši, Němci, odvykli větám o jednom slově ještě více, jelikož na př. i místo čes. *nesu* dvou slov čili *ich trage* potřebují.

Co se pak ostatních čili těch slov týče, která, neznamenajíce sama o sobě myšlének než jen pojmů, jen s jinými spolu bývají větami, o těch za neomylnou pravdu třeba pokládati předně to, že vět z nich utvořených ohýbací řeči vůbec o mnoho víc obsahují než těch, které jsou jen o jednom slově. Nejpatrněji to tuším odtud vysvitá, že se ku větám o jednom slově kromě Komenského a Waitze zejmena i Bedřich Müller, nevšedně na slovo vzatý professor srovnavacího jazykozpytu ve Vídni a vyznavač theorie Darwinovy, ještě zcela tak má, jako kdy by jich vůbec ani nebylo.

I dle něho [3]) totižto „die ganze menschliche Rede ist aus Sätzen zusammengesetzt, die einzelnen Theile des Satzes, die Worte, haben nur insoferne eine bestimmte reale Bedeu-

---

[1]) Zpívajíce dle Pís. 58a a 349b na př. i takto: Buďte, páni, veseli, že vám líto *nesemy*. Dycky lidi povídají, že my nic *nemámy*: a my *mámy* na ponebí půl votypky slámy!

[2]) Jak tuším už i dle str. 41 Zvukosloví mého dosti známo.

[3]) Grundriss der Sprachwissenschaft I. B. 1. Abth. Wien 1876. S. 99. Komu by konec poznámky Müllerovy nebyl dosti jasným aneb odporovati se zdál mému mínění o p o j m u, toho odkazuji zvláště ke str. 16—20, kde se spolu i čtyř velmi důležitých dokladů toho dočte, co sem v §. 13 zvláště vyložil.

tung, als sie eben Bestandtheile des Satzes bilden". Ani v poznámce k tomu patřící nerozeznává Müller vět o jednom slově od ostatních anebo slov, která již i sama o sobě znamenají celé myšlénky, od těch, která jen části myšlének čili pojmů sama označují. I tam totiž učí Müller beze vší výjimky mezi jiným i tomu, že prý „streng genommen kommt nur dem Satze wahre Realität zu und die einzelnen Worte sind mehr oder weniger Abstractionen eben so, wie nur die ganze ungetheilte Anschauung der volle Ausdruck der Realität ist und die einzelnen Vorstellungen, in welche die Anschauung aufgelöst wird, Producte der subjectiven Denkthätigkeit sind."

Pravý opak mínění Müllerova čili to, že by všecka slova našich a podobných jim řečí i sama o sobě čili vně vět „eine bestimmte reale Bedeutung" měla, jest a zůstane bludem, kdy by se k němu kromě Miklosiche a Schleichera i sebe více na slovo vzatých jazykozpytců znalo. Kromě důvodů posud vyložených nejzjevněji svědčí proti témuž bludu

1) to, že ani ve slovanštině neutuchla ještě ta snaha, kterou stará indština i védská i klassická čili tak zvaná sanskrita, jak vůbec vědomo, nad ostatní řeči indoeuropské znamenitě vyniká, spojujíc slova co částky vět nejen zevnitřně čili píšíc je nepřetržitě nebo do hromady než i vnitřně čili měníc stýkající se hlásky jejich vesměs tak jako ty, které se ve středku jednotlivých slov odvozováním a ohýbaním sbíhají. Věty její tedy složené ze dvou neb i více slov objevují se též vnitřně i zevnitřně přiměřenými jednotě myšlének, vznikající pokaždé spojením dvou neb i více pojmů, jak ostatně tuším už i ze předešlého výkladu Waitzova a Müllerova dosti patrno.

Každá ze slovanských řečí totižto dbá víc anebo méně posud aspoň o fonetické spojení slov, patřících k jedné a též větě, štítíc a zbavujíc se na př. hiatu mezi dvěma stýkajícími se slovy skoro tak jako ve středku jejich.

Nejcitlivější a nejbedlivější objevuje se v té příčině [1]) maloruština, měníc na př. *i* a *u* v *j* a *v* i s počátku slov, končí-li se předchozí samohláskami, a naopak. Prvou z těch změn stávají se pokaždé věty přirozeně i o slabiku kratšími a druhou delšími i lahodnějšími strany souhlásek, jako na př. jaj-du anebo ja-jdu m. ja-i-du, u-že-vmer m. uže umer a čes. už umřel, ji-chu-čo-ra-ne-sta-lo m. jich včora ne stalo atd.

---

[1]) Dle str. 42 a 48 latinské práce mé, kdež i více sem patřících věcí najdeš. Výše (str. 46) chvalně zpomenutý Žiteckij na str. 194 a 195 tamže jmenované knihy o příčině a věku dotčené změny a podobných chybně smýšlí.

Dle V. Kotsmícha, kterému [1]) mezi dosavadními dialektology našimi není rovně, v doudlebské češtině „předložky končící se souhláskou dostávají obyčejně *e*, počíná-li se následující slovo buď stejnorodou souhláskou nebo skupeninou težce vyslovitelnou: beze zlosti, ode dvora, přede dnem, nade mlejnem, ode dne ke dni, ze spaní atd. Onen zákon blahozvučnosti, na který již Blahoslav [2]) naléhal a který teprv zase prof. Hattalou na paměť přiveden [3]) jest, lépe se tu zachovává než u většiny našich spisovatelů. Podobně se věc má s příslovkou *teprv*, *teprva*; poslední tvar se klade před souhláskami vůbec: já du teprva domu, je teprv osum hodin. Totéž platí o *zas* a *zase*.“ Mnohem rázněji však dávají Doudlebané snahu, o kterou právě jde, tím na jevo, že dle téhože svědka sykavky nejen ve středku než i na konci slov velmi rádi mění před jinými sykavkami v *j*, říkajíce na př. *kojce* m. *kočce*, *mlejší* m. *mlazší*, *proj* za nás m. *proč* za nás, *uj* som tu m. *už* som tu atd.

2) Značná většina slov našich a podobných vně vět opravdu velice se podobá zejmena i písku bez vápna. Vyjma totižto slovesa určitého tvaru, která jsou již i sama o sobě větami, znamenajíce úplné myšlénky, jako *volám*, *hřmí*, *pršelo*

---

[1]) Jak sem už na str. 17—22 Počátečných skupenin souhlásek československých zevrubněji vyložil. Dotčený spis Kotsmíchův vyšel ve Slovníku vědeckém musea království Českého pod č. I v Praze 1868. I tu dokládám se strany jeho 11 a 18.

[2]) Grammatika česká dokonaná l. 1571 a vydaná ve Vídni 1857. str. 136. Tam totiž o *neb* a *nebo* učí mezi jiným i tomu: „Když díš neb napíšeš: neb písma svědčí, erit oratio, cum haec pronunciaveris, hiulca; nesnadně i *b* i za ním stojící *p* vyřkneš. Et contra zle díš: nebo on nebo já, protož rci: neb on nebo já. Toho sluší i při některých jiných slovích šetřiti, kdež se chce způsobně, hladce a příjemně, sine hiatu aut asperitate mluviti nebo psáti“.

[3]) Tím se míní poznámka ke str. 134 Srovnávací mluvnice mé čili toto: „Řeč naše honosí se značným počtem duplikátů jednoho a téhože slova, jako: víc a více, méň a méně, blíž a blíže, už a již, milovať a milovati, *ů* a *ův* co přípona gen. množného a mnoho jiných. Kdy by se jich tedy, jak a kde třeba užívalo, zanikla by nejen síla hiatův i mezi dvěma stýkajícíma se slovy, než i takých skupenin souhlásek přemnoho, které se jen těžko anebo doprosta nijak vysloviti nedají. Tak na př. ve ‚více aneb méně‘ máš i hiat *e-a* i těžko vyslovitelnou skupeninu *bm*, kdežto přece nic není snadnějšího než zbaviti se obou psaním: víc anebo méně. Podobně: neviděti ho již m. nevidět ho už (s hiatem *o-u* a skupeninou *th*), týmže způsobem m. nevyslovitelného: týmž způsobem atd.“ Něco tomu podobného měl už i Jungmann na mysli, napsav na př. „z *téže* příčiny m. z *též* příčiny“ ve prvé sbírce kazimluvů českých (Časopis mus. 1837. str. 112 pod č. 2). Ale nebyl sem sobě ani toho ani Blahoslavovy nauky povědom, když sem dotčenou poznámku psal. To se totižto stalo jistě r. 1855, kterého prvý díl Srovnávací mluvnice mé, obsahující skladbu, o sobě vyšel. Může mi tedy bezpečně věřiti každý, že nauky dotčené nemám od J. Blahoslava než odtud, že sem ode dávna zvykl s jazyky tak zacházeti, jak i dle §. tohoto sluší.

a podobná, všecka ostatní slova řečí našich a podobných jen potud a tak znamenají něco určitého, pokud a jak jsou právě částkami vět.

Tak na př. o slově *potokem* nelze vně vět nikterak ustanoviti, co by vlastně znamenalo. To vysvitá pokaždé teprva ze spojení jeho s jinými čili z těch vět, ve kterých ho potřebujeme. Řekneme-li na př. krev teče potokem, každý důkladnější znatel češtiny tak nám vyrozumí, jako kdy bychom byli řekli: krev teče jako potok. Jiného a to dosti známého smyslu je týž instrumental ve větách: pramen se stává potokem, labuť pluje dolů potokem, břeh byl podemlet potokem atd.

Značná většina slov našich vypadá tedy vně vět asi tak, jako na př. jednotlivé údy odloučené od patřičného těla organického. Jako totiž ony jen ve přirozeném spojení s tímto co živým skutečně žijí, jináč umírajíce: tak i slova, která sama o sobě neznamenají myšlének, jen s jinými spolu čili co částky vět jsou opravdu tím, čím se vně vět jen zdají býti, t. j. určitého a skutečného smyslu.

Pročež jako anatom, chce-li pravou povahu jednotlivých údů jakéhokoli těla organického poznati, přirozeného spojení jejich s tímto nikdy s očí spouštěti nesmí: tak nemá ani jazykozpytec slov jinde než tam, kde vznikla, kde jedině žijí a odkud vytržena umírají, rozbírati, t. j nemá nikda zřetele svého odvracovati od syntaktické povahy slov. Kratčeji a zpříma zní to tak, že by syntaxis měla vlastně býti základem veškerého jazykozpytu.

Zakladatelé tohoto vůbec a Humboldt i Pott zvláště smýšlejí o ní též tak, líčíce syntaktickou povahu slov a všímajíce jí sobě vesměs o mnoho bedlivěji než Bopp.

Schleicher naproti tomu nedbal o touž věc bez mála nic, zanášeje se vůbec děláním nejen pratvarů (grundformen) než i prařečí všelijakých o mnoho horlivěji než o poznání skutečných řečí; čím se nejvíce podobá někdejším alchemistům, kteří se též méně zasazovali o poznání skutečných věcí než o vynalezení všeobecného léku a způsobu, kterým by se sprosté kovy ve zlato proměniti daly.

Důkazy výčitky té a předešlé chvály vyložil sem v rozpravě, které se v §. 10 proti Miklosichovi poprvé dokládám, zevrubněji než ve dříve vydané latinské a v obraně její německé.

Prospěchu krutých bojů těch pak tím upřímněji a slušněji se těším, čím bezpečněji zaznamenati mohu předně to, že se pratvarův a prařečí Schleicherových i obrancové jeho proti mně nemálo bojí, hledíce je všelijak omluviti, ale naskrze marně. Starý, ale jarý Pott ku vítěztví tomu znamenitě přispěl, ozvav se konečně též už proti týmže domnělo

nejvzácnějším plodům veškerého jazykozpytu a sice před vyjitím obrany mé německé i mnohem trpčeji než já. Důkazy toho najdeš už též na str. 5 a 6 Počátečných skupenin souhlásek československých.

Konečně nelze již ani o tom pochybovati, že je nyní pěstování skladby bez mála všeobecným heslem společníků mých. Mladší a nejschopnější z nich i ve vlasti jazykovědy, na př. Delbrück, Jolly, Kölbing, Siecke, Windisch a jiní, nejraději se obírají skladbou [1]) a mnozí ze starších tomu nejen neodporují než i tak ochotně a moudře nadržují, jako na př. Ebel [2]) a Müller [3]) výše zpomenutý.

§. 16. Praktická cena cizích slov.

Když ani sebe ryzejší a dokonalejší slova nestojí vlastně nic, neujmou-li se zvykem a naopak; když vyjma několik sloves určitého tvaru, která jsou již i sama o sobě větami, znamenajíce posud úplné myšlénky, všecka ostatní slova našich a podobných jim řečí jen spolu s jinými čili co částky vět jsou zcela určitého smyslu a když se každé mluvení jen větami děje (§. 13, 14 a 15): nemohou se cizí slova vůbec jádra žádné řeči opravdu tak škodlivě dotýkati, jak se to zejmena těm zdá, kteří dle §. 13 sebe a jiné kojí i tou blahou, vlastně však bláhovou nádějí, že jazyk náš přestane zapáchati cizotou, jakmáhle se zbaví cizích slov.

Smýšlejíce tak, netuší nejspíše nikterak kromě více pravd, v §. 11—15 zvláště vyložených, ani té, kterou sem v §. 4 mimochodem a sice nejurčitěji slovy Schellingovými

---

[1]) U nás patří k nim zejmena Potebňa a Vsevolod Miller, jak tuším už i z toho dosti jasně vysvitá, co sem o nich výše (str. 38) zaznamenal.

[2]) Beiträge zur vergleich. sprachforschung r. 1866 čili V, 23. Vyznává on tam, opíraje se o více vážných dokladů, bez obalu mezi jiným i to, že prý my jazykozpytcové „ohne genaue kenntniss der syntax in keiner sprache sichere und richtige resultate erzielen können, vielmehr bei jedem schritte in gefahr sind, auf die wunderlichsten abwege zu gerathen.“ K čemu jen to ještě připomínám, že sem já na stopy ablativu ve slovanštině a litevštině „hlavně syntaktickým badáním“ (Čas. mus. 1857. str. 285) přišel a dovedl o nich i jiné aspoň u jmen, oznámených už v pozn. 3 ke str. 32, přesvědčiti.

[3]) Zeitschrift für die österr. Gymnasien. Wien 1871. S. 348—350, kde Delbrückovy a Windischovy Syntaktische Forschungen (I B. Der Gebrauch des Conjunctivs und Optativs im Sanskrit und Griechischen. Halle 1871) mezi jiným i takto přivítal: Wir können nicht umhin, unsere Freude darüber auszusprechen, dass man endlich einmal über die vergleichende Laut- und Formenlehre hinauszugehen beginnt und nun auch der bisher wenig bearbeiteten vergleichenden Syntax immer mehr und mehr sein Augenmerk zuwendet.

oznámil, znaje se k ní ostatně již ode dávna, jak tuším z úvodu do rozpravy mé O ablativě ve slovančině a litvančině nejpatrněji vysvítá.

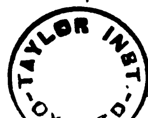
Výčet a dokázav totižto tam více zejmena z těch bludů, kterých se zakladatel tak zvaného filosofického jazykozpytu, K. F. Becker, a následovníci jeho o pádech dopouštějí, ujímám se proti nim srovnavacího jazykozpytu, nazývaje jej i tamže[1]) ještě historickým, potom ducha národního a konečně i týchže jazykozpytců těmito slovy:

„Filosofičtí jazykozpytcové marně myslí, že by výroky jejich o jazyku tak nutnými a neomylnými byly, aby se jimi historické skoumaní bez výmínky spravovati mělo a bezpečně mohlo. Věc se často, ano obyčejně právě naopak má. Na výsledkách tohoto rozpadla se již nejedna z kategorií oněmi osnovaných v nic a to slušně. **Jazyk zajisté byl a jest útvarem i společným jměním millionů duchů lidských; a ti, i nepovědomě, často dál a lépe viděli nežli mnozí z filosofických jazykozpytců, kteří jazyku zákony dávají, kdežto by vlastně ty, které jím v skutku vládnou, vyhledávati a vykládati měli.** Co již, ať o jiných starších badatelích ducha lidského v jazyku nic nedím, i našemu ostrovtipnému Janu Blahoslavovi[2]) bylo proti vůli, když o úloze grammatikářů napsal, že ‚ne jazyk regulí, ale ten, jenž regule vymejšlí a spisuje, jazyka vlastnosti šetřiti má'. Nicméně však rád

---

[1]) Časopis mus. r. 1857 na str. 231 a 232.

[2]) Grammatika česká dokonaná l. 1571 a vyd. ve Vídni 1857. str. 8. Prakticky však odporuje velmi často i on v té příčině sobě samému, ujímaje se řeči měšťanských a šlechtických vrstevníků svých proti obecné češtině i tak přílišně, jak mu to hned s počátku dílu II Brusu svého zevrubněji vyčtu. Ale nezastavím se nad tím ani tam příliš, maje mezi jiným i to na mysli, co se výše (§. 10 a 12) nejvíce nyní na slovo vzatého slavisty, Miklosiche, s téže strany týče. Kromě toho týž výtečník s Bedř. Müllerem, známým už poněkud dle §. předešlého, a jinými mají se ku psychologii proti logice strany řeči na mnoze tak, jako kdy by ani netušili, jak vypadá vlastně psychologie posud. Bernhard von Cotta, který se smýšlením svým vůbec o mnoho více podobá jim nežli mně, počíná předmluvu svou (Die materielle Grundlage des Seelenlebens von R. R. Noel. Nach dem Englischen vom Verfasser besorgte deutsche Ausgabe durchgesehen und bevorwortet von B. v. C. Leipzig 1874. S. 3) takto: Die Lehren der philosophischen Schulen, welche man als *Wissenschaft des Geistes, Philosophie des Geistes, Psychologie* u. s. w. bezeichnet hat, sind hauptsächlich auf einseitige Erfahrungen und abstractes Denken basirt. Sehr wenig Psychologen von Fach haben die Phoenomene des Seelenlebens mit Rücksicht auf die Erforschung ihrer physischen Ursachen beobachtet; noch weniger sind sie Physiologen gewesen. Ihre Lehren haben in der That einen mehr subjectiven als objectiven Charakter, begründen sich vorzugsweise auf das Selbstbewusstsein der einzelnen Denker, und sind nicht geeignet, die Probleme der menschlichen Seele im allgemeinen zu lösen.

uznávám, že i pouze filosofický jazykozpyt, co přirozené stadium na cestách ducha lidského po pravdě, donesl záštivného ovoce dosti hojně. On zbavil jmenovitě skladbu těch kratých okov, do kterých ji empirická škola Adelungova dala. On přispěl znamenitě i ku povznesení jazykovědy vůbec na to návratné stanovisko, kde Viléma z Humboldta, jak nám ho Šafařík [1]) nadšeně a krásně vylíčil, spatřujeme."

Se stanoviska toho, znamenitě rozšířeného i opevněného dosavadními výsledky srovnavacího jazykospytu, pak možná již i to bezpečně říci, že je duch národů předešlé chvály i strany cizích slov opravdu vrchovatou měrou, duch tak zvaných puristů naproti tomu vůbec spíše politování než hany nebo posměchu hoden.

„Was am leichtesten aus den Vorräthen einer Sprache in die einer andern übergeführt wird, sind Namen und Beinamen von Dingen, Substantive und Adjective, Verba schon weniger leicht, Partikeln kaum je, die Mittel der Wortableitung, Präfixe und Suffixe, äusserst selten, und die der Flexion, Declinations- und Conjugationsendungen, am allerwenigsten. Auch das Englische ist in seiner Grammatik beinahe unvermischt; die Bestandtheile desselben, welche die Verbindung und die Beziehung der Begriffe zu einander bezeichnen, zur Satzbildung verwendet werden, kurz das ganze formale Element der Sprache ist fast ausschliesslich angelsächsischen Ursprungs. Deswegen wird auch das Englische, obwol in seinem Wortschatz, wenn man ihn im weitesten Sinne nimmt, die Bestandtheile römischer und griechischer Abkunft überwiegen, doch mit Recht zu den germanischen Sprachen gezählt."

Tak vyslovil a příkladem mateřštiny své objasnil Whitney [2]) výsledky dosavadního badání o cizích živlech řečí. Dle svědectví toho pak patří duchu národů vůbec a anglického zvlášť opravdu vrchovatou měrou ta česť, o níž je právě řeč. Jádro svědectví téhož totižto neznamená patrně nic jiného než právě to, nač už i proloženými slovy jeho narážím, čili že národové u přijímaní cizoty do řečí svých velmi přísně, ale vesměs jen instinktivně (str. 16) šetří zejmena pravd, vyložených v §. předešlém, t. j. mnohem bedlivěji dbají o zachování sloves, jejichž určité tvary se ještě posud i samy o sobě často objevují větami, a syntaktických zvláštností svých čili všeho toho vůbec, čím se u spojování slov ve věty od ostatních národů rozeznávají, než o čistotu řečí svých strany slov samých o sobě vůbec a těch zvláště, která s počátku §. 8 mám hlavně na mysli, čili podstatných jmen.

[1]) Srovnej poznámku 8 ke str. 10 a konec pozn. 2 ke str. 35.
[2]) Leben und Wachsthum der Sprache. S. 124.

Cizích živlů vniklých během času do slovanštiny neznáme sice ještě tak zevrubně jako zejmena ty, jimiž angličtina zvláště dle §. 2, 3 a 8 přirozeně oplývati musí. Ale již i z Miklosichovy rozpravy o nich [1]) samé nad slunce jasněji vysvitá aspoň to, co sem o slovese právě znova připomenul. Dle ní totiž ujalo se ve slovanštině 9 cizích přípon odvozovacích a okolo 1820 slov. Mezi těmi pak nalezl sem jen okolo 230 sloves, jejichžto většina patří nové bulharštině, slovinštině a lužické srbštině. Co též nevšedně nasvědčuje mému mínění o zachovalosti řečí slovanských, známému již po §. 9 a 10.

Ostatně dle §. 11 a 12 přispůsobil i duch národa československého mnoho cizích slov k domácím opravdu tak výtečně, že jich od těchto nedovede pokaždé ani sebe důvtipnější jazykozpytec rozeznati. Kdy by to však i možno bylo, nepokládal bych přece cizích slov za tak důležitá, jakými je puristé naši býti myslí, vyhlašujíce užívaní i těch z nich, která jsou již od nepaměti u celého národa v obyčeji, jako na př. *museti* nebo *musiti*, *varovati* a *leknati*, za hanebný skutek, nedadoucí se prý zejmena se ctí národní nikterak srovnati.

Maje se proti bludu tomuto níže s příhodnějšího stanoviska ozvati, přestanu tu na připomenutí, psaném prvotně slovensky [2]) a znícím česky takto: Ve stálých spůsobech mluvení čili v idiotismech vězí podstata, duch anebo jádro řečí. Ony jsou proto o mnoho spolehlivějším měřidlem ryzosti a zachovalosti řečí nežli slova sama o sobě. Čím je tedy ve které řeči víc idiotismů, tím je jadrnější a ryzejší, třebas by byla i přeplněna cizími slovy, jako na př. anglická. Čím naopak která řeč pozbyla během času víc idiotismů, tím je prázdnější ducha nebo života. Není-li spolu přeplněna cizími slovy, smí se jen asi potud pokládati za pěknou, pokud ta larva, o které liška dle známé bájky připomenula, že mozku nemá.

§. 17. Historická cena cizích slov.

Ta je zvláště proti právě vyložené skoro nesmírná a sice nejen dle mého mínění než i dle Miklosiche.

I výtečník ten totižto kárá [3]) puristy vůbec a ty zvláště, jejichžto „falsche Ansicht von Nationalehre in neuerer Zeit bei mehreren osteuropäischen Völkern einen wahren Kreuzzug gegen die Fremdwörter hervorgerufen hat.“ Míní tím beze vší pochyby hlavně Maďary a Rumuny, jelikož ti jistě

[1]) Die Fremdwörter in den slavischen Sprachen.

[2]) Mluvnica jazyka slovenského. Pešť a B. Bystrica 1864 a 1865. str. 199 pod §. 341.

[3]) Die slavischen Elemente im Magyarischen. S. 1, 2, 10 und 11.

vynikají horlivostí nad jiné národy, snažíce se „die Fremdwörter, diese lauten Zeugnisse der Abhängigkeit jedes einzelnen Volkes von der mitlebenden und der dahingegangenen Menschheit, durch einheimische Fabrikate zu verdrängen, die es jedoch selten weiter als zu einem Scheinleben in selten oder gar nie gelesenen Büchern bringen, indem die wahre Sprache sie bei Seite liegen lässt und in dieser Haltung verharren wird, bis man zu dem in Europa noch unversuchten Mittel [1] des Kaisers Kienlung seine Zuflucht nimmt, der in dem 1771 veröffentlichten Mandschu-Wörterbuch 5000 einheimische Ausdrücke an die Stelle der bis dahin gebräuchlichen chinesischen setzen liess und jeden mit körperlicher Züchtigung bedrohte, der sich in Geschäften nicht der neuen Wörter bediente."

Co se pak historické ceny cizích slov týče, tu líčí Miklosich též tak, že mi nezbývá nic rozumnějšího a slušnějšího než dopřáti aspoň jádru jeho vlastních slov dříve než bych oznámil, proč odporuji hlavně Šafaříkovi na konci §. 7 anebo na str. 27 a Matzenauerovi na str. 51.

I dle Miklosiche totižto „belehren die Fremdwörter den Historiker über Zeiten, die durch keine andere Quelle erhellt werden, über Gegenstände, von denen die Urkunden nichts melden."

Zvláště pak „wird der Historiker einen nicht geringen Theil der culturgeschichtlichen Daten aus Forschungen über die Lehnwörter schöpfen, da ja Worte und Sachen meist ungetrennt von Volk zu Volk wandern.[2]) So z. B. kann die Frage, ob staatliche Einrichtungen bei den slavischen Völkern autochthon entstanden oder entlehnt worden sind, und, wenn letzteres, woher sie stammen, bei dem Schweigen der Geschichte über diesen wichtigen Punct, nur durch eine Prüfung der diese Einrichtungen bezeichnenden Worte gelöst werden. Der Träger der Staatsgewalt wird bei den Slaven vornehmlich durch *kъnęzъ*, *kralь* und *cêsarь* neben *carь* bezeichnet. Was lehrt nun die Betrachtung dieser Worte? *Kъnęzъ*, *kъnęgъ* ist goth. * *kuniggs* [3]), ahd. *kuning*, and. *konungr*, also ein deutsches Wort, das nicht blos bei allen slavischen Völkern, sondern auch bei den Litauern und Letten

---

[1]) O podobné tomu však není bohužel ani v Europě žádné nenze tak, že jich každý z těch čtenářů, které v Bruse tomto dle jeho str. 8 hlavně na zřeteli mám, zná již anebo snadno najde i více nežli mu milo býti může.

[2]) Srovnej s tím zvláště konec §. 4 a počátek 8.

[3]) Tak čili hvězdičkou rádi znamenají i jiní ze společníků mých ta slova, o kterých ještě i sami pochybují, byla-li skutečně v obyčeji, ale za pravdu mají, že by nevypadala jináče než jak se jich dokládají, kdy by skutečně vyšla na jevo. Srovnej poznámku 2 ke str. 74.

und sogar bei den Finnen und ihren Verwandten Eingang gefunden hat, daher eines der verbreitetsten Wörter ist; *kralь*, aus dem Slavischen ebensowenig erklärbar als *kъnęzь*, ist, wie schon Dobrovský gelehrt hat, der zu einem Appellativum erweiterte Name des gewaltigen Karl des Grossen; es findet sich nur bei jenen slavischen Völkern, denen staatliche Einrichtungen durch Vermittelung der Deutschen zugeführt wurden. Bulgaren und Russen ist *kralь* unbekannt geblieben. *Cěsarь*, wofür später *carь*, ist das mittelgriechische *καῖσαρ* und hat zunächst bei jenen Slaven Eingang gefunden, denen jene Einrichtungen von den Griechen zugeführt wurden, bei den Bulgaren und Russen. Der Staat, wie alle Cultur im Gegensatz zur Sitte in Europa importirt, ist demnach bei den slavischen Völkern theils deutschen theils griechischen Ursprungs."

Ale poslední z těch vět nepřisvědčil bych ani tehda, kdy by Miklosich slovem jejím *deutschen* nemínil jen samých Němců než Germany vůbec. I tehdáž totiž odporovala by ona mezi jiným i těm slovům Miklosichovým, která sem výše proti puristům proložkou vyznamenal, jsa o nich přesvědčen, že se s jádrem §. 8 a 9 náležitě srovnávají, svědčíce spolu hodnověrně i proti tamže (str. 32 a 33) zavrženému mínění Miklosichovu, dle kterého prý v bulharštině čudská panovnice její někdejší nezanechala po sobě kromě jména svého žádných jiných stop. [1])

Jen to za nepopíratelnou pravdu mám, že Germanové vůbec už i za předhistorických dob ke státnému zřízení a k osvětě národů slovanských znamenitě neb, abych to poněkud určitěji vyslovil, o mnoho více přispěli, nežli se většině dosavadních badatelů našich o dotčených věcech zdá.

Sotva se dopouštím křivdy, počítaje k nim na str. 51 Matzenauera. Kromě příčiny tamže vyložené učinil sem tak i proto, že týž pán o slově *kъnęzь* úplně mlčí, nedotýkaje se ho jmenovitě ani v oddělení I rozpravy své, ačkoli tam proti Miklosichovi zvláště brojí a dílem samo sebou se rozumí, dílem pak snadno lze dokázati, že *kъnęzь* nad *lichvu* i kulturnohistorickou i filologickou cenou značně vyniká.

Jsouc na př. od nepaměti u všech Slovanů v obyčeji, mnohem více bylo změněno i strany hlásek i strany smyslu než *lichva*. Rusové, říkajíce knížeti posud *kňaź* (*князь*), Bulharové a Slovinci *knez*, užívají ho tak, jak smysl jeho dle nej-

[1]) Ostatně odporuje Miklosich témuž mínění i na str. 5—10 rozpravy své: Die slavischen Elemente im Rumunischen, otištěné zvláště ve Vídni 1861 se XII svazku Pamětí, jmenovaných v pozn. 1 ke str. 22. Na str. 12 pak ujímá se on týchže živlů proti puristům rumunským o něco rázněji než do maďarštiny vniklých proti maďarským v rozpravě výše dotčené.

starších památek slovanských známe. Chvály té hodna jest i přirozená poesie srbská, držíc se posud smyslu téhož asi tak houževnatě, jako na př. dle §. 7 i stálého přívlastku země čili *crna* a *čarna*. V obecné řeči srbské naproti tomu znamená *knez* už i představeného obce příliš nepatrného čili dle Vukova slovníku takého, který kromě holého jména nic jiného nemá. Nejspíše proto nechtí nynější knížata srbská slouti *knezi* než rusky *kňazi*. Za starodávna říkali Srbové i *kneg* a ne *knega*, jak se Daničić [1]) domýšlí. Miklosich pak ani ve slovníku svém podruhé vydaném ani jinde nepřipomíná tvaru téhož, ačkoli se ten výtečně hodí ku podpoře též jen jednou nalezeného *kъnęgъ*. Polské *ksiądz* o něco déle znamená kníže, jsouc vedle a místo *król* v obyčeji, nežli čes. *kněz* a sloven. *kňaz*, nyní se ono skoro zcela tak má smyslem ke *książę* jako tato ke *kníže* a *knieža*. Konečně Lužičanům *kňez* znamená pána a faráře. Paní *kněžny*, *kъnęgyně* a společnic jejich nevšimnu sobě z úmysla více; co mně tuším ochotněji bude odpuštěno nežli světskému p. Matzenauerovi i to, že o *kъnęzь* ani u *pěnęzь* a *vitęzь* naskrze nic nedbá, kdežto se bez něho zejmena strany přípony nelze obejíti; a že neváhá nic ani nauce Miklosichově o znění nosových samohlásek u starých Bulharů posud odporovati, ačkoli se jí já [2]) zejmena proti Boppovi i zvlášť ujímám, opíraje se hlavně o vymřelou sedmihradskou a ostatní bulharštinu.

Nechtě rozlučovati, co k sobě přirozeně patří, zaznamenám hned, že se V. Brandl [3]) i zjevně protiví téměř obecnému nyní mínění srovnavacích jazykozpytců, hlásanému Miklosichem o *kъnęzь*, dokládaje se proti němu kromě Jak. Grimma i Maxa Müllera. Ten však ani na dotčeném od Brandla místě [4])

---

[1]) Рјечник из књижевних старина српских. У Биограду 1863 a 1864. I, 451. Vokativ *knego* totižto, který se v jediném dokladě jeho objevuje, není žádným důkazem toho, že by nominativ neomylně měl *knega* zníti. Nemaje však nyní proč obírati se tím zevrubněji, odkazuji každého, komu o to více jde, ku vok. *sinko*, dotčenému v pozn. 1 ke str. 54; ke IV kn. Radu jugoslav. Akademije r. 1868, kde sem Daničićovi na str. 142, 147, 163—165 a j. více podobných chyb vyčetl; konečně zvláště ku pozn. 1 na str. 13 Počátečných skupenin souhlásek československých.

[2]) V Književniku záhřebském r. 1865 na str. 414—421 a 461—476. Na rozpravu tu o nosovkách v bulharštině vůbec a v nové zvláště narazil sem už poněkud v poznámce 1 ke str. 38.

[3]) Glossarium illustrans bohemico-moravicae historiae fontes. Brünn 1876. S. 97. Tamž a ve slovníku Lindeho najdeš i několik důkazů toho, co sem výš o smysle slova *kъnęzь* u nás a Poláků vyslovil.

[4]) Vorlesungen über die Wissenschaft der Sprache. 2 Ausg. II, 282. Tamže na str. 276 vykládá M. Müller i původ slov *lord* a *lady* tak, jak se ho dále dokládám. Ostatně necení ani on slov samých o sobě výše než já v §. 13 a Whitney slovy, kterým sem tamže na konci poznámky 3 ke str. 53 místa dopřál a která by beze všech rozpaků

ani jinde nepochybuje nic o tom, oč nám právě jde, čili že se *kneղъ* do slovanštiny z germanštiny dostalo, připomínaje na samém konci poznámky 25, že „das böhm. Kniže hängt offenbar mit king zusammen und bedeutet eigentlich (als neutrum) Königlein (regulus).“ K čemu já ku prospěchu čtenářů svých zvláštních (str. 8) jen to přidávám, že se nedbalosti o kvantitu našeho *kníže* nejspíše buď překladatel dotčené knihy buď tiskař jeho dopustil a že angl. *king* (král) není ani dle M. Müllera nic jiného než velmi smělá staženina někdejšího *kyning*, které se zase jen foneticky liší od Miklosichova *kuning* a j. Ostatně angličtina oplývá i mnohem ráznějšími staženinami, jako na př. *lord* a *lady*. Ta pak, vzniкše dle téhož výtečníka z někdejších *hláf-weard* a *hlaef-dige* nebo *hláf-weardige*, znamenajících dle původu svého skoro to, co něm. *brot-herr* a *brot-herrin*, zvláště se hodí i ku potvrzení pravdy, hlásané mnou v §. 13.

O *císaře* a *krále* nedbá Brandl ve knize dotčené nic. Matzenauer naproti tomu všimnul sobě obou těch slov, dopřáv druhému z nich zvláštní úvahy, kde mimochodem přisvědčuje téměř obecnému již nyní mínění o původě nejen našich slov *císař*, *cěsarъ* a j. než i něm. *Kaiser*. Co se však *krále* týče, o tom bude odporovati týž pán všemu, což o něm do r. 1870 na jevo bylo vyneseno, pokud nebude „dokázáno, že v té neb oné staré písemnosti slovanské užívá se vlastního jména Karl císaře německého ve formě kralь co jména obecného (appellativum) ve významu latinského rex, něm. König.“

Já naproti tomu nedbám už ani na str. 82 a 83 latinské práce své o taký důkaz a sice hlavně proto, že sem už i dříve přivykl v té a podobných příčinách říditi se následujícími slovy Fr. Dieze: Das Alter eines Wortes von seinem urkundlichen Sichtbarwerden schlechthin abhängig machen zu wollen, ist zwar ein diplomatisch richtiges, aber eben darum ein auf der Oberfläche sich haltendes Verfahren, welches der Geschichte der Sprache nothwendig Gewalt anthut.“

Pravdy té [1]) nešetří sice ani Miklosich, neostýchaje se na př. ani RK dole vytčenými slovy [2]) v podezření bráti; ale

pravdivými býti uznal každý jazykozpytec toho jména opravdu hodný vůbec a B. Müller zvláště dle toho, k čemu čtenáře své v poznámce 8 ke str. 60 odkazuji.

[1]) Které se já již v poznámce na str. 15 a 16 Zvukosloví, vyšlého r. 1854, dle 1 vydání Dietzovy grammatiky řečí romanských dokládám. Ve druhém, citovaném už i tu na str. 29 pod č. 2, čte se ona v I, 80. Třetího nemám pohotově, ale nepochybuji, že i to obsahuje pravdu touž a že Dieze i Miklosich počítá mezi nejvýtečnější jazykozpytce našeho věku.

[2]) „Unter den durch r vermittelten Ableitungen ist lubor zu streichen. Unter boj ist záboj č. unter ljud ist ludiše č. als nicht hin-

kdo by ji proto nepravdou býti myslil? Leda ten, kdo k obraně její nemůže nebo nechce mezi jiným ani toho obrátiti, že Miklosich v téže příčině nešetří víc ani takých pravd, jež i sám hlásá, jako na př. u *rozvadĕma*, vzatého výše (str. 39 a 40) do úvahy.

Matzenauer sotva pochybuje o pravosti RK a pokládá nejspíš i on píseň o Záboji za nejstarší ze všech tamž obsažených. O té pak je každému i ze zvláštních čtenářů mých známo, že se v ní kromě *král* i přídavné jméno *králov* a bez přehlásky *králov* skutečně objevují, jsouce ovšem jináče psána. Maje u nich zejmena to na zřeteli, co sem výš o smysle slova *kъnęzь* vůbec a u nás i proti *král* zvláště zaznamenal, myslím, že se Matzenauer měl aspoň rozpomenouti na *král* v dotčené písni dříve nežli se jal pokládati všechno, co před ním o témže slově na jevo bylo vyneseno, za „pouhou domněnku“ a vážiti sobě více zejmena té ze svých vlastních, dle níž „je *kralь* původu litevského; neb lit. *karâlius* [1]) rex mohlo by rovně tak správně příponou *alius* utvořeno býti z *kár-as* bellum, jako na př. *mėgdlius* Schläfer z *mėg-as* Schlaf“ atd. Ovšem, ale mnohem bezpečněji lze dle §. 12 spatřovati v *karalius* příklad prostonárodní etymologie litevské, vykonané nejspíše na pol. *król*, jelikož Rusové, které Miklosich ve předešlém výkladě má na mysli, panovníkům svým opravdu nikdy neříkali *korolь* a jen s té strany je jim i Bulharům *kralь* skutečně „unbekannt“.

Avšak nejen ty důvody, kterými sem se Miklosiche posud ujal, než i jiné jim podobné zůstaly by na věky víc anebo méně mělkými, kdy by se neopíraly o tu každému znateli dějin nad slunce jasnější pravdu, že se Germanové aspoň o pět století dříve nežli Slované objevili na dějišti, stýkajíce a potýkajíce se hlavně se vzdělanějšími od sebe Římany a Celty. Měli oni tedy již i dříve, nežli se Slované rozdvojili, dosti času a příležitosti k tomu, aby prvopočátky státného zřízení a prospěchy v osvětě aspoň potud vynikli nad předky naše, aby nám neslušelo pochybovati mezi jiným ani o tom, že *kъnęzь* vniklo do slovanštiny skutečně z germanštiny a sice dříve nežli se ona rozdvojila.

U všech Slovanů totižto znamená *kъnęzь* dlouho ještě i za historických dob a sice téměř až do XV století pořád

---

länglich verbürgt zu tilgen.“ Tak čteme na samém konci rozpravy Miklosichovy: Die Bildung der slavischen Personennamen, otištěné též i zvláště ve Vídni 1860 z X svazku Pamětí, jmenovaných v pozn. 1 ke str. 22. Ku podezřívaní tomu přijměl Miklosiche nejspíše Feifalik, jemuž on tamže vzdává „seinen verbindlichsten Dank“ zejmena i „für die Mittheilung vieler treffenden Bemerkungen.“

[1]) Čárka nad *a* ani v tom ani v následujících slovech lit. neznamená délky než jen přízvuk.

knížete, nabývajíc teprva potom u západních toho smyslu, kterým u nich dle předešlého výkladu posud vládne. Jelikož pak o úmluvě v té a pod. příčinách dle §. 5 rozumně ani mysliti nelze, nezbývá nám nic jiného než domnívati se, že ani shody oné nedosáhli předkové naši žádnou úmluvou než přirozeným během věcí, pokud ještě pospolu žili, čili že *kъnęzь* přijali do řeči své z germanštiny již ve prvotné vlasti své, t. j. dle §. 6 a 7 v černozemných krajinách ruských a dříve V století před Kr.

Poroby tělesné k tomu dle mínění mého asi tak nebylo třeba, jako na př. ani k tomu, že *caesar* už u Gothů znělo *kaisar* a právě to znamenalo, co *kaiser* u Němců posud; že sobě nynější knížata srbská dávají říkati rusky *kňaz* místo *knez* a císařové ruští latinsky *imperator* m. národního *car*.

O tom pak sem úplně přesvědčen, že Slované ani k osedlému živobytí nebo ke stálému provozování rolnictví nedospěli „sami od sebe" čili bez pomoci jiných národů, jak se to kromě Šafaříka a Vocela nejspíš i Krekovi ještě zdá. Pomoci té však o mnoho méně se dostalo předkům našim od Germanů než od jiných národů. Na několik důvodů toho narazil sem už v §. 6 pod č. 3 dílem Hehnovými dílem i svými vlastními slovy. Tu přidám k nim jen následující.

Dle téhož výtečníka [1]) „erst mit der Baumzucht und durch sie wurde der Mensch ganz ansässig. Der Übergang vom unstäten Hirtenleben zur festen Ansiedelung ist nirgends ein plötzlicher gewesen, sondern führte immer durch zahlreiche Zwischenstufen, auf denen die Völker oft Jahrhunderte verharrten. Der herumziehende Hirte besäet flüchtig ein Stück Land, das er im Herbst ebenso flüchtig aberndtet; er wählt im nächsten Frühling ein anderes, frisches, das er abermals liegen lässt, nachdem er ihm den Raub abgenommen. Hat die Horde an einem besonders fruchtbaren Fleck sich mit ihren leichten Häusern festgesetzt, so ist doch auch hier der Boden nach einigen Jahren erschöpft: die ganze Gemeinschaft bricht auf, lädt alles Bewegliche auf ihre Thiere und Wagen und baut sich an einem andern Orte wieder an. Auch wenn die Ansiedelung eine stätige geworden, ist der Begriff individuellen Eigenthums am Boden doch noch nicht vorhanden: wie die Weide eine gemeinsame war, wird auch das Ackerland, an welchem bei der geringen Bevölkerung kein Mangel ist, in jedem Jahr an die Genossen je nach ihrer Zahl neu vertheilt. Dies war der Zustand der Germanen zu Tacitus Zeit, und dies ist der natürliche Sinn der Worte des genannten Schriftstellers, an denen patriotische

---

[1]) Kulturpflanzen und Hausthiere. 2 Aufl. S. 103 und 104. O Celtech viz tamže str. 57.

Ausleger, die gern das Gegentheil erfahren hätten, nicht minder mühselig, als in ähnlichem Fall die Bibelexegeten, gedeutet haben.“ Připomenuv potom více národů, kteří rolnictví ještě i nyní skoro scela tak provozují jako Germanové za Tacita, líčí Hehn sadarství mezi jiným i takto: Der Baum muss Jahre lang erzogen und getränkt werden, ehe er Frucht giebt; dann giebt er sie jedes Jahr, indess der Bund mit dem einjährigen Grase, das die Demeter säen gelehrt, in dem Augenblick aufgelöst ist, wo die Frucht geerndtet worden. Um den Weinberg, um den Baumgarten wird eine schützende Hecke gezogen, das Zeichen vollen Eigenthums; dem blossen Ackerbauer genügt im besten Falle ein Grenzstein.

Téhož mínění jest i častěji tu již citovaný Hellwald [1]) a sice tak, že i tomu přisvědčuje, čím sem výše na Celty jen zlehka narazil. O sadarství pak dokládá se i výslovně Hehna, nazývaje dotčenou knihu jeho „trefflich“ a váže ji sobě i jinde velice.

Tolik chvály přeje jí jistě i Krek, dokládaje se prvého vydání jejího též velmi často; ale toho, co se v ní sadarství týče, buď sobě nevšimnul buď neocenil náležitě. Nenaráží totižto na sadarství nikdež určitěji než [2]) tak, že prý předkům našim už ve prvotné vlasti jejich anebo pokud ještě pospolu žili „auch das Obst *ovoštьje*, namentlich der Apfel *jablъko*, die Birne *gruša*, die Weichsel * *višnja*, die Pflaume *sliva*, die Nuss *orěхъ* als Nahrungsmittel diente.“

Zejmena pak nemá Krek toho již ani hned potom nijak na zřeteli, píše o rolnictví, že bylo „schon in früher Zeit die Hauptbeschäftigung der Slaven und ist dieser Umstand schon allein hinreichend ihren Culturgrad als keinen geringen hinzustellen. Ist es ja doch allgemein anerkannt, dass mit dem Ackerbau, der dem Lande eine ganz neue Physiognomie verleiht, auch ein neues wichtiges Stadium der Volks-

---

[1]) Culturgeschichte str. 51, o Celtech a Germanech zvláště str. 378—381 a 384—386

[2]) Na str. 43 knihy, jmenované v pozn. 2 ke str. 22. Písmeny ѣ a *ŭ* znamená Krek s Miklosichem a jinými stbulh. jery čili ь a ъ. Prvé z těch podobalo se zněním svým i dle Böhtlingkova i dle mého mínění, vysloveného již přede 20 roky (Srovn. mluvn. str. 115) a bráněného zvláště na str. 49 latinské práce mé, krátkému, zanikajícímu *i*, druhé však takémuž *y* a ne *u*, jak tomu Miklosich (Vergleich. gramm. I, 71) skutečně učí. Jagić (Archiv für slav. Philologie. I, 10) neměl tedy vlastně proč ujímati se ho ani vůbec, zaznamenav dříve, že Böhtlingkova a moje nauka o ѣ „vollkommen richtig ist.“ I strany *h* m. *ch* drží se Krek Miklosiche a hvězdičkou před *višnja* toho, co sem o ní na str. 68 pod č. 8 připomenul, jelikož je dotčené slovo z památek stbulh. dle Miklosiche (Die Fremdwörter in den slav. Sprachen. S. 64) „nur im adjectivum *višnjavъ* fuscus nachweisbar.“ Pravdě se však velice podobá, že i u starých Bulharův od nepaměti bylo v obyčeji. Jelikož je konečně i dle Hehna (l. l. p. 349) temného původu, nevšimnu ho sobě více.

entwickelung und Volksgesittung beginnt, indem namentlich der grosse Wert des Eigentums an Grund und Boden und damit die Liebe zu demselben zum Durchbruche gelangt. Durch dauernden Besitz des Bodens, dem Nomaden noch unbekannt, gewinnt das häusliche und sociale Leben theils an Stabilität, theils an allseitiger Durchbildung der Formen und legt den ersten dauernden Grund zu staatlichen Bildungen.“

Ovšem, ale pokud předkové naši jen *jablek*, *hrušek*, *sliv* a *ořechů* Krekových požívali, t. j. pokud nepřivykli sázení a štěpování stromův ovocných anebo sadařství, potud neprovozovali ještě ani rolnictví stále než jen asi tak jako Germanové za Tacita. Dříve toho totižto neznamenala jim ani právě vytčená slova štěpného ovoce než jen plané, s jakým i Germanové byli ještě za Tacita [1]) spokojeni.

Z mnoha důvodů toho přestanu tu na jednom a sice tom, kterého nám poskytne *ořech*, dotkneme-li se ho jen asi takto. V ruštině, která dle §. 9 a 10 značně vyniká zachovalostí nad ostatní řeči slovanské, znamená *orěch* o sobě posud jen lískovec, *orěšnik* lísku a teprva *greckoj orěch* to, co naše *vlaský ořech*, pol. *włoski orzech* a něm. *wall-nuss*, které nepochybně z *walh-nuss* vzniklo, jak tuším už i z opisu *wälsche nuss* a dvou předešlých dosti jasně vysvítá. Srbové, říkajíce dle Vuka stále jen *orah*, nasvědčují poněkud Hehnovi, který naskrze nic neváhá [2]) hlásati, že prý nejen slovanské *orachъ* a *orěchъ* než i lit. *reszutas* a *reszutys* „führt wieder nach Persien“ čili k „*aragh* Nuss, woher es wohl entlehnt wurde.“

Ostatně můžeme bezpečně za pravdu míti aspoň to, že předkové naši vlaského ořechu ve prvotné vlasti své ještě nepěstovali než naučili se tomu teprva potom, když už byli rozděleni, a sice dílem od Řeků dílem od Vlachův a Němců.

Ku pěstování jiných ovocných stromů naproti tomu, jako na př. *broskví* a *třešní*, dospěli Slované již i ve prvotné vlasti své, ale též ne sami od sebe než i tomu naučili se od sousedů svých, jelikož kromě právě dotčených slov i více jiných, týkajících se sadařství, je patrně cizího původu, zní posud u

---

[1]) Ačkoli ten v kap. 23 Germanie své jen *agrestia poma* připomíná. V kap. 26 však upírá Germanům sadařství vůbec a sice nejurčitěji těmito slovy: nec cum ubertate et amplitudine soli labore contendunt, ut pomaria conserant et prata separent et hortos rigent. Tu kapitoli, týkající se hlavně rolnictví, má Hehn ve prvé části výkladu výše vypsaného na zřeteli.

[2]) L. l. p. 338—345 et 527 sub num. 76. O *třešni* vis tamže str. 346—349, o *broskvi* pak str. 367—377, ale nepřisvědč tomu, že by *n* v *třešně* bylo neomylným důkazem německého původu slova téhož. Spíše je pravý opak toho pravda a sice hlavně proto, že v jedn. čísle něm. slova *kirsche* neslýchati nikdy *n* a nejdůležitější v té příčině řec. *κεράσιον* končí se skutečně touže hláskou, nač už i Matzenauer a to právem zvláště naráží.

všech Slovanů mimo dialektické rozdíly stejně a shody té nemohli předkové naši teprva potom, když už byli na jihovýchodní a západní rozděleni, ani žádnou úmluvou ani přirozeným během věcí dosíci (srv. konec §. 5).

§. 18. Pohled na osvětu českou.

Čechové vynikají nad ostatní Slovany osvětou a vzdělaností. Rozumím tomu tak, že u žádného z národů slovanských osvěta nepronikla ještě všech i nejnižších vrstev jeho tak rázně jako u Čechův. Uznávají to i z nejurputnějších nepřátel národa českého všichni ti, kteří Slovany s té strany dostatečně znají a zjevným pravdám odporovati nezvykli. Ale o nejedné z těch věcí, na které sem už výše se strany osvěty vůbec a české zvláště mimochodem narazil, smýšlejí i přátelé Čechů na mnoze velmi mylně a všelijak neslušně. Pročež nebude tuším zbytkem, posvítíme-li sobě na to aspoň potud, pokud se bez toho u broušení češtiny prospěšně nelze obejíti.

Co se předně síly osvěty české týče, ta věru není ještě tak velikou, že bychom se neměli proč o zvětšení její všemožně zasazovati. Slovy uznává to ovšem každý ze vzdělaných našincův, ale skutky odporují tomu mnozí, zejména pak značná většina spisovatelů našich vůbec a brusičů češtiny zvláště, pohrdajíce přirozenou řečí a poesií českou vesměs i tak neslušně, jak sem to již na konci §. 3 určitěji oznámil; kdežto by sobě obou i mnohem více vážiti měli, nežli sem to u Bérangera (na str. 17) pochválil. Rozumí se totiž dle str. 28 snadno, že srdcem a myslí národa tak malého a podřízeného jiným, jakým je proti francouzkému náš, o mnoho mohutněji třeba hýbati, aby prospíval v osvětě a mravnosti, nemá-li o své vině vlastní zahynouti. Nebude však tuším škoditi, objasním-li sílu osvěty české aspoň třemi příklady.

Dle Národních listů (r. 1875, č. 190) „nemají škol tyto obce blíže Prahy: Kopanina přední, Černovička, Pazderna, Lichoceves, Kněžívka, Přílepy a Kamejk, Statenice, Černý vůl, Ouholička, Cvrkyň, Moráň, Levý hradec, Sukdol, Podbaba, Lisoleje, Šárka a Dehnice (nyní špatně Dejvice). Kde není škol, není pokroku.“

Dle č. 214 týchže listů „v jisté obci na Mladovožicku věří posud lid v zázračnou troubu, jíž prý mračna kruponosná zahnati lze. Jakmile nějaký mráček pokalí obzor, slyšeti již táhlý hlas oné trouby; tři neb čtyři muži z úst do úst si troubu podávají a co jim dech stačí, troubí. Při tom dává každý pozor, aby trouby ‚nepodtrh‘, potlouklo by prý. Troubu tu zapůjčoval majitel až dosud bezplatně. Když v posledním čase téměř ob den na ní troubili, rozhodl se, že ji zadarmo půjčovat nebude. A tak je obec přinucena troubu

od něho kupovat a smlouvena cena její na 100 zl. z obecního jmění a půl míry bramborů od každého majitele polí. Peníze ty byly by již na jisto vyplaceny, kdy by se nebylo tam několik pokročilejších občanů našlo, kteří se celé té věci vysmáli a příspěvek důrazně odepřeli. Přes jejich odpor není přece jisto, že občané troubu nekoupí."

Konečně vedou sobě nyní zejména hlasatelé veřejného mínění u nás opravdu tak, jako kdy by úmyslně chtěli rozmnožiti ty hrozné důkazy, o které se Fr. Palacký [1]) opírá, počítaje mezi nechvalné vlastnosti národa českého zejmena „jeho lehkou mysl, nepečlivost, nezdrželivost a nestálost, ve štěstí prostopášnou bujnost, v nehodách brzkou malomyslnost; a přece urputnou svéhlavost a z ní se plodící nesvornost i mstivost. Baživ po nevázanosti, kteroužto sám rád svobodou nazýval, zapomínal také Čech bohužel až příliš, že tam svobody není a býti nemůže, kdekoli nepanuje zákon mocí svatou všem občanům vůbec, a neuznává se rovná váha i práv i povinností od jednoho každého zvláště."

Týž výtečník líčí nám tamž i hlavní příčiny osvěty dosažené od Čechů tak, že mu bezpečně může přisvědčiti každý, komu jen o pravdu jde. Dle něho totižto „hlavní obsah a základní tah celého dějinstva českomoravského jest ustavičné stýkaní a potýkaní se Slovanství s Římanstvím a Němectvím, ve smyslu dříve vyloženém; a jelikož Římanství ne samo sebou, ale téměř veskrze jen prostředkem Němectva se Čechův dotýkalo, může se také říci, že dějiny české vůbec hlavně na sporu s Němectvem se zakládají, čili na pojímaní a zamítaní spůsobův a řádův německých od Čechův. Jest sice pravda, že i u jiných kmenův slovanských takovéto stýkaní obojích živlův se dálo: ale buď nebylo tak všestranné, živé a pronikavé, na příklad u Polanův a Rusův, buďto skončilo se již dávno záhubou národnosti slovanské, jako u někdejších Luticův, Bodrcův a jiných Polabanův. Český národ sám jediný, k německému co roveň k rovni se přibočiv a od více nežli tisíciletí do svazkův nejužších s ním vstoupiv, uhájil až podnes národnosti své, a jakkoli mnoho německého do života svého pojal i duchovně zažil, nepřestal proto býti slovanským národem. I dnes ještě tatáž z dějin, jako z povahy zeměpisné, úloha jemu se klade: sloužiti za most mezi Němectvem a Slovanstvem, mezi východem a západem v Europě vůbec."

Vznešená to jistě úloha i hodna toho, aby se národ český o vykonání její všemožně zasazoval. Sil k tomu potřebných vězí v něm vůbec a v jádře jeho, lidu obecném,

---

[1]) Dějiny národu českého. I, 1, 219 a 220. Tamž a sice na str. 12 a 13 stojí i ta jeho slova, kterých se tu podrobně dokládám.

zvláště bytně s dostatek, ale nejsou ještě ani vzbuzeny, jak by bylo třeba. Vzbuditi pak nedají se ony zejmena tak hnusnou mumií, jakou je nyní řeč skoro všech spisovatelů našich, nevládnouc už ani nejobyčejnějšími z těch opravdu slovanských způsobů mluvení čili idiotismů, které se v obecné češtině velmi hojně a rázně ozývají posud, a nahrazujíc je často již i tak nesmyslnými slátaninami, že jim ani Slovan, který německy zná, nedovede porozuměti, jak by právě náleželo.

Dříve však než bych to zevrubněji vyložil, mám ještě objasniti více věcí k tomu zvláště potřebných, zejmena pak odpověděti na otázku o cti a vděčnosti národní, dotčenou již kromě konce §. 3 i na str. 53 a 67.

§. 19. O cti a vděčnosti národní.

K osvětě a vzdělanosti české přispívají Němci ovšem od nepaměti až podnes o mnoho více než kterýkoli jiný národ, ale vesměs jen asi tak jako hrom k tomu, když na př. na místě domu, jenž od něho byl zapálen a vyhořel, vznikne jiný krásnější předešlého.

Každé podobenství kulhá a není bez vady té ani právě předešlé, jelikož v něm živé bytosti, národy, přirovnávám k neživé věci. Ale bych věru rád slyšel aneb aspoň četl ty důvody, ze kterých by vysvítalo, že se mýlím, neváhaje naskrze nic ani přímo hlásati, že je každý národ víc anebo méně mrzkým egoistou, šetře prospěchů jiného vůbec a v osvětě zvláště jen potud, pokud buď musí buď myslí a kojí se nádějí, že tak sobě samému více prospěje než kdy by jim odporoval, seč právě jest. Že však u takého působení o dobrém úmysle nelze rozumně ani mysliti, to se rozumí samo sebou. Ani toho netřeba dokazovati než jen připomenouti, že kde není dobrých úmyslů, tam není vlastně ani dobrých skutků, které by jakékoliv odměny hodny byly.

Tak smýšlel [1]) na př. J. i Washington, rozloučiv se r. 1796 s národem severoamerickým, k jehožto svobodě a státnému zřízení nejvíce přispěl, mezi jinými i následujícími slovy: Zpozdilost prý je to, čeká-li národ od národa nezištné ochoty. Nemůže býti většího klamu než doufati v takou ochotu nebo spoléhati se na ni. Jest to přelud, který zkušenost musí vyléčiti, jehož by se spustiti měla pravá hrdost.

Nesluší tedy Němcům co národu hlásiti se o díky za to, čím kdy k osvětě české přispěli, a Čechové nemají též proč vzdávati týchže díkův ani styděti se za to, že k osvětě jejich Němci mnohem více přispěli než jiní národové a že dle

---

[1]) Dle Pokroku r. 1873, č. 304.

toho i do řeči své více slov přijali z německé nežli ze kterékoli jiné. Neslušností těch však dopouštějí se skutečně nejen u Němců než i u nás mnozí zejmena i z historiků, kteří by takým věcem zvláště měli rozuměti, ale málo který z nich ještě rozumí.

Neubíží totižto historii opravdu žádný, kdokoliv o ní i nyní ještě tak smýšlí, jak P. J. Šafařík [1]) r. 1837 píše. „Jest prý to odvěčná vada historie, že obyčejem obecné chatry vždy raději obracuje zřetel svůj ke zevnitřním, hlučným, krvavým, na smysly taze dorážejícím činům nežli k bohumilým ukazům vnitřního života národův, že vždy hojněji vypravuje o krutých bojech, násilných podmanitelích a potlačitelích, plenitelích a zhoubcích, než o mírných zaměstknáních, domácích ctnostech, vzdělavatelích rolnic a polí, milovnících tichých umění a řemesel, obchodů a kupectví, učitelích lidu, rozšiřovatelích nauk, že nám vždy ochotněji maluje černou, krví lidskou hojně vypestřenou, a protož důraznější nežli bílou, při tom však jednotvárnější národního života stranu.“

Odkazuje kromě toho čtenáře své i k úvodu, kterým Buckle své dějiny vzdělanosti anglické [2]) opatřil, a k rozpravám dole jmenovaným, převezmu z nich sem jen to, bez čeho se právě nemohu obejíti, čili že i mezi historiky německými je ještě příliš málo takých, kteří by na př. s Mommsenem a Curtiusem, chvalně zpomenutými již i tu (str. 18), v historii nic jiného nespatřovali než „die Entwicklung der Civilisation“ a dle toho ji pěstovali. Ohromná většina jejich totižto všímá sobě nejpodstatnějších čili duchovných momentů života národního posud vesměs tak málo, jak to zejmena Buckle v úvodě právě dotčeném i vůbec líčí.

K tak chatrným historikům pak patří beze vší pochyby všichni ti z německých, kteří se neostýchali vyčítati na př. ani Fr. Palackému, že se prý dopouští hanebné nevděčnosti, ujímaje se rodáků svých učeností, která je „nur die Frucht deutscher Studien, ein Erzeugniss deutscher historischer Kunst.“

I tím uměním vynikli ovšem historikové němečtí znamenitě nad české, ale chvály té opravdu hodni z nich nepřisvědčili by jistě výčitce předešlé ani obraně [3]) Palackého, jsouce mezi jiným i o tom úplně přesvědčeni, že k témuž

---

[1]) Slovanské starožitnosti str. 428.

[2]) Geschichte der Civilisation in England. Übersetzt von A. Ruge. Leipzig und Heidelberg 1860 und 1861. Jádra téhož úvodu však možno se již dočísti i na str. 27 a 28 příspěvku mého, citovaného na str. 26 pod č. 2.

[3]) Zur böhmischen Geschichtschreibung. Actenmässige Aufschlüsse und Worte der Abwehr. Prag 1871. S. 174—177.

umění nedospěli sami od sebe čili bez pomoci jiných národů vůbec a anglického zvláště, byť i necenili historikův anglických právě tak vysoce jako já, nenalezaje těm [1]) nikde rovně; a že o cti i vděčnosti národní nelze podstatně jinak souditi než už výše řečeno.

Dle Hellwalda [2]) na př. „gereicht die Barbarei den Völkern so wenig zum Vorwurf, als dem Kinde seine Jugend." Některým ze zvláštních čtenářů svých (str. 8) se tuším zavděčím, vyložím-li jim i to ještě Ahlquistovými slovy. Ten totižto vyznav ochotně, že k osvětě předků jeho, Čudů, hlavně Germanové a Slované přispívali, připomíná [3]) zvlášť i toto: Eben so wenig als es dem einzelnen Individuum eine Schande ist zuzugeben, dass es einst ein schwaches, unverständiges und unwissendes Kind gewesen ist, welches der Hülfe, Leitung und Unterweisung älterer Personen bedurfte, um ein civilisirter Mensch zu werden, eben so wenig braucht sich eine Nation zu scheuen anzuerkennen, dass ihre Vorfahren rohe Menschen gewesen sind und dass sie das meiste ihrer Cultur von gebildeten Nachbarvölkern entliehen hat.

Podobenství to kulhá ovšem též a nemíní jím ani Ahlquist zejmena toho, že by národové za pomoc, kterou k osvětě jejich jiní přispěli, právě tak byli vděčností povinni, jako osoby za vychování a vzdělání rodičům a učitelům svým. U těch totiž o dobrém úmysle nelze slušně pochybovati, u národů naopak vším právem a sice hlavně proto, co sem už výše zaznamenal a níž i příklady objasním, vezma osvětu německou, starořeckou a starořímskou tak do úvahy, aby kromě nevděčnosti národní i více jiných věcí, ku broušení češtiny zvláště potřebných, hodnověrně vyšlo na jevo.

Tu se již jen u Palackého zastavím na chvilku, abych o dotčené obraně a Dějinách jeho dopověděl, co se dle mého mínění nejlépe sem hodí.

V obraně nenaráží Palacký ani sebe slaběji na rozdíl mezi vděčností národní a osobní a vede sobě v ní veskrz tak, jak by vlastně nebyl měl ani tehda, kdy by se výčitka nevděčnosti jen jeho vzácné osoby byla týkala. I tehdáž totižto měl se rázně ohraditi zvláště proti tomu, že by protivník jeho byl měl právo domáhati se vděčnosti za to, čemu se Palacký od historiků německých naučil, jelikož ti beze vší pochyby

[1]) Z příčin vyložených zevrubněji v Osvětě Vlčkově r. 1872 na str. 880—885.

[2]) Culturgeschichte in ihrer natürlichen Entwicklung bis zur Gegenwart. S. 487.

[3]) Dle č. 31 Auslandu r. 1871, kde je ohvalně oznámena rozprava Ahlquistova: Über die Culturwörter in den westfiänischen Sprachen. U nás jí není, ale po více jiných pracích známe Ahlquista hodným býti dotčené chvály.

ani ve snách nemysleli nikdy na to, aby se zejmena jemu historickým uměním svým zavděčili. Kromě toho nepožívali historikové němečtí jistě ani do r. 1871 a nepožívají posud tolik občanské svobody, kolik angličtí než jen o něco více nežli čeští, kteříž i dle Palackého [1]) samého „za krutostí censury budto museli obírati sobě za předmět jen jednotlivé věky a zjevy co nejméně závadné, aneb osvědčovati se duchem, který a priori zatracoval téměř veškery někdejší touhy a snahy národu.“ Dle téhož „nestačí k dějepisu sama poctivost ani pravdomluvnost, není-li podporována mimo vyšší ducha vzlet hojnější známostí skutkův a širší zkušeností věcí lidských.“ Že sobě konečně historikové angličtí i známosti a zkušenosti té snadněji mohou ode dávna nabývati než němečtí, to je jistě každému i ze zvláštních čtenářů mých (str. 8) dobře známo. Pročež nezbude žádnému z nich nic rozumnějšího nežli zastaviti se poněkud i nad tím, že se Palacký v obraně dotčené k anglickým historikům zcela tak má, jako kdy by jich ani na světě nebylo, z německých pak i toho, jehož umění sem já chatrným a neslušným nazval, velice sobě váží, uznávaje chválu, které se mu od téhož dostalo, pochlebnou (schmeichelhaft) býti.

Ale příliš nesmíme se zarážeti ani nad tím, že Dějiny jeho nevypadají tak, jak by dle jeho vlastního programmu [2]) měly. Tam totižto vyčítá Palacký předchůdcům svým, co se podstaty týče, právě to, co Šafařík historii vůbec slovy výše citovanými; jelikož prý „auch die besten böhmischen Historiker“ před ním „eine so unvollständige Kenntniss des Geschehenen hatten,“ že „das Ganze der böhmischen Geschichte fast nur aus einförmigen Thronveränderung- und Kriegscenen, aus Scenen innerer Unruhen und wilder zerstörender Kraft zusammengewebt ist.“ Naproti tomu „von dem ruhigen bürgerlichen Leben unserer Altvordern, von den Künsten des Friedens im Vaterlande, von der allmähligen Entwicklung der inneren staatsrechtlichen Verhältnisse, von der Landesverwaltung und deren Wirkungen auf das Wohl und Wehe des Volks ist in unseren Geschichten so selten die Rede,“ že Čechové „überhaupt noch keine echt pragmatische, Geist und Herz bildende Nationalgeschichte haben.“

Takové historie však nemá slavný národ český posud a sice ani po 1526 r. Litovati toho může ovšem každý, kdo a jak právě chce, ale zapírati nesmí nikdo ani omlouvati proti mně, poněvadž mně ani ve snách nepřišlo nikdy na mysl

---

[1]) Dějiny národu českého. IV, 1, 377 a V, č. 2, str. VII, kde se i více dokladů dotčeného týraní možno dočísti.

[2]) Který byl r. 1828 psán a otištěn na str. 15—20 spisu: Zur böhmischen Geschichtschreibung, dotčeného již na str. 79 pod č. 3.

znevažovati anebo zlehčovati těch ohromných obtíží a překážek, jejichžto přemáháním sobě zejmena Palacký nesmrtelných zásluh vydobyl. Spíše naopak nejhlavnější z nich, nedostatek svobody vůbec a občanské zvláště zpomenul sem už a ocenil i tu i dříve (str. 28 a 32) tak, že se tuším beze všech dalších okolků mohu bezpečně obrátiti ke druhému ze svědectví, o která se mínění mé hlavně opírá.

To jest obsaženo ve předmluvě k č. 2 posledního dílu Dějin národu českého. Tam (str. IX a X) totižto vyznává nám slavný nebožtík mezi jiným i to, že prý jsou jeho Dějiny „rokem 1526 ukončeny sice, ale nikoli dokonány. Již sama kniha XVIII i poslední měla dle prvotného úmyslu končiti se líčením státního ústrojí a stavu právního i mravního za věku Jagellonského, též některých dat statistických, povahy a vzdělání ducha, zjevův vynikavších na poli literatury a krásoumy, ba i genealogie několika rodin, které měly mocnější nad jiné působení ve vlasti. Že se tak nestalo, pošlo“ hlavně odtud, že ani „pro dobu předhusitskou (1253—1403) nedostává se podobného líčení“ a že sobě Palacký „umyslil raději zahrnouti veškeru práci takovou v jeden celek, a vylíčiti časem svým jako jedním proudem všecky proměny, které údály se během téměř tří století (1253—1526) jak ve státním ústrojí a v administraci, tak i ve mravních, právních a socialních poměrech národu českého, pokud známost jejich k lepšímu porozumění dějinám potřebna jest, aniž pak ještě ve vypravování samém podána býti mohla. Budeť to vše činiti zvláštní *přídatkový díl* Dějin národu českého.“

Ale přídatkový díl ten bohužel nevyšel, kdy by pak byl i vyšel, nebyli by Čechové ještě měli ani po r. 1526 historie opravdu pragmatické čili takové, která by osudů ducha českého neodbývala přídatky jakýmikoli než na nich a dle nich byla osnována celá, poněvadž základem veškerého dějinstva českého je beze vší pochyby duch národa českého.

Nepopíratelná pravda je totižto, že člověk vůbec pravidelně dříve myslí nežli mluví a činí cokoli. U národů vládne pravidlo to přirozeně též a ne opak toho. Kdokoli by se tohoto ujímal, ten by nejspíše nedovedl náležitě sem obrátiti mezi jiným ani toho mínění, které Palacký, vylíčiv stručně literarné snahy národa českého za Poděbrada, dal na jevo (Dějiny IV, 1, 376) nádějí, že prý „i to postačí poněkud k označení pomyslův a ideí, ježto vládly a hýbaly duchem českým v památné té době.“ Pročež obrátím to sem hned sám a sice tak, že dotčené pomysly a idey nevládly a nehýbaly jen duchem než i tělem českým a že bez důkladné známosti jejich nelze ani nejhlučnějším skutkům národa českého za též doby vykonaným náležitě porozuměti.

Tak se to přirozeně má i strany jiných dob a sice ne-

jen české než i jakékoli jiné historie. Kdo by mně nevěřil, toho odkazuji konečně ke slavnému řečníku a vůdci republikánů španělských, Castellarovi, který [1]) nedávno již i kortesům vlasti své hlásal, že dějiny skutků jsou ohlasem dějin ideí.

Třeba tedy historikům českým ještě velmi mnoho a těžko pracovati o to, aby se mohli zavděčiti národu svému historií opravdu pragmatickou, jaké jest on beze vší pochyby i mnohem více hoden než nejeden i ze silnějších tělem od něho.

Cíle toho však nedosáhnou historikové čeští, nebudou-li sobě živého, chvála Bohu, posud a nevyčerpatelného pramene vědomostí historických, řeči národní, mnohem bedlivěji všímati, nežli se jim to posud potřebným býti zdálo a možno bylo. Aby se pak výčitka, na kterou sem právě narazil, mne ještě méně týkala, odkáži je konečně kromě §. 4—8 a 17 i k následujícím slovům M. Müllera [2]) a objasním je aspoň jedním příkladem, nedadoucím zvláště pochybovati o tom, že se historikové čeští nemohou ani u líčení tak zvaných historických dob národa svého bez jazykozpytu prospěšně obejíti.

Das Studium der Wörter kann wohl dem Schulknaben lästig sein, wie das Steinklopfen dem Chausseearbeiter; aber dem Kennerblick des Geologen sind dieselben Steine, welche jener gedankenlos hinschleudert, höchst interessant; er sieht viel Wunderbares an der Chaussee herumliegen und liest Chroniken in jedem Graben. Auch die Sprache hat ihre eigenthümlichen Wunder, die sie dem prüfenden Blick des beharrlichen Forschers entschleiert. Chroniken liegen unter ihrer Oberfläche, ganze Geschichten in jedem Worte verborgen.

Tak na př. *cihla* neomylně patří a počtena je již i skutečně od Hehna [3]) k dokladům toho, že se Slované zednictví teprva za historických dob od sousedů svých, hlavně Řeků a Němců, naučili. Němci nedospěli ovšem též ani k zednictví

---

[1]) Dle č. 357 Národních listů 1872 r.

[2]) Vorlesungen über die Wissenschaft der Sprache. 2 Aufl. I, 2 und 3.

[3]) Kulturpflanzen und Hausthiere. 2 Aufl. S. 121 und 122. Krek (Einleitung in die slav. Literaturgesch. S. 44) odporuje Hehnovi poněkud i v té příčině, opíraje se s Vocelem (Pravěk země české. str. 247) spolu hlavně o *vápno*. Nejzachovalejší ze všech Slovanů čili Rusové (§. 9 a 10) však znají se jen k *izvest*, *izvest* i *izvist*, pošlým beze vší pochyby z *ἄσβεστος*. Cihle pak říkají tíž *kirpič* a Srbové *čerpić*, v nichžto Miklosich (Die Fremdwörter in den slav. Sprachen. S. 26) právem spatřuje tur. *kerpidž*. Tamže pod *cigel* chybí sice naše *cihla*, *tihla* a *těhla*, ale ostatek článku téhož a to, čeho se tamže i pod *izvistь*, *kirpičь* a *plinьta* dočísti možno, nasvědčuje Hehnovi a mně. Matzenauer naproti tomu nenaráží nikde na žádné ze všech právě dotčených slov ani sebe slaběji, mlče zejmena o našich i pod *tegl*, kam ona původem svým neomylně patří.

sami od sebe než naučili se mu též od sousedů svých západních vůbec a Římanů zvláště, jelikož nejen jejich *ziegel* než i více jiných slov, týkajících se zednictví, je patrně latinského původu, jako na př. i *kalk* — *calx*, *mauer* — *murus*, *mörtel* — *mortarium*, *strasse* — *strata* via atd. Lat. *tegula* však zní *ziegel* jen u tak zvaných horních Němců (hochdeutsch), dolní drží se u něho i jinde posud zubnice *t*, říkajíce na př. *tegel* atd. Z našich slov pak jen *cihla* je neomylně hněm. původu, slovenské *těhla* s mor. *tihla* naproti tomu patří též jistě k některému z dněm. tvarů latinského originalu, nač už i Jungmann ve slovníku svém pod *cihla* patrně naráží. Rozpomenouce se konečně ještě zvlášť i na sloven. *múr* m. čes. *zeď*, můžeme se bezpečně aspoň toho domýšleti, že se předkové naši teprva potom seznámili s cihlami, když už byli rozděleni na Čechy, Moravany a Slováky.

Které z mrtvých památek historických jsou medle s to, aby nám na touž otázku určitěji a hodnověrněji odpověděly?

§. 20. Osvěta a vděčnosť národa německého.

Germanové, jak sem už na str. 72 mimochodem připomenul, objevili se aspoň o pět století dříve nežli Slované na dějišti, stýkajíce a potýkajíce se hlavně se vzdělanějšími od sebe Římany a Celty.

Na ty počali Germanové dle Hellwalda [1]) mnohem časněji doráželi, nežli se obyčejně myslí. Proti Římanům pak objevili se oni i dle téhož výtečníka poprvé teprva r. 113 před Kr. Co se konečně tehdejší a pozdější osvěty germanské týče, té necení Hellwald ani neznevažuje příliš, nazývaje Teutony a Cimbry, potkavší se poprvé s Římany, surovými a takými, ježto prý „der überlegenen Kriegskunst der Römer wohl schliesslich unterliegen mussten.“ Avšak i mnohem později „standen prý noch die Germanen ungeachtet der Schilderungen eines Tacitus und obwohl eine Fülle natürlicher Charaktereigenschaften, darunter eine seltene Kriegstüchtigkeit, sie schmückte, auf sehr tiefer Culturstufe. Erwiesenermassen kannten die Germanen die Dreifelderwirthschaft nicht, die wahrscheinlich römischen Ursprunges ist und im Süden und Südwesten Deutschlands erst nach dem Contacte mit den Römern eingeführt ward. Da die Germanen es nicht einmal zum Wohnen in Städten brachten, so sind die römischen Cultureinflüsse jedenfalls sehr gering anzuschlagen; was ihnen in dieser Hinsicht zukam, dürfte am meisten durch keltische Stämme vermittelt worden sein.“

---

[1]) Culturgeschichte str. 384—386. Slovo proložkou vyznamenané objevuje se již i tam tak.

Předposledním souvětím naráží Hellwald nejspíše na strašný ten obraz živobytí velkých i malých Chauků, který nám Plinius starší[1]) zanechal, nebyv ostatně s to, aby konečně s opovržením, opovržení nad míru hodným, nezvolal: „A tito prý lidé, kdy by je nyní Římané podmanili, mluvili by o porobě! Tak jest opravdu: mnohým štěstí jen proto přeje, aby je trestalo."

Teprv od stěhování se národů pronikají živly římské živobytí německé pořád víc a více. Z důkazů toho dopřeji tu místa jen jednomu a sice tomu, který dle §. 4 i jasností i hodnověrností znamenitě vyniká nad všecky ostatní.

Dle Hehna[2]) totižto „slova z latiny do němčiny přijatá učí, že od stěhování se národů téměř až do konce středního věku všecko, čeho německá zahrada poskytovala, a veliká část polních prací z Italie a Gallie nebo z jižní Francie pochází. Nakolik podnebí dovolovalo, osvojili sobě Němci pěstováním ustavičným všechno, co Vlachy buď prvotně měly buď dávno z Řecka a z Asie dostaly." Ostatek slov Hehnových sem patřících těžko bez poznámek náležitě přeložiti. Vyčtěme je tedy, jak vlastně zní: Nicht bloss die Baumfrüchte, Birnen, Pflaumen, Kirschen, Maulbeeren, die Trauben und alle Manipulationen der Kelterung und Weingewinnung, dazu auch der Keller (*cella*), die Tonne und die Kufe, die Flasche, der Becher, der Kelch, der Krug (ein keltisches Wort, Zeuss[2] 151, 778[3]), sondern auch Blumen, Gemüse, Küchen- und Apothekergewächse, wie Kohl (*caulis*), Kabbes, Kappes (*caputium*), Erbse (*ervum*), Wicke (*vicia*), Linse (*lens*), Petersilie, Zwiebel, Kümmel, Beete (slawisch *sveklŭ* entstellt aus *σεῦτλον*), Rettich (den die Römer selbst unter den ersten Kaisern aus Syrien als *radix Syria* bezogen hatten), Meerrettich (entstellt aus *armoracia*), Münze (*mentha*), Koriander, Kerbel, Liebstöckel (*libisticum* statt *ligusticum*), Lavendel, Melisse, Polei (*pulegium*), Fenchel, Anis, Karde, Lattich (*lactuca*), Spargel und vieles andere, sind lateinisch benannt; die Sichel ist das lateinische *secula*, Flegel — *flagellum*, Mergel — *marga*, *margila*, Speicher — *spicarium;* lateinisch sind Butter und Käse, Pferd und Zelter, die Maasse: Meile, Centner, Pfund, Mutt (*modius*), Scheffel (*scaphum, scapilus*), Seidel (*situla*) u. s. w. Wie die italienische oder gallische Villa mit allem Zubehör,

---

[1]) Umřelý r. 79 po Kr. Historia nat. XVI, 1, 1. Nahoře přeložené opovržení zní vlastně takto: Et hae gentes, si vincantur hodie a populo romano, servire se dicunt! Ita est profecto: multis fortuna parcior est in poenam. Kdo z nás nerozpomenul by se tu na Bismarkovo „dobrodiní řeči německé" anebo na to, jak se domáhá vděčnosti u Palackého historik, odbytý v §. předešlém?

[2]) Kulturpflanzen und Hausthiere. 2 Aufl. S. 429 und 430.

[3]) Míní se tím Zeussova Grammatica celtica, vyd. podruhé od Ebela.

den Gewächsen, Thieren und nöthigen Werkzeugen und Arbeiten auf deutschen Boden versetzt wurde, davon giebt Karls des Grossen *capitulare de villis* und das *specimen breviarii rerum fiscalium* ein deutliches Bild."

A jak se medle odměnil národ německý Římanům i Celtům za ty a za přemnohé jiných vzácných příspěvků k osvětě a vzdělanosti své? Nejmakavěji tak, že nejvíce přispěl k tomu, že národa latinského již není na světě a celtského jen chatrné zbytky nad míru bídný život vedou, jako na př. i největší z nich, irský. Je to vděčnost? Ovšem, ale jen té velmi podobná, kterou více národů příliš málo ještě vzdělaných v Americe i jinde dává na jevo, nebráně dětem ani svých vlastních rodičů, jakmáhle sestárnou a onemocní, zabíjeti.

Druhým z nejvěrnějších obrazův osvěty národů, dospělých k literatuře, je dle konce §. 2 právě ta. Německá patří neomylně mezi nejznamenitější ze všech dosavadních, ale kritický pohled na ni nedá nám též o vděčnosti národa německého příznivěji souditi.

Prvý rozkvět literatury německé v XIII století totiž, o který se Feifalik proti našemu RK zvlášť, ale vesměs buď velmi ošemetně buď nevědomě [1]) opírá, je dle G. G. Gervinusa [2]) a jiných podobně tomu hodnověrných historiků příliš podřízené následování cizích a zejmena francouzských vzorů. Potřebujíce více věcí obsažených v úsudku Gervinusově i tak, jak sem už na str. 76 určitěji připomenul, dopřejmež aspoň jádru jeho místa.

Zníť ono takto: Das flaue Wohlgefallen an den schalsten Stoffen der Arthurmährchen untergrub in der kürzesten Zeit allen gesunden und kernigen Geschmack; der Minnegesang der Troubadours pfropfte auf das heimisch-deutsche Naturlied des Volks ein unverträgliches Reiss von romanischem Conceptenstil und amatorischer Sophistik; die vollendete Technicalität, die nach französischen Vorbildern fortan das Grundgesetz der höfischen Dichtung ward, gewann ein schädliches Übergewicht über Geist und Stoff der Dichtung; die Sprache selbst ward in dem Augenblick, da sie sich ihrer mundartlichen Besonderheiten zu Gunsten einer gemeinsamen Schriftsprache abthat, von einem neuen Verderbniss heimgesucht: eine Menge fremder Ausdrücke ging in die Arbeiten der oft sehr sprachunkundigen deutschen Übersetzer über; auf so

---

[1]) Více skoro makavých důkazů toho najdeš už na str. 36—38 historického příspěvku mého, jmenovaného na str. 26 pod č. 2.

[2]) Geschichte der Deutschen Dichtung. Leipzig 1871—1874. I, 321 ff. Že týž nad společníky a rodáky své vlastností dotčenou nevšedně vyniká, to jsem už v Osvětě Vlčkově (r. 1872 na str. 624—628) zevrubně vyložil.

vielen eingetragenen Gegenständen und Bräuchen hafteten die fremden Benennungen; französische Wörter und *Sätze* gingen in die Dichtungen gerade unserer besten Poeten, in Scherz oder Ernst gebraucht, als Schmuck oder Entstellung über. *Schon dies allein war genug, den Werken der neuen höfischen Kunst eine* tiefeingreifende und *volksthümliche Wirkung und Bedeutung* von vorn herein *abzuschneiden*: im grossen Ganzen war sie ihnen durch ihren ausschliesslichen Bezug auf die *Eine ritterliche Kaste* benommen.

Druhý rozkvět literatury německé za Schillera a Göthebo též není tak prost cizích živlů vůbec a francouzkých zvláště, jak by nám to nejeden z příliš horlivých vlastenců německých namluviti chtěl. Marnost vlastenčení takého nejpatrněji vysvítá tuším odtud, že Akademie berlínská byla ještě do nedávna od poly francouzkou a že jmenovitě řečí její úřední frančtina ani potom ještě hned nepřestala býti. Slovutný učenec francouzký, Renan, připomenul něm. sousedům našim též nedávno [1]) i více jiných rázných důkazů toho, jak znamenitě přispívali rodáci jeho od nepaměti a přispívají posud k osvětě německé.

A jaké odměny dostalo se jim za to od Němců? To velmi snadno určí každý z vrstevníků mých, rozpomena se na hrůzy poslední z vojen francouzko-německých, a nebude jistě nic o to dbáti, abych mu oznámil, jak se vlastně má říkati té vděčnosti, kterou Němci za též války francouzkým osvěcovatelům svým dali na jevo.

Tehdáž osvědčili se oni ovšem i tak ohromně silnými a umělými bojovníky, jakými jich ani nejhorlivější buditelé národního vědomí vůbec a tak zvaní germanisté zvlášť, odhalujíce slávu dávných předků svých, jistě nikdy netušili býti. Nicméně však bezpečně říci můžeme, že se Němci nemálo bojí toho, aby se jim Slovanstvo za příspěvky k osvětě své dle vlastního příkladu jejich neodměnilo, a mají věru proč. Neuboji se totiž oni toho nikterak, užijí a zažijí-li Slované kromě německé i jiných předešlých osvět aspoň tak dokonale a vděčně, jak se to Němcům posud podařilo.

Abych i k tomu zažití, seč právě jsem, přispěl, zastavím se aspoň na chvilku i u kultury starořecké.

§. 21. Pohled na osvětu starořeckou.

O té je vůbec známo předně to, že se jí Řekové nejkrásněji zaskvěli dříve, nežli přestali všemi dialekty svými

---

[1]) Jmenovitě r. 1871, jak se toho na př. i dle č. 2 Národních listů r. 1872 snadno lze dopátrati.

psáti čili než dospěli ke společné všem řeči písemné. Mínim tak zvanou *κοινή* a věk Perikla, zemřelého r. 429 před Kr.

„Jakkoli však dostoupila za této doby vzdělanost řecká velmi vysokého stupně, jevila se přes to přese všechno nejen na nižších vrstvách společenských, nýbrž i u lidí postavení vysokého podivu hodná pověrčivosť, která překážela často obecným podniknutím a sice důležitým. Zvláště zatmění slunce a měsíce naplňovalo mysli lidské strachem i myslilo se, že za takých událostí nelze zdárně ničeho podniknouti. Nejtruchlivějším toho důkazem byli vrstevníci Alkibiadovy, zvláště pak Nikias, který moha se v Syrakúsách zachrániti, kdy by byl opustil přístav, než byl docela obklopen koráby spartanskými, tehdejší zatmění měsíce dal si od hadačů vyložiti v ten smysl, že zapotřebí jest vytrvati v nebezpečném postavení, až by uplynul celý měsíc čili 3 × 9 dní.“

Svědkem toho je Thukydides (VII, 50) a J. Lepař [1]) původcem předešlých slov. Kromě toho úplně pravdu má i Hellwald, určuje sílu tehdejší osvěty a vzdělanosti hellenské tak, že jí Jonové vůbec a Atheňané zvlášť i později ještě znamenitě vynikali nad ostatní kmeny řecké a že hlavně jim patří i ta sláva, které konečně Hellwald starým Řekům vůbec přeje, spatřuje u nich „die höchste Vollendung bisher erreichten menschlichen Kunstsinns“ a přidávaje, že oni „die Idee des Schönen auf die nachkommenden Geschlechter dauernd vererbt haben.“

Co se pak cizích podnětů k osvětě a vzdělanosti týče, těch i staří Řekové velmi mnoho dostali a sice nejen od Egypťanův a Feničanů, zpomenutých už výše (str. 12) dle Palackého, než i od úhlavných někdy nepřátel svých, Peršanův, a jiných národů rozličných. Důkazů toho vynesli jmenovitě Hehn [2]) a Hellwald [3]) tolik a tak výtečně na jevo, že bezpečně můžeme přestati na této zmínce o nich.

U spůsobu však, kterým staří Řekové cizí pomoci ku prospěchu osvěty a vzdělanosti své užili, tím bedlivěji se zastaviti musím, čím toho více potřebuji, maje kromě nevděčnosti jejich národní i toho dokázati, co sem na konci §. 2 a 3 slíbil, čili že řeč a literatura latinská není hodna vzorem býti české.

Psáti naučili se Řekové od Feniků. Nejhlasitěji a nejhodnověrněji svědčí o tom posud jména liter jejich, jsouce psychicky tak nedokonale přispůsobena (§. 12) k řečtině, že je cizími a jmenovitě židovskými býti na př. už i obrance

---

[1]) Všeobecný dějepis. 2 vyd. v Praze 1870 str. 139.
[2]) Knihou pochválenou již i zvlášť a sice v §. 6.
[3]) Culturgeschichte str. 228—282. Slova ode mne citovaná stojí tamže na str. 238, 257 a 282.

azbuky slovanské, mnich Chrabr, nejspíše na konci IX anebo na počátku X století [1]) hlásá. Jména liter nejen cyrillských než i glagolských naproti tomu jsou větším dílem čili mimo ty, kterým přiměřených hlásek ve slovanštině za patřičné doby nebylo, jsou patrně slovanská, ačkoli mezi jiným ani toho zapírati nelze, že značná většina cyrillských písmen je patrně řeckého původu. Starým Římanům nelíbila se též už semitská jména liter, ačkoli se oni těm zcela od Řekův a sice dle W. Corssena [2]) od dorických Cumanů naučili.

Znatelé tak zvané hlaskovací methody pak nejspíše by i přisahali na to, že Římané, nazvavše aspoň ta písmena, která samohlásky znamenají tak, jak tyto právě zněly za patřičné doby, mnohem čiperněji sobě osvojili abecedu řeckou nežli předkové naši a že tito aspoň poněkud vynikli nad Řeky v téže příčině.

Ale zvláště tu sluší nejbedlivěji šetřiti té „svaté a věčné pravdy, že duch jen duchem živ jest, že jej litera zabíjí a že život ducha jest pohyb a pokrok, sic by kámen člověka předčil.“

Duch starých Hellenů totižto řídí se u přijímaní a zažívaní cizoty touže pravdou i dle Hellwalda, který mu tu i tam i ubližuje poněkud, tak výtečně, že mu těžko rovně najíti. Vděčným neobjevuje se ovšem ani on, pohrdaje na př. nejen zcela cizími než i příbuznými sobě národy tak urputně, jak nám to zejmena M. Müller [3]) krásně líčí, rozjímaje o slově βάρβαρος.

Chvály pak předešlé hoden je duch národa hellenského hlavně proto, oč mi právě nejvíce jde, čili že se on už i u samých základů literarného zrcadla neb obrazu svého skoro zázračně důvtipným anebo důmyslným objevuje.

Známo je totižto vůbec, že základem anebo nejstarší památkou literatury řecké jsou dvě epické básně, Ilias a Odysseja, uznané též vůbec za nejspanilejší plody ducha lidského v témž oboře. Čím ony byly starým Řekům samým, jak mohutně hýbaly a vládly veškerým živobytím jejich, soukromým i veřejným, to by dovedl jen ten náležitě pochopiti,

---

[1]) Určitěji nelze toho ještě ani nyní ustanoviti, ačkoli od r. 1858, kterého sem dotčenou obranu (Čas. mus. str. 117—129) do zvláštní úvahy vzal, mnoho dříve neznámých věcí o učedlnících sv. apoštolů našich vyšlo na jevo. Slova tu dotčená, jakož i pravdu, které se potom dokládám, najdeš na str. IV a 89 Památek dřevního písemnictví Jihoslovanův, vyd. od P. J. Šafaříka v Praze 1851. O jmenech liter dotčených a neznámých viz str. 7—12 Památek hlaholského písemnictví, vyšlých od výtečníka téhož 1853 r.

[2]) Über Aussprache, Vokalismus und Betonung der lateinischen Sprache. 2 Aufl. Leipzig 1868 und 1870. I, 1–11.

[3]) Vorlesungen über die Wissenschaft der Sprache. 2. Aufl. S. 107—110.

kdo by celé živobytí starořecké se všech stran do podrobna proskoumal a pojal úhrnkem. Ostatně tento by sotva zněl jináče než tak, že Ilias a Odysseja byly starým Řekům více než nám Bible svatá, jelikož oni i potom ještě, když v ně věřiti přestali, více se jimi řídili, nežli se toho u křesťanů nevěřících Bibli pozorovati dá.

Není tedy divu, že se domnělému původci jejich, Homerovi, nejen obdivovali vždy náramně než i klaněli a dlouho i horlivě, ale marně přeli o vše to, cokoli se osoby jeho týkalo.

V písních samých totižto básník o sobě samém obyčejně mlčí a vystupuje-li kdy na jevo, nečiní toho nikdy jináče než tak, že buď Músy vzývá buď jen mimochodem prozrazuje, jak o té neb oné události cítí a smýšlí. Spisovatelé řečtí a římští poskytují ovšem o Homerově osobě na sta zpráv, ale ty před soudem kritiky rozpadají se vniveč aneb aspoň jiného jsou smyslu, nežli se na prvý pohled zdá.

Touž otázkou obírají se filologové vůbec a klassičtí zvláště jmenovitě od počátku minulého století až posud tak horlivě, že se Němci již i historií a kritikou dole [1]) jmenovanou honositi mohou, ale dle mého mínění jen potud právem, pokud se původce její, Richard Volkmann, do sporu samého neplete. Nevládne totižto skoro nijak ani nejpotřebnějšími v té příčině vědomostmi.

Takými jsou zejmena ty, které se přirozené čili prostonárodní poesie týkají, i dle Volkmanna samého, jelikož on na str. 13 a 14 i sám uznává poprvé to, že „man in Deutschland die Ansichten Englischer Kritiker, die um die Mitte des vorigen Jahrhunderts über das Wesen der Poesie im allgemeinen, wie der epischen, namentlich der alterthümlichen, nationalen epischen Poesie im besondern nicht ohne Berücksichtigung Homers laut wurden, weit mehr beachtete als die zum Theil aberwitzigen Einfälle der Französischen und Italienischen Litteratoren.“

Hned potom pak Angličany i tak chválí, jako kdy by mu úmyslně šlo i o důkazy toho mínění, kterého se já výše (str. 81) ku cti historikům anglickým ujímám. Čteme tam totiž i toto: Wie die Engländer auch auf andern Gebieten der Kunst der Natur zu ihrem Rechte verhalfen und sie von dem steifen Joch pedantischer Regeln eines vermeintlichen Pseudo-Classicismus befreiten, so lehrten sie auch zuerst, dass das Wesen der ächten Poesie vor allem in der Stärke schlichter Naturwahrheit liege, die dem dichterischen Genius das Ge-

---

[1]) Geschichte und Kritik der Wolfschen Prolegomena zu Homer. Ein Beitrag zur Geschichte der Homerischen Frage. Leipzig 1874.

heimniss ihrer Kraft wie von selbst offenbare, nicht aber in dem künstlichen Befolgen abstracter poetischer Regeln. Denn das Genie nehme die ewig gültigen Regeln der Schönheit mit unfehlbarer Sicherheit aus sich selbst, unbekümmert um Gelehrsamkeit und gelehrte Reflexion. Welchen Anklang diese Ideen gerade in Deutschland unter den Dichtern und Kritikern fanden, lehrt die Literaturgeschichte des vorigen Jahrhunderts. Genie und Originalität, diese bekannten Schlagwörter unserer Sturm- und Drangperiode, sind aus England zu uns verpflanzte Begriffe, wie nicht minder der Begriff des Naturwüchsigen und Volksthümlichen in der Poesie überhaupt. Von den Engländern zuerst wurde auch Homer als der unübertroffene Meister der Epopöie proklamirt und hoch über Virgil und alle späteren Nachahmer gestellt, und schon damit eine Menge neuer und anregender Ideen über seine Gedichte in Umlauf gesetzt.

Kromě těch však dospěli Angličané dříve než Němci vůbec a Wolf zvláště již i k opravdu „bahnbrechenden Ideen“ o Homerovi. Tak na př. dle str. 14—30 Blackwell hlásal už r. 1735 mezi jiným i to, že Homer nebyl umělým básníkem než prostonárodním anebo přirozeným čili „Natur- oder Volksdichter“, a Wood vyslovil už r. 1769 „zuerst und unumwunden die Ansicht, dass Homer seine Gedichte ohne Hülfe der Schreibkunst abgefasst habe.“

Právě ty Angličany má Volkmann hlavně na mysli, soudě o Prolegomenách Wolfových, vyšlých r. 1795, konečně (str. 90 a 91) takto: Wirklich hatte Wolf auf dem Wege methodischer Forschung eigentlich nicht neues gefunden, wie er sich steif und fest einbildete, sondern blos das von andern schon gefundene oder gemuthmasste, nachträglich, wenn man will, erwiesen und berichtigt.

Ale Wolf i tím samým dal opravdu mnohem víc i vědomostí o poesii vůbec a epické zvlášť i důvtipu na jevo než kterýkoli z těch jeho protivníků, kterým ani samo jádro Prolegomen jeho není ještě po chuti. Takých je však o mnoho méně než následovníků jeho.

Těch neubude, oněch nepřibude tak velice, jak se toho jistě naděje Volkmann, neváhaje naskrze nic dotýkati se jádra Prolegomen ani následujícími pravidly anebo reflexemi (str. 243—246): Ein Volk, das nicht schreiben kann, hat keine Gedichte und keine Dichter, sondern blos Gesänge und Sänger; epischen Gesang gibt es der Natur der Sache nach nicht, sondern blos lyrischen Gesang.

Jádro Prolegomen týchže totižto vězí nepochybně v tom, že Ilias a Odysseja nepocházejí od umělého básníka vůbec a jediného zvláště než od víc a sice takých, ke kterým národ řecký přirozeně a dříve dospěl, nežli se naučil psáti. Když

konečně i psáti nejen obratněji než i častěji dovedl, postaral se i o to, aby aspoň nejkrásnější z těch mnoha písní, které se války trojské a osudův Odyssevových porůznu týkaly a rozléhaly po celé Helladě, byly sebrány, spojeny, sepsány a tak lépe chráněny, než to ústné tradici samé vůbec možno.

Proti takému jádru pak nejsou pravidla nebo reflexe Volkmannovy ani skořepinou pořádnou než vlastně jen výmysly toho pseudoklassicismu, kterého se on slovy dříve citovanými velmi štítí, skutky však i jinde přidržuje. Ve prvém z týchže pravidel totižto nevězí jistě více rozumu, než by ho na př. ten dal na jevo, kdo by, neznaje nebo nešetře pravd, obsažených už v §. 4, řekl aneb i napsal a vytisknouti dal: Ein Volk, das nicht schreiben kann, hat keine Sprache. Proti druhému z týchže výmyslů pak svědčí nejhlasitěji a nejhodnověrněji čudská Kalevala, jelikož takořka před našima očima čili za našich časů vznikla velmi podobně k Iliadě a k Odysseji, jak to již i našincům zejmena V. Nebeský [1]) do podrobna vyložil.

Ostatně neodporuje u nás podstatě Prolegomen Wolfových nikdo. Spíše naopak nejednomu z našinců líbí se z nich i několik vedlejších věcí víc anebo méně pochybných, jako na př. i původcům nejlepších ze všech dosud česky psaných rozprav [2]) o Homerovi.

Jak se konečně já vlastně znám ku podstatě též, toho se každý snadno může domysliti dle str. 26 a dle následujícího §, kde též několik věcí, hodících se k tomu, mimochodem vyjde na jevo. Více mi nyní o to nejde a jíti nemůže, jelikož i se stanoviska Wolfova nebo Herzogova smýšlení o Homerovi dosti jasně vyjde na jevo, jak ukrutně a škodlivě

---

[1]) V Časopise mus. r. 1866 na str. 369—413. Ostatně vysvítá i z té rozpravy samé nad slunce jasněji, jak důkladných vědomostí bylo již i před desíti roky možno nabyti z literatury německé nejen o Kalevale než i o všem tom, čeho nejvíce nyní na slovo vzatý historik literatury řecké, Th. Bergk, nejspíš ani netuší, neváhaje naskrze nic (Griech. Literaturgesch. I. Berlin 1872. S. 526) odporovati nám ani takto: Der Gegensatz von Volks- und Kunstdichtung hat anderwärts Berechtigung, auf die griechische Literatur ist er eigentlich nicht anwendbar. Das ist eben das Eigenthümliche, dass hier Kunst und Natur sich das Gleichgewicht halten, diese Dichter sind naiv und unmittelbar, gleichwohl stehen sie auf dem Gipfel der Kunst. A takými výmysly ničím nedokázanými a nedadoucími se dokázati oplývá a vyniká značně dotčená historie nad jiné a vynikne snadno ještě i více, bude-li tak rozvláčně dokonána, jako prvý její díl, obnášející 1024 stran. Kdo jí uvěří, tomu se bude potýkati mezi jinými i se Židy, kteří jistě nedopřejí ani starým Řekům té pochybné slávy, aby slulí též vyvoleným národem. Vzácně podporuje tedy i Bergk mínění mé o historicích anglických proti německým (§. 19).

[2]) Míním ty, které ve Slovníku naučném (III, 852—857) a v Osvětě Vlčkově (r. 1874 na str. 527—543 a 669—687) vyšly.

bloudí a mámí sebe i jiné ti, kdo nám dle starořímských vzórů svých pořád ještě káží pohrdati řečí a poesií lidu našeho veskrz.

Herzogovi [1]) je Homer „der Repraesentant einer ohne alle schriftlichen Hilfsmittel wirkenden Kunst." Řekové pak, osnovavše literaturu svou na přirozeně umělém základě tom, vynikli jí jistě nad Římany aspoň tak znamenitě, jako na př. Vlachové, Francouzi a Němci nad jiné národy v opeře, vzdělavše ji na přebohaté půdě národního zpěvu svého.

§. 22. O přirozené řeči i poesii vůbec a slovanské zvláště.

Přirozená nebo prostonárodní řeč vůbec a poesie zvláště mají se ke slovesnosti čili k umělému nebo literarnému vládnutí slovem, co se podstaty týče, právě tak jako prostonárodní zpěv k opeře. Nevšední znatel této, Fr. Pivoda, je sobě poměru právě vysloveného jistě lépe povědom než kterýkoli z těch, kteří se posud broušením češtiny nejhlučněji zanášeli.

On totižto v rozpravě své o české opeře [2]) kojí se jmenovitě i tou nádějí, že prý „se nepotká s odporem, vřadí-li národní [3]) zpěv mezi úkazy přírodní a to tím samým právem, jako lidskou řeč vůbec. Neníť národní zpěv nic jiného než souhrn zpěvných úkazů, jimiž se bezúmyslně ku zpěvu nese život národním citem hýbající, tak jako mluva lidská není nic jiného než přirozený zjev života myšlenkového. Jako každého umění vznik nacházíme v živé přírodě, tak sledujeme i první pokusy italské opery v přirozeném zpěvu národa italského." Jak poslední z těch vět rozuměti sluší, to nejpatrněji vysvítá z následujících slov Pivodových: Národní zpěv, a nic jiného, jest ona přebohatá půda, na níž nejprv italský, potom i francouzský a německý národ zbudovali sobě vlastní směr operního umění. Touto cestou podaří se také nám dopracovati se české opery, jestli v budově českého divadla v první řadě pěstovati se budou operní skladby, z jejichžto melodických tvarův ovívati a rozjařovati bude českého posluchače duch zpěvu národního; všecky jiné cesty vzdalují nás od účelu a mnohá z nich vede nás přímo v porobu na poli operním.

---

[1]) Untersuchungen über die Bildungsgeschichte der griechischen und lateinischen Sprache. Leipzig 1871. S. 105.

[2]) Vyšlé v Osvětě Vlčkově r. 1872 na str. 135—140.

[3]) Že on slovem tím tu i jinde právě to míní, co já svými *prostonárodní* a *přirozený*, to vysvítá dostatečně i z té věty samé, které se poznámka tato právě týče.

Co se mne týče, nemám naskrze proč odporovati tomu, čeho se Pivoda ve příčině své z oboru mého čili z jazykozpytu dokládá. Spíše naopak nezbývá mi nic rozumnějšího a slušnějšího než odkázati čtenáře své zvláště ku §. 4 a dokončiti analogii čili obdobu, od něho jen započatou, příkladem starých Řeků čili dopověděti o nich toto: prostonárodní nebo ty plody slovesné, ke kterým duch starých Řeků mnohem dříve dospěl, nežli se naučili psáti, je ta přebohatá půda, na které vznikla literatura starořecká, jížto se krásou a ryzostí, jak i vůbec vědomo, žádná jiná nevyrovná.

Kdokoli sobě příkladu téhož náležitě všimne, ten mi jistě nebude odporovati, řeknu-li, že ani nejmohutnější ze všech Slovanů, Rusové, nebudou míti dosti duchovné a mravní síly, aby ušli porobě literarné aneb aby dospěli ku možné samostatnosti v literatuře, nebudou-li, pěstujíce ji, o přirozené plody ducha ruského dle příkladu řeckého nebo dle rady Pivodovy, nakolik se ta řeči týče, mnohem víc a důkladněji dbáti, nežli se to posud dálo.

Je sice pravda, že se plody prostonárodní poesie ruské s maloruskými spolu sotva vyrovnají krásou srbským a že ani tyto nejsou tak roztomilé jako Ilias a Odysseja a sice nejen proto, že nedospěly posud k jednotě žádné než i z více jiných příčin, kterými se obírati nemám nyní kde ani proč.

Ale bezpečně mohu a mám předně to zaznamenati, že není již národa v Europě, jehož poesie přirozená více by se podobala Iliadě a Odysseji nežli srbská vůbec a černohorská zvláště. K důkazům toho, dotčeným už výše (v pozn. 3 ke str. 23) mimochodem, přidám aspoň jedno svědectví, vydané od Němce hodnověrného.

Jindřich Noë, oznámiv stručně obsah písně, složené od Savy Janoviće, senatora černohorského, o vojně černohorské a turecké r. 1862 dle vzoru prostonárodního a připomenuv, že „man daselbst aus der naiven Zusammenstellung der Wila und der Prinzessin Darinka auf ein Stück fürstlich montenegrinischer Hofpoesie schliessen möchte,“ líčí [1]) Černou horu s poetické strany takto:

Die Cerna Gora ist sicherlich in dieser alten Welt das einzige Land, in dessen volksthümlicher Einbildungskraft die heute lebenden Fürsten und Heerführer gleich den Göttern der Sage umherwandeln, mit übersinnlichen Wesen verkehren und in welcher das ganze Dasein sich zu einer fortlaufenden Iliade gestaltet.

---

[1]) Dalmatien und seine Inselwelt, nebst Wanderungen durch die Schwarzen Berge. Wien, Pest, Leipzig 1870. S. 320—327. Pravopisu slov slovanských sem nešetřil, abych prvotným neobtěžoval čtenářů svých.

Überall sonst greift das Heldenlied in vergangene Tage zurück. Wer noch im Geringsten daran zweifeln will, dass die grossen volksthümlichen Epen der Inder, Griechen, Deutschen in der Hauptsache nichts anderes sind, als eine mehr oder minder umfangreiche Zusammenstellung verschiedener Volkslieder, der betrachte sich die zahllosen Heldenlieder des Schwarzen Berges, welche täglich fort und fort erzeugt werden. Die endlosen Raubzüge, die *Četa's*, die Unruhen an den Grenzen liefern dichterischer Gestaltung unerschöpflichen Stoff. Die ganze Scenerie ist wild, abenteuerlich, einzig in ihrer Art.

Manche der Lieder brauchen von einer kunstverständigen Hand nur wenig abgerundet zu werden, um einen noch viel wirksameren Cyklus, ein viel urwüchsigeres Epos darzustellen, als es Herder mit der Aneinanderfügung einiger Cid-Romanzen gelungen ist. Als Beweis diene das Juwel südslavischer Poesie, der ‚Smail Aga' des Mažuranić.

Über diese Geschichte, die Geschichte einer Četa aus dem Jahre 1840, gibt es eine ganze Menge von Liedern, von welchen auch Karadžić mehrere aufbewahrt hat. Sie verhalten sich zu der Schöpfung des Mažuranić (die ich, beiläufig gesagt, zum ersten Mal ins Deutsche übertragen habe) wie das Edelmetall in dem Zustande, in welchem es aus der Grube gebracht wird, zu der Fassung im blinkenden Diadem.

Podruhé nelze ani toho slušně zapírati, že se i u těch kmenů slovanských, kterým cizota a jiné nehody (§. 9) v té příčině nejvíc ublížily, vyskytá ještě mnoho i takých prostonárodních plodů duchovných, o nichžto právem možno říci s Ciceronem (De nat. d. 1, 33): nulla ars imitari sollertiam naturae potest, t. j. že žádné umění nemůže napodobiti umělosti přírody. Komu by to nebylo dosti jasným, toho odkazuji zejmena ku Frant. Baconu Verulamskému. [1])

Konečně netřeba ani toho dokazovati, že čím je který básník anebo spisovatel vůbec duchem národa svého víc oživen anebo proniknut a čím dokonaleji dovede dle toho básniti a psáti, tím jistěji a mohutněji hýbe a vládne myslí a srdcem národa svého.

Nebude však tuším zbytkem, přidám-li ku Bérangerovi, chvalně zpomenutému na str. 17, i Karla Havlíčka a tři nejvíce na slovo vzaté ze starších básníků našich.

Havlíčka vylíčil nám i s té strany Fr. Palacký [2]) vedle zetě svého takto: Rieger ist noch heutzutage bekannt und

---

[1]) De dignitate et augmentis scientiarum. Parisiis 1624. pag. 411 et 412.

[2]) Gedenkblätter. Auswahl von Denkschriften, Aufsätzen und Briefen aus den letzten fünfzig Jahren. Prag 1874. S. 277.

TAYLOR. OXFORD

anerkannt als eine der ersten politischen Capacitäten und als der vorzüglichste Redner, den nicht blos Böhmen sondern auch Österreich überhaupt aufzuweisen hat; die Wirkungen seiner Reden sind für das böhmische Volk unberechenbar und unschätzbar. Eben so grossartig und noch sichtbarer wirkte Havlíček durch seine Journale Národní nowiny und Slowan auf die politische Bildung des Volkes. Er besass die seltene Gabe, alle grossen Lebensfragen eben so populär als gründlich, in kerniger, klarer, selbst dem gemeinen Manne verständlicher Sprache zu behandeln; und er that es in wahrhaft edler, durch nichts zu beirrender patriotischer Gesinnung. Hlavní příčina výtečnosti dříve dotčené pak nevězí jistě mimo ovšem přirozené schopnosti Havlíčkovy jinde než v tom, co v díle II zevrubněji vyložím, čili že se Havlíček prostonárodním písním nejen českým než i slovanským učíval nazpamět.

O Čelakovském, Erbenovi a Kollárovi pak je vůbec známo, že se též velmi pilně obírali prostonárodními písněmi vůbec a československými zvláště, zavděčivše se nám nemálo i vydáním jejich. Vyslovím konečně též jen obecné domnění, řka, že oni vlastně jen proto a potud vynikli nad jiné společníky své, že a pokud se jim lépe podařilo než těmto nápodobiti toho ducha, který kromě LS a RK i prostonárodní poesií naší vane a vládne.

Nicméně však s nemalou lítostí zaznamenati mám už i tu, že sobě zejmena Erben sotva byl povědom té ohromné pomoci, kterou se mu prostonárodní Musa naše zavděčila, aby nad jiné básníky tak znamenitě vyniknouti mohl, jak se mu to zejmena v Kytici z pověstí národních strany formy[1]) povedlo. Zachoval se totižto k výtečné té pomocnici své tak, abych to nejmírněji Kollárovými slovy dopověděl, „jako děti, do studnice, z níž se napili, házejíce kamení a smetí.“ Důkazy toho vyložím též teprva v díle II.

§. 23 O literatuře latinské proti řecké.

Ve starém Římě nikdy nezdomácněl květ osvěty řecké než vlastně jen přezralé a nahnilé ovoce její.

To sem slíbil na konci §. 2 důkladněji vyložiti proti Palackému, dle kterého „starý Řím teprv tehdáž opravdově světem zavládnul, když v něm květ osvěty řecké zdomácněl,“ a hlavně proti těm, kteří literaturu latinskou ještě pořád pokládají za vzor, dle něhož by se i naše pěstovati a zdokonalovati měla.

---

[1]) Viz o tom poznámku 2 ke str. následující.

Ti by nejspíš i přisahali na to, že literatura latinská musí znamenitě vynikati nad řeckou, když jí sobě svět ještě pořád o mnoho více váží nežli řecké, žádaje na př. od kandidátův učitelstva klassické filologie posud a sice nejen u nás než i jinde, aby latině nejen důkladně rozuměli než jí obratně i psáti dovedli, kdežto se strany řečtiny přestává vesměs na prvé z těch schopností.

Ale nic nemůže býti mylnějšího než toto domnění. Palackému ho jistě nelze právem vyčítati, jelikož on i výš opakovaným souvětím samým skoro makavě dává na jevo, že nejen o latinské a řecké osvětě vůbec než i o nejvěrnějších zrcadlech aneb obrazech obou čili o literatuře latinské proti řecké právě naopak smýšlí, t. j. že řeckou mnohem výše cení než latinskou.

Tím neodhaluje ovšem ani Palacký žádného tajemství než přiznává se pouze ku pravdě, která nad slunce jasněji vysvítá i z latinské literatury samé, jelikož ji i nejvýtečnější pěstovatelé této sami opravdu tak vděčně hlásají, jak hned určitěji oznámím. Pročež netřeba mi ani toho dokazovati než jen zaznamenati, že se za našich časů každý, kdo vzdělaným nejen sluje než i skutečně je, k téže pravdě theoreticky beze všech okolků zná, prakticky však odporují jí mnozí posud a jásají vítěztvím nad nepatrným sice, ale neohroženým zástupem těch, kteří se všemožně a nejpoctivěji o to zasazují, aby se konečně řečtině i na gymnasiích více přízně i píle dostało než latině.

Nejvíce vyniknul mezi nimi posud Francouz, M. Beulé, jak tuším už i odtud dostatečně vysvitá, že čtení jeho [1]) i ve vlasti filologie vůbec a klassické zvláště, v Němcích, neobyčejně příznivého uznání došla.

K tomu a ku §. 19 Brusu svého zvlášť odkazuji každého, kdo důkladněji chce poznati Palackého květ osvěty řecké, zdomácnělý ve starém Římě, než ho já vylíčiti dovedu, smýšleje ostatně o literatuře latinské proti řecké, co se podstaty jejich samé týče, následujícím spůsobem.

Římané jen na úsvitě literatury své měli poněkud bedlivěji na zřeteli přirozené zvláštnosti národního ducha svého, snažíce se víc anebo méně rázně a prospěšně dáti je literarnými plody svými na jevo. Později však spustili se přirozené půdy a snahy té zejmena v básnictví, o které se v každé literatuře vůbec ještě posud i více dbá [2]) nežli vlastně sluší,

---

[1]) Die Römischen Kaiser aus dem Hause des Augustus und dem Flavischen Geschlecht. I. Bändchen: Augustus, seine Familie und seine Freunde. Deutsch bearbeitet von Ed. Doehler. Halle 1873.

[2]) Věří-li se na př. J. Kollárovi, že „se básníci objevují co květ národa, jsouce duchem jeho nejvíc oživeni a proniknuti“ (Über die literarische Wechselseitigkeit zwischen den verschiedenen Stämmen und

téměř úplně, hledíce se všemožně zachovati dle známé rady Horatiovy, znící [1]) takto: Vos exemplaria graeca nocturna versate manu, versate diurna. A kam tím dospěli? Tam, kde na věčné věky zůstane i opera česká, nebude-li pěstována dle výborné rady Pivodovy.

Mimo totiž epistolu a satyru všecky ostatní druhy tak zvaného klassického básnictví latinského jsou víc anebo méně vtipná i obratná nápodobení vzorů řeckých, svědčíce ostatně o tak úžasné porobě duchovné, že jí těžko, ba i nemožno v dějinách osvěty lidské rovně najíti. Ačkoli totižto Římané za dotčené doby národnosť svou po celém tehdáž známém světě rozšířili a k takému panování jí dopomohli, že stopy toho ještě i nyní čili po více než tisíc let od zaniknutí jejich i makati možno, jako na př. všecky ty knihy, dle kterých se mládež na gymnasiích má latinsky vzdělávati: stali se přece duchovnými otroky národa, který sobě jináče dávno před tím byli podrobili.

Poroba ta pak je dle mého mínění tím hnusnější, čím se méně zapírati dá, že je jí sobě nejvýtečnější z básníků římských za Augusta, Horatius, úplně povědom, neostýchaje se naskrze nic vyčítati jí národu svému [2]) ani takto: Řecko podrobené divokého vítěze podrobilo. Kdo by se tu medle nerozpomenul aspoň na západníky ruské, pokárané výše (str. 41) poněkud, anebo na dole [3]) stojící verše z Jaroslava, byť ho i

---

Mundarten der slawischen Nation. 2 Aufl. Leipzig 1844. S. 21. V českém překladě, vydaném od J. Sl. Tomíčka v Praze 1858, na str. 44). Já však i o tom bez mála tak smýšlím, jako na př. Angličan Tylor (Die Anfänge der Cultur. Übertragen von Spengel und Poske. Leipzig 1873. I, 310), dle něhož „ein Dichter hat noch in unsern Tagen Vieles mit uncivilisirten Stämmen auf einer mythologischen Stufe des Gedankenlebens gemeinsam." Nejpatrněji svědčí o tom u nás Kytice Erbenova, opěvujíc většinou pověry, které předkové naši asi před čtyřmi tisíci let za tak svaté pravdy měli, že by se za ně i života byli odvážili, nynější lid náš pak drží se jich jen asi tak, jako na př. i několika zbytků dvojného čísla: *dvě*, *ruce* a podobných, vzniklých za těch dob, když i předkové naši jen do tří počítati dovedli, pokládajíce *tři*, *čtyři* atd. vůbec za *mnoho* a dle toho jednotné, dvojné a množné číslo rozeznávajíce, jak to i posud ještě více národů méně vzdělaných (Tylor l. l. p. 238—268) činí. Podobný tomu výklad kterékoli pověry může ovšem i vzdělaného člověka našich dob poněkud baviti, ale básnické ohřívaní jejich i sebe obratnější sotva. Já proti tomu neváhám říditi se pokaždé příslovím, dle něhožto (Mudrosloví str. 304) „škoda krásy, kde rozumu není!" Kojím se ostatně nádějí, že sem tím chválu, které se Kytici Erbenově na konci předešlého §. dostalo, dostatečně objasnil.

[1]) Ep. ad Pis. v. 288 et 289. Co česky mimo metrum asi takto zníti má: vy vzory řecké mějte dnem i nocí v rukou.

[2]) Epist. II, 1, 156: Graecia capta ferum victorem cepit. Druhý z jeho výroků, kterého se po tom dokládám, zní (Sat. I, 10, 76) takto: Satis est equitem mihi plaudere.

[3]) Mrzkosť jest poroba Hospodinu, hriech samochtiec v porobu dáti šíju! RK 12, 18 a 19.

tajno bylo, že otec Horatiův byl skutečně libertinem čili člověkem z otroctví propuštěným. Kromě toho dopouštěl se týž výtečník i jiných skutků, svědčících o takém smýšlení, jakého se já tak štítím, že se jen jednoho z nich dotknu, nemoha se bez toho nyní slušně obejíti.

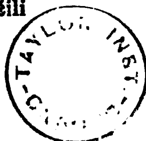
Míním opovrhování lidem římským a pravý opak toho. Nemravy těmi vynikl Horatius též nevšedně nad společníky a vrstevníky své, neostýchaje se naskrze nic ani veřejně hlásati, že prý „mu je dosti rytírského tleskání." Společníci jeho nebažili ovšem též po větší slávě, nedbajíce jmenovitě o lid zhola nic. Ten se musel o zábavy básnické sám starati a nacházel jich něco buď ve praskřovných aneb asi takých komediích, jakými se lid obecný v Italii a Španělsku ještě i za našich časů rád baví, buď ve zbytcích z těch dob, za kterých se mu básníci římští ještě hleděli zalíbiti a zavděčiti, snažíce se dle možnosti rozum i srdce jeho vzdělati a ušlechtiti. Že snahy té šlechetné u tak zvaných klassických básníků římských opravdu nebylo, o tom konečně a nejpatrněji svědčí nesmyslné, ať nedím, pošetilé shánění se po způsobech mluvení mimo slova zcela řeckých a proto lidu přirozeně naskrze nesrozumitelných, jakým je na př. tak zvaný genitiv řecký, jehož i Horatius velmi rád užívá, neštítě se nic ani těchto vazeb: abstineto irarum, desine quaerelarum atd.

„Nejslavnější epos římské, Vergiliova Aeneida, při vší nepopíratelné výbornosti své přece jest jak dle základní osnovy tak i dle jednotlivých postav a scen zřejmým, více měně pathetickým otiskem originalu řeckého." Tak soudil o ní nebožtík Niederle [1]) mimochodem, ale nebylo ho jistě ani to tajno, že hlavním anebo vlastním cílem Aeneidy nebylo nic jiného než [2]) „die Traditionen der kaiserlichen Familie zu popularisieren, eine Geschichte von den vermeintlichen Urhebern der Familie der Julier zu geben und diese königliche Wiege mit historischem und göttlichem Zauber zu umgeben." A jak rozpustilou, Boha i studu práznou čeládkou byly hlavní osoby právě Augustovy rodiny, jmenovitě pak on sám, manželka jeho, Livia, a dcera, Julia, to nám právě Beulé duchem nejen opravdu francouzkým čili roztomilým než i historickým vylíčil, Vergilius pak okolo konce života svého znal a v takové ošklivosti měl, že Aeneidu svou spáliti chtěl. I jinými cnostmi vynikal Vergilius znamenitě zvláště nad břichopasa Horatia. Ale co je nám konečně po obou, když i dle přísloví rodáků mých „krása do časa a čnosť na večnosť" trvati mají?

---

[1]) V rozpravě výše dotčené o Homerovi a jeho básních čili v Osvětě Vlčkově r. 1874 na str. 684.

[2]) Jak to Beulé (l. l. p. 120 et 121) sám určuje.

Vrcholem a právě proto i nejlepším měřidlem umělé poesie, jak dějiny i přirozená povaha její svorně a hodnověrně hlásají, je drama. Dějův opravdu dramatických poskytuje historie římská do Augusta jistě až na zbyt. O vzory dramatického básnění opravdu klassické nebylo již ani o čtyři sta roků dříve žádné nouze. Doba Periklova totižto sluje dobře vrcholem osvěty staořecké (§. 21) zvlášť i proto, že do ní patří Aischylos, Sofokles a Euripides, které tak výtečnými básníky dramatickými býti známe, že nad ně posud jen V. Shakespear znamenitě vynikl, jak to o něm už i Slovník naučný (II, 277 a VIII, 284) právem hlásá.

Dle svědka téhož uměl Shakespear jen trochu latinsky, řecky ještě méně a sotva chodil jinde nežli v rodišti svém do školy. Kdy by však i sebe důkladněji byl znal latinsky, nebyl by se přece měl o koho z tak zvaných klassických básníků latinských opírati, bera se k cíli tak slavně dosaženému, jak sem už oznámil.

Žádný z těch totiž ani se nepokusil pořádně o následování výše jmenovaných dramatiků řeckých. Horatius by byl nejspíš i tím vyniknul nad společníky a vrstevníky své, kdy by byl o zdokonalení poesie latinské opravdu více dbal než o panny a paní milování hodné i nehodné a o všelijaké věci rozkošné.

Ženských nevšimněme sobě již ani tu více než jen rozkošných věcí poněkud. Těmi nepohrdal ovšem ani Shakespear, ale té trošky jejich, které nedlouho před smrtí svou zažil, nevylichotil sobě vůbec a u takých lidí zvláště, jakými byli Augustus a Maecenas, než vydobyl jí sobě skoro krvavými mozoly. Lidu pak, z něhož pošel, neznevažoval nikdy než o to všemožně dbal, aby duchem svým i nejtajnější zvláštnosti jeho proniknul. Co se mu tak výtečně povedlo jako nikomu před ním a po něm. Řeč jeho na př. oplývá i tak něžnými idiotismy, že jí M. Müller právem přeje i té chvály, kterou níže (§. 26) ku prospěchu svému obrátíme. S látkami pak z lidu a odjinud čerpanými „věděl tak uměle nakládati, že se zdají schválně stvořenými k mistrovským jeho plodům.“ Zkrátka vedl sobě vesměs tak, jak toho Horatius a náš Erben nikdy ani netušili, Volkmann pak slovy výše (str. 90 a 91) citovanými oznámil, ale na Homera obrátiti nedovedl.

Bylo ovšem i za Horatia u Římanů lidí, kteří se proti tak bídnému a člověka vůbec nedůstojnému mrzáctví duchovnému, jakého se on nejobratněji a právě proto nejškodlivěji ze všech společníků svých slovy i skutky ujímal, nejen víc anebo méně rozhořčeně než i moudře ozývali; ale ani nejvýtečnější z těch, Cicero, který ze všech Římanů starých nejdokonaleji dovedl výsledků vzdělanosti řecké zažiti a ke zvelebení prosy latinské obrátiti, nepořídil ničeho. I on to-

tižto marně hlásal rodákům a vrstevníkům svým mezi jiným i to, že „každému nejvíce sluší to, co mu je nejvíce vlastním.“ Jeho vlastními slovy zní moudrá rada ta takto: id quemque maxime decet, quod est cujusque maxime suum.

Ostatně přirozené ovoce každé takové poroby objevilo se i u Římanův a sice mnohem úžasněji a časněji, nežli se to u národa tak mohutného, jakým oni byli již i za tak zvané klassické doby literatury své, a tak praktického, za jaké je svět posud obyčejně, ale naskrze mylně má, předvídati dalo. Neminulo totiž od periody též ani celých pět století a Římané klesli tak hrozně, že se nikdy více nepozdvihli než zanikli.

Ani papeztví nebylo s to, aby je ubránilo smrti, ačkoli se o to i nejmohutnějším a nejdůležitějším ze všech ostatních momentů živobytí národního čili náboženstvím (str. 31 a 32) zasazovalo, smýšlejíc od pradávna nejspíše tak, jak nám to zejmena Tomáš aquinský u 2 kap. epištoly k Thessalonickým vykládá, píše tam mezi jiným i tak, že prý „říše římská nezanikla než jen v duchovnou proměněna byla. Řím nepřestal panovati nad národy; čehokoli nenabyl zbraněmi, to drží náboženstvím. Je hlavním městem celého světa, králem národů“ atd.

Ovšem, ale jen těch, kteří takým snahám nedovedli náležitě odporovati. K těm však nepatří zejmena řecký národ, o který nám právě vedle Římanů nejvíce jde. Řím chtěl ovšem i bez pravých Římanů v podruží udržeti i Řeky, ale ti se nedali, panovavše ve východní části někdejší říše římské bez mála tisíc let i po zaniknutí samého jádra čili západního dílu jejího. Ani divoký Turek, zmocniv se Cařihradu, nebyl s to, aby vyhladil národ řecký z počtu živých. Většina jeho zbavila se již i jařma tureckého a zbaví se i ostatek, zvítězí-li láska křesťanská nad tím zlým duchem, který literaturou latinskou a skrze tu i národy křesťanskými mnohem silněji vane a vládne nežli pravým květem řecké čili za Perikla, aspoň potud, pokud toho k dosažení cíle dotčeného právě třeba.

Lásku křesťanskou hlásají ovšem už bez mála dva tisíce let a více jazyky než cokoli jiného, nevyjímaje tedy zejmena ani buddhismu, k němužto se mnohem více[1]) lidstva zná než ke kterékoli z ostatních věr. Nicméně však teprva „naše století je tou dobou, v níž nevolník vítězí nad svým pánem.“ Tak se ozval nedávno Renan[2]) proti Němcům a má aspoň strany Europy a severní Ameriky pravdu.

---

[1]) A sice skoro čtyři desetiny dle str. 118 Hellwaldovy Culturgeschichte.

[2]) Ve spise dotčeném už na konci §. 20.

Že se toho nedomohla láska křesťanská mnohem dřív a více, tím jest ovšem přemnoho rozličných závad anebo překážek vinno. Že však k nejmohutnějším z nich právě mnohem bedlivější pěstování latiny nežli řečtiny neomylně patří, toho litovati může ovšem též každý, kdo a jak právě chce, ale zapírati nesmí nikdo, jelikož opravdu duch jen duchem živ jest, životem jeho pak není nic jiného než pohyb a pokrok, o který se staří Řekové literaturou svou beze vší pochyby mnohem výtečněji a lidštěji zasazovali nežli jich Římané následovati dovedli.

Co se konečně brusičů našich týče, většina těch, majíc se i ke své vlastní krvi a kolébce tak aristokraticky, jak sem jí to již na konci §. 3 určitěji vyčetl, následuje ovšem Římanův, ale nejspíše jen proto, že též méně dbá o duchovný pohyb a pokrok než o pohodlí a panování, byť i mnohem skrovnější od toho, kterého miláčkům a vzorům jejím slavní předkové jejich vydobyli. Jináče by se dotčení brusičové aspoň tak štítili týchže miláčků svých jako já, mohouce jisti býti mezi jiným i tím, že nejen Beulé než i mnoho jiných důkladných a poctivých znatelů literatury latinské a řecké podporuje právě vyložené mínění moje o této proti oné. Na dole [1]) vyčtených přestávám hlavně proto, aby sobě ani brusičové pohodlí zvláště milovní nemohli na mne právem stěžovati. Tak se zachovám i v následujících §.

§. 24. Původ a povaha písemné latiny.

Řekové, jak sem už na počátku §. 21 zaznamenal, dříve dosáhli vrcholu osvěty své, nežli přestali dialekty svými psáti čili než dospěli ke společné řeči písemné. Ta čili tak zvaná *κοινή* vznikla teprva potom, když Hellenové přestali již býti politicky samostatnými, stavše se kořistí svornějších a mocnějších, ač i méně vzdělaných sousedů svých. Společná řeč jejich písemná není tedy plodem ani symbolem politické samostatnosti hellenské než poroby, ale vzniknutí její potvrzuje výtečně mínění mé o síle osvěty vůbec (§. 8) a řecké (§. 21) zvláště. Podstatou neb osnovou její totižto je beze vší pochyby jonština [2]) vůbec a athenština zvláště čili řeč

---

[1]) Horatius und die ältere römische Poesie. Von Dr. Karl Reichel. Rozprava ta vyšla r. 1852 v programmě tehdáž c. k. gymnasia prešpurského a zní tak přísně, že jí neznám ani nyní rovné. — M. Müller's Vorlesungen über die Wissenschaft der Sprache. 2. Aufl. I, 85—94. — Konečně spis Ern. Herzoga, jmenovaný na str. 93 pod č. 1.

[2]) Tak počínám slovo to a jemu příbuzná již i v §. 21 z úmysla proto, že mi tuším více sluší chrániti se hiatu na počátku slov slovanských neslýchaného (srv. str. 45 a 61) než dávati šetřením jeho na jevo, že umím i řecky čísti. Sed abundet quisque in sensu suo.

toho z kmenů řeckých, který nejen za Perikla než i potom ještě znamenitě vynikal osvětou svou nad ostatní.

Podstatně jináče dospěli Římané ku písemné řeči své, jelikož je již dávno známo a náležitě dokazáno, že Římané v té příčině nenásledovali hlavních učitelů svých, Řeků, než ovšem samostatně, ale méně čiperně nebo prakticky sobě vedli než u abecedy dle str. 88 a 89.

Písemná latina totižto nespočívá čili není založena na řeči latinského národa ani lidu římského vůbec než jen patricijů římských. Nebude tuším zbytkem, oznámím-li to ještě i slovy M. Müllera [1]) a Gervinusovými, zvláště se sem hodícími se str. 87 čili takto: Es war die Sprache einer abgeschlossenen Classe oder einer Kaste, einer politischen Partei, einer Gruppe von Literaten.

K ustálení a zvelebení jejímu nejvíce přispěli Livius Andronicus, Ennius, Naevius, Cato, Lucretius, Scipionové a konečně víc anebo méň i všichni ti, kteří vůbec klassiky latinskými slují.

Dříve toho brala nejspíš i římská řeč sama velmi rychlé a znamenité změny. Polybius na př. (III, 22) vypravuje nám mezi jiným i to, že za jeho časů čili do r. 122 před Kr. ani dosť učení Římané nedovedli snadno porozuměti smlouvám, týkajícím se vojen punských. Horatius (Ep. II, 1, 86) vyznává, že salickým básním nemohl vyrozuměti, dávaje spolu i to na jevo, že se ani vrstevníkům jeho vůbec v téže příčině nevedlo lépe. Dle Quintiliana (I, 6, 40) pak i saličtí kněží sami sotva rozuměli posvátným hymnům svým náležitě.

Kdy by plebejové nad patriciji byli zvítězili, lišila by se písemná latina od Ciceronovy jistě velmi znamenitě. O výtečníku témž víme na př. i to, že odebrav se z Arpina, kde byl vychován, do Říma, musel odvyknouti nedbalosti o souhlásku *s* čili přivyknouti vyslovování jejímu na konci slov, aby neurážel titěrného sluchu patricijských přátel a společníků svých.

Horatius pak neváhal naskrze nic ani tak neslušně domáhati se přízně týchže vrstev společnosti římské, jak sem mu to již na str. 99 vyčetl, oznámiv už i několik příkladů toho, že on ani samého jádra čili syntaktických zvláštností řeči své nešetřil, užívaje místo nich naschvál i zcela řeckých mimo ovšem slova sama. Že tím i sobě samému odporuje, o tom se snadno přesvědčí každý sám, kdo se při tom rozpomene na verše jeho o zvyku, kterým sem na str. 57 místa dopřál.

---

[1]) Vorlesungen über die Wissenschaft der Sprache. 2 Aufl. I, 54 und 55.

Maje kromě právě dotčených i mnoho jiných podobných vad klassické latiny na zřeteli, nemohu konečně o povaze její příznivěji souditi než jen asi tak, jako Gervinus o písemné řeči předků svých XIII století slovy citovanými výše na str. 86 a 87.

Abychom však táže slova i k cíli před nimi vytčenému prospěšně mohli obrátiti, máme přede vším i to náležitě ustanoviti, jak se vlastně má písemná řeč ke skutečné nebo živé a osobní k národní vůbec.

§. 25. O písemné řeči proti skutečné vůbec.

Na konci §. 18 nazval sem řeč značné většiny nynějších spisovatelů našich hnusnou mumií. Že jim tím nic neubližují, o tom svědčiti má předně následující úvaha o mumii samé.

Té se víc anebo méně podobá každá písemná řeč a sice nejen dle mého mínění než i dle V. Humboldta, chvalně zpomenutého již dříve častěji, jako na př. na str. 9, 63 a 66.

I dle něho [1]) totiž „ist die Sprache, in ihrem wirklichen Wesen aufgefasst, etwas beständig und in jedem Augenblicke Vorübergehendes. Selbst ihre Erhaltung durch die Schrift ist immer nur eine unvollständige, mumienartige Aufbewahrung, die es doch erst wieder bedarf, dass man dabei den lebendigen Vortrag zu versinnlichen sucht. Sie selbst ist kein Werk (*ergon*), sondern eine Thätigkeit (*energeia*). Ihre wahre Definition kann daher nur eine genetische sein. Sie ist nämlich die sich ewig wiederholende Arbeit des Geistes, den articulirten Laut zum Ausdruck des Gedanken fähig zu machen. Unmittelbar und streng genommen ist dies die Definition des jedesmaligen Sprechens; aber im wahren und wesentlichen Sinne kann man auch nur gleichsam die Totalität dieses Sprechens als die Sprache ansehen. Denn in dem zerstreuten Chaos von Wörtern und Regeln, welches wir wohl eine Sprache zu nennen pflegen, ist nur das durch jenes Sprechen hervorgebrachte Einzelne vorhanden, und dies niemals vollständig, auch erst einer neuen Arbeit bedürftig, um daraus die Art des lebendigen Sprechens zu erkennen und ein wahres Bild der lebendigen Sprache zu geben. Gerade das Höchste und Feinste lässt sich an jenen getrennten Elementen nicht erkennen, und kann nur, was um so mehr beweist, dass die eigentliche Sprache in dem Acte ihres wirklichen Hervorbringens liegt, in der verbundenen Rede wahrgenommen oder geahndet werden. Nur sie muss man

[1]) Gesammelte Werke. VI, 41 und 42.

sich überhaupt in allen Untersuchungen, welche in die lebendige Wesenheit der Sprache eindringen sollen, immer als das Wahre und Erste denken. Das Zerschlagen in Wörter und Regeln ist nur ein todtes Machwerk wissenschaftlicher Zergliederung."

Pravda je sice, že se nejvíce nyní na slovo vzatý slavista k žádné z právě předešlých pravd nezná, maje se k nim vesměs tak, jako kdy by jich ani nebylo; ale že ony proto nepřestanou býti pravdami než trvati budou, pokud řeč zůstane tím, čím posud jest, o tom nejhlasitěji svědčí ty bludy, které sem témuž výtečníku již v §. 10 a 15 vyčetl. Dle těch podobají se ony bludy ovšem též velice mumiím, ale odbyvše je již aspoň bez bázně, dejme se hned i do té, které se každá řeč písemná víc anebo méně podobá. Nejsnadněji se o tom přesvědčíme, vezmouce svou vlastní takto do úvahy.

Každý i ze zvláštních čtenářů mých dokonale zná předně to, že se hlásky v písemné češtině běžné znamenitě liší počtem i zněním svým od těch, které v živé slýchati posud. Tak na př. Doudlebané dle Kotsmícha[1]) rozeznávají posud velmi přísně *i* od *y* a dovedou posud i retnice obměkčovati. Tamž a poněkud i jinde slýchati ještě i dvojaké *l*. U východních Čechů naproti tomu neliší se již *ě* po retnicích ničím od *e*, ale vyniká i řeč týchže nejednou zvláštností fonetickou nad písemnou češtinu. Konečně není nikoho ani to tajno, že se v živé češtině počet i znění hlásek pořád ještě mění a měniti bude, pokudkoliv ona nepřestane žíti. Písemná čeština naproti tomu drží se posud určitého počtu i znění hlásek a sice toho, kterému předkové naši v XVI století dopřáli hodnosti literarné. Nepodobá-li se tedy písemná čeština proti živé strany hlásek opravdu mumii?

Právě tak se má ona k této ještě i těmi tvary, které skloňováním a časováním kmenů vznikají. I počet a znění těch totiž ustanoven byl už přede třemi stoletími tak dokonale a přísně, že se mu každý Čech, který vzdělaným nejen slouti než i býti chce, ze kterékoli z dobrých grammatik českých naučiti může a má. Takých mluvnic jest ovšem posud o mnoho méně, než by jich u zakladatelů slavistiky (str. 2 a 8) mohlo a mělo býti. Že k nim zejmena Zikmundova nikterak nepatří, to již i z dílu II knihy této nad slunce jasněji vysvitne. Tu zaznamenám o živé češtině též jen vůbec známou pravdu, připomena o ní, že se skloňování a časování její od XVI století až posud značně změnilo a měniti nepřestane, pokud národ český nevymizí z počtu živých. Kdokoli by se však i toho o něm domníval, že ne-

---

[1]) Chvalně zpomenutého již na str. 62.

vyniká již ani nyní zachovalostí nijak nad písemné, ten by se náramně mýlil, moha se ostatně i sám snadno zejmena z prostonárodních písní českých [1]) přesvědčiti o tom, že v živé češtině vedle přípony *my*, dotčené mimochodem už na str. 60, slýchati ještě posud i více výtečně zachovalých tvarů, vznikajících skloňováním a časováním.

Tvoření kmenů z kořenův anebo z jiných kmenů, zásoba slov a skladba naproti tomu nebyla, není a nebude nikdy v žádné řeči písemné tak přesně a dokonale ustanovena jako počet a znění hlásek a tvarů slov, vzniklých skloňováním a časováním. Pravdy té je sobě málo který i z filologů vůbec a našich zvláště náležitě povědom, ačkoli se bez toho žádný z nich a z brusičů kterékoli řeči zvláště nemůže slušně obejíti. Pročež opatřím ji aspoň takými několika důvody, o kterých se mi právě zdá, že jim i zvláštní čtenářové moji snadno porozumějí a přisvědčí.

Počet slov žádné řeči vůbec a živé zvláště nedá se náležitě určiti a sice hlavně proto, čeho se již i nesmrtelný J. Jungmann na str. III slovníku svého dokládá. Vylíčiv tam totižto zkrátka, proč nám bylo zvláště třeba důkladnějšího slovníku od předešlých, přidává toto: Potřebě této vyhověti má přítomný slovník; což jestli se mu na větším díle zdařilo, dosti na tom má spisovatel, a míti bude rozumný jeho soudce, věda dobře, že jako nic pod sluncem, tak ani které dílo lidské, neřku-li tak obšírné, naprosto úplné a dokonalé býti nemůže. Ba kdy by hned na tento čas ve všem ohledu dokonalý a úplný slovník možný byl, nedlouho by ta jeho úplnost platiti mohla, poněvadž živý jazyk, jakýž posud, chvála bohu, český jest, nikdý v též míře nezůstává, ale podobně všemu, v čemž život jest, neustále se proměňuje.

Tak se měnily a mění přirozeně v každé řeči, pokud žila a žije, zejmena i kmeny slov čili ty tvary, které tak zvanými odvozovacími příponami vznikají. Počet těch není ovšem ani v nejbohatějších jimi řečech příliš veliký. V sanskritě na př. objevuje se jich jen okolo 150. Ale to, pokud a jak kterou z nich sanskrita ke tvoření kmenův obracela, nedá se též náležitě ustanoviti a sice z téže příčiny, kterou sem už slovy Jungmannovými oznámil, jelikož lexika sanskritská jen tím se liší od našich, že místo slov jen samé kmeny jejich vypočítávají.

Kdy by se však kromě počtu přípon odvozovacích kterékoli písemné řeči i smysl a obsah jedné každé z nich právě tak dokonale dal ustanoviti jako počet a znění hlásek a tvarů skloňováním a časováním vznikajících, nepokládal bych přece

---

[1]) Příčiny toho vyložím níže (§. 27) zvláště.

ani všech forem slov vůbec za tak důležité, jakými jsou syntaktické čili ty zvláštnosti, které se spojováním slov ve věty objevují. Hlavní důvody toho mínění znějí takto:

1) Je více takých řečí, které nemají nic těm tvarům podobného, kterými my tak zvané částky řeči rozeznáváme od sebe vespolek a kterých i skloňováním a časováním kmenů dosahujeme. Takou je na př. čínská a hodí se přece nejednou i lépe než tak zvané ohýbací řeči vůbec a naše zvláště k tomu, oč u každého mluvení vůbec a jedině jde, t. j. ku tvoření vět anebo k oznamování myšlének.

2) Ani v nejohebnější čili formami nejbohatější řeči není skutečně tolik forem, kolik slov a zvláštností objevujících se spojováním jejich ve věty, jelikož je vůbec známo, že i v sebe ohebnějších řečech je vždy víc anebo méně takých slov, která se formalně nijak neliší od sebe vespolek, jako na př. přemnoho podstatných a přídavných jmen, vzniklých příponami *sko* a *ský*. Často se též užívá jednoho a téhože slova velmi rozdílně, jako na př. *kování*, které nejen *das beschlagen* a *schmieden* než i *beschlag* znamená, *ležení* zase kromě *das liegen* a *lage* i *lager* atd. Ještě vážnější jsou v té příčině slova zcela stejného znění, ale rozdílného kořene i smyslu, jako *jíti, píti, žíti* a j. Konečně čím která řeč méně má forem, tím rozmanitěji jich užívati zvykla, jako na př. řečtina dativu, jehož Niederle [1]) tři hlavní druhy rozeznává: vlastní, instrumentalný a lokalný.

Čeština zná se posud i k lokalu a k instrumentalu, ale nejen pádů než i slov svých vůbec též tak rozmanitě užívá, spojujíc je ve věty, jak nám jich posud žádný ze syntaktiků našich nevylíčil aniž kdy vylíčí, kdy by se o to i sebe pilněji a moudřeji zasazoval. Když totižto slov žádné řeči nelze ani samých o sobě úplně vyčísti a když je syntaktických zvláštností jejich neomylně ještě více, samo sebou se rozumí, že bychom se o úplné vylíčení těchto ještě marněji zasazovali.

Proti každému i sebe důkladnějšímu a určitějšímu pravidlu syntaktickému tedy právem obrátiti lze toto všeobecné: usus te plura docebit, t. j. zvyk tě více naučí.

Jak neodolatelně vládne zvyk každou řečí, toho se již dle §. 14, kde moc jeho nad slovy vzata do úvahy, možno domysliti. Má to však i mnohem jasněji vyjíti na jevo a sice proto, že dle §. 13—17 podstata, duch anebo jádro žádné řeči nevězí ani v sebe ryzejších slovech samých o sobě než ve s p r á v n é m spojování jejich ve věty čili v syntaktické

---

[1]) Mluvnice řeckého jazyka. V Praze 1873. str. 260—274.

povaze její vůbec a v těch spůsobech mluvení zvláště, které sme idiotismy nazývati zvykli.

Správným pak sluje dobře jen to spojování slov, za které celý národ, kterého se právě týče, zvykem svým asi tak ručí, jak se papírové peníze konvencí místo kovových bernými stávají.

Pročež předešlému pravidlu, dovolávajícímu se zvyku, ani neporozumí žádný, komu není mnohem lépe než kterémukoli z dosavadních brusičů řeči české známo zejmena i to, jak se vlastně má řeč národní vůbec a prostonárodní zvláště k osobní.

§. 26. O řeči národní proti osobní vůbec.

Jako žádný ani sebe větší a vytylejší pavouk sám o sobě nedovede tolik pavučiny nasnovati, kolik celý jeho rod, než jen tolik, kolik je toho on sám právě schopen a potřebuje: tak ani sebe důvtipnější a moudřejší člověk sám o sobě není schopen aniž potřebuje všech těch slov a spůsobů mluvení, kterými celý národ jeho vládne, než jen tolik a takých, kolik a jakých jest on sám právě mocen a potřebuje, aby jimi své vlastní a cizí za své přijaté myšlénky srozumitelně vysloviti mohl.

Aby smysl a síla podobenství toho jasněji vyšly na jevo, rozpomeňme se i tu předně na Shakespeara, kterému dle str. 100 jistě není mezi básníky nikde rovně. Co se pak řeči jeho zvláště týče, tou vládl on též o mnoho silněji a výtečněji než kterýkoli ze všech dosavadních spisovatelů vůbec. Chvály té neváhá témuž obrovskému duchu přáti zejmena ani horlivý, ale spravedlivý Němec, M. Müller, svědče[1]) též, že Shakespear „wahrscheinlich eine grössere Mannigfaltigkeit von Ausdrücken entwickelt hat, als irgend ein Schriftsteller in irgend einer Sprache“.

A jak se medle má počet slov užívaných ve všech dramatech Shakespearových k obyčejným v celé angličtině? Vděční rodáci jeho již i to vypočítali a sice tak, jak se jich M. Müller v téže příčině dokládá, připomínaje, že Shakespear nepotřeboval v dramatech svých ani pětiny slov anglických než jen asi 15,000, kdežto se jich v celé angličtině snadno napočítá již i více nežli 100,000.

Miltonovy spisy obsahují bez mála o polovici méně slov nežli Shakespearovy a sice jen okolo 8,000.

---

[1]) Vorlesungen über die Wissenschaft der Sprache. 2 Aufl. S. 227, 228, 387 und 388.

Původní Starý zákon konečně přestává dle týchže svědků na 5,642 slovích. Což i ve příčině naší tím vážnější úvahy hodno, čím je více vůbec mezi jiným i to známo, že Bible starého zákona rozmanitostí obsahu svého znamenitě vyniká nad spisy Shakespearovy a Miltonovy, zasahujíc jím víc anebo méně rázně skoro do všech momentů života národního vůbec a židovského zvláště.

Tak se přirozeně mají nejvýtečnější spisovatelé kteréhokoli národa, co se podstaty týče, i počtem spojování slov čili spůsobů mluvení ku patřičnému národu, t. j. ani těch nezná a nepotřebuje žádný ani sebe znamenitější spisovatel tolik, co je jich u celého národa jeho v obyčeji.

Můžeme tedy bezpečně i to za nepopíratelnou pravdu míti, že žádný ani sebe výtečnější spisovatel nemůže býti pramenem a svědkem všech slov a spůsobů mluvení, u celého národa jeho obyčejných, než jen těch a takých, kterým a jakým on sám přivykl a ve spisech svých místa dopřál. Netýkají-li se ty na př. rolnictví, nelze po nich nikterak poznati, jak se které nářadí rolnické u národa jeho jmenuje a jakých spůsobů mluvení rolníci tamže potřebují, zkrátka: jak vypadá terminologie a fraseologie rolnická patřičného národa.

Národové našemu podobní však neskládají se jen ze samých rolníků než i z jiných tříd anebo vrstev jako na př. polský. O tom pak dobře napsal už i Kopczyński, nejlepší ze všech grammatiků polských minulého století, mezi jiným i toto: Nikdo z nás nemůže se prý tím honositi, že by celý jazyk svůj znal. V národě polském právě tolik jazyků počítati třeba, kolik je v něm stavů, zaměstnání, živností, kolik umění a řemesel, ať nic nedím o rozličnosti provincí tak rozlehlé říše, malujících jedno a též ponětí rozličnými slovy. Kdož tu celou rozlehlosť slov polských obsáhl pamětí?

Téhož mínění jest ovšem aspoň theoreticky i slavný Linde, dovolávaje se ho dle prvotného čili polského znění jeho; ale prakticky neřídí se jím ještě ani redaktor druhého vydání [1]) slovníku dotčeného, historik Bielowski, nedbaje též ani o nejvzácnější ze všech přirozených plodů ducha národního, t. j. o písně prostonárodní, naskrze nic než jen o přísloví a tak zvaný obecný spůsob mluvení i to „nur in den wenigsten und zwar ganz ausgemachten Fällen, wo die Zeugnisse aus Schriftstellern nicht hinreichen wollten, auf seine eigene Autorität gebaut."

Tichý genius náš naproti tomu všímá sobě již i prostonárodních písní a živé čili obecné řeči vůbec tak, že jest

---

[1]) V tom, jehožto se ze známých příčin stále dokládám, stojí slova Kopczyńského a německá Lindeho na str. II a XV.

opravdu hoden té chvály, které se mu již i tu (na str. 2 a 3) dostalo.

Maje se však níž o tom o všem ještě zevrubněji vysloviti, doložím se tu konečně aspoň jednoho z nejvíce nyní na slovo vzatých psychologů německých, aby kromě věci, o kterou mi právě jde, i to poněkud jasněji vyšlo na jevo, že já ani psychologií nepohrdám tak, jako na př. Miklosich logikou, než vážím jí sobě vesměs asi tak jako filesofie vůbec dle str. 65 a 66.

I dle M. Lazarusa [1]) totižto „nicht jedes Individuum kann die ganze Sprache repräsentiren. Das Volk, die Sprachgenossenschaft, besitzt die Sprache; der Volksgeist ist das eigentliche Subject derselben, obgleich sie nur in den Einzelnen zur wirklichen Erscheinung kommt. Die eigenthümlichen psychischen Processe, die bestimmte Anwendung psychologischer Gesetze, wodurch eine Sprache sich von jeder anderen unterscheidet, eignen nicht dem Individuum, sondern der Gesammtheit, obwohl sie in den Individuen zur Vollziehung kommen. Jede Sprache drückt allem geistigen Inhalt, der in ihr ausgesprochen wird, den Stempel der Eigenthümlichkeit auf, sie ist charakteristisch nicht blos für die Intelligenz, sondern sogar für die sittliche und ästhetische Fassung der Begriffe, aber all dieses Charakteristische, welches jedem sprechenden Individuum anhaftet, um es von allen in anderen Zungen redenden zu unterscheiden, ist doch kein Kennzeichen für dies Individuum als solches, sondern nur für seine Gattung; der Einzelne ist blosses Exemplar aus der Masse, Atom von einem Ganzen“.

Dle značné většiny tak zvaných filologů našich a brusičů zvláště má se i to vše právě naopak, ale na štěstí zejmena lidu českého a řeči jeho jen proto, že oni tomu tak chtí a chtění jejich je tak nezřízená vášeň, že nepozorovati v něm ani za mák zdravého rozumu. Pročež nebylo by ono vlastně ani opovržení hodno, kdy by se netýkalo tak důležité, ať nedím, svaté věci, jakou je řeč každého národa vůbec a jádra jeho čili lidu zvláště.

§. 27. O řeči lidu vůbec a poetické zvláště.

Že se opravdu každá z písemných řečí hláskami a deklinací i konjugací svou víc anebo méně podobá mumii, to vysvítá tuším už dosti jasně z §. 25. Níže pak vyjde též tak i to na jevo, že já většině nynějších spisovatelů našich ne-

---

[1]) Das Leben der Seele in Monographieen über seine Erscheinungen und Gesetze. 2 Aufl. Berlin 1876. I, 352 ff.

ubližuji, nazývaje řeč jejich na konci §. 18 nejen hausnou mumií než i tak nesmyslnou slátaninou cizích a domácích spůsobů mluvení, že jí ani ten Slovan, který německy zná, nedovede porozuměti, jak by právě náleželo.

Kdokoli by však proto i o lidu českém podobně k tomu prorokovi, proti kterému sem se nedávno Srbů lužických rozpravou, dotčenou na str. 53 pod č. 1, ujal, čili tak soudil, že by již i český lid „úplně německým duchem myslil“ anebo že by i u něho „vše již duchem německým proniknuto“ bylo: ten by se velice mýlil a náramné křivdy dopustil.

Ani nejchatrnější z nynějších spisovatelů našich totižto nejsou ještě tak dokonale proniknuti cizím duchem vůbec a německým zvlášť, ačkoli ten na ně přirozeně mnohem snadněji a silněji doráží než na lid obecný, stýkaje a potýkaje se se slovanskou povahou jejich od prvopočátků vyučování ustavičně a se všech stran až do hrobu. Nejhlasitěji a nejrázněji svědčí o tom zákon, dle něhož na světě nic nehyne naprosto (str. 12), a přiměřený tomu verš: naturam expellas furca, tamen usque recurret.

Kdo kromě toho aspoň poněkud i to ještě tuší, jak houževnatým konservativcem je lid vůbec a slovanský zvlášť anebo jak rázně dbá o zachování přirozené povahy své, boče víc anebo méně urputně ode všeho, cokoli je jí cizí a na ujmu: ten se ujme jistě se mnou spolu i lidu lužickosrbského proti dotčenému prorokovi a počte ho beze všech rozpakův a právem k těm, o kterých lid slovenský posměšně říká, že prý též jen kaši jídají.

Co se pak českého lidu týče, ten vyniká ovšem osvětou svou nevšedně nad kterýkoli z ostatních slovanských, ale troubí ještě tu i tam na kruponosná mračna (§. 18) a drží se pevně i mnoha jiných pověr vůbec a těch zvláště, které mu Erben Kyticí svou převzácnými býti hlásá, nedoved žádné z nich k osvícení rozumu asi tak obrátiti, jako na př. Shakespear skoro všechny lidu anglického a jiné (str. 96 a 100).

Kromě toho nespustil se lid český zcela ještě ani kroje od předků svých zděděného, ačkoli se samo sebou rozumí, že kroj není se žádnou povahou národní tak pevně a něžně spojen, jako spůsob myšlení a mluvení, zpěv, hry, mravy a ostatní zvyky a obyčeje.

Pročež i u lidu českého zvláště svědomitě a rozumně třeba v příčině naší na zřeteli míti zejmena ten obraz, po kterém se myšlení a mluvení kteréhokoli lidu nejsnadněji a nejdokonaleji poznati dá. Míním hlavně písně, pověsti a přísloví jeho.

V §. 9 a 10 ujal sem se jich už nejednou, nejrázněji tuším slovy Vsev. Müllera zejmena proti Miklosichovi, který sobě i v té příčině tak často a důkladně odporuje, jako kdy

by mu schválně bylo šlo i o důkazy toho, že logikou nejen theoreticky než i prakticky pohrdá.

Kollega jeho, B. Müller, známý nám už nejlépe po §. 15, píše [1]) ku prospěchu našemu mezi jiným i takto: Bei den Untersuchungen, die sich auf die Betrachtung des Satzes gründen, müssen wir aufs dringendste empfehlen, von jener Sprach-Richtung auszugehen; die allein als unverfälschter Ausdruck des Volksgeistes gelten kann, nämlich von der Sprache des Volkes und zwar zunächst wie sie im täglichen Verkehre lebt, und dann wie sie sich in den echt volksthümlichen Erzeugnissen, wie den Sprichwörtern, Liedern, Mährchen, Räthseln offenbart. Nur diese Sprachrichtung kann als genuin, d. h. von fremden Einwirkungen unbeeinflusst gelten, während in der Sprache der Kunst theils Einwirkungen fremder Art, theils subjective Einflüsse von Seite des Künstlers sich geltend machen. Nur selten kommt es vor, dass diese Einwirkungen entweder ganz fehlen oder in sehr geringem Masse verhanden sind. Dies ist nur bei den sogenannten Classikern, Schriftstellern, welche die Kunst mit der Volksthümlichkeit zu vereinigen verstehen, der Fall.

Já nejsem ovšem ani tu zcela téhož mínění, ale podstaty jeho samé netýká se nikterak odpor můj než jen vedlejších věcí, počtem dvou.

Předně nemohu dle §. 8 tomu přisvědčiti, že by dotčené prameny kterékoli řeči prostonárodní mohly býti tak prostými cizích živlů syntaktických, jakými je Müller býti praví. Pravdou zůstane tuším jen to, že ani sebe výtečnější z tak zvaných klassiků nedovede se cizinským vazbám potud ubrániti, pokud prostonárodní vzory jeho.

Tak na př. Erben, ačkoli sem už i sám (str. 96) uznal, že Kyticí svou s formalné strany znamenitě vyniknul nad společníky a vrstevníky své, nevládl přece ani tak obyčejnou vazbou, jakou je neomylně ta, jíž u *než* šetřiti třeba a lid český v písních svých nikdy nezanedbává. Maje o ní v díle II zvláště promluviti, přestanu tu na dvou dokladech výčitky předešlé. Prvý z nich čteme zrovna v Kytici samé, vydané potřetí r. 1871, na str. 35 takto: Netřeba jich víc nežli *dvě* místo *dvou.* Druhý zavání ještě více němčinou, zně: Na počátku nebylo ničeho než *Boha samého* [2]) m. *Bůh sám.*

Podruhé metrické plody Musy prostonárodní vůbec a písně zvláště hodí se nejen k cíli Müllerem vytčenému než i vůbec o mnoho lépe než kterýkoli z prosaických. Metrum je v nich takořka rámem, ze kterého se slova nemohou tak

---

[1]) Grundriss der Sprachwissenschaft. I, 100 und 101.

[2]) Vybrané báje a pověsti národní jiných větví slovanských. V Praze 1869. str. 5.

snadno vymknouti a potom změniti, jako na př. v prosaických příslovích a pověstech. Téhož mínění je zejmena již i Buckle, hlásaje [1]) o poesii mezi jiným i toto: Die ersten Anfänge des Wissens werden immer aus Poesie und oft aus Reimen bestehen. Das Geklingel gefällt dem Ohr des Barbaren und gewährt eine Sicherheit dafür, dass er es seinen Kindern in unverändertem Zustande überliefern wird.

Erben dbal též o rým nejen u Legendy o sv. Kateřině než i u prostonárodních písní českých mnohem více nežli sluší, nedopřáv jim nikdy ani stínu té něžné a moudré péče, které se moravským od Sušila dostalo vydáním jejich r. 1860 opravdu vzorným, jak sëm to již i dříve [2]) nazval. Výčitku týkající se Legendy o sv. Kateřině ospravedlním v díle II. O pravdivosti druhé z nich pak může se snadno každý přesvědčiti i sám, srovná-li Čelakovského vydání písní českých s Erbenovým.

Nicméně však poskytuje i toto ještě hojně důkazů předešlého mínění mého. Dva z nich vyšly již mimochodem na str. 60 na jevo a sice tím, co se tam přípony *my* m. *me* týče. Právě tak zjevně drží se posud prastarý infinitiv *nažati* jen ochranou rýmu na str. 480^{b} v této strofě: Kázal nám otec a máti trávy zelené nažati. Víc o tom najdeš ještě v §. 29. Podobný tomu archaismus ozývá se na str. 502^{a} takto: Jak to Židé *uslyšali*, Krista jali, na kříž dali. Aby ten jasněji vyšel na jevo, připomínám zvláště, že se tamž i přehlásený tvar příčestí téhož objevuje: Jak Marie *uslyšela*, hned pod svatý kříž běžela. Z též metrickych říkadel zvláště se hodí sem se str. 72 a 94^{a} tato: Do svatého Ducha nesvlíkej *kožucha*, a po svatém *Duše* zůstaň zas v *kožuše*. Na svatého *Šimoniše* můžeš chodit už v *kožiše*.

Ačkoli mi nyní o syntaktické zvláštnosti řeči české vůbec hlavně jde, nebude tuším přece zbytkem, přidám-li ku právě vytčeným archaismům fonetickým a formalným i několik jiných a nezanedbám-li ani leksikalných zcela.

Postupné přehlasování samohlásek *a*, *o* a *u* nemá se v češtině zcela tak, jak mu já kromě Zvukosloví i ve Srovnávací mluvnici své ještě učím. Lid český totižto drží se posud velmi pevně týchže samohlásek u *Káča, Máňa, Máňa, Váňa, Váša* a podobných jmen, zpívaje na př. dle str. 252 i takto: Káča má, Káča má šněrovačku s prýmama., Kdo chce Káču milovati atd. Káčo, Káčo, Kačenko! Káčo, dítě moje! Na str. 255 a 277 ozývá se i *Káču* častěji, jako: Káča má

---

[1]) Geschichte der Civilisation in England. 1 Ausg. I, 1, 253 und 254.

[2]) Mluvnica jazyka slovenského. str. V. Počátečné skupeniny souhlásek československých str. 22.

peníze napsany na knize; a já vždycky pláču pro mou Káču! Káča má peníze, Káču si vemu: peníze propiju, Káču vyženu. *Mářo* a *Mářou* najdeš na str. 92[b] a 211[b], *Váša* na 424[b] atd. Příspěvek Gebauerův k historii českých samohlásek vyšel[1]) o 16 let později než moje Zvukosloví a není v něm též ještě nikdež ani sebe slabší narážky na žádný z archaismů posud dotčených.

Dobrovský[2]) kromě zastaralého akk. jedn. *Bůh* zaznamenal i *kůň*. Já sem mu rád uvěřil, nezapomenuv[3]) na žádný z týchž archaismův. U Zikmunda[4]) naproti tomu najdeš jen *Bůh*, ačkoliv i za *kůň* svědčí proti domnělé výtečnosti jeho str. 506[a] takto: Vyskoč, panenko, na můj kůň, povezu já tě kde můj dům. U Miklosiche[5]) konečně není ani *bůh*.

O duale *dva česká* naproti tomu přisvědčuje on se mnou spolu zcela Dobrovskému, Zikmund pak odporuje pouhým mlčením, nedotýkaje se dualu téhož ani ve vědecké Skladbě své nikdež, ačkoli se samo sebou rozumí, že ten i tam patří a sice zvlášť i proto, že posud žije, jako na př. v těchto verších: Nejsem dlužen než dvá česká, to zaplatí holka hezká (373[b]) Ta písnička velmi hezká, stojí nejmíň za dvá česká (494[a]). O *dvá* m. *dva* pochybuji, ale nemám tu proč obírati se tím déle.

Hřečka a *vodbička* (str. 56[b] a 326[b]) není ani ve slovníku Jungmannově ani v Dodavcích Čelakovského k němu. Hřečka znamená nejspíše spolu s mrus. *hrečka*, vrus. *greča* a jinými u Miklosiche[6]) pohánku a hodno je zvláštní zmínky i proto, že v něm posud žije *h*, zaniklé v *Řek* téhož původu. Co by vlastně vodbička znamenalo, toho posud neznám. *Nastojte!* mně ji pantáta brání (462[a]) hodí se výtečně ke všeličemu a sice i do Jungmannova slovníku nebo do Dodavků k němu, kde není pod *nastojte* žádného dokladu z nynější češtiny. Ani *rázný* není tamže dosti příklady opatřeno, ačkoli se ho v písních (str. 375[b]) i takto dočísti možno: Udělal mu

---

[1]) Ve Sborníku vědeckém musea království Českého pod č. II roku 1870.

[2]) Lehrgebäude der böhm. Sprache. Prag 1819. S. 164.

[3]) Srovn. mluvnice jaz. čes. a slov. str. 178 a 184. O *Káča* a *Mářa* naproti tomu, vyskytajících se u Dobrovského (l. l. p. 182) též, pochyboval sem i tehdáž ještě a sice hlavně proto, že on na zachovalosť samohlásek *o*, *u* a *ou* u týchže jmen ani sebe slaběji nenaráží. Co se tu dále dualu týče, toho se dočteš u Dobrovského na str. 203, u mne na 228, u Miklosiche konečně na místě vytčeném níže v pozn. 5.

[4]) Mluvnice jaz. čes. 2 vyd. 1874. str. 81 a 36.

[5]) Vergl. gramm. der slav. spr. III. 1856. S. 364.

[6]) Die Fremdwörter in den slav. Sprachen. S. 19 pod *grьkъ*. Matzenauer nevšimnul sobě ani hřečky ani příbuzných jejích. Mně by se ona velmi dobře byla hodila na str. 45 Počátečných skupenin souhlásek česko-slovenských, ale nebyla mi ještě známa 1870 r.

škodu ráznou, uřezal mu kapsu prázdnou. Ostatně že by ve verši posledním Erben anebo pomocník jeho skutečně byli slyšeli *prázdnou* m. žádaného metrem *práznou*, o tom tuším bude pochybovati každý, kdo sobě předešlých pokynutí mých o metře náležitě všimne. Kromě *sled* žije posud i ženské *sleď*, ozývajíc se na str. 394[b] takto: Skákal pes přes oves, po zaječí sledi: nejedna panenka za myslivcem hledí.

Syntaktická vzácnosť poetické řeči lidu vůbec a českého zvláště vyjde v díle II o mnoho jasněji a rázněji na jevo, ujmeme-li se jí již i tu několika příklady, hodícími se zvláště k tomu.

Kvésti s instrumentalem znamenajícím to, jak co kvete, objevuje se ve slovníku Jungmannově jen dvakráte: vorlíček zelina na větším díle ktve modrým květem; tvář moje, kvitni mi růžičkou. Tento doklad dostal se tam [1]) ze Zpiev. I, 18 a onen z Herbáře Černého. Zikmund [2]) vynesl též jen dva sem náležité příklady na jevo a sice z Bylináře Matthiolova. Druhému z nich dopřál i ve školské Mluvnici své místa, změniv sloveso jeho *kvetne* ve *kvete*.

Dle toho mohlo by snadno i člověku, který se ve skladbě nevšedně zná, přijíti na mysl, že vazbou dotčenou tak zvaná klassická čeština znamenitě vyniká nad živou. Ale mýlil by se každý, kdo by tak myslil. Věc se právě naopak má. Vazba táž ozývá se totižto posud v písních českých bez mála tak často jako ve slovenských.

Z těch vynesl sem už dříve [3]) dosti dokladů na jevo.

---

[1]) A nejspíš i do Kytice Erbenovy (3 vyd. str. 144), kde je takto změněu: Tvářičky, tvářičky! květte mi růžičkou. Tu budiž i to připomenuto, že Erben, drže se u *kvésti*, nemýlím-li se, stále samohlásky *ě* m. *e*, odporuje nejen klassickým vzorům svým než i tomu pravidlu, dle kterého čeština jen *e* říká m. stbulh. samohlásek slabých *ъ* a *ь*. Její *kvetu* pak znělo ve staré bulharštině skutečně jen *cvьtą*. Jen podstatnému jménu *květ*, stbulh. *cvětъ*, patří neomylně *ě*, jelikož ono stupňováním samohlásky *ь* a příponou *ъ* vzniklo. Ostatně nepochybuji nic o tom, že místy v Čechách proniklo již *ě* z jména téhož i do slovesa, ale pokud se ono tamž u většiny Čechů neujme, měli by se ho zejmena spisovatelé, přisvědčující Erbenovi anebo vlastně Nejedlému o tak zvané klassické čeština proti Jungmannovi, právě tak bedlivě chrániti, jak to na př. společník jejich, Zikmund, skutečně stále činí.

[2]) Skladba jazyka českého. str. 186. Mluvnice jaz čes. 2 vyd. str. 249.

[3]) Mluvnica jazyka sloven. str. 280. Té se Miklosich ovšem často, ale nejednou velmi nedostatečně dokládá, jako na př. i v této příčině, nedotýkaje se nijak ani na str. 733 ani 736 Skladby své instrumentalů *bielým* a *žltým*, zpomenutých nahoře. Zikmundovy skladby pak nevšimnul sobě tamže naskrze nic a nenahradil ani té nedbalosti ničím. Pročež nelze se z jeho skladby naskrze ničeho dověděti o tom, jak užívá čeština svého *kvésti*. Ostatně nedopřál týž výtečník tamž a jinde ani Velikorusům a Srbům, vynikajícím zachovalostí skladby své znamenitě nad ostatní Slovany (§. 9 a 10), více přízně.

Z českých nejznamenitějšími zdají se mi býti tyto: tenkrát mé srdéčko láskou kvetlo (158[b]) ta marjánka, rozmarínka modrým kvítkem květe (177[a]) až ten dub pokvěte bílou ratolestí, tenkrát budu, má panenko, smutek pro tě nésti (188[a]) zelená travička bílým kvítkem květe (299[b]) který (strom) stojí prostřed ráje, modrým kvítkem prokvětaje (500[a]) když se hory zelenají, modrým kvítím prokvětají (502[b]).

Z opisů té vazby pak nejvzácnější je beze vší pochyby tento: mně květe poctivost jako rozmarínka (109[a]), nedada nám nikterak mezi jiným ani o tom pochybovati, že instrumental běžný vedle něho je srovnavacího smyslu.

Trníčko *bíle* kvete (151[b]) naproti tomu zapáchá tuším už aspoň poněkud cizotou. Slovák by i v tom i v jiných podobných případech raději užil též instrumentalu, zpívaje skutečně posud i takto: Klince, muožete už *žltým* kvitnúť! Rozmarínok *bielym* prekvitá. Ostatně nemám ani nyní proč starati se o jiný výklad téhož instrumentalu než je ten, kterého se v dotčené Mluvnici mé dočísti možno.

Instrumentalu *potokem* nenazval sem na str. 63 marně nekaždému snadno pochopitelným v této větě: krev teče potokem, poněvadž sem už v Obraně Libušina soudu [1]) zevrubněji mezi jiným i to vyložil, že témuž a podobným čili srovnavacím instrumentalům Čechové velmi časně počali odvykati, kdežto jimi Rusové posud tak obratně a mocně vládnou, jako žádný z ostatních národů slovanských.

Z důvodů tamž obsažených dopřeji ovšem i tu místa jen těm, které se mi k dosažení cíle, známého již po str. 8, zvláště přiměřenými býti zdají.

Věta, znící dle LS takto: Chrudoš zařve *jarým turem*, zněla by dle RK neomylně tímto spůsobem: Chrudoš zařve *jako jarý tur*, jelikož v něm instrumental, o který právě jde, neobjevuje se již ani jednou než pokaždé se opisuje příslovkou *jak* anebo *jako* a nominativem. Opisů takých je v též památce více. Nám z nich bude tu dvou dosť. Oba vyskytají se v Jaroslavu, zníce (12, 6 a 13, 11) takto: Vratislav *jak tur jarý* skoči, krev sě valie *jak bystriny dščevy*. Nynější prosou znamenají oba toto: Vratislav skočil jako divoký vůl, krev se valila jako potoky dešťové. Nejrozsáhlejší a výborností jazyka k RK nejpodobnější ze všech památek básnictví staročeského, Alexandreis, opisuje již instrumental týž i chybně a dává nám tím takořka makavě na jevo, že původci jejímu cizota vyhladila z paměti již i poslední stopy vazby, kterou se obíráme. Výčitka ta týče se ovšem i jiných vzdělaných Čechů tehdejších vůbec a západníků zvláště. K ospravedlnění

---

[1]) V časopise mus. 1860 na str. 71—74. Počátek její vyšel tamže, jak sem i na str. 89 pod č. 1 zaznamenal, r. 1858 na str. 600—611.

jejímu třeba nám přede vším jiným to připomenouti, že rodáci moji o umírajícím posud říkají: oči mu *stlpkom* stojá, t. j. oči mu stojí *jako sloupek* anebo *v sloupě* a *v sloup*. Jungmann, ačkoli sobě frase té velmi pilně všimnul, neznal přece ani slovenského znění jejího ani ruského *stolbom* anebo *stolpom stojat*, velmi obyčejného posud i vůbec[1]) m. něm. wie eine säule stehen anebo m. čes. státi jako sloup. Pod slovem *sloup* totižto najdeš ve slovníku jeho více jen takých dokladů staro- i novočeských, kde místo sloven. *stlpkom* buď *jako* s nominativem buď předložka *v* s lokalem aneb akkusativem stojí. Já sem se posud nedopátral též jiného znění dotčené frase, ačkoli sem ji též velmi bedlivě měl na zřeteli, jsa o důležitosti její vůbec a v příčině LS zvlášť ode dávna přesvědčen. Jmenovitě pak znám ji posud ze staré češtiny jen takto: staneta ti oči v slúpě, oči v slaupě již stojíta[2]) a každý *jako* v slúpě oči postaviv hledieše. Jako pak tu před lokalem, tak chybně užil i původce Alexandreidy[3]) příslovky *jako* před instrumentalem v této větě: jdiechu spolu *jako stlúpem*, odkud nejpatrněji vysvítá, že sobě on srovnavací funkce instrumentalu naskrze již nebyl povědom. Správně se vyjádřil týž, uživ samého lokalu v případě předešlému velmi podobném čili takto: jezdiechu vsi *v jednom slúpě*, kam by se ovšem čistý instrumental *jedním* anebo *jedniem slúpem* i *stlúpem* též výtečně hodil. Konečně stůj zde ku cti a chvále poetické řeči lidu českého z nepřehledného počtu správných opisů srovnavacího instrumentalu, vyskytajících se v Alexandreidě, ještě aspoň tento: tu krev teče *jako řeka*.

Lid český místo toho nezpívá sice *řekou*, ale *potokem* a *potůčkem* nevymizely z poctivé a věrné duše jeho posud, ozývajíce se mezi jiným i takto: když hlavičku češe, krev potůčkem teče (467[b]) už se leje krev potokem od něho (t. j. milého 498[a]).

---

[1]) Jeden toho příklad, znící: dym stolbom stojit, jakož i více sem patřících instrumentalů ruských, najdeš ovšem už i u Miklosiche (Vergl. gramm. IV, 736), ale slovenského *stlpkom* a více před tím ode mne (Mluvn. jaz. sloven. str. 233) vyčtených instrumentalů srovnavacích, víc anebo méně řídkých a proto vzácných, nezpomenul on ani na str. 738 ani jinde, ačkoli se na právě řečené straně i dříve vytčeného místa Mluvnice mé dokládá, přepsav odtud chybně frasi: *popelom* m. *popolom* ľahly, ležia. Ostatně vedli sobě posud skoro všichni i z našich domnělých výtečníků nejen v té než i ve předešlé příčině vesměs tak, že jsou sotva i této narážky na ně hodni.

[2]) Prvého z těch příkladů dočetl sem se v Hádce duše s tělem, vyšlé v Časopise mus. r. 1855, na str. 306[b], druhého u J. Blahoslava (Gramm. česká, vyd. ve Vídni 1857. str. 103), dokládajícího se Kancionalu velikého, třetího v Životě sv. Kateřiny (vyd. od Pečírky a Erbena 1860) a sice ve v. 2127 a 2128.

[3]) Výb. I, 1075, 10; 1111, 15 a 1122, 28. O tvaře *stlúp* viz Počáteční skupeniny souhlásek československých str. 50.

Kromě toho neutuchl u lidu českého ani ruským *orlom*, *sokolom* atd. *letěť* na vlas podobný instrumental aspoň strany přemilého i jemu ptáčka, jak z následující strofy jasně vysvítá: kdy bych byla ptáčkem, zlítnu[1]) *vlaštovičkou*, snášela bych se vám nad vaší světničkou.

Z ostatních instrumentalů hodny jsou tuším aspoň tyto ještě zvláštní zmínky: pár roků (pobudeš) na vojně a já doma *pannou* (163ª) Liduška jen tak špásem, měla by stařečka *holým bláznem* (279ª) *vojákem* si libuju (433ᵇ). K objasnění prvého z nich hodí se výborně zvláště tyto moravské u Sušila na str. 358: Ešče si tři leta *mládencem* pobydeš; tři leta *mládencem*, já tři leta *pannou*.

Že sobě tichý genius náš i právě nastíněné zachovalosti nevšedně byl povědom, to nám o mnoho hlasitěji a slavněji osvědčil skutky nežli slovy, zejmena pak Slovníkem svým, jakým se i dle Čelakovského[2]) „málo který národ honositi může — slovníkem snešeným z přehojných pramenů písemních i ústních tou neunavenou pilností, tím bystrým a zdravým soudem, tou pečlivou svědomitostí, která šlechtila Jungmanna v každém jeho podniknutí“.

Výtečník týž totižto velmi často se dokládá prostonárodních písní našich vůbec a slovenských zvláště, jako na př. pod výše (str. 115) dotčeným *květu*, kde je doklad jeho slovenský počeštěn. Nejednou se však dokládá týchže písní i tak, že nemění ani pravopisu ani forem jejich, jako na př. pod *hržeti*[3]) a *provaz:* „Ide konjk wraný po poli hržúcj. *Id. zpěw.* 229. — A ti weru tam odwisneš niekde na powrázku (*slc.*). *Pjs.* I, 116.“ Skracenina tato je již i vyložena mezi mnoha jinými a znamená Šafaříkovu sbírku písní slovenských, prvá pak Kollárovu. Té však tamže nevyložil Jungmann. Proč toho neučinil, o tom hádati nemám nyní kde ani proč. Jen to ještě zaznamenám, že se Jungmannův zápisek[4]) „o porušenosti češtiny v lidu“ netýče obecné češtiny vůbec než patrně jen řeči těch lidí, kteří „poněkud nad sedlským stavem stojí neb státi se domnívají, kteří z městečka neb ze zámku německy pozdravují, byť nemnoho nad to tou řečí mluvili“.

---

[1]) Pís. 220b. Tam stojí ovšem *slítnou*, ale nejspíše jen chybou tisku. Kontekst totižto neodolatelně žádá opravy mnou vykonané. Ostatně důkladnější znatelé věcí syntaktických i sami se snadno domyslí a ku prospěchu věci užijí toho, co se tu konsekuce časů týče.

[2]) Dodavky ke Slovníku J. Jungmanna. str. III.

[3]) To však zní vlastně *hrzati* nebo *hrzať* a stčes. *rzáti*, ne *ržáti*, jak se kromě Jungmanna i Miklosichovi a jiným zdá. Důvody výčitky té vyložil sem zevrubně na str. 65 Počátečných skupenin souhlásek československých.

[4]) Otištěný pod č. 18 na str. 274 a 275 Časopisu mus. r. 1871. Srv. o nich i poznámku 2 ke str. 1.

Vzor Jungmannův, Linde, nedbal ovšem o prostonárodní písně naskrze nic než jen o přísloví. Rodák a redaktor druhého vydání jeho Slovníku dopouští se nedbalosti též a sice bez mála o padesát roků později. Ostatně však vedou sobě oba a Jungmann tak moudře a skromně, jak sem to již i tu (str. 41 a 109) mimochodem oznámil a jak toho nejvíce po nich na slovo vzatý Vuk Stef. Karadžić nejspíš ani pochopiti nemohl.

Ten sobě váží ovšem i prostonárodní poesie, ale mnohem méně nežli své vlastní paměti a auktority, nedokládaje se kromě těch větším dílem ničeho a nepřidávaje k dokladům užitým z obecné řeči a z písní ničeho, jako kdy by nikdy nebylo třeba nahlednouti do pramenů jeho a jako kdy by kromě §. předešlého nebylo ani to pravda, že dle str. 23 německé repliky mé „ein solches Gebahren wenigstens so viel bedeute als sich zum alleinigen Träger des Sprachbewusstseins eines ganzen Volkes aufzuwerfen und dass eine solche Anmassung unter anderm auch desswegen zu rügen sei, weil es sich von selbst versteht, dass sich auch das wunderbarste Gedächtniss eines einzigen Individuums zu dem eines ganzen Volkes nur etwa so verhält, wie z. B. ein Tropfen Wasser oder bloss ein Atom desselben zu einem ganzen Meere“.

Mnohem slušněji vede sobě v té příčině Rus Dalь, nepohrdaje ani písemnictvím vůbec a svým vlastním zvláště tak urputně, ať nedím, nesmyslně jako Vuk, který paměti své i pomoci svých vlastních spisů málo kdy dopřál, skládaje slovník svůj i podruhé nazpaměť čili tak, jako kdy by rodáci jeho naskrze žádné literatury, t. j. ani písní, pověstí a přísloví od něho samého sebraných a vydaných neměli.

Odkazuje ostatně kromě dole [1]) jmenovaných rozprav i ku str. 128 a 129 připomínám ku cti obou těch znamenitých mužův aspoň to, že oni znalostí národní mluvy své nad kteréhokoli z dosavadních brusičů češtiny nekonečně vynikali a zvyku jí vládnoucího více šetřili než většina těchto.

§. 28. O moci zvyku nad řečí.

Čím dále vnikáme do povahy řečí, tím se více přesvědčujeme, že žádná z nich, tedy ani literarná čili písemná, není vlastně nic hotového než ustavičné působení anebo, jak sem to již v §. 25 s nejdůvtipnějším ze všech dosavadních

---

[1]) Početne skupine suglasah hrvatskih i srbskih (Rad jugoslav. Akademije. IV. U Zagrebu 1868. str. 127—187) a str. 10—16 Počátečných skupenin souhlásek československých.

jazykozpytců, V. Humboldtem, zevrubněji vyložil, není ἔργον než ἐνέργεια.

V působení tom řídí se člověk ovšem zákony a sice vesměs tak vznešenými a tajemnými, že jich všech ani vzdělaný nezná aniž kdy pozná (str. 17 a 65) než osvojuje sobě značnou většinu jejich, t. j. mimo ty, které se týkají hlásek a deklinace i konjugace, všecky ostatní hlavně zvykem, který každým jazykem neodolatelně vládne. Nevzdělaný pak mluví jen dle tohoto a sice spůsobem svým zcela pravidelně čili přiměřeně zákonům jazyka svého, podobaje se v tom včelám, které plásty své s podivu hodnou pravidelností dělají a medem naplňují, aniž by se kdy byly učily čemukoli z toho, čeho v té příčině potřebují a šetřiti mají. Pročež pravdu má M. Müller, líče [1] sílu zvyku mezi jiným i takto:

Jako všecko na světě, tak se ovšem i řeč ustavičně mění; ale člověk není s to, aby změnami těmi vládl dle své vůle, t. j. aby je podnikal anebo zastavoval, jak se mu kdy zachce. O změnění zákonů, vládnoucích řečí, aneb o ustálení libovolně vynalezených slov právě tak marně bychom se zasazovali, jako na př. o změnění těch zákonů, kterými se oběh krve v těle našem řídí, aneb o to, aby těla našeho za ustanovený čas do ustanovené míry anebo váhy přibylo. Jako totižto člověk jen natolik vládne nad přírodou, nakolik zákony její zná a zachovává: tak i básníci, mudrci a jazykozpytcové jen potud vládnou nad jazykem, pokud zákony jeho znají a jimi se spravují.

Když se císař Tiberius jisté grammatické chyby dopustil a proto od Marcella pokárán byl, připomenul druhý, náhodou přítomný grammatik, Capito, že prý všecko, co císař řekl, je správná latina anebo není-li jí ještě, že se takou brzo stane. Načež Marcellus, jsa více grammatikem než dvořanem, odpověděl: Capito lže, neb ty, ó císaři, můžeš jen lidem práva římského dopřáti, ale slovům nikdy.

Podobná té anekdota vypravuje se i o cís. Zikmundovi. Když předsedaje kostnickému sněmu církevnímu napomínal shromáždění, aby přísněji zacházelo s Husity, řekl mezi jiným i tato slova: „Videte, patres, ut eradicetis *schismam* Husitarum," t. j. hleďte, otcové, vykořeniti rozkol husitský! Proti tomu nedosti zdvořile ozval se jakýsi mnich český, pravě: „Nejjasnější králi, *schisma* je středního rodu!" Císař však, nedav se tím másti, ptal se mnicha: „Odkud to víš?" Mnich odpověděl: „Alexander Gallus to praví." „A kdo jest Alexander Gallus?" ptal se císař podruhé. „Byl mnichem," od-

---

[1]) Vorlesungen über die Wissenschaft der Sprache. 2 Aufl. I, 35–38.

pověděl mnich. „Dobře," pravil císař, „já však jsem císařem římským a slovo mé bude nejspíš aspoň tak dobrým jako kteréhokoli mnicha." Posměvačů bylo ovšem po straně císařově dosť, ale *schisma* nepřestalo přece býti slovem rodu středního a nebyla ani císarská moc s to, aby rod a zakončení jeho změnila.

Ostatně domnění, že by osoby mohly řeč změniti a zlepšiti, jak se jim kdy právě zachce, není naskrze novým. Víme totižto jistě, že již Protagoras, řecký filosof V století před Kristem, ustanoviv několik pravidel o rodě jmen řeckých, Homerovi skutečně vyčítal, že pravidlům jeho často odporuje. Ale jako jinde tak i tu zvítězila příroda nad lidským důmyslem a sice tak úplně, že v Iliadě a v Odysseji nebyl rod jmen ani jednou změněn dle těch zákonů, kterých se Protagoras domyslil.

Komu by marnosť takých snah nevysvítala dosti jasně z dotčených příkladů, mohu mu snadno posloužiti i několika takými, které byly od nás a u nás samých nedávno spáchány.

§. 29. Domácí příklady o moci zvyku.

Michal Godra[1]) r. 1835 „žádaje prý některé neduhy československého psanja způsobu odstraniti a dobropis náš i cizincům i přespolním Slavům oblehčiti, opovážil se některé změny" pravopisné, fonetické a grammatické předsevzíti. K oněm patří *u* místo něm. ů, *ú* aneb *ou* m. *au*, *í* m. *j*, *j* m. *g*, *g* m. *ǧ* a *v* m. *w*. Ostatní jeho změny pak týkají se hlavně zákona přehlasování tak, abychom ho nešetřili a psali slovensky: na př. naš-*a*, -*u*, -*ou* m. naš-*e*, -*i*, -*í*; narozen-*je*, -*ja*, -*ju* m. narozen-*í*; *vidja*, *daj*, *volaj* atd. m. *vidí*, *dej*, *volej*.

Pravopisné návrhy Godrovy po dlouhých a krutých bojích, na vlas podobných těm, kterými dříve štíhlé *i* a *í* nad hrubým *y* a *ý* zvítězilo, došly konečně všeobecného uznání, vyjma jediného pána, který se bachratého *w* i posud ještě pevně drží, ačkoli se původců toho, Němcův, i on jinde, jak sluší a patří, štítí. Nelze totižto zapírati, že se *w* dostalo k nám od Němců, kteří[2]) již i za tak zvané starohornoněmecké (althochdeutsch) doby literatury své, sahající od nejstarších časův až do XII století, počali runu *v* opisovati dvojím *u* anebo, co tehdáž i potom ještě dlouho jedno bylo, dvojím *v*. Pročež Angličané liteře *w* ještě posud říkají *double u*.

---

[1]) Zora. Almanach na rok 1835. V Budíně str. 262—284

[2]) Dle W. Wackernagela (Geschichte der deuts. Litteratur. Basel 1851. S. 42 und 43) a jiných.

Co se však fonetických a grammatických změn Godrových týče, z těch se žádná neujala dosud ani se neujme, pokud čeština češtinou bude, aneb, abych to poněkud i podobenstvím od J. Hollého půjčeným objasnil, dříve „než jalovec jabloňou, jabloň pokvitne jalovcom." Kromě toho hlásal už i Cicero moudře, že prý „opinionum commenta delet dies, naturae judicia confirmat".

Ale našlo se přece nejen u nás než i u zakladatelů jazykozpytu více tak všetečných lidí, kteří se ještě horlivěji než Godra zasazovali o to, aby češtinu, jak se jim zdálo, opravili, zbavíce ji domněle největší vady její čili přehlasování samohlásek. Zpomenu z nich aspoň tři, aby jiní, vezmouce sobě příklad z nich, nepáchali hříchů proti přírodě, které prý ani na tom ani na onom světě nebudou odpuštěny, než hleděli poznati a obrátiti zákony jí vládnoucí k duchovnému a mravnímu prospěchu svému a jiných.

Prvý z nich je Vincenc Pavel Ziak čili Žák. Ten o možnosti a prospěšnosti dotčených oprav tak dokonale byl přesvědčen, že jim beze všech okolků čili důvodů místa dopřál i v mluvnici své pro Němce [1]) psané a vyšlé, nemýlím-li se, třikrát, kdežto vlastně neměla ani jednou světla božího spatřiti, jsouc obtížena i takými vadami, které nám nedají nikterak ani o tom pochybovati, že se i původce její sám v češtině veskrze velmi chatrně znal.

Dr. František Cyrill Kampelík naproti tomu postaral se i o všelijaké důvody proti přehlasování v rozličných spisech svých a nejbedlivěji v dole [2]) jmenovaném. I ty však o mnoho rázněji svědčí o té „zvláštní nepraktické fantastičnosti a blouznivosti ducha, kterou se Kampelík [3]) vždy vyznačoval," než proti přehlasování. Nejsilnějším z nich je bez odporu to, že staří Čechové nepřehlasovali samohlásek. To jest ovšem pravda, ale má se podstatně jináče, nežli se jí Kampelík dokládá. Kdy by však i sebe důkladněji byl osudy přehlasování českého vyložil a proti užívaní jeho v nynější češtině obrátil, nebyl by ho přece ani o vlas více zastavil, nežli se mu to dotčeným spůsobem podařilo, t. j. vlastně nijak. Neznám totižto podnes žádného spisovatele československého, který by přehlasování potud zanedbával, pokud Kampelík radí.

I ta nepatrná odchýlka od zákona téhož, které sem se já přede 20 roky odvážil [4]) a nyní mnohem rázněji zastati

[1]) Böhmische Sprachlehre für Deutsche. Brünn 1842, 1846 und 1849.

[2]) Samovolná germanisace češtiny, moravštiny a slovenštiny kazí její lahodnou srozumitelnost, čistotu, sílu, ráznost, libozvučnost a jakými opravami takové nesnázi snadno vyhověti lze. Hradec Králové 1864. str. 120—127.

[3]) Dle Zpomínek a úvah starého vlastence čili J. Malého. 3 vyd. str. 429.

[4]) Srovn. mluvnice jaz. čes. a slovenského str. 273 a 274.

se mohu než tehdáž, málo komu se líbí a sotva se kdy zcela ujme. Nad čím se já nikdy zastavovati a rmoutiti nebudu, jsa nyní již o mnoho důkladněji než tehdáž o tom přesvědčen, že podstata, duch anebo jádro žádné řeči nevězí ani v sebe ryzejších slovech samých o sobě ani v sebe větší rozmanitosti a zachovalosti forem jejich vůbec a deklinací i konjugací vznikajících zvláště než ve správném, t. j. zaručeném zvykem národním, spojování slov ve věty (§. 13—17, 25 a 26).

Míním infinitivy, dotčené již i tu (str. 107) mimochodem a vlastní těm slovesům třídy prvé, jejichžto kořeny nosovými souhláskami *n* a *m* se končí a vzorem nejen u mne než i u Miklosiche [1]) je *pnu*. Tak zvaní klassičtí spisovatelé čeští drží se u týchže sloves velmi pevně jen infinitivů *píti, jíti, žíti* a pod. Kromě Dobrovského [2]) svědčí o tom i Zikmund, neuznav *pnouti, jmouti, žnouti* a j. ani žádné zmínky hodnými, kdežto je onen i výslovně obecnými (gemein) býti praví. Těch se nejeden ze spisovatelů našich i nyní ještě právě proto štítí, jiným zase ony nejsou po chuti, poněvadž se některé z nich skutečně neliší zněním svým nijak od infinitivů jiných sloves: *píti* na př. znamená i něm. *trinken, jíti* i *gehen, žíti* i *leben* atd. Pročež odvážil sem se raditi, aby ti, kterým se právě zlíbí, zanedbávali přehlasování a stahování některých samohlásek před *ti*, píšíce *piati, jati, žati* atd. O výše (str. 113) dotčeném *na-žati* nevěděl sem ovšem ještě tehdáž ani dlouho potom ničehož.

Ačkoli se pak samo sebou rozumí, že týž infinitiv dotčenou radu mou nevšedně podporuje, nevážím ho sobě přece s té čili praktické strany ani nyní více nežli sem už oznámil. S vědecké však velmi vysoce jej cením a sice mezi jiným i proto, že jest on i sám o sobě s to, aby vniveč obrátil tu pomluvu, které se proti mně odvážili obrancové Schleicherovi, vyčítajíce [3]) mi, že prý sem radou svou právě taký skutek spáchal, jaké miláčkovi jejich nemilosrdně vytýkám. To však není naskrze zvlášť ani z následujících příčin pravda.

Poprvé já sem se ani na dotčeném místě Srovnávací mluvnice své ani nikde jinde nezasazoval o to, aby se Čechové nejen přehlasování svého vůbec než i dávno již ustálené řeči své písemné spustili a takou míchaninou psáti počali, s jakou se Schleicher v dole [4]) jmenovaném listě vytasil,

---

[1]) Vergleich. gramm. der slav. sprachen. III, 419.

[2]) Lehrgebäude der böhm. Spr. S. 96 und 222. — Mluvnice jaz. čes. 2 vyd. str. 143—145.

[3]) Beiträge zur vergleich. sprachforschung. VI, 881—884.

[4]) O spisovnej češtině. Odevřený list cizozemského linguisty Čechoslovanovi. V Bonně, v komisí u Adolfa Marcusa 1849. Tiskem Breitkopfa a Härtela v Lipsku. Ukázku z něho jakož i zevrubnější rozjímaní o něm najdeš na str. 27—30 německé repliky mé.

neznaje tehdáž ani zákona přehlasování, proti kterému též nejhorlivěji brejí, ani moravštiny a slovenčiny, kterých se proti češtině ujímá, konečně ani této ještě tak, aby jí byl mohl aspoň tolik vět, co jich obsahuje list jeho, správně napsati.

Podruhé nechlubím se než, jak už i z citatu na str. 65 stojícího dosti patrno, jen čirou čistou pravdu vyznávám, pravě, že se já ode dávna všemožně tím řídím, co Schleicher [1]) mimo podobenství zcela dobře takto hlásá: Eine Sprache kann nicht nachgemacht werden, so wenig als ein Naturorganismus.

Mimo podobenství pravím úmyslně proto, abych ani sebe menšího podnětu nezavdal k tomu ohromnému bludu, k němužto se Schleicher theoreticky skutečně znal, hlásaje, že každá řeč jest organismem na vlas podobným kterémukoli z vyskytajících se ve přírodě. Dle mého a jiných od Schleicherova i od mého lépe organisovaných mozků totižto žádná řeč není žádným organismem než každá z nich je jen funkcí organismu lidského nebo člověčího, jako na př. ani zpěv ptačí není žádným organismem než též jen funkcí ptačího organismu.

Kdo ani k rozdílu tomu, který se takořka makati dá, ještě nedospěl, ten jest ovšem všeličeho schopen, na př. o Darwinově theorii a jazykozpytě spůsobem Schleicherovým psáti [2]) a své vlastní theorie prakticky na posměch obraceti.

Nedovedl totižto Schleicher ani ku výše jeho vlastními slovy vytčené theorii rozumněji a slušněji se zachovati praksí svou, poněvadž on za hlavní cíl svého jazykozpytu nepokládal poznání skutečných řečí než tvoření všelijakých pratvarův a prařečí a byl by jich několik i u c. Akademie v Pe-

---

[1]) Die Deutsche Sprache. Stuttgart 1860. S. 121.

[2]) O několik ukázek toho postaral sem se již na str. 10 a 11 pod č. 2 a 3. Tu připomínám poprvé, že řeči ani dle tamže vlastními slovy Schleicherovými vysloveného ponětí jejího nelze pokládati za organismus než jen za funkci člověčího organismu. Dle Darwina (Die Abstammung des Menschen und die geschlechtliche Zuchtwahl. I, 46) pak „die unbedeutenden natürlichen Verschiedenheiten des Gesangs bei Individuen derselben Species, welche verschiedene Gegenden bewohnen, können ganz passend mit Provincialdialecten verglichen werden, und die Sangesweisen verwandter, wenn auch verschiedener Species lassen sich mit den Sprachen verschiedener Menschenstämme vergleichen.“ Protivník Darwinův, Alb. Wigand (Der Darwinismus und die Naturforschung Newtons und Cuviers. I. Braunschweig 1874. S. 360 ff.) má přirozené řeč též jen za funkci organismu, broje již i zrovna proti Schleicherovi v té příčině. Co se jazykozpytců týče, z těch se zejmena Whitney (Leben und Wachsthum der Sprache. S. 153 und 154) velmi rázně a roztomile ozývá proti témuž ohromnému bludu. Konečně rozumí se tuším už i samo sebou, že já též přisvědčuji podobenství Schleicherova „so wenig als ein Naturorganismus“, ale rozumím tomu podstatně jinak než on.

trohradě na velkou ujmu jazykozpytu vůbec a slovanského zvláště nejspíše speněžil, kdy by ho smrť v tom alchemismu velmi podobném řádění nebyla přikvačila. Důvody totižto, kterými já proti tomu od r. 1867 i veřejně brojím, sotva by byly mohly zničiti ten nimbus, přes který se prařeči Schleicherovy měly vyměniti za ruble ruské. Jak bídně se jim vůbec vedlo hned po smrti Schleicherově a vede nyní, to sem už oznámil na str. 63 a 64.

Odevřeného listu Schleicherova pak nevšimnul sobě nikdež ani fantastický alchemista náš, Kampelík, ačkoli r. 1864, kterého Samovolná germanisace jeho vyšla, Schleicher už velice byl na slovo vzat i co se slovanského jazykozpytu týče.

Konečně i pokusy o změnění méně důležitých věcí nežli jsou ty zákony, které přehlasováním českým vládnou, čili hlásek samých objevily se u nás naskrze marnými, ať nedím, směšnými.

Nebyla totiž ani ta nevšední sláva, které pěvci Slávy dcery, nedbajíce na bídné prtačení jeho pozdější ve filologii, všichni přejeme, s to, aby nevinné samohlásky *l* a *r* připravila o život, kterému se ony u nás od nepaměti těší, a nadchla místo nich životem u jiných Slovanů též od pradávna žijící slabiky *el, er, ol, or, lu, ar* a jiné. Nepíšeme totižto posud a nebudeme jistě ani do nejdelší smrti své národní psáti: heltný, selza, hardlo, hernouti, sardce, umluknouti atd. dle J. Kollára, který nás k tomu všechny již i úplným vydáním své Slávy dcery, vydaným v Pešti r. 1832, svésti skutečně chtěl, ale nemohl ani jediného z nás.

Když tedy zvyk tak ohromně, tak neodolatelně vládne každou řečí, jak sem to již i strany slov samých o sobě v §. 14 nastínil; když řeč a paměť i sebe důvtipnějších a moudřejších osob dle §. 26 a 27 jen asi tak se má k řeči a paměti národů celých jako kapka vody proti moři: máme jistě s největší ochotou a upřímností přisvědčiti zejmena Pottovi, dle něhož už i z toho samého, čemu sem v §. 14 místa dopřál, „fliesst für den Sprachforscher, wenn er nicht Gesetzgeber, sondern blosser Berichterstatter des Realbestandes einer Sprache sein will, die Verpflichtung, nur die Befundnahme des w i r k l i c h in ihr vorhandenen Schatzes einzubringen, in keine Wege (t. j. keineswegs) aber ihn zu vergrössern. Hierin wird nun aber unendlich oft gefehlt, indem man ganz willkührlich von dem wirklichen Befunde auf das, was möglicher Weise vorhanden sein könnte, schliesst und so die Sprache reicher macht, als sie wirklich ist.“

Ovšem a zvlášť u nás, kde značná většina tak zvaných filologův a brusičův i tak strašně řádí, jak sem jí to již i na samém konci §. 26 vyčetl. Komu by se výčitka ta snad příliš trpkou anebo snad i nespravedlivou býti zdála, tomu

připomínám už i zde aspoň tu nepopíratelnou pravdu, že se u nás, u zakladatelů slavistiky, nedostává posud obecného opovržení ani těm bídníkům, kteří, nejsouce ani vynikajícími spisovateli českými, neostýchají se naskrze nic obírati se i broušením češtiny, kdežto se k tomu ani sebe výtečnější spisovatelé naskrze nehodí, nejsou-li znamenitými filology.

Takým pak jen ten slušně sluje, kdo kromě vědomostí posud vyložených anebo na spěch dotčených i těmi vlastnostmi vyniká, bez nichžto se žádný pravý skumatel obejíti nemůže. Jmenovitě třeba filologovi vůbec a brusiči zvláště býti nejen výtečným pozorovatelem řečí než i důkladným a pragmatickým vykladatelem všeho toho, čeho se v nich dopátral. Ale praktickou znalostí řečí nepotřebuje filolog ani brusič vynikati.

Objasníce ty vlastnosti, dospějeme ku konci dílu I.

§. 30. Brusič má býti výtečným pozorovatelem a důkladným i pragmatickým vykladatelem.

Výtečným pozorovatelem čehokoli je každý, kdo nad jiné všemi těmi vlastnostmi vyniká, které nám J. Liebig, jemuž i mezi nynějšími chemiky těžko najíti rovně, takto[1]) vylíčil: Es giebt keine Kunst, welche so schwierig ist, wie die Kunst der Beobachtung: es gehört dazu ein gebildeter nüchterner Geist und eine wohlgeschulte Erfahrung, welche durch Übung erworben wird; denn nicht der ist der Beobachter, welcher das Ding vor sich mit seinen Augen sieht, sondern der, welcher sieht, aus welchen Theilen das Ding besteht und in welchem Zusammenhang die Theile mit dem Ganzen stehen. Mancher übersieht die Hälfte aus Unachtsamkeit, ein Anderer giebt mehr als er sieht, indem er es mit dem, was er sich einbildet, verwechselt; ein Anderer sieht die Theile des Ganzen, aber er wirft Dinge zusammen, die getrennt werden müssen. In dem Görlitz'schen Process in Darmstadt sahen die Todtenweiber, welche die Leiche entkleidet und gewaschen hatten, an der Leiche weder Arme noch Kopf; ein anderer Zeuge sah einen Arm und den Kopf so gross wie eine Faust; ein dritter Zeuge (ein Arzt) sah die beiden Arme und den Kopf ganz von der Grösse eines gewöhnlichen Frauenschädels. An diesen Aussagen erkennen Sie deutlich den Grad der Bildung der Zeugen, ihre Fähigkeit zum Beobachten. Mit dem Beobachten verhält es sich wie mit einem Stücke Glas, welches, als Spiegel, sehr eben

[1]) Chemische Briefe. Leipzig und Heidelberg 1865. S. 19 und 20.

und mit grosser Sorgfalt geschliffen sein muss, wenn es das Bild rein und unverzerrt zurückwerfen soll. Der Beobachter einer Uhr sieht an der Uhr nicht nur das hin und herschwingende Pendel und das Zifferblatt und die Zeiger, die sich bewegen, diess kann ein Kind sehen, sondern er sieht auch die Theile der Uhr und in welchem Zusammenhang das angehängte Gewicht mit dem Räderwerk und das Pendel mit den sich bewegenden Zeigern steht.

Čeština neomylně patří k řečem slovanským anebo, jak bychom to dle Liebiga mohli říci, „sie steht mit dem Slawischen im Zusammenhang" a největší zkázu béře právě tím, že slovanské zvláštnosti její čím dále, tím více zanikají anebo že z ní duch slovanský pořád víc a více vymizívá.

Aby ani o tom neměl nikdo proč pochybovati, dopřeji tu hned místa 19ému ze Zápisků J. Jungmanna, znícímu [1]) o nové češtině takto: Co se dálo s jazykem latinským nejpěkněji [2]) rozvitým, že totiž ve středním věku od filosofův a poetův všelijak mistrován, měněn, hojněn, dle nových a nových ideí roztahován a natahován a překrucován a látán jest, tak že samému Ciceronu nesrozumitelným by se stal: to s českým též. Tu od latiny, tu od němčiny, tu od obou pospolu změňován, zmnožován, cizími slovy o své vlastní obírán, stěsňován, až i v potupu uvrhován jest. Konečně po mnohých nehodách a nátiscích z katrče, kam se uchýlil, vytahován, ale že se do nového pořádku světského hoditi nechtěl, rozličně k tomu strojen a chystán jest. Stál on dlouhý čas na jednom místě, jaký div, že mu nohy trochu schromly, nebo aspoň k umělému tanci filosofických systemů, věd a um všelijakých nejapným se stal. Než tak dlouho jej spravováno, hlazeno, kláno, štípáno, nastavováno a sužováno, až učiněn jest podobným latině školské, barbarské, odlatiněné, tak že slovanský duch, který tam zde vždy ještě ukrytý se ohlašuje, ustrnulý k němu hlásiti se nechce.

Od r. 1845 až podnes nepřibylo češtině ducha slovanského než ubylo a sice písemné již i tak neslýchaně, jak sem to na konci §. 18 nejurčitěji vyslovil a jen ten náležitě pozorovati dovede, kdo kromě češtiny a ostatních řečí slovanských i více jiných opravdu vědecky zná. Co tím vlastně míním, to má z §. následujícího vyjíti na jevo.

Tu mám přede vším jiným to zaznamenati, že značná většina dosavadních brusičů řeči české, neznajíc žádné z ostatních slovanských ani tak, aby knihy jimi tištěné čísti mohla, nehodí' se ani ku filologickému pozorování češtiny lépe než k anatomickému ty ošklivé baby, o kterých se Liebig zmí-

[1]) Dle Časopisu mus. 1871. str. 275.
[2]) Proti čemu však obrátiti třeba zvláště §. 23 a 24.

nil. Že sobě pak právě čeládka táž nejhlučněji vede a že jmenovitě každá osoba její řeč celého národa vůbec a lidu českého zvláště proti své vlastní jen za ledařeč, ať nedím, za pouhý atom pokládá, to se snadno poznati dá již i po té společnosti, kam celým broušením svým vlastně patří, anebo po tom přísloví, dle něhožto „čím prý který sud práznější, tím více duní."

Aby se však národ český jedovatých plodů broušení jeho snadněji a bezpečněji vystříhati mohl, oznámím mu ještě i patrnější od předešlého, neznalosti žádné z ostatních řečí slovanských, znamení, po kterém řádění její též neomylně poznati a potom dle libosti pokárati může. Míním to, že se brusiči toho cechu pravidelně ničeho nedokládají. Domáhajíce se tedy slepé víry o věcech, které nejen třeba než i možno věděti, vedou sobě vesměs tak neslušně, že nejsou tuším ani toho hodni, abych jim oznámil, jak se té neslušnosti jejich vlastně říká.

I ti z brusičů našich a jiných, kteří v příčině dokladů nenásledují Lindeho a Jungmanna, z cizinců pak zejmena J. Grimma, přestávajíce na samých jmenech pramenů svých anebo nepřidávajíce k nim čísel patřičných stran, svazků, kapitol, veršův a podobných věcí (srv. str. 41, 109 a 119), mají obyčejně něco neslušného za lubem, jako na př. to, že se bojí kritiky.

Proti takým bázlivcům totižto velmi moudře a spravedlivě ozval se zejmena Vuk Stef. Karadžić[1]) těmito počeštěnými slovy: Který se spisovatel bojí kritiky a hledí zabrániti, aby se práce jeho nekritizovaly, ten patrně ukazuje, že i sám uznává práce své chatrnými býti, ale by přece byl tomu rád, kdy by je svět za nejlepší přijal a měl. Tací spisovatelé jsou lidé, kterým je tma milejší od světla. „Každý zajisté, kdo činí zle, nenávidí světla a nejde k světlu, aby nebyli trestáni skutkové jeho" (Joh 3, 20). Marně se tací spisovatelé slovy chválí, že milují pravdu a prospěch národní, poněvadž skutky svými sami ukazují, že je jim milejší lstivá jejich sláva nežli pravda a všecko, co je s ní spojeno.

Kromě toho každým člověkem vládne chyba a každý je povinen dle možnosti o to dbáti, aby omyly jakékoli čím dřív a snadněji mohly býti opraveny. Toho však jen u věcí zevrubně citovaných lze dosíci. Není-li na př. k jednotlivým slovům, kterých se kdo z RK dokládá, ani číslo patřičného vydání připojeno, nenajde jich snadno ani ten, kdo rukopis týž nazpaměť zná. Jsou-li k nim jen čísla stran dotčených

---

[1]) Нови завјет господа нашега И. Христа. У Бечу 1847. str. XIV a XV.

přidána, déle je musí hledati každý, komu o ně právě jde, nežli když u nich i čísla řádkův anebo veršů stojí.

Není mi tedy právem úplně po vůli, že se P. J. Šafařík zejmena v Počátkách staročeské mluvnice nedokládá pramenů svých spůsobem Jungmannovým čili zevrubně, ale nemám mu toho tak za zlé jako novějším grammatikům našim vůbec a brusičům zvlášťě, kteří ho v tom následují, neznajíce anebo nevšímajíce sobě předně toho, že se on tam i takých spisů velmi často dokládá, které posud nevyšly. Pročež i sebe zevrubnější citování jejich málo komu by bylo prospělo. Podruhé rozumí se i to samo sebou, že nevyniká-li jazykozpytec těmi vlastnostmi, bez nichžto se dle Liebiga žádný pravý skumatel obejíti nemůže, nespozoruje často na př. ani toho, strany čeho se má dokládati. Kdy by se tedy i sebe zevrubněji dokládal, neprospěje přece jazykozpytu tolik, co jazykozpytec, který kromě dotčených vlastností i láskou ku pravdě znamenitě vynikaje, o zevrubné doklady méně dbá než by vlastně měl. A kdo by medle směl týchže vlastností Šafaříkovi, zvláště co se naší řeči týče, právem upírati a méně mu vůbec důvěřovati než na př. Dobrovskému, který ve svém Lehrgebäude der böhm. Sprache o zevrubné doklady ještě méně dbá nežli Šafařík, s druhé strany pak Miklosichovi tam, kde se v téže příčině zevrubně dokládá pramenů svých? Myslím, že nikdo, aniž by se tím zjevné křivdy dopustil.

Ani stínu takové důvěry však není hoden Česko-německý slovník zvláště grammaticko-fraseologický, který prof. Frant. Kott nedávno vydávati počal. Spíše naopak zpronevěřil bych se věci, o kterou mi právě jde, kdy bych ani na článku jeho o ablativě ku prospěchu této neukázal, jak ohromné bludy mohou se za citaty beze všech čísel skrývati a sice často tak bezpečně, že jich ani nejdůkladnější znatel věcí patřičných nedovede buď nijak buď aspoň bez nesnází všelijakých odhaliti.

Tak na př. rád bych já věru znal takého specialistu, který by byl s to, aby odpověděl tomu, koho by se právě týkalo, na otázku, kde psali Gebauer a Zikmund o ablativě tak, jak se jich Kott těmito slovy dokládá: „Ve slovanštině již v nejdávnějších dobách zmizel a nahrazuje se pravidelně genitivem. Gb. Zk.“ Já znám od nich jen po jedné zmínce o rozpravě mé jmenované na str. 32 pod č. 3. Zikmundova zmínka zní [1]) takto: „Ostatně viz Čas. mus. r. 1857. O ablativě v slovančině a litvančině od p. prof. Hattaly.“ Gebauer [2])

[1]) Skladba jazyka českého, str. 121 pod.* V textě samém není též nic nauce Kottově podobného.

[2]) Listy filologické a paedagogické. V Praze 1874. str. 78. V ročníku jejich II, na str. 224—235 vyčítá prof. Prusík Ukázce slovníku

pak zaznamenav, že i známý nám už po str. 60 a 64 Müller spatřuje v gen. jedn. našich a lit. kmenů samohláskou *a* zakončených ablativ, připomíná toto: „Srov., M. Hattaly článek o ablativě ve slovanštině a litevštině v Čas. Česk. Mus. 1857.“ Není však ani žádná z těchto zmínek zcela správná, poněvadž rozprava má jimi dotčená teprva r. 1858 byla tamže dokonána. Z této druhé části rozpravy mé pak udělal Kott zvláštní knihu, skončiv článek svůj takto: „Vz: O ablativě ve slovančině a litvančině. V Praze 1858.“ Ale marně by se sháněl kdokoli po takové knize, moha jist býti tím, že se žádný ze zvláštních otisků dotčené rozpravy nedostal ani do kněhkupectví. Připomenu-li ještě čtenářům svým, že Časopisu mus. neuznal Kott v témže článku ani sebe menší zmínky hodným, snadno rozhodnou, jak důkladným pozorovatelem a pragmatickým vykladatelem jest on i tak snadných věcí, jakou je právě dotčená historie. Kdo by však myslil, že snad aspoň ostatek článku téhož, obnášejícího jen 24½ řádků velmi krátkých, neobsahuje žádných bludů právě dotčenému podobných, ten by se velice mýlil. Je jich tam ještě i víc, jako na př. ten, že prý „absolutní ablativ vyjadřován býval hrubým latinismem v staré češtině a sice a) buď *genitivem:* Nemajících oněch (non habentibus illis), odkud by zaplatili, odpusti oběma; b) buď *dativem:* Budú znamenie vadnúcím lidem pro strach.“ Latina totižto, jak vůbec vědomo, neužívala nikdy ani genitivu ani dativu než jen ablativu absolutně. Jak by tedy byla mohla svésti češtinu k tomu, čeho sama nečinila, toho ani Kott nepochopil než jen beze vší rozvahy přepsal z Nákresu staročeské mluvnice J. Jirečka, vyznamenav ho i tím, že ho nejmenuje Nákresem než Staročeskou mluvnicí a k té připojuje i číslo strany a sice 73. Tu sem já [1]) též odbyl i v té příčině, nezapomenuv ani zevrubněji vyložiti, jak se ona vlastně má, ale strany Kotta zcela marně.

Kottova velmi mnoho vad podobných tu dotčeným tak rozumně a šetrně, že mu každý mimo několik velmi nepatrných věcí bezpečně může přisvědčiti, nedada se nic mýliti poznámkami Kottovými, vyšlými tamže na str. 309—318. Že se Kott nejen těch než i vydání Slovníku svého odvážil, tomu se já naskrze nedivím, rozpomínaje se na známé přísloví, dle něhož „každému své milo, bytby na poly shnilo bylo.“ Ale maje zvlášť obálku prvého sešitu slovníku jeho na zřeteli, sotva budu moci přestati na krátkém odbytí tomto než budu nejspíše nucen obšírněji vyložiti, jak hojně oplývá již i Ukázka slovníku téhož jazykozpytnými bludy nejhrubšího zrna. Mezitím ať ráčí čtenářové moji sami všimnouti sobě též obálky aspoň poněkud dle str. 5—8 této knihy.

[1]) Počátečné skupeniny souhlásek českoslov. str. 26. Tamže na str. 23 vyložil sem i to zevrubněji, co se dále Srovnávací mluvnice mé strany dokladů jejích týče.

Zvukosloví mé a Srovnávací mluvnice nedbají ovšem též dost o příklady zevrubně citované, ale Kott a jiní nepřátelé těchto nemají žádného práva, zastírati se mou nedbalostí a sice proto, že sem se jí já již i veřejně odřekl a sice nejen slovy, než i skutky, dokládaje se na př. již i v Mluvnici jazyka slovenského, ačkoli je vlastně pro školy r. 1864 psána, pramenů svých tak určitě, jak se toho tu ujímám, ale nikoli poprvé než potřetí.

Kromě důvodů posud vyložených přiměl mě k citování zevrubnému i slavný předchůdce a rodák můj, Vavřinec Benedikti Nudožerský, jehož mluvnice dole [1]) jmenovaná je chval tamže dotčených i proto hodna, že se pramenů svých, většinou ovšem náboženských, nejen velmi určitě dokládá než i příčinu toho tak důvtipně vykládá, jak jí značná většina novověkých grammatikův a brusičů našich nejspíš ani netuší. Pročež nebude tuším zbytkem, dopřeji-li tu výkladu jejímu dříve místa než bych oznámil, jak sobě nejstarší ze všech mně známých brusičů řeči české v té příčině vede.

Podstata výkladu onoho zní takto: Jako malíř nemá jelena nebo lva tak malovati, jak by je sobě vymysliti mohl, než tak, jak opravdu čili skutečně vypadají: tak nemá ani grammatikář spůsobů mluvení vymýšleti než nejbedlivěji po těch, které lidé nejlépe mluvící a píšící ve zvyku, nejvýbornějším učiteli řečí, mají, pátrati a dle nich samých ustanovovati pravidla.

Že se to zejmena s §. 14, 26, 28 a 29 dobře srovnává, o tom nelze pochybovati. Řeči lidu československého nevšímá sobě Benedikti ovšem tak, jak by dle §. 27 vlastně měl; ale neznevažuje jí přece nikde tak neslušně, jako na př. předchůdce jeho, J. Blahoslav, dle §. 32 anebo V. Zikmund. Ten totižto neváhal ani o 260 roků později čili ve předmluvě ku vědecké Skladbě své řeči svého lidu vlastního vyčítati barbarství; čím i nad pohanské vzory své, klassiky latinské, poněkud vyniká, jelikož ti spolu s řeckými mistry svými, jak sem už

---

[1]) Grammaticae bohemicae, ad leges naturalis methodi conformatae, et notis numerisque illustratae ac distinctae, libri duo. Pragae 1603. Dle Dobrovského (Lehrgeb. der böhm. Spr. S. VII) „enthält sie sehr feine Bemerkungen.“ Jungmann (Historie literatury čes V Praze 1849. str. 128 a 129) ji má za „jednu z nejlepších grammatik až do našich časů vyšlých.“ Zevrubněji vzal sem ji já (Srovn. mluvn. str. XIV a XV) do úvahy. Výklad dotčený zní na listě jejím 3 a 4 vlastně takto: Ut pictor non talem leonem aut cervum pingit, qualem fortassis in suo cerebro effinxerit, sed qualem oculis contemplatus esset, et cujus ideam diligentissime animo complexus esset: ita grammaticus modum loquendi non finget, regulas non aliunde, quam ex usu praestantissimo dicendi magistro deducet; intuebitur eos, qui optime loquuntur et scribunt, inde exempla petet, similiaque similibus comparabit et inde generales notiones comprehendet regulisque includet.

výše (str. 32 a 89) na spěch zaznamenal, obyčejně jen cizí národy a řeči nazývali barbarskými. Kromě toho dostává se v téže Skladbě nejednou i ledajakým zvláštnostem obecné řeči německé více šetrnosti než i sebe vzácnějším naší. Důkazy výčitky té a chvály předešlé hodí se též lépe do dílu II. Pročež obraťme se tu hned k nejstaršímu ze všech mně známých brusičů jazyka českého.

Tomu literarní historikové naši říkají dobře Jiří, podruhé však více německy nežli česky čili Konstanc m. Konstancius anebo Konstancij, jak toho mezi jiným i titul brusu jeho [1]) žádá. Jakkoli se to ostatně má, tolik cti může bezpečně každý spravedlivý protivník Ježíšova tovaryství přítomnému členu jeho dopřáti, že i ten už nevšedně vyniká nad Zikmunda nejen zevrubným citováním pramenů svých než i šetrností k obecné řeči československé vůbec, t. j. i ku moravštině a slovenčině. Dle mého mínění však patří Konstanciovi i více cti. On sobě totiž i více jiných věcí tak chvalitebně všímá, že nemám proč obávati se o mínění své.

Co se předně obecné řeči naší týče, té se on vesměs velmi slušně dotýká. Na př. na str. 53 u přídavných jmen určitých připomíná moravskou příponu ženskou *ej* m. *é*; na str. 80 slovenské imperativy na *aj* m. *ej*, jako šlapaj m. šlapej a jiné, na str. 102—105 a 145 *u* m. *i* v 1 os. jedn. a příčestí bez *l*, jako leh, pad, řek, rost a j. Těch prý smí kdokoli „dle libosti a potřeby" užívati.

Dle Zikmunda však není to nikomu dovoleno, ačkoli se on sám naskrze nic neostýchá ani klassických vzorů svých proti duchu češtiny samé mistrovati, jak ostatně též má teprva z dílu II vysvitnouti. O potřebě míněné naším Konstanciem Zikmund sotva kdy co pořádného věděl, ačkoli by ji byl snadno mohl i náležitě poznati mezi jiným i po té nauce o ní, které sem se já na str. 62 mimochodem dotekl. Prvý z brusičů našich totižto mnohem určitěji se ozývá na str. 133, 134 a 143—145 proti hiatu a hromadění souhlásek ve větách než J. Blahoslav.

Mnohem rázněji však vyniká týž brusič nejen nad Nudožerského než i nad Zikmunda tím, že Biblí české na str. 164 více velmi hrubých hebraismů vytýká. Pročež není také divu, že se světských pramenů, zejmena Hájkovy kroniky české a Trojanské historie, mnohem častěji dokládá než Benedikti, jako na př. na str. 54, 99, 108, 122, 125, 131 a j. Zikmund a nejvíce nyní na slovo vzatý slavista naproti tomu nedospěli ještě ani k náležitému rozeznání toho, jaké ceny

---

[1]) Zně co se podstaty samé týče takto: Lima linguae bohemicae, t. j. Brus jazyka českého neb spis o poopravení a naostření řeči české, vydaný od kněze Jiřího Konstancia z tovaryšstva Ježíšova. V Praze 1667.

syntaktické je text Bible kralické proti výkladu jeho, ačkoli se to ostatně zcela tak má, jak sem už na str. 36 a 37 vyložil.

Nebude tuším zbytkem, oznámím-li konečně i to, že Konstancius mateřštiny své s nejdůležitější čili syntaktické strany vlastně ani nebrousí než jen s těch, kterými se dle našeho §. 25 písemná řeč od živé vůbec liší, t. j. se strany hlásek a deklinace i konjugace. Nejpatrněji to vysvítá z úvodu jeho do druhé části. Vyčet tam [1]) totižto několik právě dotčených hebraismů a po jednom latinismu i germanismu, vyznává sám, že nemíní cizinských způsobů mluvení vniklých do češtiny opravovati, poněvadž prý se těch pilným čtením dobrých spisovatelův a posloucháním lidí, kteří čistě mluví česky, zbaviti lze. Jde mu tedy v celé druhé části vlastně jen o to, aby několik nejobyčejnějších a proto i nejdůležitějších zvláštností skladby české proti latinské a poněkud i proti německé zevrubněji vyložil, nežli se toho v tehdejších grammatikách českých dočísti bylo možno.

Sbírání syntaktických dokladů jest ovšem o mnoho těžší, ale spolu i důležitější práce než těch, které se jen hlásek a deklinace i konjugace slov týkají. Těžší je hlavně proto, že je v každé řeči mnohem více slov a zvláštností, objevujících se spojováním jejich ve věty, nežli hlásek a forem vůbec.

Hlásek totižto vůbec anebo ve veškeré mluvě lidské není více než jen okolo 50. Co se pak řečí samých o sobě týče, nejbohatější z nich v té příčině přestávají vesměs na méně než na 50 hláskách, lišíce se ostatně tak ohromně od sebe vespolek, jak sem to již na str. 43 i slovy Raumerovými oznámil. Dle ostatku právě dotčeného čili 11 §. pak nelze ani o tom pochybovati, že hmotná čili slyšitelná povaha řečí mnohem patrněji a rázněji vysvitá ze složených hlásek jejich nežli z jednoduchých.

I formami slov svých liší se řeči též ohromně od sebe vespolek, jsouce též podřízeny zákonu o rozmanitosti, vládnoucímu veškerou přírodou tak svrchovaně, jak sem i to již na str. 43 slovy Palackého a Quintilianovými oznámil. Ale ani v nejohebnější čili formami nejbohatší řeči není skutečně tolik forem, kolik slov a zvláštností objevujících se spojováním jejich ve věty. Kromě toho nelze ani všech forem slov vůbec pokládati za tak důležité, jakými jsou syntaktické

[1]) Na str. 164 a 165, odkud aspoň tato z jeho vlastních slov přeyzmu: Non intendo aliarum nationum modos loquendi in nostram linguam irrepentes corrigere: haec enim ipsa frequens bonorum auctorum lectio et pure boëmice loquentium auditio tollet. Kdo to jmenovitě s počátkem §. 28 náležitě srovná, dopřeje prvému z brusičů našich tuším i té chvály, že on i vědomím o moci zvyku nevšedně vynikal nad kteréhokoli z těch fantastů, jichžto se §. 29 týče.

čili ty zvláštnosti, které se spojováním slov ve věty objevují. O důkazy té a předešlé pravdy postaral sem se již v §. 25, v §. 13—17 a 26 pak i o ty, dle nichžto podstata, duch anebo jádro žádné řeči nevězí ani v sebe ryzejších slovech samých o sobě než ve správném čili zvykem národním zaručeném spojování jejich ve věty čili v syntaktické povaze její vůbec a v tak zvaných idiotismech zvláště. Pročež nelze nikterak ani o tom pochybovati, že sbírání syntaktických dokladů jest opravdu i těžší i důležitější nežli všech ostatních.

Značná většina grammatikův a brusičů našich však nedbá o doklady vůbec více než o loňější sníh, nahrazujíc je nejraději svými vlastními výmysly a to často i tak nesmyslnými, jakých je zejmena u Kunze a Kováře hojnost.

Tak na př. čteme u Kunze [1]) mezi jiným i to, že prý „učený jest ke všemu způsoben" a hned potom takořka na posměch právě předešlé moudrosti to, že prý „stříleti z prázdné ručnice není možná."

Že však nejen nauku o větách a ostatek grammatiky české než i obé spolu bez náležité starosti o doklady a bez jiných k tomu velmi potřebných věcí napsati a slávy nabyti možno, toho živými příklady a svědky jsou zvláště Kunz a Kovář. Zač je té slávy loket, to vyložím, budu-li živ a zdráv, brzo ve knize slíbené na str. 8. Mezitím ať se diví, kdo a jak právě chce, aspoň té moudrosti Kovářově, dle nížto [2]) prý „lakomec nechal by si pro krejcar koleno vrtati." Dobrým Čechům a Slovákům však připomenouti musím, že moudrosti té tak mají rozuměti, jako kdy by v ní stálo jejich opravdu slovanské *dal* m. bídáckého germanismu *nechal*, ačkoli ten již ode dávna živoří v češtině, jsa od Konstancia na výše dotčeném místě zpomenut.

Konečně pragmatismu právě tak rozumím jako historikové vůbec a těch málo (§. 19) zvláště, kteří ho i skutečně šetří, líčíce na př. literarný život patřičného národa tak, že vypravováním jejich hodnověrně vychází na jevo, jak se slovesné plody ducha národního nejen k sobě vespolek než i k ostatním výjevům života národního mají.

Příčina povinnosti té nevězí jinde než v té ohromné zákonitosti, která celým světem tak přísně a neodolatelně vládne, že v něm, abych i to slovy Liebigovými (l. l. p. 24 et 25) dopověděl, „ani kapka vody nepadne na zem ani prášek se nehne z místa na místo bez nucení" čili náhodou a maně. Jako tedy ve přírodě vůbec, tak ani v duchovném životě žádného národa neděje se nic bez dostatečné příčiny čili není v něm nic úplně samostatného, zcela isolovaného,

---

[1]) Náuka o větách pro školu a dům. 7 vyd. r. 1874. str. 7.
[2]) Mluvnice česká pro nižší třídy středních škol. 2 vyd. str. 282.

než výjev s výjevem je pokaždé nepřetržitě čili tak spojen jako příčina s účinkem.

Spojitosť ta nemůže přirozeně vězeti ve spůsobě, kterým se slovesné plody duchovné zachovávají, než jen v obsahu jejich. Aby ji tedy literarný historik náležitě pochopiti a vylíčiti mohl, má sobě obsahu slovesných plodů duchovných o mnoho bedlivěji všímati nežli spůsobu, kterým se ony zachovaly, jmenovitě pak má všemožně dbáti i o nepsané čili ty z nich, ke kterým národ dříve dospěl, nežli se naučil psáti, a které se dlouhé časy jen pamětí národní zachovávají, přecházejíce ústně od pokolení ku pokolení.

K takým plodům patří předně řeč sama a potom poesie, majíce se prvotně k sobě vespolek tak, jak sem to již v §. 4 oznámil a potom i ku prospěchu věci, o kterou nám nyní jde, obrátiti hleděl, seč sem právě byl.

Kdo kromě toho i ostatek Brusu mého do náležité úvahy vezme, ten mi neodepře tuším aspoň toho uznání, že nespatřuji v řečech jen hlásek, slabik a slov leda bylo vznikajících a zanikajících než ustavičně mám u nich na zřeteli to, k čemu se ony přirozeně nesou, majíce úkony ducha myslícího čili myšlénky označovati, zkrátka: že se hledím, seč právě jsem, zachovati dle známého výroku biblického: litera zabíjí a duch obživuje.

Aby se filologické snahy mé snadněji posouditi daly, připomínám ještě zvláště, že se, seč právě jsou, nesou k cíli, který je dle V. Clemma[1]) a jiných „aller Philologie gemeinsam: das Seelenleben der Völker in seiner ganzen Innerlichkeit zu erfassen und den Zusammenhang ihrer Cultur durch alle Zeiten zu erhalten."

Čím konečně kdo ze společníků mých o dosažení vznešeného cíle toho důkladněji pracuje, tím je více hoden slouti pravým anebo pragmatickým filologem vůbec a brusičem řečí zvláště.

§. 31. Brusič nepotřebuje vynikati praktickou znalostí řečí.

Jak vůbec vědomo, vyučování češtině tak má býti celkem uspořádáno, aby Čech jazykem svým nejen obratně a správně mluviti a psáti dovedl než aspoň poněkud nabyl jasného vědomí i o tom, preč tak aneb onak mluví a píše, t. j. aby přirozenou povahu své mateřštiny aspoň tak poznal, jak toho každý vzdělaný Čech právě potřebuje.

---

[1]) Über Aufgabe und Stellung der classischen Philologie insbesondere ihr Verhältniss zur vergleichenden Sprachwissenschaft. Giessen 1872. S. 3 und 4.

Chce-li však i dobrým filologem aneb aspoň grammatikem českým nejen slouti než i skutečně býti, má přirozenou povahu češtiny i tak dokonale znáti, jak to právě za našich časů možno. Úplně totižto nelze ani té ani žádné jiné věci pochopiti obmezenému rozumu našemu (srv. str. 17, 65 a 120).

Co se pak praktického užívaní češtiny anebo kterékoli jiné řeči týče, tím ani český ani žádný jiný grammatik nemusí vynikati.

Ještě méně sluší žádati toho od filologa. Kdokoli by se totiž u toho i praktické obratnosti v užívaní těch řečí, kterými se právě obírá, opravdu domáhal, ten by sobě jistě asi tak nemoudře a neslušně vedl, jako na př. ten, kdo by od lékaře žádal, aby léky nejen náležitě předpisovati než i obratně připravovati dovedl.

Jako k tomu, tak i k obratnému užívaní kterékoli řeči třeba dlouhého a pilného cvičení; a jako lékař bez onoho, tak i jazykozpytec bez tohoto snadno se obejíti může, ba i musí, nechce-li oboru badání svého příliš obmeziti a méně v něm prospívati než to jináče možno.

Kdo mně nevěří, ten ať sobě ráčí náležitě všimnouti následujících slov častěji již i tu chvalně zpomenutého M. Müllera: Es ist prý [1]) wohl wahr, dass eine Sprache das Gesammtbild ihres Wunderbaues nur dem Forscher vollständig entschleiern wird, der sie gründlich und kritisch in einer Reihe von Literaturwerken, welche die verschiedenen Perioden ihres Wachsthums repräsentiren, studirt hat; dessenungeachtet sind kurze Listen von Vocabeln und selbst unvollkommene Skizzen einer Grammatik in vielen Fällen Alles, was der Sprachforscher zu erlangen erwarten kann oder das zu bemeistern und für seine Zwecke zu benutzen er hoffen kann. Er muss lernen aus seinen fragmentarischen Nachrichten und Belehrungen den möglichst grössten Nutzen zu ziehen, gleich dem vergleichenden Anatomen, welcher häufig seine Lehren aus den kleinsten Bruchstücken fossiler Knochen oder den ungenügenden Zeichnungen von Thieren schöpft, wie sie unwissenschaftliche Reisende aus fernen Ländern mitbringen. Wenn es für den vergleichenden Philologen nothwendig wäre, sich eine kritische oder praktische Vertrautheit mit allen den Sprachen zu erwerben, welche Gegenstand seiner Forschungen sind, so wäre die Wissenschaft der Sprache geradezu eine Unmöglichkeit. Wir verlangen aber ebensowenig vom Botaniker, dass er ein erfahrener Gärtner, vom Geologen, dass er ein Bergmann, vom Ichthyologen, dass er ein Fischer sei. Es wäre jedenfalls unvernünftig, bei der Sprach-

[1]) Vorlesungen über die Wissens. der Spr. 2 Aufl. S. 22 und 23.

wissenschaft gegen eben die Theilung der Arbeit Einwendungen zu machen, welche für die erfolgreiche Behandlung weit weniger umfassender Gegenstände nothwendig ist. Obgleich viel von dem, was wir das Reich der Sprache nennen möchten, für uns auf ewig verloren gegangen ist, obgleich ganze Perioden in der Geschichte der Sprache sich unserer Beobachtung leider entziehen, dennoch bietet die Masse menschlicher Sprachformen, welche sowohl in den versteinerten Schichten der alten Literaturen, als in der unendlichen Mannigfaltigkeit der lebenden Sprachen und Dialekte vor uns liegt, ein eben so grosses, ja ein noch grösseres Feld, als irgend ein anderer Zweig physischer Forschung. Die Zahl der bekannten Sprachen lässt sich nicht genau angeben, kann aber schwerlich geringer als neun Hundert [1]) sein. Es ist also dem Sprachforscher rein unmöglich, eine praktische Übung in allen den Sprachen zu erlangen, mit denen er sich abgiebt.

Jazykozpytec uče se cizím řečem vědeckým spůsobem svým čili tak, že nedbá spolu o to, aby jimi dovedl obratně i mluviti a psáti, zastavuje se pravidelně i u takých zvláštností jejich, kde ti, kteří jim po mateři zvykli, nespatřují nic neobyčejného a zvláštní pozornosti hodného. Tím spůsobem dopátrá se vědecký zpytatel i sebe cizejších sobě řečí často i takých zákonů jimi vládnoucích, o jakých se grammatikům své mateřštiny obyčejně ani nesnívá.

Jelikož je nepopíratelná pravda, co níž o Nudožerském, Šafaříkovi, Dobrovském a Jungmannovi připomenu, v díle II pak k obraně zejmena posledního z těch výtečníků proti Erbenovi a Zikmundovi zevrubněji vyložím, nebude zbytkem, dopřeji-li tu i mínění Pottovu o předešlých pravdách místa.

Zní [2]) ono takto: Jene Kurzsichtigkeit, welche wohl entfernte Puncte, aber nicht die ganz nahe liegenden wahrnehmen lässt, offenbart sich im geistigen Sinne am Menschen vorzüglich rücksichtlich seiner Selbstkenntniss überhaupt und sodann auch rücksichtlich der von seiner Muttersprache. Diese bietet dem Fremden auf den ersten Blick eine Menge auffallender und hervorstechender Puncte dar, die der, welcher sie von Kindesbeinen an redet, eben der Gewohnheit wegen entweder nie oder nur schwer inne wird; jener wird schon äusserlich gezwungen, darauf sein Augenmerk zu richten, während dieser erst den Reiz des Aufmerkens in sich selber durch Willenskraft hervorbringen muss. Daher die bekannte Erscheinung, dass man sich der Regel der Muttersprache erst durch die Erlernung fremder Sprachen recht bewusst

[1]) Toho počtu držím se i já výše na str. 44.
[2]) Etymologische Forschungen. 1 Aufl. I, 146.

wird und dass es fasst schwerer ist, eine gute Grammatik der Muttersprache als einer fremden zu verfassen. Ferner würde der grösste Sprachvirtuose vielleicht der schlechteste Grammatiker sein und umgekehrt. Doch wozu dies? Um uns dem Wahne derer entgegenzustellen, welche die Autorität eines Nationalgrammatikers in All' und Jedem für heilig halten. Es giebt aber solche Böotier, und sie kehren wieder, so oft man sie auch mit dem Zinken austreibt.

Takové mudráky má Benedikti beze vší pochyby na mysli, přidávaje ku výkladu, kterého se já výše (str. 131) dokládám, že prý [1]) mu ten bude ochranou proti těm, kterým se, Bůh sám ví, jak neslušnou věcí býti zdá, aby Slovák grammatiku českou psal; jako kdy by se komu nemohlo ještě neslušnějším to zdáti, že Němci, Vlachové, Francouzi, Čechové a jiní ještě mnohem rozdílnější řečí svou od Latinův a Řeků grammatiky latinské a řecké píší.

Ale marně se kojil Benedikti tou nádějí. Pokolení takých mudráků nevymřelo u nás ani do Dobrovského ani po něm. Mimo totižto Slováka Pavla Doležala nehnuli se grammatikové čeští do Dobrovského ani o krok napřed. Odchýlky, kterých sobě oni proti Nudožerskému dovolovali, týkají se jen vzorů skloňování a časování, jak to z úvah Dobrovského o nich [2]) nad slunce jasněji vysvítá. Nicméně však dovedli oni přece zastíniti slávu Nudožerského, ale jen před očima sobě rovných anebo ještě chudších od sebe duchem a těch zvláště, kteří ještě ani k rozeznání jazykozpytce od spisovatele vůbec nedospěli.

Zásluhy Dobrovského, P. J. Šafaříka a J. Jungmanna o jazykozpyt slovanský vůbec a český zvláště jsou nesmírné, ale nedošly přece posud u nás lepšího uznání než toho, že jim i lidé, kteří by se jich nejhorlivěji ujímati měli, slovy i skutky tak hrozně odporují, jak sem to již v Úvodě svém (str. 3 a 8) určitěji řekl a v díle II k obraně tichého genia zevrubněji vyložiti mám, než to posud bylo možno.

Ani té však ani na str. 8 slíbené práce nebylo by jistě třeba, kdy by nebylo u nás posud až na zbyt lidí, kteří by nejspíš i přisahali na to, ale nebylo by to přece pravda, že jen rozený Čech může býti grammatikem a filologem českým a sice tím lepším, čím výtečněji dovede mluviti a psáti po

---

[1]) Jeho vlastními slovy zní náděje ta takto: Et hoc mihi adversus eos praesidio erit, quibus nescio quam inconveniens videtur, ut Slavus Bohemicam grammaticam scribat: quasi non videatur inconvenientius Germanos, Italos, Gallos, Bohemos et alios longissime a Graeca et Latina lingua remotos Graecam aut Latinam grammaticam scribere. Ex usu enim, opakuje tamže, recte Bohemice loquentium et scribentium regulas depromsi, iterumque ad eundem usum accomodas esse volui.

[2]) Lehrgebäude der böhm. Sprache. S. VII—XVII.

česku, byť by ostatně ani prvopočátky jazykozpytu vůbec a slovanského zvláště nevládl.

Důkazů proti tomu bludu totižto poskytuje i historie jazykozpytu tolik, o kolika výtečnících právě vypravovati má a skutečně vypravuje. Vytknu z nich aspoň ty, o kterých se mi právě zdá, že jim čtenářové moji nejsnadněji porozumějí, jak náleží.

Dobrovský neuměl jistě ani svou mateřštinou tak obratně a správně psáti, jako na př. německy. Vzájemné dopisy jeho a V. Hanky[1]) nedají o tom nikomu slušně pochybovati. Nicméně však vnikl bystrý duch jeho do fonetické a formalné povahy nejen českého jazyka než i ostatních slovanských tak hluboko a výtečně, že ho i zvláštní miláček můj, Schleicher, tak nadšeně hlásá býti zakladatelem slavistiky, jak sem to již v Úvodě (str. 2 a 3) oznámil, na str. 114 pak i několika příklady hlavně proti Zikmundovi objasnil a v díle II i jinými ještě osvítím.

Žádnému z filologův i rodem romanských nepodařilo se posud tak důkladně poznati pravé povahy materského jazyka svého a příbuzných, jak se toho o Němci, Fr. Diezovi, nejen tu (str. 29 a 71 pod č. 1) než i ve Slovníku naučném dočísti možno, ačkoli Diez mimo snad jen frančtinu žádnou z ostatních řečí romanských neuměl obratně mluviti a psáti.

Kašpar, Vilem Smith, rodem Dán, vyznává to strany polštiny[2]) i sám o sobě a přece nejen beze všeho odporu než i vděčně uznati nám sluší, že dotčená mluvnice jeho patří posud mezi nejlepší. Tak soudí o ní nejen Miklosich, všímaje jí sobě velmi bedlivě ještě i ve Skladbě[3]) své, než i Schleicher, ačkoli ten i Smitha k úhlavným nepřátelům svým počítal a neměl se ostatně ani k němu slušněji, nežli sem to již i tu (str. 2) vůbec oznámil a v tamže jmenované replice německé (str. 25—31) zevrubněji vyložil.

Mezzofanti naproti tomu mluvil i psal obratně a správně nejspíše více řečmi než kdokoli jiný, ale vědecky tak chatrně je znal, že bychom ho v dosavadních historiích filologie i mezi grammatikáři na slovo vzatými marně hledali. Objevuje se v nich sám anebo s Mithridatem, někdejším králem pontským, obyčejně jen opakem pravého jazykozpytce, jako na př. i u M. Müllera, který na místě výše dotčeném upřímně

[1]) Vyšlé v Časopise mus. r. 1870 na str. 311—341.

[2]) Grammatik der polnischen Sprache. Berlin 1845 und 1864. Str. XIX vydání prvého, kde již i to náležitě vysloveno, oč nám tu a ve předchozím §. hlavně jde, čili že ke složení dobré grammatiky jakéhokoli jazyka nepostačuje „Eingeborner zu sein, wenn man ohne philologische Bildung und Beobachtungsgabe in der eigenen Muttersprache ist.“

[3]) Vergl. gramm. der slav. sprachen. IV, 893.

vyznává, že prý „nach dem Ruhm eines Mithridates oder eines Mezzofanti“ nikdy nebažil.

Ostatně kdo jen více jazyky byť i sebe vzdělanějšími obratně umí mluviti, nemůže vlastně ani vzdělaným člověkem slouti. K tomu totižto, jak mimo Bojoty [1]) výše dotčené každému dobře známo, i jiných vědomostí a schopností všelijakých třeba. Těch ovšem snadněji může nabyti každý, kdo více vzdělanými jazyky vládne než jiný, jako na př. snadněji dovede orati a síti ten, kdo nářadí, potahu a jiných k tomu potřebných věcí více má než jiný. Ale neoře a neseje-li nikdy, nemá vlastně též ani čeho sklízeti.

Podobně tomu i člověk, který kromě znalosti řečí nenabyl jiných vědomostí a schopností, nemá vlastně co pořádné vypravovati ani jedním jazykem a může se proti němu právem obrátiti to, co se o Miltonovi, slavném básníku Ztraceného ráje, vypravuje. Když mu totiž přátelé jeho za to domlouvali, že dcer svých nedal dle tehdejší módy francštině a vlaštině učiti, odpověděl prý jim, že je ženským často i jednoho jazyka na zbyt.

Výtečně se hodí sem i následující moudrosť Havlíčka [2]) našeho: Člověk, který se kromě německého jazyka ve školách docela ničemu jinému nenaučil, nemůže býti o nic moudřejší a vzdělanější než rozený Němec, který zhola nic neumí, a nepochopuji, jaká by měla přednost býti nevzdělanosti německé před necvičeností českou. Naopak, ačkoli si hlupák český i německý před Pánem Bohem docela rovni jsou, přece bych směje dle svého vkusu voliti již raději českým býti chtěl, dílem z národní náklonnosti, dílem proto, že této charge každý rodilý Čech bez všeliké práce a bez sobotálesu velmi snadně a sám od sebe dojíti může!

---

[1]) Anebo, jak my raději říkáme, Kocurkovany. Řeckým jejich předkům přeji j proto, co sem už na str. 102 pod č. 2 připomenul.

[2]) Sebrané spisy. I. V Praze 1870. str. 79.

DRUHÝ DIL.

O VĚCECH KU BROUŠENÍ ČEŠTINY ZVLÁŠTĚ POTŘEBNÝCH.

§. 32. Vzor a původ písemné češtiny.

Vzorem písemné češtiny je neomylně latina. Tím neodhaluji ovšem žádného tajemství než přiznávám se jen ku pravdě vůbec uznané a patrné již i z té přízně, které se latina proti řečtině i za našich časů ještě mnohem více těší, než je toho dle §. 21, 23 a 24 vlastně hodna.

Přízně té dostávalo se latině i u nás přirozeně mnohem více dříve vůbec a tehda zvláště, když předkové naši nejpilněji pracovali o ustálení písemné řeči. Patricijů nebylo ovšem u nás ani tehdáž, ale šlechta a měšťanstvo nelišila se od nich podstatně ničím ani tehdáž ani dlouho potom ještě zejmena v Čechách. Ačkoli se totiž obě ty kasty témuž Bohu lásky, kterého ostatek národa českého vzýval, klaněly a modlily, rovnaly se přece i nejurputnějším patricijům římským zejmena tím, že opovrhovaly u lidu svého vším mimo krvavé mozoly jeho, z kterých žily a tyly.

Ký div tedy, že se konečně i řeč obou těch kast vůbec a jádra jejího v Praze, hlavě země české, osedlého zvláště stala písemnou.

Nejhlasitějším a nejhodnověrnějším svědkem toho je nám Jan Blahoslav, jelikož on, jak i vůbec vědomo, nejvíce přispěl k ustálení písemné češtiny hlavně grammatikou svou, dokonanou r. 1571 a vydanou ve Vídni 1857 r.

Ta je sice, jak sem už na str. 65 pod č. 2 mimochodem připomenul, plna všelijakých odporův, ale nenávisť její k obecné a láska ku prazké češtině vůbec a šlechtické i měšťanské zvláště vychází příležitě i nepříležitě mnohem patrněji na jevo, než bychom směli o tom pochybovati, že vzorem písemné češtiny je skutečně latina a základem jejím čeština šlechticův a měšťanů prazkých.

Proti té ozývá se Blahoslav ovšem též častěji a nejrázněji na str. 160 a 161, vyčítaje tu Pražanům s J. Husem, že „by byli mrskáni hodni, ježto mluví odpolu česky a odpolu německy, říkajíc: tobol'ka za tobolka, liko za lyko, hantuch za ubrusec, šorc za zástěrku, knedlík za šišku, pancíř za krunýř, hynstkop za konský náhlavek, marštale za konici, mazhaus za svrchní síň, trepky za chody, mentlík za pláštěk, hausknecht za domovní pacholek, forman za vozataj. A kdo by mohl všecko vypsati, jak sau již řeč Českau zmátli? Tak že, když pravý Čech slyší, ani tak mluví, nerozumí jim, co mluví, a odtud pochází hněv, závist, rozbroj, svárové a České potupení."

Že výčitka ta ani za Blahoslava ani po něm nebyla beze všeho jádra, to má vysvitnouti z následujících §. K tomu cíli však třeba nám přede vším dopověděti, co sme dříve začali.

Na str. 250 kárá Blahoslav kromě Pražanův i jiné měšťáky a dvořany čili služebnou šlechtu z toho, že spůsobem německým zvykli „říkati: jsau-li pán doma, nejsau doma pán, jako by prý několik těch pánů anebo paní bylo."

Přes ty a mnoho jiných podobných vad měšťanské češtiny neváhá přece konečně nic ani takto se jí na str. 339 a 340 ujímati: V Praze a tu okolo Nimburka a Boleslavě za to mám nejpěknější a nejpravější jest Česká řeč, ano i v Králové Hradci a téměř i v Litomyšli. Hned potom jinak mluví v Litoměřicích, a tam v Řípsku, jinak v Plzeňště. Tak jakž toho napřed po místech jest při příčinách nemálo dotýkáno.

O mnoho neslušněji má se grammatikář náš ku pánům anebo, jak bychom jim v Uhrách říci měli, ku magnátům českým. Na str. 252 totižto čteme hned s počátku toto: Nastal prý nedávno způsob, kterýž chváliti či haněti bych měl, nevím; nebo chváliti mi se ho nechce a haněti nesmím. Čeští páni neradi slyší, kdy by je kdo jmenoval pravým jménem na křtu přijatým. Jako aby řekl: Pan Vratislav (ovšem přidáš-li po staročesku) Perštejnský, hanba jest, než rci: Pan z Perštejna, Pan z Žerotína, Pan z Kaunic etc. Pane z Kaunic, Pane z Lomnice etc. Zdá se to pánům něco býti důstojnějšího, nebo křtěné má leda sedlák. Za to mám, že to Vlaši do Čech jako i jiné věci lecjakés vnesli. Oni sobě říkají Duca de Alba, Prince de Arania, de Aurelia etc., i tožť naši také se k tomu formují. A již se toho chytají i zemané, říkajíce sobě: Pane z Bílkova, Pane z Mukoděl etc. I nechažť ale ty křtalty sobě mají: přejme jim toho pytle dýmu.

Že však takých pytlů dýmu i blíže Čech a jmenovitě v Němcích bylo již i za Blahoslava až na zbyt, toho se každý i ze zvláštních čtenářů mých sám snadno domyslí a dovede

též tak odpověděti i na otázku, proč se grammatikář náš německých pytlů plných dýmu, valícího se z chatrné předložky *von*, ani sebe něžněji nedotekl dříve než teprva na str. 335. Učině tak, uzná též aspoň to, že Blahoslav nelouskal bez prospěchu ani nejpodlejším pochlebenstvím smrdících veršů břichopasa Horatia. Nesluší však ani toho ani níže dotčených hříchů Blahoslavovi tak nemilosrdně vyčítati jako těm, kteří se ani po založení pravého jazykozpytu vůbec a slovanského zvláště nebáli Boha a nestyděli lidí přisvědčovati nejedlému mínění Nejedlého o tak zvané klassické češtině proti Jungmannovi, jako zejmena Erben a Zikmund.

Poněkud směleji vede sobě Blahoslav proti dvořákům rodu šlechtického anebo pánům z Nemanic a na Chudobině. Kromě důkazu výše vytčeného svědčí o tom jeho hrdinství i více jiných. Přestanu na tom z nich, který na str. 334, co se podstaty jeho týče, takto zní: Nyní prý někteří a na větším díle dvořáci (jakž obyčej světa, vždycky se potvořiti) již hned nechtí užívati vlastních jmen ani zájmen pro přílišné pochlebenství, než místo nich kladou jen epitheta. Jako když mají říci: viděl sem pana Jana, řeknau: viděl sem pána, a potom to již vždy opětují, jako u příkladu: viděl-lis pána? Co vzkážeš pánu? Přál bych, aby se pán dobře měl [1]) atd.

Ale „potvoří se“ i grammatik náš též u výše dotčeného spůsobu mluvení, připomínaje o něm na str. 335, že prý „již tak v zvyk vešel, že kdy by kdo tak nemluvil, nezdál by se býti dosti zdvořilým.“ Jen na str. 51 objevuje se i on skutečně tak nezdvořilým, nazývaje pana Řehoře z Jelení aspoň jednou i Jelenským.

K ubohému lidu českému konečně má se grammatikář náš o mnoho hrději, než bychom se o něm domýšleti směli dle toho, že se nejen na níže dotčeném místě z jeho Musiky proti písním světským než i jinde velmi pobožným objevuje, a že se [2]) ve spisech jeho „nikdy nevyskytá mimo Blahoslav jiné jméno, z kterého by se mohlo o pravém rodu jeho souditi.“ Nejvíce se však podobá pravdě, že nebyl zemanského než měšťanského rodu.

Jakkoli se to ostatně má, tolik je nepopíratelná pravda, že grammatika jeho tak urputně opovrhuje řečí lidu českého, jako kdy by ani nejmenší pochyby nemohlo býti o tom, že všecko, čím se ona od měšťanské a šlechtické vůbec a pražské zvláště liší, je samá hrubosť, sprostota, troupovství

---

[1]) Nebude tuším zbytkem, připomenu-li aspoň to, že vzdělaní Poláci posud užívají toho spůsobu mluvení. Kromě Slovníku Lindeho (pod *pan*) svědčí o něm i Smith, výše (str. 139) chvalně zpomenutý, a sice na str. 156 a 157 prvého vydání mluvnice tamže jmenované. U Miklosiche (Vergl. gramm. IV) naproti tomu nenajdeš o něm ničeho.

[2]) Dle Gindelyho ve Slovníku naučném I, 782.

atd. Dle Blahoslava obecný lid náš vůbec nebyl za jeho času ani dříve nikdy s to, aby myšlénky své správně a slušně vyslovil. Nejčastějším totiž a domněle nejvážnějším důvodem jeho proti tomu neb onomu spůsobu mluvení a tvaru slov je výčitka, že se tak neb onak jen obecně říká. Z ohromného počtu takých důkazů všimněme sobě poněkud aspoň těch, které se k dosažení cíle, o který nám hlavně jde, více hodí nad jiné.

Dle str. 209 „říká prý se od lidí vůbec: dáti políček. Phrasis vero aulica est," t. j. dvorským spůsobem mluvení je: „praštil ho políčkem, vytál mu políček." O „dáti komu za ucho" neznal Blahoslav nic anebo nerozpomenul se na ten idiotismus u předešlé fráse, která dle Jungmannova slovníku sotva kdy žila skutečně, t. j. u celého národa českého: Slovákům je předešlého idiotismu dosť a lid český zná se k němu posud, jak o tom Jungmann pod *ucho* skutečně svědčí. Dle téhož a jiných svědků říkají rodáci moji skutečně i *zaušković* a sice od nepaměti a dobře slovansky. Z mnoha svědků toho přestanu tu na starých Bulhařích. U těch totižto [1]) *za ucho* aspoň s *udariti*, čes. *udeřiti*, tak stále neb aspoň často bylo v obyčeji, že oni konečně též i ke slovesům *zaušati* a *zaušiti*, alapas infligere, dospěli.

Dle str. 123 „slovo *teda* zavrženo býti má, neb jest zkažené; dosti na těch dvau, *tedy* a *tehdy*, jest. Toho [2]) slova *teda* neužívají než sedláci, aneb jiní jim podobní." Ačkoli v tom není nic, co by se důvodu podobalo, šetří se toho přece posud, jak ostatně dosti vědomo.

Dle str. 135 „sedláci místy na Moravě říkají *jednom*, ale to jest obtusum et rude ac plane agreste loquendi genus." Ani *jen* nelíbí se pseudoklassicismem latinským zalehlému sluchu jeho tak velice jako *jedné*. To totiž a *jediné*, o kterém na str. 143 zvláště rozjímá, zavánějí příliš latinským *solum*. Praví Čechové a Slované snadno a dobře se obcházeli a obcházejí posud bez nich. Staří Čechové na př. dlouho přestávali na *jedna* a Poláci ještě déle, říkajíce i posud bez *d* čili *jeno* a prastarým spůsobem *ino* [3]) vedle nejobyčejnějšího *tylko*. Přiměřeného tomu *tolko* je Rusům též obyčejně

---

[1]) Miklosich's vergleich. gramm. der slav. spr. (IV, 406) a Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum.

[2]) Tak, t. j. místo německého artikulu užívá Blahoslav zájmena téhož velmi často, netuše ovšem nikterak, čeho se tím vlastně dopouští.

[3]) To též vlastně znamená *jedno*, ale je jiného kmene a sice toho, k němužto se již i stará bulharština málo kdy zná, t. j. mimo *ino-kъ*, mnich, *μοναχός*, a *vъ iną*, vždy, jen ve složeninách, jako: *ino-čędъ*, *μονο-γενής*, jedno-rozený; *ino-rogъ* a *ino-rožьcь*, *μονό-κερως*, jednorožec a j. Ostatně viz aspoň Miklosichovo Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum.

dosti posud, jakož i Srbům *samo*. *Istom* a *tek* u těch, *tokmo* pak u oněch liší se již poněkud smyslem svým od našich *jenom*, *jen*, *lem* a *len*. Nad ty pak vyniká zavržené od Blahoslava *jednom* znamenitě zachovalostí svou, jak se ostatně každý i ze zvláštních čtenářů mých sám snadno domyslí, všimne-li sobě kromě slovníku Jungmannova a Lindeho aspoň poněkud i nauky mé [1]) o týchže příslovkách.

Nejnaivněji, ať nedím, nejsměšněji odporuje Blahoslav všeslovanskému *ne*, ujímaje se proti němu na str. 119 a 120 svých *nic* a *nikoli*. Ono prý je „podobnější kozímu bečení nežli k lidskému mluvení, zvlášť kdy by je čtenář drobet protáhl, jakž ve čtení Zákona Páně obyčej jest nepospíchati, nemnoho by jistě rozdílné bylo od těchto syllab hlaholu *meee*, kterýžto jest zvuk kozího vřesku. Dobrý muž Filomat špatně prý vyrozuměl češtině," neostýchaje se nic ani bečeti nebo mečeti čili říkati s lidem českým *ne*. Proto prý zvláště „takový způsob jest jeho řeči, jako těch, kteří se ve vsi mezi prostými lidmi zrodivše, a tam vychováni jsouce, městské řeči způsobu nerozumějí i neoblibují, a svůj jazyk za pravidlo sobě položivše, jiné k tomu formovati z hlauposti usilují, za zvláštní to majíce moudrosť. Nebo zdaliž toho slova *nic* tohoto nynějšího času se v takovémž způsobu neužívá, zvláště v Praze a v okolních městech?"

Mutato nomine fabula de te narratur. Tak by se mohl proti celé moudrosti této každý, komu by se právě nechtělo býti zdvořilejším od Blahoslava, ozvati a sice mezi jiným i proto, že týž výtečník i v té příčině nejednou odporuje sobě samému, páše i sám často, co u jiných za kozí bečení má. Tak na př. na str. 43 píše i on, že prý „říkáme výše a ne výže, níže a ne níše." Dle str. 224 zase „staří Čechové toho slova *obrok* mnoho užívali v svých psaních proti Římanům a jejich kněžím, pravíce o nich, že svých věcí a ne Kristových hledají, totiž obroků sytých." Dle str. 228 konečně „i sedláci již, a ne sami páni, jablka jedí ne zdejší toliko ale i vlaská." Kromě toho „nalezají se také někteří, ješto nemírným a neumělým cizího jazyku slov v Českou řeč vpletáním ne ozdobu ale ohyzdu do češtiny uvodí."

Ale kdo by se medle zastavoval nad tím nade vším u Blahoslava příliš? Leda ten, kdo mezi jiným ani toho nezná nebo sem obrátiti z jakýchkoliv, ovšem neslušných příčin nechce, že hlavní protivník Jungmannova smýšlení o tak zvané klassické češtině, Erben, ještě mnohem neslušněji sobě vede, neváhaje naskrze nic pokládati *ne* proti mně za germanismus!

---

[1]) Srovnáv. mluvnice jaz. čes. a sloven. str. 325 a 326. Obrana skladby str. 16.

Maje o tom níže zevrubněji promluviti, přestanu tu na nejráznější ze všech ukázek toho, jak chatrně rozuměl Blahoslav věcem, týkajícím se podstaty každé řeči, čili syntaktickým. Míním ohromné bludy, kterých se v příčině instrumentalu dopustil, veda sobě ještě skoro zcela tak, jak to Smith překladatelům Písma sv. vůbec a starobulharským zvláště vyčítá. Jelikož výčitky té ani Miklosich ve skladbě své, které já v §. 10 i zvlášť odporuji, nešetřil, dopřeji jí aspoň tu místa dříve než moudrosti Blahoslavově o instrumentale.

Smith[1]) byl už r. 1845 toho mínění, „dass man über die slawische Syntax nur aus solchen Sprachen wissenschaftliche Resultate ziehen kann, deren Schriftsprache sich frei und naturgemäss entwickelt hat. Wo aber die Schriftsprache erst von Ausländern erschaffen wird, da wird sich ein so eigenthümlicher einheimischer Sprachgebrauch,“ jakým je zejmena užívaní instrumentalu, „nur dann retten können, wenn er entweder vom Standpunkte der fremden Sprache wenigstens erklärlich ist, oder wenn in der einheimischen Sprache durchaus kein anderer Gebrauch möglich ist. Keine von diesen Bedingungen findet statt bei dem Instrumental im Prädikat, denn das Prädikat in einen anderen Casus zu setzen als das Subjekt, musste dem Griechen oder griechisch Gebildeten als Unsinn oder Barbarismus vorkommen, der slawische Sprachgebrauch verstattet aber auch den Prädikatsnominativ. Kein Wunder also, dass nur dieser getauft und jener als Heide vertrieben wurde. Was für Karrikaturen von Gräcismen die meistens Wort für Wort übersetzten altslawischen Schriftdenkmäler oft darbieten, ist ja bekannt genug.“

K takým ohyzdám pak patří neomylně všecky ty vazby, kterých se Blahoslav na str. 62—65 proti Filomatovi mezi jiným i takto ujímá: Ať ten příklad vezmu, kterýž on položil: Et tu puer propheta altissimi vocaberis, díš-li česky: A ty dítě prorokem nejvyššího slouti budeš, dobře jest; pak-li díš: A ty dítě budeš slouti prorok nejvyššího, ovšem výborně i ozdobně česky povíš. Takž i o druhém příkladu: Zdaliž nejsem Apoštolem, dobře se dí, ale též se dobře dí: Zdaliž nejsem Apoštol. Ano v některých staročeských na pargaméně psaných Zákoních tak stojí psáno: zdaliž nejsem svobodný? zdali nejsem Apoštol? Na mnohých pak místech, kdy by vzácný mluvitel Filomatovu reguli zachovávati měl, saudným a rozkošným ušima nevzácná forma mluvení jeho byla by. Jako maje říci: Však sem i já také správce lidu, sem kněz, sem zeman; řekl by: Však sem i já také knězem neb zemanem, hned nezní tak spůsobně a libě. Díš-li: slovo tělem

---

[1]) Grammatik der poln. Sprache. S. XVIII und XIX.

učiněno, pochybnost jen s částky odjímáš. Protož lépe a srozumitedlněji díš: a slovo to tělo učiněno jest.

Ostatně vyznává Blahoslav i sám, že o zvláštnosti té mateřštiny své vlastně ničeho nevěděl a méně tušil nežli předchůdce jeho, jelikož i to výslovně připomíná, že prý „nesnadné jest oznamovati regulemi vše, kdy kterého způsobu místo které žádá." Pročež i vše to, čím proti Filomatovu tušení o instrumentale brojí, patří vlastně jen mezi sofismata nejchatrnější ceny.

Ta ze sofismat jeho pak, jimiž nenávist svou k obecné československé nejednou i mnohem ošklivěji než pohansky staví na odiv, hodí se výtečně jen k tomu, oč nám právě jde, t. j. abychom za nepopíratelnou pravdu měli, že vzorem tak zvané klassické češtiny skutečně není nic jiného než latina čili že i ona je vlastně řečí šlechtické a měšťanské kasty, politických stran a hrstky literatů, z nichžto vlastně jen jeden jest opravdu hoden slouti klassickým.

Míním ovšem pansofa Komenského. Ten však nepohrdal řečí lidu svého než vážil jí sobě velice a výtečně. Nejpatrněji to tuším vysvítá z §. 15, dle kterého se Komenskému skutečně podařilo vědomím svým o přirozené povaze řeči vůbec i nad nejvíce nyní na slovo vzatého slavistu znamenitě vyniknouti. Kdo by tedy neželel o mnoho vroucněji nežli dříve zejmena toho, že Poklad jazyka českého, o kterém Komenský od r. 1612 se zvláštní pílí pracoval, v Lešně r. 1656 zhořel?

Já konečně neváhám ke cti a slávě téhož ohromného ducha ani toho se domýšleti, že on sotva smýšlel podstatně jináče než já v následujícím

§. 33. O šlechtické a měšťanské češtině.

Čechové nevšedně vynikají nad ostatní Slovany vzdělaností svou (§. 18). Nejvíce jim k té od nepaměti pomáhali a pomáhají posud Němci, ale vesměs jen tak, jak to právě u národů vůbec obyčejem (§. 19). Pročež nesluší Němcům nikterak domáhati se vděčnosti za to, čím kdy k osvětě české a slovanské vůbec přispěli a ještě přispějí, než jen obávati a vystříhati se toho, aby se jim Slované za to dle příkladu jejich vlastního (§. 20) neodměnili.

Čechům pak samým nic nesluší pěkněji nežli všemožně se zasazovati o vykonání té vznešené úlohy, kterou sem jim na str. 77 slovy Palackého připomenul, aneb o to, aby byli mostem mezi němectvem a slovanstvem, prostředníky mezi východem a západem v Europě vůbec.

Že k tomu kromě znalosti azbuky, k níž málo který z dosavadních brusičů řeči české dospěl, i mnoho jiných vě-

domostí a schopností třeba, to se rozumí samo sebou. Že však ani síly k dosažení cíle téhož potřebné nejsou ještě vzbuzeny, jak by bylo třeba, a že jich tak nynější češtinou písemnou vzkřísiti naskrze nelze, to sem už tamž i určitěji vyslovil, ale více důkazy toho jsem pořád ještě dlužen.

Za nejdůležitější z nich pokládám ty, o které se v tomto a následujících §. postarám a z nichž vysvitnouti má, že se k dotčenému buzení a křísení sil dřímajících v národě českém vůbec a v jádře jeho, lidu obecném, zvláště nehodí již ani tak zvaná klassická čeština celkem než jen tím, co se hlásek a deklinace i konjugace týče.

Těmi totižto neliší se ona posud tak velice od živé češtiny, že by jí obecný Čech nemohl beze všech obtíží zvláštních porozuměti. Ale zásoba slov jejích není naskrze s to, aby nynějším potřebám našim vyhověla. I nejobyčejnější Čech totižto zná nyní přemnoho takých věcí, o kterých se předkům jeho za tak zvané klassické doby nikdy ani nesnívalo, jako na př. telegraf, železnice a j. O nedostatku tom aneb o potřebě nových slov nepochybovali ani nejvíce na slovo vzatí protivníci Jungmannova mínění o tak zvané klassické češtině, Erben a Zikmund, užívajíce i sami přemnoho slov, jakých ve vzorné jejich češtině naskrze nebylo a z dotčené již příčiny ani býti nemohlo.

Co se však skladby, jádra každé řeči týče, té se Erben a Zikmund u tak zvaných klassiků svých slovy tak horlivě ujímali, že ani sebe slabší odchýlky od ní nedovolovali jiným, sami však vedli sobě i v tom všelijak. O Erbenovi sem to již mimochodem na str. 96 a 112 oznámil a vyjde níž o obou jasněji na jevo.

Tu nám o důležitější věc a jmenovitě o důkazy toho jde, že je skladba tak zvaných klassiků českých více proniknuta cizími živly než ta, které se lid český posud vůbec a v písních svých zvláště drží.

Aby pravda ta náležitě vyšla na jevo, třeba nám bedlivěji sobě všimnouti přede vším jiným těch momentů živobytí národního, na které sem počátkem tohoto §. jen z lehka narazil.

Že Germanové k osvětě české přispěli poněkud už i dříve, nežli Čechové do nynější vlasti své zavítali, o tom nám nedá zvláště §. 17 nikterak pochybovati. Zejmena slovo *kněz* je toho nejhlasitějším a nejhodnověrnějším svědkem, ozývajíc se nám žensky čili co *kněžna* již i v nejstarší ze všech posud známých památek řeči naší, v LS, a sice častěji.

Dle převzácných zlomků týchže byl už národ český patrně rozdělen na dvě hlavní strany: konservativnou a progressivnou. Jinými slovy: národ český byl už tehdáž zaujat tím sporem živlu slovanského s německým, na kterém se dle

Palackého podstata dějin českých zakládá. Chrudoš totižto domáhá se již dědictví dle německého práva. Kdy by se toho sám o sobě byl odvážil anebo kdy by strana jeho, bažící též po cizotě západní, byla příliš nepatrnou bývala, byl by se spíše stal o hlavu kratším než té šetrnosti účastným, že se celý národ český na sněm trmáceti musel, aby při jeho o dědictví rozsoudil. To se stalo většinou hlasů dle slovanského práva dědičného, kterého se zejmena Ratibor od hor Krkonoší i výslovně ujímá proti německému památnými slovy: Nechval'no nám v Němciech iskat pravdu, t. j. nesluší nám v Němcích hledati práva.

Jak sobě potom Chrudoš a strana jeho vedli, o tom se nedovídáme ani z LS ani odjinud ničehož a hádati nemáme nyní kdy ani proč. Že se však strana jeho, kterou sem už výše (str. 116) mimochodem rusky čili západnickou nazval, přijetím křesťanství v Čechách i jinde znamenitě zmohla, to se nejen rozumí snadno samo sebou než i nad slunce jasněji vysvítá z více svědectví zcela hodnověrných.

Tak na př. hned u inthronisace prvého biskupa prazkého, Dětmara, čili r. 967 kníže a panstvo české zpívali dle Kosmy německy.[1])

Vedle církve nebylo ve středním věku žádného ústavu, který by tak mocně a všestranně byl působil na zdokonalení společnosti lidské. To jsou vlastní slova prof. V. Tomka a já nevím, proč by měl kdo pochybovati o pravdě jejich. Nebude tedy zbytkem ani křivdou žádnou, všimneme-li sobě, držíce se téhož výtečníka[2]) a známého přísloví, dle něhož „od hlavy ryba smrdí," nejdřív aspoň toho poněkud pilněji, jak se mělo duchovenstvo od Dětmara až do konce XII století k národnosti české.

Dětmar byl rodem Sas a mezi 17 nástupníky jeho bylo 7 rozených Němců, ze kterých žádný nevynikl ani péčí o zvelebení řádů křesťanských tak znamenitě, jako zejmena sv. Vojtěch, Šebíř a Kosmas, kteří jistě byli rodem Čechové. Že se u povolávaní cizinců na biskupství dbalo poněkud i na znalosť češtiny, toho příkladem je Dětmar, který se jí již ve vlasti své přiučil. Pravda je však, že toho při všech pozdějších biskupích nebylo. O biskupu Fridrichovi, dosazeném od kněžny Alžběty r. 1177, připomíná vzdělaný a pobožný opat Gerlach s horlivou důtkou, že jazyka českého naskrze neznal. Mezi 68 jmény kanovníků prazkých, známými z XI a XII

---

[1]) Svědectví to zní u Pertze (Monumenta Germaniae historica. Script. IX, 50) takto: Dux et primates resonabant Christe keinado, kyrie eleison und di halicgon alle helfuent unse, kyrie eleison, et caetera.

[2]) Dějepis města Prahy. I. V Praze 1855. str. 92 a 93.

OXFORD

století vyskytuje se ovšem dobrá třetina právě českých. Ale že žádný ani z těch pánů nedbal o češtinu více než to za jeho času a potom až do XV století bylo u tak zvaných vzdělanců českých pravidlem, o tom nemáme proč pochybovati.

Dle pravidla toho pak dostávalo se češtině jen opovržení a potupy všelijaké. Zejmena dvůr a šlechta milovali větším dílem vedle latinského zvláště německý jazyk i tak vášnivě, jak se toho již i u Jungmanna [1]) dočísti možno.

Pročež přestanu tu na připomenutí, že pytel dýmu, dotčený na str. 142, je mnohem starší nežli se Blahoslavovi zdá. Dle Palackého [2]) totižto „vpád Tatarský r. 1241 dal příčinu k vystavení drahně hradův nových a to pevnějších, bezpečnějších i úhlednějších nežli byli hradové staří. Poněvadž je počato stavěti, dle obyčeje Němcův, téměř na strmých skalách neb horách, a to jak se zdá, návodem stavitelův německých; i poněvadž v době této, působením dvoru královského, nejen spůsoby a obyčeje, ale i jazyk německý u české šlechty docházeli obliby: není se čemu diviti. že noví tito hradové dostávali od té doby jména téměř naskrze německá, a stavše se oblíbenými sídly nejen svých zakladatelův, ale i dědicův jejich, že podávali příčinu ku podržení dědičnému rodinného jména německého i tehdáž, když moda, ze kteréž ono původ svůj vzalo, dávno zase v zapomenutí byla upadla. Tak ku př. Jaroslav a Havel, synové Markvarta kastellana Děčinského, nazvali hrad od nich okolo r. 1241 vystavený *Löwenberg* (nyní Lemberk), proto že lva nosili ve štítu svém; Vok, syn a vnuk dvou Vítkův z Prčic, jichžto erb byla růže, postaviv mezi r. 1241 a 1246 hrad *Rosenberg* nad Vltavou, stal se prvním předkem slavného později v dějinách českých rodu pánův z *Rosenberka*“ atd.

Co se pak měst českých týče, do těch uváděli panovníci čeští zvláště po přijetí křesťanství „hojně osad německých pod německým právem, a jednak tím, jednak i obdařením měst pouze českých, na příklad oněch, výsadami municipalními, utvořen nový stav, městský totižto, vyňatý z právomocenství cúd krajských a vlastními již magistraty řízený. Tím předně celá hradská čili župní ústava na zmar přivedena jest, a mnozí obyčejové i řádové staročeští upadli brzy tak cele v zapomenutí, že již nyní těžko jest křísiti opět památku jejich jako by z prachu a z popele starožitnosti.“

Dle Tomka [3]) zase „byla národnost německá v Praze a skoro ve všech městech českých a moravských i s počátku XV století ještě panující. Ještě k roku 1412 totižto stěžuje

---

[1]) Historie literatury čes. 2 vyd. str. 12, 18 a 22—25.
[2]) Dějiny národu českého. I, 2, 149, 150, 294 a 295.
[3]) Dějepis města Prahy. I, 289—292; II, 512—519.

na to starý letopisec český, že na radě tehdáž téměř všickni Němci byli na Starém městě, ano že si také oděnce všecko Němce spůsobili, tak že obyvatelstvo české bylo od nich dílem strašeno brannou mocí. Úřední písemnictví při obci, pokud se nevedlo obyčejnější tehdáž vůbec latinou, bylo ještě za celého panování krále Václava německé. Řečí německou totiž zapisovaly se nálezy konšelů a obce ve veřejných věcech do knihy městské. Německy vydávány jsou artikule cechům se stvrzením konšelským; též vedlo Staré město dopisování s jinými osobami řečí německou; a rovněž užívala rada městská německého jazyka vedle latinského v listech vydávaných ve právních záležitostech jednotlivců. Jest zmínění hodno, že ku př. i smlouva zavřená r. 1387 mezi konšely a proslulým milovníkem jazyka českého Křížem kramářem, kterou svolil v položení zdi při radnici na zeď svého domu vedle samé radnice, byla sepsána německy. Také dvůr krále Václava hověl této přednosti dávané na Starém městě jazyku německému, ježto i privilegia královská jak městu tak i jednotlivým cechům vydávána byla týmž jazykem."

Pročež i to se již rozumí snadno, že „měšťané rodu českého, kteří se zmohli k většímu bohatství a následkem toho také časem k účastenství při správě městské, musili nepochybně hledět seznámiti se s jazykem německým, a měli tedy mnoho pohnútek k odcizení se své národnosti."

Lid český, moravský i slezký stýkal se ovšem nejen s tak a jináče všelijak poněmčenými měšťáky a zemany než i s ryzími Němci a přivyknul od nich dle §. 8 neomylně též všeličemu, ale dle §. 27 a dle tohoto i následujících tří mnohem méně než měšťanstvo a šlechta jeho O možnosť toho starala se milostivá vrchnosť jeho, vládnoucí mečem i Biblí, až na zbyt a nejednou i zrovna tak, jak za našich časů Čerkesi mezi Bulhary byli od Turkův usazeni. I lid slovanský totižto byl pod korunou českou za doby, o níž je právě řeč, z měst a vesnic vyháněn ku prospěchu Němcům. To a mnoho jiných do nebe volajících křivd zbouřilo konečně národ český tak, jak se nám za živobytí Husova a dlouho i potom ještě objevuje.

„Většina však německých obyvatelů Prahy zůstávala, nehledíc k okolnostem času všelijak změněným, vždy v nepřátelském odporu proti snahám českým, a přispěla tudy ke spůsobení velikého převratu, ve kterém národnost německá v Praze konečně zahynula spůsobem náhlým a násilným."

Nevedlo se jí ovšem ani v ostatních městech českých podstatně jinak. Ale mýlil by se velice každý, kdokoli by za pravdu měl, že bouře husitská byla s to, aby aspoň většinu těch zvláštností, které z němčiny do češtiny vůbec a do šlechtické i měšťanské zvlášť od přibytí Čechů do této země až

do XV století čili během skoro celých tisíc let[1]) vnikly, zahladila nebo vyhnala s Němci spolu za hranice české.

Tam se totižto zejmena dle §. 8 beze vší pochyby octly jen ty zvláštnosti, kterým Němci, vyhnaní z Čech týmže vichrem, přivykli od Čechů. Ti pak, zbavivše se poněkud Němců, dali se do sebe tak hrozně, že žádnému z nich, jmenovitě pak ani nejhorlivějšímu a nejbystřejšímu z protivníků živlu německého jistě ani ve snách nepřišlo na mysl zasazovati se o to, aby se dostaly za hranice české i ty zvláštnosti německé, kterým on sám a rodáci jeho přivykli v řeči své dříve, nežli se jali vyháněti Němce z vlasti své. Aby však zvláštnosti ty a přirozené základy jejich nevymizely z Čech, o to se šlechta a měšťanstvo české brzo a důkladně postarali. Porazivše totižto demokratické nebo plebejské vyznavače husitismu dne 30 května 1434 u Lipan, vedli jen poněkud opatrněji dřívější své hospodárství tureckokřesťanské až do bitvy na Bílé hoře.

Po té vedlo se ovšem i lidu českému až do našich časů hůře než kdykoli dřív, ale zachoval on přece řeč slavných a šťastnějších předků svých tak výtečně, jak sem to již i zvláště vyložil v §. 27. Místo vděčné úcty a nadšené slávy dostává se za to nejen jemu než i tak vzácným a vznešeným dobrodincům jeho, jakým byl a zůstane na věky Jungmann, od Erbena, Zikmunda a podobných jim demokratů českých jen hany a potupy, rozléhající se mezi jiným i tak ošemetně nebo nevědomě, jako kdyby Jungmanna vlastně nikdy ani na světě nebylo bývalo.

Abychom řádění takému snadněji mohli přítrž učiniti, nepochybujme předně o tom, že by se byly musely zrovna zázraky díti, kdy by měšťanská a šlechtická čeština, plichtíc se ještě i po bitvě u Lipan pořád až po bitvu na Bílé hoře nad míru a slušnosť k němčině a hoříc i horší od pohanské nenávistí k lidu českému a k řeči jeho, nebyla vzala porušení na vlas podobného a dle §. 8 přiměřeného k tomu, kterým jmenovitě německá ústava městská slovanské řády a způsoby v Čechách zachvátila, jakmáhle se proti nim ujala a rozmohla.

Dějí-li se zázraky vůbec, do toho není ani mně ani žádnému filologovi vlastně naskrze nic. Ale že se k ochraně

---

[1]) Toho nebyl sobě jistě ani Palacký (Dějiny I, 2, 294) povědom, píše tam mezi jiným i takto: Že i u českého národu, co do veřejných řádův zemských, jevila se v oběhu věků proměnlivost i stálost, to každému známo jest, kdokoli jen dosti málo se obíral s historií jeho. Nám však při národu českém to zdá se býti zvláštní a charakteristické, že v ohledu tom proměnlivost u něho bývala vždy větší nežli stálost, a že — ať si je to cnost aneboli úhona — že Čechové předčili v ní nad jiné sousední národy.

dotčené češtiny proti němčině žádné nestaly, o tom jsem úplně přesvědčen a kojím se nádějí, že mi každý i ze zvláštních čtenářů mých ochotně přisvědčí, všimne-li sobě Brusu mého tak, jak toho důležitosť, ať nedím, svatosť věci, které se týče, žádá.

Tu již jen to dopovím, čím sem se na str. 131 a 142 Benediktiho a Pražanů dotekl.

Ti odvykli dávno rozeznávati tvrdé *l* od měkkého, byvše k tomu beze vší pochyby svedeni hlavně němčinou. Svodnice té nespustili se oni posud, nešetříce rozdílu řečeného nijak, ačkoli se ho lid český dle str. 105 dosti pevně drží podnes. Písemná čeština pak hoví i v té příčině Pražanům, čeho já jí, neváže sobě zvláště hlásek a deklinace i konjugace více nežli sem to již na právě dotčené a jiných stranách i zevrubněji vyložil, nemám za zlé a jen proto se znova dotýkám, aby osnova její prazká a spolu i fonetická porušenosť její proti obecné češtině jasněji vyšla na jevo. Z téže příčiny připomínám i to ještě, že ani J. Hus, Kraličtí překladatelé a V. Nudožerský nebyli s to, aby odvedli písemnou češtinu od též nedbalosti německé, ačkoli se zejmena poslední z těch výtečníků pravé povahy českého *l* a *r* tak výtečně dopátral, jak jí značná většina tak zvaných filologů našich nejspíš ani netuší ještě, kdežto by ji [1]) již nejen úplně znáti než i dle ní vydávati měli aspoň před XVI stoletím psané památky jazyka českého.

Týž výtečník, všímaje sobě krom obecné češtiny i své mateřštiny a moravštiny aspoň u hlásek a deklinace i konjugace písemné češtiny tak bedlivě a slušně, jak sem už na str. 131 zaznamenal, hoden je přede vším slouti prvým srovnavacím grammatikem československým a vzácným příkladem toho, jak nesmírné ceny je srovnávaní i tak příbuzných řečí, jakými my Čechoslované mluvíme.

Kromě toho zavděčil se Benedikti i budoucím [2]) historikům jazyka českého a příbuzných všelijak a nejznamenitěji tak, jak toho právě potřebujeme, majíce za nepopíratelnou pravdu pokládati, že obecná čeština i formalnou zachovalostí svou značně vynikala nad měšťanskou a šlechtickou XVI století.

---

[1]) Dle str. 87—89 mých Počátečných skupenin souhlásek československých.

[2]) Proto že sme posud ani my, zakladatelé slavistiky, nedospěli ještě k žádným. Dějiny Šemberovy vůbec nejsou vlastně ani kritiky hodny, jak sem už (Čas. mus. 1868. str. 298—304. Osvěta Vlčkova r. 1872. str. 622 635) i zevrubněji vyložil. Jungmann jest i v té příčině jen úcty a chvály hoden i proti patřičnému článku Slovníku naučného (II, 424 nn.) i proti jiným.

Z mnoha důkazů toho přestanu na jednom, týkajícím se nejvzácnější části každé řeči čili slovesa, jelikož to dle §. 15 často i samo o sobě znamená úplné myšlénky anebo bývá i samo o sobě větami. V obecné češtině pak bylo ještě i za Nudožerského slýchati dvojné číslo u sloves.

Na listě 10 a 11 jeho grammatiky totižto čteme[1]) mezi jiným i to, že kdo výborněji chce česky i mluviti i psáti, nerozeznává u sloves dvojného čísla od množného. Ve starých překladech Bible však a v písních církevních vyskytá se i dvojné číslo, jako: *šla sta* do Emauzu. Kromě toho lid aspoň sprostější skoro vždy rozeznává ještě číslo též od množného. Zmínky té nezdržel se Benedikti z úmysla proto, aby sobě prý nemohli právem ani sedláci stěžovati na něho. Pobožný Blahoslav naproti tomu nebyl by jistě dle předchozího a následujícího §. uznal sedláků českých ani stínu takové šetrnosti hodnými.

Co se konečně jádra každé řeči čili skladby týče, to bylo jistě v měšťanské a šlechtické češtině vůbec a v tak zvané klassické XVI století zvláště více porušeno než je v poetické řeči lidu českého posud. Nejhlasitěji a nejhodnověrněji svědčí o tom kromě vyznání Kralických překladatelů, známého již po str. 36 a 37, spůsob, jak o tom J. Blahoslav smýšlí; stížnosti jeho a jiných na porušenost češtiny; více germanismů nejhrubšího zrna, za tak zvané klassické doby literatury české vůbec užívaných; konečně enklitické *ž* a *ť*.

§. 34. Smýšlení J. Blahoslava o syntaktické cizotě, stížnosti jeho a jiných na tu.

Vyznání Kralických překladatelů právě dotčené sotva vzniklo bez pomoci J. Blahoslava. Jakkoli se to však ostatně má, tolik je pravda, že Blahoslav úzkostlivosti, kterou se ono ozývá, nejen nekárá než i vady z této pocházející nadšeně chválí a sice na str. 237 takto: Nám prý, kteříž křesťané sme, Zákon Páně starý i nový často čítáme a slejcháme, nemálo slov i způsobův mluvení v zvyk vešlo, a tak nám to obě zobyčejnělo, že již to slyšíce, uši naše nic se na tom nezastavují jako na nějaké nové věci, ale libost v tom jakás jest, jako by to vlastní přirození jazyku našeho dávalo, jako

---

[1]) Vlastními jeho slovy takto: Qui elegantius et loqui et scribere bohemice conantur, numerum dualem in verbis a plurali nunquam distinguunt. Occurrit tamen frequentius hic numerus in veteri Bibliorum versione et in cantilenis, quae adhuc in ecclesiis occinuntur, ut sunt: šla sta do Emauzu. Deinde apud vulgus, saltem apud rusticiores, semper fere hic numerus distinguitur a plurali. Ne itaque vel rustici de me jure conqueri possint, qualiscunque doctrina hoc loco proponenda mihi fuit.

ta slova: ptactvo nebeské, nádoby hněvu, nádoby milosrdenství, usudím svým vládnauti, syn zaslíbení, syn zatracení, duch zaslíbení, díl jeho položí s pokrytci a mnoho tomu podobného. Což kdy by měl kdo předělávati, nebylo by to příjemné mnohým pobožným a učeným lidem a vůbec téměř všechněm.

Ovšem, ale jen podobným Blahoslavovi, který z přílišné pobožnosti nečiní obyčejně ani sám toho, co jiným zcela rozumně přikazuje. Tak odporuje i právě vylíčená úzkostlivost jeho všeličemu, co před ní a po ní stojí.

Dle str. 218 „není prý dobré v cizích škorních choditi, ale raději své vlastní přirození cvičiti a jakž co komu přirození dalo, tak toho užívati." Kdo by v tom nespatřoval rozpomenutí se na moudrou radu Ciceronovu, které sem já na str. 101 místa dopřál? Nešetří však Blahoslav ani té, přidávaje hned po předešlých slovech to, že prý „jako říkávali staří, člověk má svým (t. tím, což má) dělaje, cizím omastiti a jako sukni pěknou ještě aksamítem spremovati." I skutečně mastí a premuje on ubohou češtinu i tak hrozně nebo přemrštěně, jak toho ani pseudoklassicismem latinským zkažené „přirození" vlastně nedovoluje. Ani dle toho totižto nesluší na př. česky začatých vět tak často končiti latinou, jak to Blahoslav opravdu činí, netuše mezi jiným ani toho, že se jeho latina jen asi tak podobá Ciceronově, jako měšťanská a šlechtická čeština přirozené.

Že by se té od lidu českého vůbec a z písní jeho zvláště bylo možno bývalo mnohem lépe naučiti než od měšťanův a šlechticů prazkých, toho Blahoslav též nikterak netuší, nedotýkaje se přirozené poesie české nikdež ani slovem než jen slovenské i to (str. 340—342) tak, že prý ani on sám „neví, by toho jaký užitek byl."

Pročež není divu, že opovrhuje sedláky i v nauce své o zvyku, znící na str. 239 a 340 ostatně dosti dobře čili takto: Zvyku prý proto musíš šetřiti poprvé, že ty lidí všech nepřevedeš a zvyku nevykořeníš. Protož, což jen může dobře užito býti, toho tak nech. A také spravedlivé jest zvyku šetřiti podlé onoho pověděni Horaciova: Videndum esse, quid approbet usus, quem penes arbitrium est et vis et norma dicendi. K tomu, zdaž by se styděti nemusil, kdyžť by se tvému mluvení způsobu anebo slovům posmívali? Jako při dvoře jsa, kdy by řekl někomu: kam půjdeš? maje již podlé zvyku obecného říci: kde půjdeš? Honestum est igitur, ut te adtemperes ad usum vulgi, šetře však ne chasy a sedláků, ale čackých mluvitelů.

Tu se pobožný grammatik náš též asi tak zlobí na sedláky, jak by vlastně neměl, kdy by mu ti i celou „theologií" jeho byli vypálili. Že ta nenesla v příčině naší lepšího ovoce než úhlavná nepřítelkyně její, toho nejbližším a nejvážnějším

důkazem je právě předešlá nenávisť Blahoslavova k lidu českému a řeči jeho, nedadoucí se nijak srovnati ani se zákonem o lásce křesťanské ani s více ze předchozích §. našich vůbec a s 22 i 27 zvláště. Se vzory však Blahoslavovými a mimo Komenského tak zvaných klassiků českých i přátel jejich, Erbenovi a Zikmundovi podobných, t. j. s latinskými klassiky, srovnává se ona nenávisť opravdu tak pohansky, jak sem už nejednou řekl a ve právě dotčených §. i příklady objasnil.

Tu dle nich jen to ještě připomínám, že táž nenávisť je hlavním pramenem nejen toho porušení písemné češtiny, na které sobě kromě Blahoslava i jiní za tak zvané zlaté doby literatury české hořce stěžují, než i té ohromné zkázy, které já tímto Brusem přítrž učiniti hledím.

I sebe zdravější strom přestane růsti a žíti, jaknáhle kořen jeho vyjde na mizinu anebo naopak odloučí-li se on od tohoto jakýmkoli spůsobem. Podobně tomu mají se i písemné řeči k živým anebo skutečným patřičných národů. Nejsou-li ony na těchto ani, co se samé podstaty každé řeči čili skladby týče, osnovány anebo spustí-li se později i sebe moudřeji položených základů svých z jakýchkoli příčin příliš, vymizí z nich konečně i všecek život.

Zakladatelé písemné češtiny nedospěli ani k sebe chatrnějšímu rozeznání řeči mrtvé od živé a nemohli přirozeně ohromného rozdílu toho ani nijak šetřiti. Neznajíce kromě toho nic ani o podstatě každé řeči ani o tom, jak se má řeč osobní k národní vůbec a ku prostonárodní zvláště, pohrdajíce konečně touto nade vši míru a slušnosť, postarali se výtečně jen o to, aby stvůra jejich jen leda bylo živořila a ne žila.

Stížnosti J. Blahoslava a jiných na porušenosť písemné češtiny málo čím se tedy liší od hořekování na př. takého sadaře, který by některý ze svých ovocných stromů sťal a potom naříkal, že mu strom týž neroste a nenese ovoce. Pročež mohu tuším bezpečně přestati na dvou ukázkách stížností dotčených.

Prvou z nich ozývá se Blahoslav sám a sice ve předmluvě k Muzice, vydané s jeho Grammatikou spolu, čili na str. 354 a 355 takto: Mnozí prý z dobrých knih Latinských neb Německých zlé České činí, snažně k tomu slaužíce, aby ušlechtilá Česká řeč, již prvé nemálo pokažená, vždy více kažena byla: až snad k tomu přivedau, aby Čechové právě česky mluviti, ano i České řeči a způsobům jejím právě rozuměti nemohli. Jako se stalo Vlachům, kteříž tak sobě svou řeč zpravili, že nyní, kdy by k nim přišli staří Vlaši, totiž Latiníci, Cicero a jiní, s nimi by se smluviti nemohli. A jakž se děje v vykládání knih do jazyka našeho z jiných

jazyků, tak se podobně i v skládání a vydávání rozličných písniček působí, a zvláště od těch lidí, kteříž ne tím úmyslem se v to dávají, aby sami se i jiné k pravé pobožnosti a bohomyslnosti probuzovali, ale lidské chvály aneb kterakéhokoli tělesného zisku aneb bližních svých i nevinných zahanbení ba i zkázy z toho čekali i žádali, lecjakýmis písněmi i neužitečnými i nezpůsobnými, ba i oplzlými, mysli lidské zaneprašdňujíce. Takoví k tomu nerozumnému Herostratovi přičteni, a za tím posměchu a pohrdání, více nežli pochlebné chvály, hodni že sau, kdo nevidí?

Druhý z nářků slíbených pochází od Jiřího Strejce Zábřežského z r. 1595 a sama podstata jeho zní dle Jungmanna [1]) následujícím spůsobem: Vlastnosť a přesnosť jazyka našeho veliké až do umdlení násilí a bezpráví trpí od mnohých nynějšího času, zvlášť dvořáků, kteříž procedivše poněkud syrovátkou cizích jazykův zuby, svému pak domácímu se právě nenaučivše, i pletau z autku svého i z cizích jazyků složeného velmi krásnau (jakž se jim zdá) rohož, tak že naposledy nevím, jaká směsice řeči z toho povstane. Jichž také snažně následují, nepředcházejí-li vůbec školometové, majíce býti jiných světlo, vůdce a strážce, jakož jiných věcí chvalitebných, tak i čistoty řeči vlastního svého přirozeného jazyka příliš málo šetří, latinismy, germanismy a jinými exotismy a barbarismy jej naprzňujíce.

§. 35. O germanismech klassické češtiny.

Na právě dotčené straně vyčítá Jungmann tak zvané klassické češtině mezi jiným i toto: Překládání prý mnohé z němčiny a latiny i u lepších spisovatelů mnohá cizí slova a cizí mluvení spůsoby v jazyk uvedlo, z kterých některé na štěstí opět pošly, jiné nyní se vymítají. Sám Veleslavína, nejslavnější mezi spisovateli zlatého věku, má mluvení spůsoby, jako: s něčím vůkol jíti (womit umgehen); slova, jako: do *achtu* dáti, fechtmistr, fedruňk a p.

Že sobě já Komenského i co se řeči jeho týče mnohem více vážím než Veleslavíny, to vysvitá nejpatrněji se str. 147. Nemaje však nyní proč obírati se tím pilněji, dám se hned do germanismů, běžných u tak zvaných klassických spisovatelů našich vůbec.

Kdy by Jungmannovi bylo kdy o ně tak šlo, jako mně nyní, byl by jich jistě ještě několik i u Veleslavíny svého i u mého Komenského našel, ale ne snadno. Hlavní obtíž, nedbalosť srovnavacích jazykozpytcův o skladbu, připomenul sem

[1]) Historie literatury čes. 2 vyd. str. 124.

už mimochodem na str. 63 a 64. Druhá neméně vážná věsí v nedbalosti naší o skladbu tak veliké, že ta u nás od r. 1819, kterého Dobrovský grammatiku svou podruhé a naposledy vydal, až do r. 1850 skoro zcela ladem ležela, jak sem to již jinde [1]) i zevrubněji vyložil. Kromě toho zakladatel jazykozpytu germanského, J. Grimm, přestal ve výtečné mluvnici své na nauce o jednoduchých větách, a nasledovatel jeho slovanský, Miklosich, též nedbá o složené věty více, nežli se toho již i dle mého §. 10 dověděti možná. Konečně není ani Slovník řeči německé, který J. Grimm s bratrem svým též už umřelým vydávati počal, podnes dokonán; a že ani on nebude obsahovati všech těch spůsobů mluvení, které do naší řeči vůbec a do tak zvané klassické zvláště vnikly, to se rozumí samo sebou.

Ani toho netřeba dokazovati než jen objasniti aspoň jedním příkladem, že nejeden ze zachovaných u nás germanismův u Němců samých už úplně zaniknul. Příklad, který právě míním, zdá se mi zvlášť i toho hodným býti, abychom mu dopřáli prvého místa.

1) *Míti za to*, něm. *dafür haben*. Tak ovšem už nepíší Němci, ale dříve rádi psávali. U bratří Grimmů najdeš o tom pod *haben* (str. 54 a 55) mezi jiným i tyto, opravdu pragmaticky (§. 30) vyložené nauky: Die ältere sprache sagt *etwas von einer sache haben*, etwas davon halten, darüber denken, verschieden von *etwas davon haben*, einen theil an etwas haben oder erlangen. *Haben*, *halten* in geistiger bedeutung für etwas halten, als etwas auffassen, meist in verbindung mit der praeposition *für*.

Nynější písemná němčina přestává tedy na *dafür halten* místo přemilého našim klassikům *míti za to*. Není jim však ani toho dosti, jelikož je již od Jungmanna pod *držeti* (str. 492[b]) dostatečně dokázáno, že oni i *držeti za to* rádi měli. Nebude konečně zbytkem, připomenu-li ještě, že týž výtečník pod *za* (str. 431[a]) zrovna i o Sylvu Veleslavínovu opírá tuto nauku: Mám, držím za to, ich halte dafür, ich meine, mich dünket.

Lid český velmi snadno a rozumně obchází se posud bez obou těch domnělých okras, říkaje místo nich s ostatními Slovany nejraději *mysliti* a *mysleti*. Písně jeho svědčí nám o tom dle §. 22 a 27 též nejrázněji a nejhodnověrněji, rozléhajíce se mezi jiným i takto: To si, mámo, nemyslete, že si vezmu, co vy chcete (99[b]) budou lidi myslit, že se nehněváš (146[a]) nemysli si, že's jediná (150[b]) ty si myslíš, že já nevím (152[a]) nemyslila jsem si, že bys mne zanechal; vždycky jsem myslila, že máš ke mně lásku (161[b]) ach Bože,

---

[1]) V obraně skladby, vydané r. 1855, na str. 8—10 a na XVI Srovnáv. mluvnice jazyka čes. a slov.

pře-Bože! co jsem já myslela, že jsem svou milou matičku poslechnout nechtěla! (171[b]) nemysli si, že k vám přijdu dnes.; nemysli si, že já budu tvůj (175[a]) nemysli si více, že budu tvá manželka (182[a]) myslila jsem sama sobě, že se nedostanem k sobě: myslila jsem a myslím, že tě opustit musím (183[a]) ty snad sobě myslíš, že já pro tě vzkážu (221[b]) ona bude potom myslit, že se na ni hněvám (223[b]) myslí si, že přijde pro ni čtvero párů vraných koní s kolma zlatejma (226[b]) myslila's má milá, že budu plakat; můj milej si myslí, že budu plakat (231) ty jsi myslíš, má panenko, že já tebe musím mít (233[b]) když jsem chodil do vašeho domu, ty snad jsi myslila, že nemám k komu; ty snad jsi myslila, že ti nejsem rovný (237[a]) nemysli jsi, že já budu tvůj; nemysli jsi, že k vám přijdu zas; nemysli jsi, že k vám přijdu dnes (317[b]) myslil jsem, že něco má (351[b]) myslejí, že jdou s nedvědem (371[a]) myslíš, že tě neznám? (384[b]) vždycky jsem myslíval, že je vojna špás (449[a]) myslila's, má milá, že je to špás (462[b]).

Mám za to, že mě miluje. Tak připíjí dle str. 310[b] družba druhé z družiček, o kterou mu více jde než o jiné. Zda-li mu však ta a ostatní svadebníci rozuměli, o tom právem pochybovati můžeme dle předešlých důkazů, které bychom ostatně snadno mohli rozmnožiti, kdy bychom o potřebě toho byli přesvědčeni. Předchozí postačí tuším úplně ospravedlniti i to mínění, že by svadebníci dotčení ještě tíže byli zamilovanému družbovi porozuměli, kdy by byl poněkud ještě klassičtěji řekl: *držím za to*, že mě miluje. Nejspíše by byli všichni jako vyjevení pohledli na jeho ruce a vidouce v nich žbán anebo nic, byli by se dle mého zdání bezpečně mohli vysmáti takému klassicismu. Jiné cti není věru ani ten ani posud živořící společník jeho hoden

Že tím žádnému z nich ani za mák neubližuji, toho nejbližšími a po lidu českém nejlepšími svědky jsou Poláci. Šlechta jejich vede sobě ovšem aspoň v Haliči i tak neslušně, jak sem jí to na str. 14 a 15 vyčetl, a nemá se politicky ani k lidu polskému mnohem spravedlivěji a rozumněji, než na př. bulharská a srbská víry mahomedánské v ubohé Bosně, Bulharsku a Hercegovině (srv. str. 31) k tak zvané ráji: ale nepohrdá ona přece řečí lidu svého tak urputně jako naši domnělí klassikové, vyjma zase Komenského, a demokratičtí obrancové jejich, Nejedlý, Erben, Zikmund a podobní proti Jungmannovi, češtinou obecnou.

I do polštiny totiž a sice nejspíše skrze češtinu, která [1]) v Polsku na konci XV a na počátku XVI století poněkud i

[1]) Jak nám o tom zejmena prof. Nehring (Archiv für slav. Philologie. I, 60—81) důkladně vypravuje.

více přízně požívala než doma, počaly germanismy *dżierżeć za to* a *mieć za to* vnikati; ale sotva že se tam octly, již, abych to slovy Jungmannovými dopověděl, na štěstí pošly. Prvý z nich však i sotva kdy vniknul do polštiny, jelikož ve slovníku Lindeho pod *dzierżeć* (str. 608ᵃ) není naskrze žádného dokladu se *za to* než jen s *o tym* i to jen jeden, před nímž i této nauky se dočteš: Dzierżeć o czym, sądzić, urtheilen (für etwas halten), t. j. že *dzierzeć* tak jen s *o* a s lokalem je v obyčeji. Se *za* a s akk. *to* pak znají prý se k němu jen Slovinci a Srbové lužičtí. Pod *mieć* (str. 85ᵃ) naproti tomu vyčítá Linde několik dokladů, nedadoucích o tom pochybovati, že se jím Poláci skutečně dopouštěli germanismu, běžného v češtině posud. Ale že se ho konečně přece zbavili, o tom svědčí počátek nauky Lindeho o něm, vypadaje takto: „*Mieć za co, poczytywać za co, für etwas halten; *Slov.* za to mám; *Sorab.* 1. za to ye mam, *arbitror*." Hvězdička totiž jako jinde, tak i tu znamená, že slova, kterých se týče, nejsou již v obyčeji. Skrácenina *Slov.* značí u něho často kromě Slováků i Čechy a *Boh.* i Slováky, *Sorab.* 1. pak vždy jen Lužičany horní.

Ti s dolními spolu a Slovinci dle mého §. 9 a 10 jen poněkud vynikají zachovalostí řečí svých nad Bulhary. Tak zvaná klassická čeština[1]) není tedy u *držeti* a *míti za to* lepší ani od lužické srbštiny a slovinštiny, má-li Linde o těch pravdu. Odpověď na tu otázku tím ochotněji přepouštím obrancům češtiny dříve řečené, čím se bezpečněji mohu spoléhati v té příčině kromě Poláků i na Srby a Rusy, nejzachovalejší ze všech Slovanů.

Poláci totižto kromě *mysleć* a *myslić* užívají i sloves *mniemać, poczytać, sądzić, zdać się* a podobných m. někdejšího germanismu *mieć za to*. Důkazů toho najdeš pod každým z nich u Lindeho až na zbyt.

O Srbech i Chrvatech svědčí již i Šulek s dostatek, že nejraději říkají *mislim* anebo *čini mi se* (čes. *zdá se mi*) m. něm. *ich halte dafür*. Jak obratně zvykli oni i s *misliti* dle §. 70 Srovnávací mluvnice mé nakládati, o tom ať aspoň

[1]) Proti níž aspoň to ještě připomenu, že ona nejspíš ani nejvzácnějšího ze všech idiotismův obyčejných u *míti* naskrze neznala. Mínim ten, dle něhož *míti* m. *poroditi* slýchati posud nejen u Slováků a Moravanův než i u Čechův obecných: Vénce vila, nedovila, než dovila, syna měla (489ᵇ) Z moravských písní sem patří na př. variant: u tej hrázky postanulo, hezké pacholátko mělo, nesoucí se k těmto veršům: jak na hrázku vykročila, krásné dítě porodila; potom: len jednoho syna mala, hodila ho do Dunaja; konečně: pantatičku, zla novina, naša Anča měla syna (Suš. str. 156—158). Chudobná ma mati mala, horko, ťažko vychovala; mať moja len ma jednu mala (Zpiev. I, 40 a 262). Jungmann pod *mám* (885ᵃ) dokládá se v té příčině jen tak zvaného *usu* čili zvyku a Palkoviče.

tyto verše, vyňaté z Pjes. II, svědčí: A knez mislim da je poginuo, dosad mislim da je poginuo (308, 21 a 49) a mišljaše, niko ga nečuje (349, 19).

Co se konečně Rusů týče, o těch z výše řečené příčiny tuším i tak chatrný slovník, jakým je dle konce mého §. 7 Schmidtův, dosti hodnověrně svědčiti může, uče tomu, že oni též raději říkají *dumať* (čes. *mysliti*) než *kazaťsa (zdáti se)*, *počítať (pokládati)* a pod. m. něm. *dafür halten*.

Žádného z ostatních germanismův, o které nám tu a níže jde, nevšimnu sobě tak bedlivě jako předešlého a sice hlavně proto, že by nám i sebe důkladnější výklady jejich sotva co prospěly, když veřejné mínění u nás ani netuší ještě té do nebe volající křivdy, které se dopouští, vážíc sobě básníkův a grammatikův, Erbenovi a Zikmundovi podobných, ba i chatrnějších skutky svými mnohem více než tak upřímných a moudrých rádců, jakým se nám tichý genius posud objevil a ještě slavněji objeviti má.

2) *Dost* anebo *dosť* a *dosti na tom*, něm. *genug an dém*. Z dokladů vyskytajících se u Jungmanna pod *dost* a pod *mám* (str. 385[b]) nad slunce jasněji vysvítá, že tak zvaná klassická čeština germanismu tomu mnohem více přála než kterémukoli ze slovanských spůsobů mluvení místo něho obyčejných. Že on již i dříve byl oblíben, o tom tuším nejrázněji svědčí Dalemil, z jehož kroniky Jungmann pod *mám* tento verš položil: Nechej mého, měj na svém dosti. Druhá z těch vět měla by s *dosti* neomylně jen takto zníti: svého ti buď dosti, a sice nejen dle RK než mezi jiným i dle Komenského. Onde na 12, 4 čteme i tento verš: v porobě nám bude vody dosti. Dle Komenského[1]) pak „dosti jest angelům i lidem slávy, že jim bůh mysl dal.“

Nejvzácnější i v té příčině svědek, lid český, drží se genitivu věci tak pevně, že sem v Písních jeho kromě toho nic jiného nenašel. Ať se nám on o tom aspoň následujícími verši ozve: Je tam děvčátek dost (124[a]) já jsem kalin dosti měla, vždyť je děvčat všude dosti jako zrnek na jalovci (150, s *panen* m. *děvčat* 259[a]) takového štěstí všude dost mám (216[a]) děvčátek je v světě dost (233[b]) piva, vína bylo dosti, každý pil po své libosti (345[b]).

Ve slovníku Lindeho pod *dosyć* je několik dokladů lokalu s *na* m. gen. Rusové a Srbové pak zachovali posud i instrumental toho, čeho je komu dosti, říkajíce nejraději *dovolьno*. Několik dokladů toho i starobulharských najdeš u Mi-

[1]) Didaktika. V Praze 1849. str. 24. Nedrží se však ani on stále té vazby než užívá často i německé, jako na př. na str. 7, dle nížto prý „složení naše ukazuje nám, že na tom, co zde máme, dosti není.“

klosiche (IV, 718), ruských u Dalje pod *dovoli* a *dosyščat* a srbských aspoň s gen. věci u Vuka pod *dosta* i více.

3) *Na to* a *načež*, něm. *darauf* a *hierauf* o čase. Více dokladů toho germanismu najdeš u Jungmanna pod *na* (str. 532[a]). V Písních českých naproti tomu nenašel sem ani stopy jeho než jen *potom* a málo kdy *pak*, kterého značná většina nynějších spisovatelů českých tak nesmírně ráda užívá, jako kdy by z úmyslu chtěla dokázati, že čestina není naskrze hodna té chvály, které sem jí já na str. 36 dopřál, uznav ji tam za nejobratnější ze všech řečí slovanských u spojování vět.

Lid český zpívá mezi jiným i takto: Kdy bych já jí jednu (hus) zabil, hněvala by se; a kdy bych tam potom přišel, vadila by se (115[b]) švadlena vyšije zástěrku s tulipánama, i pěkné kvítí: potom mne budete mládenci chtíti (136[b]) až mne vychováš, za milého vdáš, potom se, matičko, na mne podíváš (137[a]) až já budu větší, trochu rozumnější, potom ti šáteček dám (141[b]) pakli nám pán Bůh dá, a ty přec budeš má, potom se vysmějem nepřátelům (145[a]) vem sobě bohatou, a já chudobného: potom zapomenem jeden na druhého (159[b]) já jí žádnou (hubinku) nedám, ona bude potom myslit, že se na ni hněvám (223[b]) až já se pivíčka nabubám, potom teprv dobře zadudám (257[b]) vezmi s sebou voprat, potom jeď do mlejna (417[a]).

Pátý z těch dokladů počíná se zcela správně spojkou *pakli* proto, že skutečně odporuje předešlé výmínce, začaté spojkou, která vlastně čas označuje, čili takto: když tě nedostanu. Má tedy *pakli* v něm opravdu tolik znamenati, co lat. *si autem*, *si vero* anebo něm. *wenn aber, wenn dagegen* atd.

Místo *potom* ozývá se *pak* na př. takto: Jen až vy mne vychováte, pak se na mne podíváte (137[a]) nechoď k nám až v neděli, až budeš mít jinej (kabát): pak se můžeš chlubívat, že jsi ty můj milej; nechoď k nám až ve svátek, až budeš mít šaty: pak tě ráda uhlídám, paní máma taky (244[a]) nevybírej, nepřebírej, abys nepřebrala, abys potom nedostala, co bys pak nerada (248[a]).

Ostatně nebude tuším zbytkem, připomenu-li tu aspoň to ještě, že se Erben [1]) spojky *pak* proti mně i zjevnou nepravdou ujímal, vyčítaje mi, že je prý ona „v celé mé skladbě z užívání dokonce vyvržena," kdežto jí já na str. 18, v řádku 7 zd. i jinde užívám a na str. 78 i vykládám a sice tak, jak sem se jí výš u *pakli* na spěch dotekl.

---

[1]) Obzor, jehož r. 1855 ani celý ročník „pro nepředvídané překážky" nevyšel, str. 389. Na str. 394 chce se vsaditi o láhev tokajského, že u D. A. z Veleslavína nestojí „nepokousíš" jako na str. 72 mé skladby, nýbrž „nepokusíš" čili tak, jak sem to sám mezi omyly tisku na konci vytknul! Více těm podobných kumštův Erbenových najdeš už i v Časopise mus. r. 1858 na str. 530 a 531.

4) *Připověděti* a *přiříci*, něm. *versprechen* a *zusagen*. Že slovesa ona nejsou vlastně ani zcela správnými překlady těchto, to snadno pochopí a uzná každý. Západníkům českým vůbec a domnělým klassikům našim zvláště musely se ony přece náramně líbiti, když pod *přislíbiti* u Jungmanna vlastně jen dva odkazy, pod *slíbiti* pak o mnoho méně dokladů nacházíme než pod *připověděti* a *přiřeknu*.

V Písních lidu českého naproti tomu našel sem jen *připověděti* i to málo kdy, jako zejmena na samém konci ševcovské písně, stojící na str. 404[b] pod č. 110, takto: že mu taky připijeme, to mu připovím.

Z jiných ozývají se nám jen *slíbiti*, *přislíbiti* a podobná, jako: Kdy by se tatínek nedivil, řekla bych, co hoch mi přislíbil; slíbil mi, můj milej, přislíbil (104[a]) v slovu mně stůj, co jsi mně slibоval (122[a]) jeden ji miluje, druhej jí slibuje (124[b]) co's mně včera slíbila, já jdu pro to dnes; co's mně včera slíbila, slíbila, nedala (138[a]) už jsou sliby rozrušeny (194[b]) zpomeň si na ty slova, co jsi před časy slibovala: jest-li že slib zrušíš, trestána být musíš (199[b]) slibuju vám pěkný taneček (311[b]) řekni jí, aby mi uvila, co mi přislíbila (401[a]) vona mu slibuje, že prej mu daruje, co na voze veze (410[a]).

Do polštiny vedralo se *przyrzec* též, ale nemělo se v ní k domácím *obiecać* a *slubić* tak ukrutně, jako *přiříci* se *připověděti* spolu v tak zvané klassické češtině. Vlastní matka této, měšťácká a zemanská čeština, totižto kromě hříchů výše zaznamenaných dopustila se ještě i toho, že praslovanského *oběcati* dávno přestala užívati, jak už Jungmann pod *oběcám* i s dostatek dokázal, nezapomenuv ani na posud živé u Slováků *obecat*, pol. *obiecać* a stbul. *oběštati*, místo něhož on ještě dle Dobrovského *obješčati* položil. Srbského *obećati* a rus. *oběščat* nepřipomenul ovšem, ale snadno je najde každý i v sebe chatrnějších slovnících týchže řečí; u Lindeho pak pod *obiecać* i více věcí výtečně se sem hodících.

5) *U přirovnání*, něm. *in vergleich*. V tom spatřuji já již ode dávna [1]) takořka makavou stopu němčiny v písemné češtině, uče o ní a co k ní patří na dotčeném místě takto: Vztažnost aneb ohled k něčemu vyslovujeme 2) příslovkou *strany* a předložkami *dle*, *podle*, *proti*, na př. Neměli nedostatku strany vody. *V. br.* Bůh bude bíti hříšníka i strany těla i strany duše. *Vel.* Člověk vše dle svého zraku vidí v světle nebo mraku. Co jsou kříže světa toho proti věčné radosti? *Kam.* Ruky proti nohám krátké k chůzi neschopné jsou. *Jung.* Stříbro za bláto proti ní (moudrosti) se počítá. Jako zrno písku, tak jest tisíc let proti dnům věčným. *B.*

---

[1]) Srovnáv. mluvnice jazyka čes. a slov. str. 51 a 52.

br. Spisovatelé, zvláště novější, nejsouce sobě dobře povědomi úkonu tohoto předložky *proti*, opisují ho často podle něm. *im Vergleich* slovy *u přirovnání ku*. Mezitím už u Bratří českých čteme několikráte vedle nahoře vytčených vět s *proti:* Zboží za nic sem položil u přirovnání k ní (moudrosti). Všeliké zlato u přirovnání k ní za písek drobný se počítá.

Zikmund [1]) neuznal germanismu toho ani sebe menší zmínky hodným, ačkoli se i z dokladů, stojících u Jungmanna pod *přirovnání*, úplně mohl o tom přesvědčiti, že se klassikové jeho bez toho skutečně neobcházeli, neštítíce se nic ani předložky *k* anebo *ku* m. *u* v téže příčině, jako na př. Harant, u něhož Jungmann i toto našel a ležatě tištěnými slovy vyložil: K přirovnání s ním malý, *t. proti němu.*

Že by Zikmund nedbalostí tou byl chtěl nenávisť svou ke germanismu témuž osvědčiti, to se naskrze nepodobá pravdě. Hlavní příčina nedbalosti jeho vězí nejspíše v tom, že neznal, jak se vlastně má celá věc ta. Z mnoha důkazů domnění toho přestanu tu na jednom a sice na tom, že Zikmund opravdu nikdy nedospěl ani k rozeznání *přirovnání* od *porovnání*, ačkoli z Jungmannova slovníku i to nad slunce jasněji vysvitá, že tak zvaná klassická čeština velmi přísně šetří dotčeného rozdílu. Nezanedbává ho ani obecná, ale dokazovati toho nemám proč zejmena proti Zikmundovi, který, jak sem už častěji na spěch zaznamenal a níže dokáži, obecné češtině i barbarství vyčítá.

Zikmund totižto ve vědecké skladbě své mate *porovnání* s *přirovnáním* mezi jiným i takto: Předložky *proti* užíváme prý 4), když věci jednu s druhou porovnáváme, poměr jedné k druhé ustanovujeme, a jest to, co: u porovnání k čemu, u poměru k čemu, jedno k druhému přirovnávaje, něm: in Vergleich mit, mit dem — verglichen, [2]) gegen das — gehalten. V školské jeho skladbě naproti tomu vládne již *porovnání* samo, ačkoli mu to naskrze nepatří. Dle ní totižto „*proti* klade se c) při porovnání k čemu, něm. in Vergleich mit, jako: Jako zrno písku, tak jest tisíc let proti dnům věčným, t. j. u porovnání k dnům věčným."

Mnohem neslušněji vede sobě Kovář i v té i ve mnoha jiných příčinách. Důkazy toho pod výminkou, vyslovenou již na str. 134, nezůstanu dlouho dlužen.

Tu jen to ještě připomenu, že ostatní Slované vůbec a zachovalejší od Čechů zvláště přestávají v té příčině na předložkách, které Linde pod *przeciw* větším dílem dobře vyčetl, Miklosich (IV, 633—635) pak i syntakticky vzal do úvahy.

---

[1]) Skladba jazyka čes. str. 216. Mluvnice jazyka čes. 2 vyd. str. 253.

[2]) To je nejspíše jen chybně vytištěno m. verglichen.

6) *Záleží na tom,* něm. *es liegt daran* aneb *es ist daran gelegen.* Že bez ponětí, o které při tom hlavně jde, není dospělého člověka, kdož by o tom pochyboval? Ani toho netřeba dokazovati než jen na spěch se dotknouti, že se řeči i společného původu, jakou je na př. i latinská s naší a německou, velmi znamenitě liší od sebe vespolek frasemi, týkajícími se ponětí téhož. Přesvědčí se o tom každý sám snadno, srovná-li na př. jen lat. *interest* a *refert* se předešlým idiotismem německým a překladem jeho českým. Jak nesmírně byla tak zvaná klassická čeština i touto cizotou zachvácena, to zase nejpatrněji vysvitá odtud, že pod *záležeti* ve slovníku Jungmannově není ani stínu takové nouze o doklady, jí se týkající, jako pod *jsem.* Článek tento totiž obsahuje tamže devět celých sloupcův a netýká se přece idiotismu, o který právě jde, více nežli třemi příklady, znícími (str. 636ᵃ) takto: „Co je tobě do mne? Co ti do toho, was geht das dich an? Nic tobě po tom není“. Předposlední z nich kromě toho pochází z obecné řeči, jsa opatřen skráceninou *us.* čili *usus,* nesoucí se vždy k řeči živé.

Prostonárodní písně české naproti tomu častěji užívají předložky *po* než *do* a *na,* štítíce se cizinského *záležeti* tak, že se jen na jeden příklad toho rozpomínám: Nezáleží na voráči, nezáleží na děvečce (262ᵃ pod č. 681). Tak zpívají v Berounsku, tedy nedaleko od vlasti písemné češtiny.

I *na* m. *po* čili též s lokalem ozývá se v nich málo kdy, jako na str. 107ᵃ pod č. 44 v tomto refréně opakovaném: Co je komu na tom? mně se líbí.

Z mnoha příkladův ostatních vazeb přestanu na následujících s *po:* Což je po panence, jest-li je nekalá! (112ᵃ) což je po ořeší, když mne nic netěší! což je po fijalce, když mne žádnej nechce! co je po té roli, když mne hlava bolí! (164ᵃ) co je po tej rozmaríně, která nevoní: co je po vás, potěšení moje, když máte jiny! co je po té levanduli, která nekvěte: co je po vás, potěšení moje, když mne nechcete! (175ᵃ) což je mně, holečku, po tobě, když si mne nevšímáš v hospodě! (263ᵇ) což je ti, synáčku, po malé ženě, ona má sukničku do samé země (275ᵇ) což je mi po něm! (455ᵇ) však co po ní — je studená! (470ᵃ) ach, což mi po tvé nevěstě, když budu vždycky jí v cestě! (484ᵃ).

Co mně už je do ní (170ᵃ) vdávej ty se, má panenko, nebo ne, co je mně už jedenkráte do tebe! (217ᵇ) dej ty se (naverbovati) nebo ne, co je mně do tebe (458ᵇ) ach, což je mně do věnečku, když už nejsem za děvečku! (482ᵇ)

Zemanský původce Alexandreidy, odvyklý srovnavacímu instr. dle str. 116 a 117 zcela, vládne ještě tou vazbou pořádně, zpívaje na př. i takto: Lidí ovšem mieše mnoho, ale co bylo do toho? ale co do které moci?

I *míti* m. *býti* bylo dřív a jest aspoň místy nejspíš i posud u též vazby v obyčeji. Tak smýšlí o tom už i Jungmann, uče pod *mám* (str. 384ᵃ) i takto: „Co ty jmáš do toho? was geht das dich an? *St. skl. 5, 217.* Nemám nic do toho, geht mich nichts an. *Com. lab.* On do toho nic nemá.“ Prvý z těch dokladů pochází z Mastičkáře, kde se i dle Výboru [1]) skutečně vyskytá.

Komu ještě o větší rozmanitosť v té příčině jde, ten ať sobě ráčí všimnouti i slovenčiny aspoň tak, jak se jí já [2]) již i proti *záležeti* dokládám.

Co se konečně i od slovenčiny zachovalejších řečí slovanských týče, z těch se jen polština neobchází zcela bez *zależeć*, ale jak bídně živoří v ní i to, o tom se možno i dle slovníku Lindeho dostatečně přesvědčiti.

Novočeské *záležitosti* přiměřené obludy není v polštině ani sebe menší stopy. U nás jest ona se přemnoha jinými plodem rozkoší a znamením úžasné poroby duchovné a nedbalosti, nedospěvší mezi jiným ani k tomu vědomí ještě, že zákon o rozmanitosti vládne i řečmi tak svrchovaně, jak sem to již na str. 43 a 133 určitěji řekl a poněkud i objasnil. Marně se tedy zasazuje kdokoliv i o to, aby se na př. čeština vyrovnala zásobou slov němčině; a hanebně spolu každý, kdo německé živly vniklé do češtiny slovy zatracuje a skutky rozmnožuje, przně ji i tak bídnými a zbytečnými výmysly, jakým je [3]) zejmena *záležitosť* na př. proti našemu *věc*, pol. *rzecz*, rus. *dělo* a srb. *stvar*.

§. 36. O enklitickém *ž* a *ť*.

Jene Veränderungen, denen die slawische Sprache im Laufe der Zeiten erlag, sind hauptsächlich durch den Einfluss hervorgerufen, den die Vocale, zumal die I- und J-laute auf die vorhergehenden Consonanten ausüben. Durch solchen Einfluss sanken viele ursprüngliche Stummlaute zu Sibilanten und Assibilaten herab, und so entstand jene Fülle von Zischlauten, die dem Klange der gesammten Sprache eine eigenthümliche Färbung giebt.

Tak líčí fonetickou povahu řečí našich A. Schleicher [4]) a má jistě pravdu mimo to, čím se příčiny sycení našeho

---

[1]) I, 80, 80. Tamž a sice na 1138, 16, 17 a 25 najdeš i verše výše vytčené z Alexandreidy.

[2]) Mluvnica jaz. sloven. str. 227 pod č. 5.

[3]) I dle nebožtíka Kurelce, který se (Rad jugoslav. Akademije. XV, 159) proti nám v té příčině velmi rázně a moudře ozval.

[4]) Die Sprachen Europas in systematischer Übersicht. Bonn 1850. S. 197.

dotýká. Ta se dle mého mínění [1]) má poněkud jinak. Ale o to nám nyní patrně nemůže jíti než jen o sycení, bez něhož ovšem ani *ť* vlastně není čili nezní.

Čeština, nakolik ji historicky známe, nese se přirozeně a jistě k tomu, aby jí sycení ubývalo a ne přibývalo. Výjevů, nedadoucích nám o té snaze její nikterak pochybovati, je již nemalý počet. Nebude tuším škoditi, rozpomeneme-li se aspoň na ty z nich, které nejpatrněji anebo nejhlasitěji svědčí o téže snaze.

Nejbližší příbuzní naši, Poláci, těší se podnes víc anebo méně trojí řadě sykavek: *c, s, z; ć, ś, ź* a *č, š, ž*. My přestáváme větším dílem na prvé a poslední z nich. Střední *ś* a *ź* totižto slýchati jest u nás jen místy i to mnohem něžněji než u Poláků. Z Čechů zejmena ti sotva jsou bez *ś* a *ź*, kteří, jako zejmena Doudlebané, dotčení již i s té strany na str. 105, posud i retnice dovedou obměkčovati a sice tak rázně, že se nejednou i posmívají těm z rodáků svých, kteří na př. *bil* a *byl* docela stejně říkati zvykli. U těch i *ď*, *ť* a *ň* řídčeji slýchati než u oněch jmenovitě na konci slov. Tu není ani u spisovatelů samých posud jednoty. Někteří z nich totižto, jak vůbec vědomo, zejmena *ď* a *ť* častěji píší než ostatní, jako na př. u spověď a smrť.

Tak zvaní klassičtí spisovatelé naši nepřáli tomuto spůsobu psaní, kterého se i já přidržuji. Kdo by však proto myslil, že čeština jejich méně syčí než moje a společníků mých, ten by se mýlil. Ale co je po naší češtině tam, kde, jako právě tu, na to náležitě třeba odpověděti, jak se má tak zvaná klassická čeština strany sycení ku přirozené anebo živé vůbec a ku poetické zvláště? Dle §. 26 snadno může sobě každý ze zvláštních čtenářů mých i sám odpověděti na prvou z otázek předešlých. Pročež odpovím hned jen na druhou z nich.

Tak zvaná klassická čeština syčí beze vší pochyby tak nehorázně, jak se toho přirozená nikdy posud neodvážila a jistě ani do nejdelší smrti své neodváží. Jinými slovy: ona syčí tak nezřízeně a neuměle, že se to uším i nejvášnivějšího ze všech dosavadních obranců jejich, K. J. Erbena, náramně zoškliviti muselo, když ani v Kytici [2]) své nesyčí s ní a dle ní, než hledí i v té příčině zachovati se dle prostonárodní Musy naší, ale není s to a sice dle mého mínění hlavně proto, že k tomu krom uší i mnohem bystřejšího ro-

---

[1]) Které nejurčitěji hlásám na str. 14 latinské práce své proti P. J. Šafaříkovi, původci dotčené moudrosti Schleicherovy.

[2]) O které kromě konce §. 22 a poznámky 2 ke str. 97 viz i str. 112.

zumu třeba než je ten, který týž výtečník jmenovitě filologickými plody svými osvědčil.

Aby vše to náležitě mohlo vyjíti na jevo, mějme přede vším jiným to za nepopíratelnou pravdu, že nejbližší příčina nehorázného sycení, kterým klassická čeština i sluch Erbenův nemilosrdně, ať nedím, ukrutně urážela, nevězí nikde jinde než ve vášnivé a proto přirozeně i nerozumné lásce její k enklitickému *ž* a *ť*.

Ona totižto poprvé dospěla již i k tomu pravidlu, dle něhož tázací zájmena a partikuly: *kdo, co, který, kam, kde, kudy, jak, pokud* a jiné nemohou býti vztažnými živly podřadných spojek, nejsou-li opatřeny aspoň enklisí *ž*.

Jelikož tomu dle Zikmunda [1]) ani dle Miklosiche [2]) naskrze nelze porozuměti, převezmu sem aspoň jádro některé nauky své [3]) čili toto: podřadné spojky složeny jsou pravidelně ze dvou živlů. Prvým z nich bývají zájmena a partikuly ukazovací, druhým pak vztažné, jako na př. *ten — kdo, který, jenž; tu — kde, tam — kam, tolik — kolik* anebo *co, tudy — kudy, potud — pokud*. Prvý člen těch a podobných spojek podřadných však velmi často zamlčujeme, jako na př. v těchto příslovích: nedbá, komu slunce svítí, na měsíček; kde tě rádi vidí, nečasto bývej, a kde nerádi, nikdy.

Slovem „aspoň“ míním výše to, že domnělí klassikové naši velmi rádi přidávali k enklisi *ž* druhou a sice *to*, jako na př. u *kam-ž-to, kde-ž-to, jako-ž-to* a j.

Podruhé tíž výtečníci a předchůdcové jejich vůbec, básníci pak západního směru a rázu zvláště, měli enklisi *ž* již i tak nesmírně rádi, že jí nejednou dopřávali i ukazovacím členům podřadných spojek. Příklady toho dva proti klassické češtině najde každý ze čtenářů mých už i v citatech, kterými se v §. 32 a 34 Blahoslava dokládám, jmenovitě: „v *takovémž* způsobu“ na str. 145 v řádku 22 a „*Protož*, což“ na str. 155 v ř. 14 zdola. Mnohem určitější a poněkud i důležitější jsou však tyto dva: jakž *takž* a *tehdáž*. Prvého z nich totiž ujímal se Erben tak, jak níž oznámím; o druhém pak už i z dokladů, které pod ním u Jungmanna najdeš, dostatečně vysvítá, že vedle něho *tehda* opravdu jen živořilo za tak zvaného zlatého věku literatury české.

Tři z nejstarších zbytků českého básnictví západního rázu a směru dle dole jmenované rozpravy mé [4]) nevšedně vynikají již mrzáctvím tím i nad klassickou češtinu, obsahu-

---

[1]) Skladba jazyka čes. str. 349—367 a 396—404.
[2]) Vergleich. gramm. IV, 77—124 und 257—261.
[3]) Srovnáv. mluvn. jaz. čes. a slov. str. 60 a 61. Mluvnica jaz. sloven. str. 248 a 249.
[4]) O enklitickém *ž* a *ť* co důkaze přesnosti rukopisu Zelenohorského a Kralodvorského v Časopise mus. r. 1860 na str. 313—320.

jíce na př. i tyto verše: Ale k *němžto* sě přičestil, pri *těchž* skončal jest v tom bydlě, *gdežto* zlí duchové bydlie; ty, *jakžs* chtěl, *takžs* vše obriedil; helm *takž*, *jakž* jej náhlě zadrže, prijem kopie i navrže.

Hlavní příčina vášnivé lásky té dle mého nejlepšího vědomí a svědomí nevězí nikde jinde než v tom, že cizota z mysli západníků našich vůbec a měšťanských i šlechtických zvláště prvotný smysl enklise *ž* již dávno téměř úplně vyplašila a tak ji spolu omráčila, že bludů z toho pošlých ani tak výteční demokraté, jakými dle veřejného mínění u nás Erben a Zikmund neomylně jsou, poznati buď nechtěli buď nemohli, ačkoli sem jim k tomu i já sám zvláště rozpravou právě dotčenou pomáhal, seč sem právě byl.

O prvotný smysl a skutečné živobytí enklise *ž* v prostonárodní poesii české sem ovšem tam ještě málo dbal, ale že tato ani enklisí *ť* neplýtvá tak jako klassická, než oběma asi tak obratně a opatrně vládne jako LS a RK prvou z nich, to sem tamž už aspoň tušil, vyzvav konečně odpůrce památek týchž, aby nám odpověděli „na následující otázku: možná-li se rozumně domýšleti, že by kdo z literatů českých do r. 1818 na slovo vzatých byl dovedl opatřiti LS a RK všemi těmi zvláštnostmi, kterými nad plody českého básnictví západního-směru u *ž* a *ť* vynikají, když sem těch ani já ani nikdo jiný nevyložil posud tak úplně, jak by je byl měl domnělý falsarius už před r. 1818 znáti?“

Od toho vyzvání minulo již úplných 16 let a žádný z odpůrců našich, zejmena pak ani Miklosich neuznal nás posud ani sebe kratší odpovědi na tu otázku hodnými. Spíše naopak neváhá týž výtečník naskrze nic ani tak neslušně sobě vésti v té příčině, jak sem to již na str. 39, 40, 71 a 72 určitěji připomenul. Že sem na tom nepřestal, nad tím se žádný nezastaví, kdo kromě důvodův onde vyložených a dotčených i na to se ještě náležitě rozpomene, v jak veliké přízni musí býti u Miklosiche i Cigáni a řeč jejich proti LS a RK, když je uznal hodnějšími rozpravy dole [1]) jmenované, obnášející mimo titul 189 čtvercových stran, než nás odpovědi dříve dotčené.

Našinci zase vedli sobě v téže příčině i tak nebezpečně, jak sem jim to ve Příspěvku svém, jmenovaném na str. 26 pod č. 2 vyčetl, nezapomenuv ovšem ani důvodův ani hlavních příčin nebezpečí toho oznámiti.

Zbytkům prostonárodní poesie naší konečně nedostává se posud vesměs ani stínu ještě té píle a šetrnosti, na kterou

---

[1]) Über die Mundarten und die Wanderungen der Zigeuner Europas. Zvláštní otisk z 21—23 svazku Pamětí, jmenovaných na str. 22 pod č. 1, ve Vídni 1872 a 1873.

koncem předešlého vyzvání svého narážím. Spíše naopak pohrdají jimi podnes nade vši míru a slušnosť i ti, kteří by se jich nejhorlivěji ujímati měli, mohouce mezi jiným i tomu věřiti a, chtí-li, i sami se o tom přesvědčiti, že ony i užíváním enklitického *ž* a *ť* znamenitě vynikají nad klassickou češtinu a k LS i RK tak se mají, jak sem už výš oznámil a hned i dokáži.

Že LS a RK toho pravidla, kterým se klassická čeština strany enklitického *ž* tak nechvalně řídí, jak sem už výše vyložil, nešetří anebo že nepokládají *že* a *ž* za podstatný živel vztažných členů podřadných spojek, toho sem sobě byl už i před r. 1860 jasně povědom. Nejpatrněji svědčí o tom následující nauka [1]) má: Libušin súd místo a vedle *jen-že* třikráte má tázací *ký*, a to vždy bez příklonného *že*, na př. Vol'te muža, ký (který) by vládl vám po železu. Tak i v Záboji čteme ještě: Ty pěješ, jako Lumír, ký slovy i pěniem pohýbal Vyšehrad. Z čeho neméně než z pouhého *jen* m. *jenže* zřejmě viděti, že příklonné *ž* k označení vztažnosti u tázacích zájmen a příslovek co spojek: kdo, co, který; kam, kde, pokud a podobných není tak nevyhnutelně potřebné, jako se to pozdější době zdálo, ačkoli by se byla mohla právě opaku domakati již i po latině, na které jindy i zbytkem lpí, na př. u *činiti* (§. 32), u skracování souvětí infinitivem (§. 71) a jinde. Latina totižto též čistých tázacích zájmen a příslovek co spojek užívá vztažně, na př. qui, quando, quam, quum, cum, quo atd.

Nauce té neodporuje rozprava má r. 1860 ani výsledky dosavadního badání o vztažných zájmenech a spojkách než jen potvrzení se jí dostalo s obou těch stran.

Dle oné totiž objevuje se v LS stále jen *že* m. pozdějšího *ž* a sice jen u slov pošlých od kmenův ukazovacích zájmen *jen, ja, je* a *šen, ša, še*.

K tomu patří tam jen žen. akk. množný *še-že*, dle Výboru a jiných vydání skoro všech *sie-že*, přicházeje jen třikrát a znamenaje pokaždé to, co lat *has-ce* [2]) a nynější naše *ty-to*. Jinými slovy zní to tak, že je *že* u *še-že* emfatického čili prvotného smyslu, jakým i foneticky zachovalejší lit. *ga, gi, gu, g;* řec. *γε* a řidší *γα*, sanskr. *gha, ghá, ha, há, hi* a jiné [3]) neomylně vynikají.

---

[1]) Srovnáv. mluvn. jaz. čes. a sloven. str. 241 a 242.

[2]) Tak mu rozuměli již r. 1840 (Die ältesten Denkmäler der böhm. Sprache. S. 39, 43 und 44) Palacký a Šafařík.

[3]) Vyčtené a nejdůkladněji vyložené od Potta v Beiträge zur vergleich. sprachforschung. VI, 257—277. Miklosichova rozprava o genitivné příponě *go* zájmen slovanských (Sitzungsberichte der philosophisch-hist. Classe der k. Akademie der Wissensch. in Wien 1869. S. 48—53) naproti tomu dotýká se enklise *že* tak chybně, jak sem jí to

U slov pošlých od kmene zájmena ukaz. *jen* naproti tomu je *že* nepochybně vztažného smyslu a sice osmkrát: *jen-že* (nom. jedn.), *ja-že* (nom. dv.), *ju-že* (žen. akk. j.), *im-že* i *nim-že* (dat. mn.) a *ide-že*. To m. nynějšího *kdež* anebo vztažného *kde* a *jen-že* m. *jenž* objevují se v LS podvakrát.

Tázací *ký* přichází v něm třikrát a sice jen m. nynějšího nom. jedn. a muz. *jenž* čili vztažně, *kda* s *kegdy* a *kda* též jen tak čili m. *když* a pojednou, ačkoli jsou všecka tři vlastně též tázacího smyslu a téhož kmene s *ký*. Ostatně není v LS ničeho, co by ještě sem patřilo.

Dříve než bych oznámil, jak se RK v té příčině má, zastavím se poněkud u výsledků dosavadního jazykozpytu o vztažných zájmenech a spojkách.

Ty hlásá již Miklosich (IV, 77) dobře těmito slovy: Es gibt keine pronomina mit ursprünglich relativer bedeutung, denn die pronomina relativa sind ursprünglich entweder demonstrativ oder interrogativ. Takými jsou prvotně beze vší pochyby i vztažné spojky, pocházejíce se vztažnými zájmeny spolu vesměs od týchže kmenů.

Dle téhož výtečníka (IV, 82—85) je stbulh. zájmeno *i, ja, je*, přiměřené našemu *jen, ja, je*; lat. *is, ea, id*; sanskr. *jas, já, jat* a jiným, též vlastně ukazovacího smyslu spolu s partikulami téhož kmene. Ono spojuje již i posvátná slovanština častěji s enklisí *že* než tyto, užívajíc jich vztažně.

Že by však zájmeno též u nás i demonstrativně posud aspoň živořilo, toho Miklosich ani na dotčeném místě ani jinde není sobě povědom. Zikmund [1]) pak ani prvotného čili ukazovacího smyslu jeho vůbec netuší nijak, ačkoli já i tomu již ode dávna [2]) učím, na př. i takto: že zájmeno *ji, je, ja*

---

již r. 1870 (Počátečné skup. souhlásek českoslov. str. 16 a 17) vyčetl a každý pravdou býti uzná, kdokoli ji s Pottovou náležitě srovná.

[1]) Skladba jaz. čes. str. 349—368 a 396 - 404.

[2]) Srovn. mluvnice jaz. čes. a slov. str. 239. Tu připomínám ještě předně to, že zejmena Erben v Kytici své velmi často užívá dotčené vazby, na př. každý, kdož uslyší, srdce *jemu* puká (3 vyd. str. 70) kdo pochopí, do smíchu *mu* není (75) kdo dobře činí, čáka *jemu* dána, že se tam s nimi též bude radovati (77) kdo jednou v křišťálovou bránu jeho (Vodníka) vkročí, sotva *ho* kdy uhlédají jeho milých oči (100). Podruhé není bez té vazby jistě ani srbština, kterou Miklosich kromě staré bulharštiny a své mateřštiny tuším nejdůkladněji zná. Tak na př. v Pjes. II, 205 najdeš i variant, který se takto počíná: Ko donese kamen na ramenu, da se *njemu* po žut dukat dade; ko donese vode u djugumu, da se *njemu* po bijel groš dade. Téhož variantu dokládá se Vuk ve Slovníku svém pod *djugum*, ale jen tak nedbale, jak sem mu to již i tu na str. 119 vyčetl, a nevěrně čili takto: ko donese vode u djugumu, da se njemu po žut dukat dade. Konečně na *pomožme* m. *pomozme* zastavili se protivníci mé Skladby, Erben a Šumavský, i tak

ještě i nyní vládne kde tu prvotným významem ukazovacím, viděti z §. 46, osobitně z přísloví tam stojících: kdo chce kam, pomožme *mu* (m. tomu) tam. Kdo doma zmokne, ani *ho* (m. toho) Bohu líto není. Tamže pod *c* (str. 68) vytknut ještě jeden příklad z Kocína.

V RK objevuje se ukaz. zájmeno *jen* aspoň jednou i samo ještě vztažným a sice v Záboji: dva syny, *jejú* hlasy prěcházesta v muzká, vycházievasta v lěs. Znajíce kromě pravd právě dotčených už i to[1]) s dostatek, že i jiné památky staročeské, ač i pořídku, užívají čistého *jen* vztažně čili m. *jen-ž* a staršího *jen-že*, nemáme naskrze proč o vztažném smyslu dvojného gen. *jejú* právě předešlého pochybovati než raději pokládati dotčenou píseň i proto za nejstarší ze všech v RK obsažených, jak to já již i na str. 72 jistě mám na zřeteli.

Nejstarší zbytky českého básnictví západního rázu však nevynikají zachovalostí dotčenou, přestávajíce vesměs na *jen-ž* a *jen-ž-to,* kdežto RK zná se ještě i ke *ký* aspoň jednou a sice též jen v Záboji, jak tomu ostatně již i dle předešlého výkladu snadno každý porozumí.

Plné *že* vyskytá se v RK jen třináctkrát a sice emfaticky třikráte: v *šem-že* a *šech-že,* jelikož prvý z lokalů těch se tam opakuje; ostatně vždy vztažně: *na če-že* jednou m. nynějšího *na-čež, ne-že* dvakrát m. *než* a sedmkrát *že,* jak to nyní stále slýchati m. někdejšího *je-že,* lat. *quod* a něm. *dass.*

Ale RK obsahuje m. a v. *že* čtyřikrát i *ež* a jednou *ž* a sice na konci Jaroslava v tomto verši: tako-ž spade bezduch mezi mrchy, co nynější prosou toto znamená: tak že spadl mrtvý mezi mrtvoly.

Kromě toho čteme v RK pojednou následující pády zájmena vztažného: *je-ž* (muz. akk. mn.), *ju-ž* (ž. akk. j.) a *něm-ž* (m. lok. j.). Ani partikuly téhož kmene a smyslu, jmenovitě *do-ni-ž* (dokud) a *v-ňu-ž* (jak), neobjevují se tamže častěji než jen pojednou. Právě tak se má tam i *jak-ž,* kdežto emfatické *ju-ž* m. nynějšího *už* anebo *již* a m. prastarého *u,* zachovaného v LS aspoň jednou, najdeš jedenáctkrát.

---

hrozně, jako kdy bych já, píše ji, nebyl uměl ještě ani konjugovati sloves českých, kdežto sem já již hlásal aneb aspoň na zřeteli měl více pravd právě dotčené podobných čili takých, k nimž ani nejvíce nyní na slovo vzatý slavista posud nedospěl. *Pomožme* pak užil sem úmyslně proto, že přísloví dotčeného neslýchati nyní nikdy s *pomozme* a ono m. tohoto jistě snadněji se dá ospravedlniti než na př. vazby, vytčené na str. 112 z Erbenovy Kytice.

[1]) Zejmena dle str. 25 a 75 Šafaříkových Počátků staročes. mluvnice, kde se však ještě ani nenaráží na prvotný čili ukazovací smysl zájmena *jen,* jináče by tam o „opouštění a odvrhování“ enklise *že* nebylo žádné řeči.

Konečně znamená *ž* v RK ještě sedmkrát vztažnost, ale jen u *kda-ž* a *kdy-ž*, z nichžto se toto třikrát, ono pak čtyřikrát objevuje.

Tázací *kehdy* však najdeš tamže vztažně beze vší enklise osmkrát, *kda* třikrát a *kdy* čtyřikrát.

Z ostatních tázacích zájmen a partikul objevují se v RK více nebo méně často vztažnými, ale beze vší enklise následující: *kto, jaký, kaký, jako, kak, kam, kamo, kdě, otkad* a *skad*.

Če opatřeno je jednou enklisí *že*, jak už výše řečeno; bez ní však užil ho RK pětkrát vztažně a sice jednou takto: nahrnuchu, *čeho* trěba bieše, nčes. nashromážďili, čeho třeba bylo; ostatně m. nynějšího nom. *co*.

Druhé enklise čili *t*, vzniklé z tak zvaného ethického dativu *ti*, není v LS a RK žádného příkladu, ačkoli zejmena tento jiných dativů téhože smyslu rád užívá, jako na př. v těchto větách: již *vám* travička vstává a sluněčko *nám* zajde.

Ze zbytků českého básnictví západního směru naproti tomu ani nejstarší neobcházejí se bez *t*, plýtvajíce jím už i tak nespůsobně, jako na př. u *bych-t, již-t, když-t* a pod.

Během času rozmohly se konečně obě enklise u západníků našich tak náramně, že se proti nim už i J. Blahoslav rázně a dosti znale ozývá, prakticky však nevede sobě ani v té příčině důsledněji nežli v jiných a v §. 32 i 34 dotčených zvláště. Tamž obsažené citaty z jeho Grammatiky a Muziky totižto plýtvají též oběma enklisemi jistě více než by dle str. 30, 92—94 a 110—113 Grammatiky jeho vlastně měly.

Ke cti a chvále jeho však aspoň to připomenu, že vědomostí svou o *t* nevšedně vynikl zejmena nad Fr. Šumavského, přisvědčiv dle polštiny Filomatovi, který i bez té vyhlásil *t* za skrácený dativ *ti*. Šumavský naproti tomu napsal ještě r. 1855 proti mé Skladbě, že prý v nauce její smyslu téhož „nevidí nic pravdě podobného, tím méně co přesvědčujícího." Jak se to ostatně má, o tom nejhodnověrněji svědčí Mastičkář, kterého se na str. 7 Obrany své dovolávám.

Blahoslav, neznaje LS ani RK a pohrdaje češtinou obecnou tak nesmírně, jak už po §. 32 a 34 známo, nemohl přirozeně písemné češtině k tomu pomáhati, aby se zejmena u *ž* a *t* aspoň poněkud přiblížila k tomu stanovisku, na kterém sme LS a RK právě spatřili a od kterého řeč lidu českého za Blahoslava jistě nebyla ještě daleko, když se ho nynější tak pevně drží, jak hned vyjde na jevo. Pročež není se čemu diviti, že se tak zvaná klassická čeština strany enklise *ž* octla konečně tam, kde sme ji nahoře spatřili a že i *t* mnohem častěji užívá než by vlastně i dle Blahoslava samého měla.

Na konci minulého a s počátku tohoto století do nalezení RK a LS hleděl každý lepší spisovatel československý víc anebo méně bedlivě u *ž* a *ť* i jinde říditi se tak zvanou klassickou češtinou. Potom tuší již ovšem nejeden z nich, že tázací zájmena a partikuly mohou i bez enklise *ž* anebo *što* znamenati vztažnosť, ale jasného vědomí o tom nepozorovati ani u grammatiků českých, jako na př. u nejvíce na slovo vzatého z nich Tomíčka, ani tam, kde sem se já toho nejvíce nadál, u K. J. Erbena totižto, smýšleje o něm ode dávna tak, jak sem už na str. 96 a v poznámce k ní patřící zaznamenal.

Ten v odpovědi své na mou obranu *jakž takž* a více podobných pedantství nebo školometství jen proto prý nevzal proti mně do ochrany, že neměl kde a že prý „není také radno o všem mluviti.“ Kdy by však tamž opravdu byl chtěl anebo mohl jen toho sobě všímati, o čem mluviti radno, a kdy by se zejmena byl zdržel aspoň polovice neanalogických kumštů, podobných na str. 162 zpomenutým, bylo by mu jistě zbylo dosti místa k obraně enklise *ž* i *ť*.

Od toho času až podnes minulo již 21 let, od vyjití rozpravy mé o *ž* a *ť* 16 a povahy těch nevšimnul sobě posud nikdo mimo mne. Proč toho zejmena Erben neučinil, o to nám nejde nyní tak, jako o ten holý skutek, že se mi u *ž* v odpor postavil. Kdy by totižto, skládaje odpověď svou, byl aspoň tušil, co sem já o *ž* a *ť* v LS a RK věděl už r. 1854, kterého sem prvý díl Srovnávací mluvnice své čili skladbu psal, a v ní, kde a pokud bylo třeba, i zaznamenal; a kdy by mu při tom jen o prospěch věci bylo šlo: nebyl by jistě napsal, že jen z výš oznámených příčin nebrání proti mně enklise *ž*.

Nejvíce na slovo vzatý ze společníků jeho proti míněni Jungmannovu o klassické češtině, Zikmund, pracoval hlavně o skladbě a, jak sem už výše zaznamenal, v následujícím §. pak i zevrubněji vyložím, neznal ani prvopočátků věcí, o něž u enklise *ž* hlavně jde. Miklosich nevyniknul jimi též ještě tak, jak by již dávno byl mohl a měl. Kdo by teda váhal pokládati obě příčiny Erbenovy za chvastavé a marné vytáčky?

Jakkoli se to ostatně má, to je nepopíratelná pravda, že jmenovitě poetická řeč lidu českého i užívaním enklitického *ž* a *ť* znamenitě vyniká podnes nad klassickou češtinu a neliší se podstatně od překrásné přítelkyně a společnice své, zachované v LS a RK.

Prvotný tvar enklise *ž* čili *že* ani základný čili emfatický smysl její neozývají se ovšem z Prostonárodních písní českých už tak často a rázně jako dřív aspoň o dvě století a z moravských i slovenských podnes, ale nevymizely z nich přece ještě tak ohromně jako z tak zvané klassické češtiny.

Prvý z brusičů řeči české, známý nám už po str. 132 a 133 poněkud, hlásá na str. 144 Brusu svého o enklisi *ž* a *ť* mezi jiným i toto: ta [1]) litera *ť* klade se za *nebo*, za *pročež*, za *a tak*, *ant* etc. a vyznamenává jakés tvrzení toho, co se praví, jako: *Petrť, jdť, mněť, námť, přijdeť, neboť, někdyť, jakť* etc. Nápodobně litera *ž* skůro v témž vyznamenání a obzvláštně v imperatývích má moc silného pobízení, jako *dejž, hleďmež, seďmež, dokavádž, pokudž, vyslyšiž* pro *vyslyš*. Někdy se před tím *ž* ňáká vocalis pro lepší znění klade: *pročež, slyšiž, zhledniž*. Někdy pak po něm, jako: *jestliže*, někdy celá sylaba, jako: *kdožto, jenžto*. Někdy po tom *ž* stojí *e*, a vyznamenává *jest*, jako: *kdožeto?* za *kdož jest to; kdyže byl* za *když jest byl?* vše krásně.

Že jmenovitě posledními slovy Konstancius též obecné češtině nadržuje, to pravdou býti uzná každý, kdokoli sobě tak zvané klassické dle §. tohoto bedlivěji všimne. Učině tak, nad míru zřídka potká se v ní se *že* vůbec a m. nynějšího *pak* užitým zvláště, jako na př. ve třetí strofě písně [2]) vyhnanců českých, počínající se takto: Cože nám do řeky, co nám do města?

Ani v nynějších písních lidu českého nenašel sem ovšem takého *že*, ale *ž* samo objevuje se velmi často emfatickým. Ku příkladům, patřícím sem se str. 165 přidám aspoň tyto: Kdož se tě prosil za ty tvé dary? (196a) kdož by tě, Mařenko, nemiloval! (211a) ach, kohož bych ukázala, než pana krále samého! (482b) kudyž tam půjdeme, když cesty nevíme? (44a) kýž jsem tebe, můj holečku, byla nepoznala! (188b) kýž bychom se byli nepoznali! (207a) což jest ta láska zlá, když mají holku dvá (124b). Více tomu podobných *což* najdeš i sám dle str. 524c.

Nejednou se však přidává po *ž* pleonasmus *pak:* Kdož pak by mně posluhoval? kdož pak jinej, než má milá (373b) což pak si, můj milej, stejskáte? (155a) což pak mne, má ženo, neznáš? (372a)

Vztažné *že* žije posud jen u spojky znění téhož m. *ježe*, jak už i výše řečeno; *ž* pak ozývá se v písních stále jen

---

[1]) Germanismu toho dopouští se i Konstantius ještě skoro tak jako Blahoslav dle poznámky 2 na str. 144.

[2]) Dle Fr. Palackého (Čas. mus. 1832. str. 390 a 400) „tato píseň nalézá se obyčejně na pergamenech a vazbách starých českých knih, jmenovitě Šestidílných Biblí, Labyrinthu světa atd. a má nepochybně Čecha za původce.“ J. Kollár doplňál jí místa ve svých Zpievankách (I, 33 a 34) a připomíná o ní na str. 439 a 440 i více věcí paměti hodných dle Palackého, kterého se však nedovolává, a jiných pramenův. V Erbenově vydání Prostonárodních písní českých, kterého se já tu stále dokládám, naproti tomu nenajdeš ani sebe slabší narážky na touž píseň a sice nejspíše proto, že jí ani Erben nepokládal za prostonárodní.

v *až*, *než* a *poněvadž*, kde ho však uchem nerozeznáš, poněvadž s *d* splývá v *č*, jak už i vůbec známo.

Místo *když* objevuje se tázací *kdy* samo a sice před *bych*, *by* atd. skoro stále, jinde často a nejednou i s *ť*: Kdy hrnce umeje, hubu nechce (322[b]) dej pozor, Hančičko, kudy tě vezú, aby si trefila, kdy tě vyženú; kdy tě budú honit, kdy tě budú bít (329[b]) proč pak jsi, má milá, tak záhy přivstala, kdyť ještě skřivánek nezpíval? (302[a]) co pak se mám soužit, kdyť já mám děvčátek jako koukolátek (453[a])

U *kdo, kam, kudy*, *dokud* a *jak* nenašel sem *ž* ani jednou, ačkoli se velmi často objevují vztažnými. Jen ukázkou toho buďte následující příklady: kdo je šelma, ten se bojí (56[a]) blaze tomu, kdo nic nemá, nestará se, kam co schová (373[b]) jsou to husy z toho dvora, kam já chodívám (116[a]) kudy chodí, tudy spí (253[b]) nepůjdu já přes ten háj, kudy ovčák ovce hnal (363[a]) dokud ty jsi mezi námi, dotud ještě dobře s námi; dokud živa tvoje hlava, bude dobrá naše správa (377[b]) jak jsi stará, tak jsi hloupá (376[b]).

Přípitky, proti kterým sem se již na str. 159 ozval, a píseň, již Erben (na str. 346—349[a]) „z prostého starého vydání" přetisknouti dal, obsahují kromě *jakož, kdež* a *kdežto* i více pádův ukazovacího zájmena *jen* a tázacích *co* a *který*, opatřených též enklisí *ž* a *žto*.

Kterážto, kteréžto a *němž* našel sem v ostatních písních jen pojednou a sice takto: Teď sem osaměla, jako holubička, kterážto letí do světa, hledajíc samečka (171[b]) toho stvoření na světě už není, po němž touží srdce mý (182[a]) leží, ach leží tu mladé tělo, kteréžto rádo děvčátka mělo (515[b]).

Jinde objevují se tázací *co, jako, kde* a *který* vztažnými stále beze vší enklise a sice *co* i m. *kdo*, *který* anebo *jenž*, jak v následujícím §. zvláště vyložím, ostatně pak s ostatními spolu tak často, že tu též na několika ukázkách toho bezpečně můžeme přestati: Co mně pán Bůh soudí, přec mne to nemine (112[b]) co vždy bývalo a co se patří, toho se držme, rozmilí bratří! (367[a]) vy mne opustíte jako strom jablíčko, já už vás opouštím jako list jablíčko (325[a]) povezou tě, má milá, kdes jak živa nebyla (328[a]) kde je sládek, tam je mládek (367[a]) která je hodná, víc hochů nemá (215[a]) kde máš ten šátek, co jsem ti dal, ten kterej jsem nosíval, do kterého moje jmeno do rohu sem vyšit dal? (447[b])

Dva příklady enklitického *ť* vyčetl sem už výše pod *když*. Jiných je vůbec velmi málo a většina jich obsahuje *vždy-ť* a *dy-ť*, jako: neplač, vždyť se k tobě znám (115[b]) dyť já tě, ty blázne, dyť já tě nechci! (253[a]) vždyť jsem já jen obdržela, co jsem sama míti chtěla (328[a]) proč bych já ti votvírala, dyť já nejsem tvoje milá (333[b]).

Ani Erben neplýtvá touž enklisí v Kytici své. Druhé však neužívá ani dle klassických vzorů svých ani dle prostonárodních písní českých. Nešetří totižto pravidel, kterými se ty i ony u enklise *ž* řídí.

Dle pravidla klassické češtiny měl by tázacím zájmenům a partikulám pokaždé neb aspoň větším dílem dopřáti enklise *ž*, kdekoli jich vztažně užívá. Činí to však právě naopak čili tak, že se více přidržuje poetické řeči lidu českého než klassické češtiny.

Dle této na př. nemělo by chyběti *ž* u *kdo* a *co* v těchto souvětích: kdoby ho hledal, nenajde ho (str. 55) nikoho není, kdoby tu potěšil, kdo k pomoci přispěl (85) co nebylo, přijde, co bývalo, není (71) věrně mi povíš, co v pekle uvidíš, a čeho se dovíš (82). Že však těch a podobných nedbalostí je v Kytici Erbenově mnohem více než opaku jejich, o tom se může každý čtenář její sám aneb u mne snadno přesvědčiti.

Vypsal sem sobě totižto z ní všecko, čeho sem se proti ní právě dotekl a ještě dotknu, pravě podruhé, že Erben v Kytici své mnohem častěji opatřuje vztažné částky podřadných spojek enklisí *ž* než by dle prostonárodní Musy české směl.

Té se protiví patrně, píše na př. takto: každý, kdož uslyší, srdce jemu puká (72) přijdou zase časy, kdež obživne i mrtvá snět (128) národ, kterýž prvé slavný byval, ten bude opět oslaven (130).

Potřetí nevládne Erben enklisí *ž* ani tak, jak by dle toho měl, co sem už i tu na str. 62 a 132 proti hiatu a drsnatým skupeninám souhlásek mimochodem zaznamenal.

Neváhal on na př. nic ani takto psáti: budiž i ty stálá v tom, co *o*ko tvé mi slibuje! (153), půjdu hledat květu toho, který*ž s*nímá viny mnoho (123) kdy přijde doba, kde*ž s*i odpočinu? (131)

Byl-li sobě tedy Erben aspoň toho povědom, jak se má poetická řeč lidu českého k tak zvané klassické češtině u enklise *ž*? Já to beze všech rozpaků zapírám, maje kromě důvodů proti *jakž takž* výše dotčených i ty hrozné bludy na zřeteli, kterých se společník jeho proti Jungmannovu mínění o klassické češtině, Zikmund, dopustil dle následujícího

§. 37. O co a ježto.

Že Zikmund ani vědomím svým o *ž* nevynikl zvláště nad Konstancia, to vysvitne dosti jasně každému, kdo předešlou nauku tohoto srovná s následující[1]) onoho: Částice *ž*,

---

[1]) Mluvnice jaz. čes. 2 vyd. str. 333 a 334.

še, řecké *γε*, omezuje místněji a vytýká to slovo, ku kterému se připojuje. Připojuje se: 1) k imperativu, něm. denn, doch, also, jako: Pohleďmež již do sebe sami. Křičtež již. 2) k zájmenům a částicím tázacím, ukazovacím a vztažným, něm. eben, gerade, jako: Po čemž to poznám? Ale kdežé co toho učinil? Protož nyní dej mu to. A v touž hodinu mnohé uzdravil od neduhů.

Přestávám na té z úmysla proto, že by ona, hledíc potřebám školským vyhověti, měla jasností a určitostí zvláště vynikati. Že jí však nevyniká, to nejpatrněji vysvítá ze zmatku, kterým zejmena druhá část její oplývá proti předchozímu §.

Vědecké Skladby Zikmundovy všimnu sobě tu strany *ježto* hlavně proto, abych dokázal, že se on skutečně i té neslušnosti, kterou sem mu na str. 182 vyčetl, dopouští, váže sobě i němčiny obecné více nežli češtiny.

Na str. 362 pod č. 2 učí nás Zikmund mezi jiným i tomu, že se místo vztažných zájmen *jenž* anebo *který*, pravidelně skloňovaných a spojovaných s patřičnými slovy, vyskytá i nesklonné a nepřechylné *ježto* s patřičnými pády zájmena *on*, jako na př. v této větě: věřitele máš, *ježto ho* (m. *jehož* anebo *kterého*) nemůžeš oklamati. Příklad ten stojí na samém konci dotčené poznámky. K té pak připomíná Zikmund pod * ještě toto: Podobného cosi jest prý v nářečí Švýcarském, kdež se částice w o za znamení vztažnosti užívá, jako: der Fremde, w o du mit ihm gegessen hast, stoht da místo der Fremde, mit welchem du gegessen hast.

Nedokazuje toho ničím a mně se zdá, že se to vlastně částice *so*, známé s té strany již i Jungmannovi, týče. Ale nač bychom se dále přeli o to se Zikmundem, když bezpečně můžeme přestati na tom skutku, že on více dbá o němčinu obecnou než o češtinu? Všimněme sobě raději hned těch chyb, kterých se on tamž a ve školské Mluvnici své opravdu tak dopouští, jak právě dokázati mám.

Prvá a hlavní z nich vězí v té nepopíratelné pravdě, že Zikmund nikdy nedospěl ani k tomu vědomí, že živá čeština jen *co* právě tam a tak užívá, kde a jak písemná dle předešlé nauky svého *ježto* a Němci švýcarští *wo* m. *welcher* anebo *der*.

Vědomí toho mohl Zikmund nabyti i po těch dokladech, kterým Jungmann ve slovníku svém pod *co* (str. 244*) místa dopřál a které mimo to, čím já vazbu jejich v závorkách objasňuji, takto zní: To je ten, co jsme ho (m. *jehož* anebo *kterého* sme) prosili. To jsau ti, co jsme s nimi (m. *s nimiž* anebo *s kterými* sme) mluvili. Tu máte hrnček, co je bílek v něm (m. *v němž* anebo *ve kterém* je bílek).

Předchozí nauka Jungmannova jest ovšem též chybná, neobsahujíc pravidla, které právě předešlými příklady a ji-

nými jim podobnými vládne, jinak než takto: „co = *který, in omni genere et num.*, welcher, welche, welches, so.“ To znamená, že se tázacího zájmena *co* užívá m. vztažného *který* všech tří rodův a obou čísel. Užívá se ho však dle předešlých a níže stojících příkladů beze vší pochyby i zcela tak jako zastaralého *ješto*, pod kterým (str. 612ᵃ) Jungmann sám dobře připomíná zvlášť i to, že ono „in casibus obliquis adsumit pronomen *on*“ čili že ono samo o sobě není s to, aby zastupovalo kosé pády vztažného zájmena *jenž* anebo *který*, než jen s patřičnými pády zájmena *on* spolu, jak tomu i Zikmund učí v poznámce, jejímžto jádrem se rozjímaní toto počíná.

Vzor Jungmannův, Linde, měl jím zůstati i v té příčině, uče pravidlu, o které nám právě hlavně jde, pod *co* (str. 319ᵇ) těmito slovy: „Używając Co zamiast Który, in casibus obliquis, dodają się stosowne przypadki zaimku On, n. p. co go = którego, co ją = którą“ atd. Česky zní pravidlo to mimo příklady takto: užívá-li se *co* místo *który* v kosých pádech, přidávají se patřičné pády zájmena *on*“. Pod tímto slovem (str. 555ᵃ, č. 2) pak odkazuje Linde zkrátka ku právě předešlé nauce své.

Z dokladů vyskytajících se pod touto hodnověrně a jasně vysvítá, že spisovatelé polští, ačkoli značná většina jejich je šlechtického rodu, nepohrdají přece nikterak vazbou, o níž je právě řeč, a z prostonárodních písní polských každý se snadno může přesvědčiti, že ji lid polský raději má než *który* kosých pádů.

Čeští spisovatelé naproti tomu, ačkoli jsou většinou sedlského původu a demokratického smýšlení, vedou sobě v té i v jiných jí podobných příčinách vesměs právě naopak, pohrdajíce nejen touž vazbou než i mnoha jinými ještě důležitějšími a žijícími u lidu českého posud už i tak neslýchaně, jak sem jim to nejurčitěji na konci §. 18 vyčetl.

Ale není přirozeně proč ani té vady spisovatelům českým tak nemilosrdně vyčítati jako těm, kteří, chtíce a majíce světlem a vůdci býti jiným, i mrákoty, které se takořka krájeti dají, nejen šíří než i v ochranu berou, jako zvlášť Erben a Zikmund tím, čeho se proti Jungmannovi dopustili. Že se k odporu tomu ani Zikmund naskrze nehodil, o tom ať svědčí ještě i následující mrákoty.

Že obecná československenština *co* skutečně i právě tak a tam ráda užívá, jak a kde dříve *ježto* bylo v obyčeji, tomu by se byl mohl Zikmund i z mé Srovnávací mluvnice, jejížto prvý díl čili skladba r. 1855 vyšla, tuším s dostatek naučiti.

Na straně její 68 a 69 učím mezi jiným i takto: Spojkami vět přívlastkových jsou vztažná zájmena: *který, jenž, ješto* a tázací *co*. Dvě prvé se vždy srovnávají rodem a čí-

slem s jménem, ku kterému se vztahují, pádem naproti visí na přísudku věty, kterou začínají: žena, *kterou* anebo *již* sme viděli, již odešla. *Ježto* a *co*, co zástupnice dvou prvých, jsou nesklonné a nynější spisovná čeština jich už jen tam, i to zřídka užívá, kde by *který* a *jenž* v nominativě státi měly: pán, *co* anebo *ježto* tu včera byl, již odešel; lidé, *co* anebo *ježto* na procházce byli, zmokli. *Ježto* ve starší češtině, *co* v obecné češtině, v moravčině a slovenčině podnes velmi často přicházejí na místě *který* a *jenž* i v nepřímých pádech, které se ale ne na nich jakožto nesklonných, než na spojovaném s nimi zájmeně třetí osoby označují, na př. věřitele máš, *ježto ho* (m. kterého) nemůžeš oklamati; mám děla, *ježto z nich* (m. z kterých) velikým kamením mohu stříleti. *Jungm.* Slovensky: človek, *čo ho* (m. kterého) vidíš, je voják; žena, *čo* sa *s ňou* (m. s kterou) shováraš, je moja matka; kniha, *čo* som ti *ju* (m. kterú) daroval, bola drahá. — Příslovky: *kde, kam, proč* atd. i v spisovné řeči často zastupují zájmena vztažná, na př. místo, *kde* (m. *na kterém*) stojíš; město, *kam* (m. do kterého) sme vešli atd. — V příslovích, jinde zřídka, přichází i *aby* m. *který.* — Konečně vedle podstatných, přívlastkovou větou určených, stávají často zájmena: *ten, týž, onen.*

V Mluvnici jazyka slovenského (str. 255 a 256) doložil sem se v příčině *co* m. *ježto* již i více stran Zpievanek, vydaných od J. Kollára, a nepohrdl sem ani zastaralým čes. *ježto* než učím i o něm aspoň tomu, bez čeho by mu slovenský žák v knihách českých nemohl porozuměti. Tak se mám tamže často i k jiným zvláštnostem písemné češtiny. Místo uznání dostalo se mi i za to jen výčitky od Ed. Novotného, který svou úvahu o dotčené skladbě mé takto skončil: Podivné nám toliko bylo, že přimíseny tu i tam české věty ze *spisovatelů* českých, byť i rodem Slováci byli, jakož obzvláště z Kollara.

Úvaha ta, kterou sem já jen krátkého odbytí mimochodem [1]) uznal hodnou, přispěla jistě nemálo k tomu, že se

---

[1]) Rozjímaje o jazykozpytě a přírodozpytě (Čas. mus. 1869. str. 339—342, 350—351) a o Počátečných skupeninách souhlásek česko-slovenských (v několika poznámkách od str. 24 - 30). Tu ke cti J. Jungmanna, hlásané na str. 118, připomínám, že Novotný neopovrhuje ani slovenčinou spůsobem Zikmundovým než váží sobě syntaktické zachovalosti její aspoň slovy velice. I dle něho totižto „mají doklady mojé tu přednosť, že vzata převelká jich část z národních písní, tedy z mluvy čistě se proudící u kmene tak zachovalého, jakový jest slovenský.“ Čistých pramenů těch dovolávám se okolo 1000krát a pokaždé tak zevrubně, jak se toho již i tu v §. 30 ujímám, ale naskrze marně. Novotný opřel svou genetickou methodu proti celé mé skladbě slovenské o dva celé sice, ale vymyšlené doklady a zvítězil asi tak slavně nade

Zikmund i ve školské Mluvnici své, podruhé vydané, o týchže větách, nazývaje je dobře i přídavnými, dopouští mnoho chyb nejhrubšího zrna. Na str. 291 a 292 totižto, kde jim zvlášť učí, není o *ježto* ani zmínky. Teprva u spojek čili na str. 323 a 324 pod č. 5 dotýká se ho i to však jen leda bylo a sice hlavně proto, že tam ani sebe slaběji nenaráží na str. 291 a 292, kam ono neomylně přede vším jiným patří.

Co se pak *co* zvláště týče, o tom skutečně též ani r. 1874 ještě netuší, že by ho čeština i místo kosých pádů vztažných zájmen posud a sice právě tak užívala jako dříve *ježto*. V poznámce 4 na str. 292 totižto jen tomu učí, že prý „věty vedlejší jsou i tehdy přídavné, když místo přídavných zájmen vztažných příslovce vztažné *co, jako, kdež, kam, odkudž* na jména podstatná se táhnou, jako: Ten člověk, co tu byl, jest velmi bohat. A potom počali sekati sloupův, jako u domů jsou."

Ve vědecké Skladbě své učí též věci dvěma poznámkami a sice na str. 515 pod stčes. *ký,* kam se ony, jakož i dvě ostatní jen asi tak hodí, jako na př. páté kolo do voza o čtyřech. Poslední čili 4 z týchž poznámek odkazuje čtenáře strany *ježto* k té poznámce, proti nížto právě hlavně brojím.

Prvá pak obsahuje toto: „Zájmen *co* a *jako* užívá se též v řeči obyčejné místo vztažných *jenž, který,* a to ve všech rodech a číslech, jako: Ten člověk, co tu byl, jest velmi bohat. Us. — Já již nemám té síly, co jsem prvé měl. Us. — To jsou ti páni, co s námi v zahradě seděli. Us." Potom ještě následují tři doklady, ze kterých by vysvitati mělo, ale nemůže, že se *jako* rovná vazbou i smyslem vztažnému *co.*

Tak se tomu dle předešlých důkazů rovná jen *ježto.* Aby však toho čtenář ani tušiti nemohl, o to se Zikmund výtečně postaral, spojiv *co* s *jako* a ne s *ježto.* Čemu se ostatně nelze diviti, jelikož on opravdu nikdy nedovedl ani té takořka makavé chyby, které se Jungmann o *co,* užíváním s *on* místo kosých pádů vztažných zájmen, jak už výše řečeno, dopustil, opraviti než jen opálati ji r. 1863 a 1874 víc anebo méně temně a neobratně.

Nelze totižto zapírati rozumně ani poctivě, že právě vypsaná nauka jeho, pokud se zájmena *co* týče, nic není vlastně jiného než chybný počátek Jungmannova §u o *co,* opravený již výš.

I dva poslední z dokladů Zikmundových, týkajících se zájmena *co,* vyskytají se již u Jungmanna tamž, ale nemají po sobě ani jednou *Us.* čili *Usus* než *Toms.* čili Tomsův

---

mnou jako Erben a Zikmund i beze všech dokladů nad Jungmannovým i mým míněním o klassické češtině. Unglaublich, aber wahr!

slovník česko-německý jakožto pramen. Co se pak prvého z dokladů Zikmundových týče, ten vypadá u Jungmanna takto: „Ten člověk, co tu byl. *Ros.*“ Přidal tedy k němu Zikmund slova „jest velmi bohat“ a sice nejspíše dle svého vlastního *usu,* který nejednou i za velmi chybné a podivné věci[1]) sám ručiti má, ale nemůže, leda u lidí, kteří filologii ještě chatrněji rozumějí než to Zikmund na jevo dal.

I v této příčině totiž váží sobě nebožtík usu svého mnohem více nežli vlastně sluší, dokládaje se ho nejen zcela zbytečně a nemilosrdně strany kapes českých třikrát místo jednou než i nevěrně čili m. *Rosy* a *Tomsy*. Nechtěl-li se Zikmund těch dokládati, proč medle neuznal aspoň tichého genia té cti hodným anebo proč nepřestal tu na skracenině *Jung.* asi tak jako já na *Jungm.* strany obou těch příkladů, které výše citovaná nauka má o *ježto* a *co* obsahuje? O tom ať hádají jiní, majíce kromě předešlých i následující pravdy na zřeteli.

Já sem přiložil k oběma z dotčených dokladů jen jednou *Jungm.* hlavně proto, že sem se žádného z nich nedočetl jinde než ve Slovníku téhož výtečníka pod *ježto* (str. 612ª). Po prvém z nich stojí tam skracenina *Gel.* a po druhém *Gel. Petr.*, znamenajíce spisy Řehoře Hrubého z Jelení vůbec a Petrarchy poety kniehy dveje o lékařství proti štěstí a neštěstí zvláště. Čísel však není po žádné ze skracenin právě vyložených a sice nejspíše proto, že ani Jungmann nevyňal dokladů týchže z dotčených spisů Jelenského[2]) sám než některý z těch jeho pomocníků, kterým ve předmluvě své díky vzdává, kteří však zevrubné citování asi tak pokládali za zbytečné jako Zikmund i ve vědecké Skladbě své.

Ozvav se proti tomu již i zvláště v §. 30, připomenu tu jen to ještě, že Zikmund na konci poznámky 2 ke str. 362 téže Skladby užil kromě dotčených dokladův i toho, u kterého v Jungmannově slovníku pod *ježto* stojí zevrubný, t. j. i čísly opatřený citat „Tkad. II, 12“, čím se míní Tkadleček, vydaný od V. Hanky 1824 r. Z citatu toho však vynechal Zikmund obě čísla čili spokojil se skraceninou *Tkad.* samou, u dvou posledních pak čili těch, po kterých u mne stojí *Jungm.* jen jednou, položil pokaždé *Hr. Jel.* m. Jungmannových *Gel.* a *Gel. Petr.*, kdežto by u všech tří náležité objasněná skracenina *Jung.* i sama o sobě patrně více byla prospěla vědě. Dle ní totižto byl by se mohl každý, kdo by

---

[1]) Jako na př. *pojď* a *přijď* m. *poď* a *přiď*; *rcež*, *rec*, *rceme*, *rcete* a více jiných, o nichž níže bude řeč.

[2]) Srovnej o tom str. 142 i 143 a měj za nepopíratelnou pravdu, že polština i v té příčině znamenitě vyniká posud nad češtinu vůbec a klassickou zvláště!

do Jungmannova slovníku pod *ješto* byl pohledl, aspoň o dokladě ze Thadlečka vzatém domakati toho, oč by mu právě bylo šlo.

Aby konečně i to vyšlo úplně na jevo, že obecná čeština *co* m. někdejšího *ješto* skutečně tak ráda má, jak tomu já odedávna učím, přidám ku příkladům, které sem výše z konce Jungmannova §u o *co* vypsal a proti němu i Zikmundovi obrátil, aspoň tyto z písní lidu českého: Ona jim najedná tenounké ručníčky, co na ně napředly chudobné dívčičky! (159[b] míní se matka bohatých dcer) byl to ten holeček, co ho ráda mám (245[b]) máme tady hezky zboží, co se na něm hezky leží (334[b]) čí jsou to koníčky lysy, co na nich pentličky visí? (413[b]).

Klassicky nezní ovšem žádný z těch veršů, co se hlásek a forem slov týče, ale vazba jejich, o kterou nám právě jde, hodna je slouti slovanskou, vyskytajíc se kromě slovenčiny a polštiny i ve srbštině a ruštině, vynikajících zachovalostí svou značně nad ostatní řeči slovanské. Jak už po §. 9 a 10 známo, smýšlí o tom Miklosich podstatně jinák, ale dokladů předešlého mínění mého o řečech právě jmenovaných možno se již i v jeho skladbě a sice na str. 92 a 93 dočísti, ba i o tom se přesvědčiti, že ani rodáci jeho, Slovinci, lužičtí Srbové a Bulhaři nejsou bez vazeb té velmi podobných, o kterou nám právě jde. Že by se k ní však i čeština znala, toho Miklosich ani na str. 84 netuší, ačkoli se tam i výše citovaných stran Srovnávací mluvnice[1]) mé, jmenovitě 69 a 242 dokládá, uče hlavně dle ní a Zikmundovy skladby o *jenž* a *ježto*.

Ostatně rozumí se snadno samo sebou, že by vazba táž aspoň nadějným básníkům našim nejednou více přišla vhod než domněle klassickým a mrtvým aneb aspoň dychavičným *ježto* vynikající znění její. Nelze se jí však naučiti ani od Zikmunda, jelikož ten vesměs pohrdá i mnohem důležitějšími věcmi téhož pramene, t. j. jen v obecné češtině zachovanými, jsa, jak sem už častěji řekl a níže zevrubněji vyložím, protivníkem Jungmannova mínění o tak zvané klassické češtině.

§. 38. Jungmannovo mínění o klassičnosti v literatuře vůbec a zvláště české.

„Poměr Jungmannův k J. Nejedlému, jakkoli jest důležitý v dějinách literatury naší, líčen jest posud — i v nej-

---

[1]) Ačkoli se té i jinde dovolává, neuznal jí přece na str. 885 žádné zmínky hodnou. Pročež rozumí se samo sebou, že čtenářové jeho, neznajíce pravdy právě dotčené, budou mu moci nejednou právem i to vyčítati, že se mne nevěrně dokládá!

ST. OXFORD

novější době — tak povrchně a nezprávně, že pokládám si za povinnost, na jisto postaviti aspoň hlavní kusy dlouhého sporu.“

Těmi slovy počíná V. Zelený, proti kterému sem se již na str. 13 pod č. 2 poněkud ozval, přílohu R k Životu J. Jungmanna. Ona stojí v tomto na str. 397—399 a týká se hlavy jeho třetí čili str. 176—199, kde nám Zelený „Jungmannovo postavení k opravě pravopisu, k J. Dobrovskému, J. Nejedlému a V. Hankovi“ opravdu tak líčí a ve příloze R doličuje, jak to právě citovaným počátkem jejím vyčítá jiným, t. j. „povrchně a nezprávně.“

Co je toho vlastní příčinou: ošemetnosť-li či nevědomosť aneb obě spolu, o tom ať rozjímají a soudí jiní, vroucnější oďe mne ctitele Zeleného a J. Nejedlého, kterého se on s K. J. Erbenem, Zikmundem a jinými u samé podstaty sporu dotčeného drží proti J. Jungmannovi.

Není to totižto naskrze pravda než takořka makavý blud anebo klam, že by se spor týž jen pravopisu vůbec a *i* i *y* zvláště byl týkal. Dle jmen liter těch zněla hlavně jen hesla dvou stran, bojujících vlastně o to, sluje-li literatura česká za D. A. z Veleslavína právem klassickou a má-li býti vzorem, dle něhož by se Čechoslované v literarných snahách svých vůbec anebo zcela až do nejdelší smrti své národní nejen bezpečně než i prospěšně říditi a spravovati mohli.

J. Nejedlý a z rodáků mých J. Palkovič, ceníce literaturu latinskou za Augusta mnohem výše nežli řeckou a kteroukoli jinou, ujímali se ovšem i české XVI století veskrz tak přemrštěně, že s urputností více než pohanskou pronásledovali slovy i skutky každého, kdokoli se opovážil odporovati jim a domnělým klassikům jejich i strany tak nepatrných věcí, jakou je jistě oprava pravopisu, navržená zakladatelem slavistiky, Dobrovským.

Výtečník týž dle Zeleného (str. 178) samého „nejenom sám se nepřičiňoval, aby se oprava ona ujala, nýbrž i samému Jungmannovi tážícímu se, zdali by měl slovník svůj spisovati tímto pravopisem, radil, aby toho nečinil.“

Dle str. 183—185 byl Jungmann v té příčině „velmi bedlivým pozorovatelem, ale dlouho nemohl se přidati k nižádné straně. Byl mu ovšem Dobrovský u věcech jazykových autoritou, kteréžto se velmi ochotně podroboval i uznával, že proměna jeho jest oprávněna, ač ji pokládal — rovněž jako Dobrovský sám — za věc velmi nepatrnou, ano příteli Markovi horlivě dokazoval, že opravy pravopisné jsou maličkosti a že na tom toliko záleží, aby každý slovensky (t. j. slovansky) dobře psal a germanismů se varoval; uznával rovnou měrou, jak veliké jsou výhody pravopisu ustáleného, aniž chtěl se těchto odříci, leč kdy by opravou přiblížil se jazyk

český k jiným slovanským, což se mu vidělo býti velikým pokrokem k konečnému sjednocení všech Slovanů Rakouských.“

Nejedlý naproti tomu pohrdal autoritou Dobrovského a slovanskými snahami J. Jungmanna a jiných dle str. 194 i „s takou hrdostí českou,“ která neváhala naskrze nic ani toho hlásati, že prý oprava Dobrovského „není ani původní, nýbrž z pouhého nápodobení pochází od lidí, kteří si tím snad chtějí pověst získati, ježto tato malicherná novota není ani jejich, nýbrž vzata z ruštiny.“ Proti té zvláště nadýmá se Nejedlý i takto: My Čechové nemusíme ničeho vypůjčovati si z ruštiny aniž řeči své k ruské přibližovati, poněvadž jazyk náš český mezi všemi slovanskými nejdříve byl ušlechtěn a dávno před ruským dosáhl nejvyššího stupně mluvnické dokonalosti.

Nemůže tedy ani dle Zeleného samého naskrze býti pravda, co nám on na str. 178 takto hlásá a celou hlavou třetí i přílohou k ní namluviti chce: Že rozepře čistě mluvnická a sama sebou nepatrná vedla se s takou příkrostí a náruživostí osobní, toho příčiny sluší prý hledati zvláště v poměru dvou prvotních hlavních zápasníků, Jana Nejedlého a Václava Hanky.

Aby však nepravda ta nad slunce jasněji vyšla na jevo, nepochybujme přede vším jiným o tom, že Jungmann opravu pravopisu samu o sobě skutečně vždy pokládal za malichernou, ale spojení její s jinými mnohem důležitějšími tak dokonale pochopil, jak toho žádný z protivníků jeho posud nejspíš ani netušil.

Rozprava jeho „o klassičnosti v literatuře vůbec a zvláště české“ je toho prvým a nejpatrnějším důkazem. Nicméně však nejnovější a nejobšírnější z biografů jeho, Zelený, má se k ní v této příčině skoro zcela tak, jako kdy by jí vlastně ani na světě nebylo.

Ačkoli totiž od něho psaný Život J. Jungmanna 414 stran obnáší a na str. 269 i nespravedlivě vyčítá Jungmannovi, že prý se v rukopise dotčené rozpravy „ostře, ano peprně doráželo na osobu Nejedlého“; ačkoli jádro rozpravy též bylo o dvě léta později od Jungmanna samého proti J. Nejedlému skutečně obráceno: nenaráží přece Zelený na ni ve hlavě třetí a ve příloze k ní ani sebe slaběji a nedopřál jí ani mezi spisy Jungmannovými zvláštní zmínky, než „pominul“ ji i tam a sice na str. 378 „mlčením“ se všemi těmi články, které Jungmann sám prvotně v Časopise musejním, potom i zvláště „vytisknouti dal v sebraných spisech svých (1842) i které vytištěny jsou ve sbírce Kobrově“.

V Časopise mus. vyšla ona r. 1827 na str. 29—39, v Sebraných spisech r. 1841 a ne 1842 na str. 176—185 a v Národní bibliotéce Kobrově r. 1869 na str. 37—48 svazku I.

Zcela původní není ovšem ani rozprava táž, opírajíc se hlavně o Pölitzovu v Lipsku r. 1825 vyšlou knihu: Das Gesammtgebiet der deutschen Sprache; ale přál bych upřímně, aby spisovatelé naši i v tom pilněji a horlivěji následovali tichého genia než toho posud u nás pozorovati, t. j. aby více dbali o pravdy od kohokoli na jevo vynesené a národu prospěšné než o své vlastní výmysly, z nichžto mnohé nejsou vlastně ani této zmínky hodny, jako na př. Šemberovy o Západních Slovanech v pravěku.

Cílem celé rozpravy Jungmannovy není vlastně nic jiného než vniveč obrátiti výše již oznámené mínění J. Nejedlého a jeho následovníkův o klassičnosti vůbec a české zvlášť, ačkoli žádného z nich nejmenuje, připomínajíc už hned s počátku jen vůbec, že prý „jedni již dokonalé mezi námi klassiky vidí a dle domnění jejich Ciceronů, Liviů, Horaciů a j. máme bez nedostatku; druzí na některém ze starších věků lpějíce, vším, což nového jest, bez rozdílu pohrdají; jiní konečně, podle svého srdce žádosti, sebe a své přátely a kdo jich kdy pochválil za klassiky pokládají, ostatní všecky pod klassu, t. j. pode vši cenu stavíce.“

Vyloživ potom původ slova *klassičnost*, určuje Jungmann smysl jeho tak, že ono „znamená uměleckého díla v svém způsobu dokonalost, kdež se materie s formou pronikají a v jeden celek svrchovaný splývají. Mluvnická správnost a řečnická ozdoba nejsou k tomu dostatečny; v klassičném spisu pohledává se netoliko jasnost mluvy a spojená s ní čistota, vlastnost a určitost výrazu, ale také ukončená krása a jednota, nebo souhlasná míra a sličnost všech částek.“

„Doba klassická literatury a jazyka pak nepozůstává jedním nebo druhým spisovatelem vynikajícím anobrž znamenitým množstvím spoluvěkých, výtečných, původních hlav, a zdařilým vzděláváním všech anebo skoro všech hlavních forem spisovatelských — básnictví, prostomluvy a řečnictví. Při čemž pozorovati sluší, že klassičnost jazyka tím výše stoupá, čím více lyričtí, dramatičtí a epičtí básníci předměty zpěvu z prostředku života, z dějův a z ducha národního čerpají, čím více onoho politických řečníků z nadšení a lásky k vlastenské správě vychází, a čím mnohostrannější a zajímavější jsou strany dějů národních, na kteréž dějepisci zřetel vlastenců obracejí. Tudy a jen tudy patrno, proč Homér výše stojí než epik Virgil, proč libomudrci Římští daleko za Řeckými zůstali; proč ale političtí řečníkové obou národů na rovném stupni klassické dokonalosti se zjevují, a i dějepisci jejich klassičností v celosti sobě rovni se nalezají.“

Že se to s jádrem mého §. 21—25 dobře srovnává, mínění Nejedlého pak a následovníků jeho příčí, toho nelze zapírati rozumně ani poctivě.

Neméně znamenitě liší se Jungmann od svých protivníkův a srovnává zejmena i s druhým se zakladatelů slavistiky, s P. J. Šafaříkem, tím, cokoli se u něho živých jazyků proti mrtvým týče.

Šafařík totižto[1]) psal V. Sedláčkovi o 4 léta dříve k ochraně a prospěchu nových slov zvlášť i toto: Jediné co z jádra života vyňato, sáhá do jádra života; i jazyka jediné toho květy jsou plodistvé a ovocenosné, jehož kořen v hlubokosti života národu jesti pohřížen. Nepodaří-li se ráz každého slova po prvé, podaří se po druhé, a nepodaří-li se po druhé, podaří se po třetí, a naposledy se jen předce podaří. Jediné mrtvé řeči jsou neproměnitedlné, živý živého národu jazyk tím samým živ jest, že se mění; a ti, kdož ho mezemi zvyku některého věku ohraditi chtí, tajemství života nepojali, jehož bytost jest působení, úkaz, proměna.

Živým jazykem jmenuje i Jungmann přirozeně „ten, kterým národ vůbec mluví a píše, a který nese osud národu toho vzhledem na celé vzdělání a správu. V živém jazyku to možno, že nastoupí doba, ve které literatura vyššího vzdělání a dospělosti nabude, tak aby klassikové její nad klassiky dřevních věků daleko předčili," jak se to na př. u sousedův a hlavních učitelů našich, Němců, dle mého §. 20 skutečně stalo. „A protož o klassičnosti literatury, o rozdílných dobách a zlatém jejím věku, toliko po vyhasnutí národu konečný úsudek vynesen býti může."

„Ve vyhaslém jazyku klassictví pokazuje se jakožto celek ukončený, ve své stupně neboli věky oddělený, stálý, pevný, neproměnitedlný: v živém jazyku to samé klassictví vyjevuje se jakožto celek živou, posavad působící silou utvořený, vždy ještě ku větší dokonalosti zrající a dospívající. Vzdělání klassické novějších národů není tedy bez obzvláštnosti, aniž pouhý obřesk starosvětské klassičnosti. Rozdílnost země, náboženství a správy obecné dalo také obzvláštní ráz novějšímu vzdělání, a utvrdilo samostatnost jeho na věky. Pročež klassikové novější v jazycích k zlatému věku dospělých nestojí ani pod klassiky starožitnými, ani nad nimi, ale vedle nich v rovnosti; jelikož rozdíl věků a národů, ku kterýmž tito vzorní spisovatelé náležejí, šetřín býti musí."

Co se konečně národa českého týče, tomu ovšem nelichotí tichý genius jeho nijak a nejedlým způsobem Nejedlého zvláště než hlásá mu trpké sice, ale svaté pravdy a sice, jak on i sám v úvodě připomíná, hlavně proto, že „poznání sebe jest všeliké dokonalosti počátkem."

---

[1]) V listě daném v Novém Sadě dne 8 února 1828 a vytištěném v Časopise mus. 1876 na str. 37—39.

Český jazyk dle Jungmanna „ten zvláštní a nešťastný osud“ potkal, který sem i já na str. 32 a 36 měl na zřeteli a v §. 18, 19, 32, 33 a 35 zevrubněji vyložil, t. j. „že po celý svého se rozvíjení čas o samostatnost a jako o život zápasiti musil se dvěma jinýma: latinským, svou ukončenou vzdělaností a přijatou od náboženstva důstojností jemu v světle stojícím,[1]) a s německým pro politickou převahu blízkých, podnikavých Tevtonů jemu nebezpečným. Protož jen na krátké doby, a to ne bez násilí a necele v samovládě se udržoval.[2]) Úplná historie literatury v Čechách zavírá také literaturu latinskou a německou. Česká, vlastně jen částka celku toho, sama sebou rozpadává se na tři epochy, z nichž první vztahuje se od počátku literatury až do 15 století, druhá odtud až do 17ho a poslední odtavad až na naše časy.“

Vylíčiv potom prvou z těch epoch velmi stručně, neuznává ovšem druhé z nich býti klassickou, ale tak mírně a rozumně vykládá důvody své, že opravdu jen lidé, kterým ještě temeno nezkostnatělo, srdce však už dávno zkamenělo, odporovati mohou i samé podstatě mínění jeho.

Druhá epocha literatury české totižto „ráz jazyka až dosud trvající ustanovila, a zvláště poslední její polovice, obyčejně zlatým věkem zvaná, znamenitá jest plody rozličnými v poli historickém, lékařském, právnickém a zvláště bohomluveckém; ale básnictví její, co do krásy, za starším věkem zůstalo. Mimo to tma pověrečnosti, hadactví, astrologie, alchemie, celou tehdáž Evropu kryjící, na plodech literatury naší tehdejší rovně leží. Jiný k dokonalosti klassické nedostatek literatura z té epochy nese ten, že pouze prostonárodní jest. Není jí to na snížení; neboť toho času téměř nikde v Evropě jiné literatury v národním jazyku nestávalo, kromě prostonárodní, proto že všudy tehdáž vyšší nauky a vědy v latině se přednášely a vzdělávaly. Aniž v sobě vada jest, že prosto-

---

[1]) Nemohu se zdržeti, abych se proti tomuto nyní již takořka zobecnělému ve spisovné češtině germanismu neozval aspoň dle známého verše: Una manus nobis vulnus opemque ferat. Ve slovníku Jungmannově totižto pod *zasloniti* (str. 548[a]) najdeš dosti důkazů toho, že se má psáti *zaslániti* nebo *zacláněti* m. něm. *im Lichte stehen*. Na Slovensku slýchati stále jen *zacláňať*.

[2]) Téhož mínění jest zejmena i P. J. Šafařík, hlásaje (Rozbor staročeské literatury r. 1840 a 1841. I, 1) mezi jiným i toto: Literatura česká nikdý k oné výšce všestranného, svobodného, podle osvědoměných zákonův k jistému vznešenějšímu, ideálnímu čili směřujícího působení, v němž obyčejně duchovní život velikého samostatného (viz můj § 8 a 33) národu se jevívá, se nepovznesla, nýbrž že naopak stísněna jsouc nepříznivými okolnostmi, doma i vně na ni tlačícími, pokaždé byla předmětem lásky a péče jen malého počtu jednotlivých milovníkův, zhusta služkou, vněšnímu panovitému vplyvu podrobenou, někdy pouhou hrou náhody, a tudy přirozeně vždy zůstala kusá a zlomkovitá.

národní byla, ano každá klassická literatura také prostonárodní [1]) stranu míti povinna, má-li do života národního vcházeti; ale to vada, že vědné (t. j. vědecké) strany rovně potřebné neměla. Odtud pošlo, že jazyk český, ačkoli ostatně bohatý, ohebný, předce ani pro vyšší básnictví, ani pro filosofii a soustavné vědy uzpůsobiti a vzdělati se nemohl, bez čehož pravá klassičná doba jazyka i literatury nikoli povstati nemůže. Tu vadu, jakož dotčeno, všecky literatury Evropejské na onen čas více méně nesly. Teprvé v 17 století národní jázykové nad zletilým právem vzdělané latiny vítěziti počali, a zvláště Italové záhy, pak i Francouzi, Angličané a posléz Němci svůj domácí jazyk za hlavní vzdělanosti nástroj slušně vyzdvihli; kteréhož štěstí Čechům pro dosti známé okolnosti nedostalo se."

„Má-li tedy česká literatura s jinými Evropejskými na spravedlivou váhu položena býti, nejinak to státi se může, než do oněch dob, t. j. do 17 století; a tu směle říci můžeme, že tehdejší naše literatura, ačkoli v celku svém pravé klassičnosti nedosáhla, předce chvalitebné místo mezi sokyněmi svými zasluhovala, a co do čistoty jazyka, mnohé jiné přesahovala. Jméno tedy zlatého věku, které zvláště literatuře za Rudolfových časů podnes se uděluje, neznamená nic jiného, než že ten věk mezi ostatními věky nejvíce plodů vlastenské literatury vynesl, a co do jazyka, posud zákonem zůstává, jelikož napotom vzdělání jeho více nepostupovalo, ale ovšem klesalo. A potud my dobře srovnáváme se s těmi, kteří na tom ustrnuli, abychom jinak nepsali, než jak psali Veleslavínové, Komenští, Kocínové naši, ano jistě při všem snažení svém jich čistotou a vlastností jazyka převýšiti, ba ani dostihnouti mocni nejsme. Však s těmi, kteří domnívají se, že zlatý onen věk byl také věk svrchované klassičnosti veškeré literatury, kteří mnějí, že ani nesluší o věcech česky psáti, o kterých se za krále Rudolfa nepsalo, kteří chyby a vady onoho věku podobně jako jeho ctnosti sobě v zákon vystavili; kteří myslí, že nižádné jakkoli jmenované opravy, buď ve způsobu mluvení, buď ve způsobu psání nesluší přijmouti nad to, co oni staří zavedli a užívali, kteří v ničem ani o vlas od oněch starých uchýliti se nechtí, ačkoli nás dvě stě let od nich dosti uchýlily, — s těmi srovnati se nemůžeme a tvrdíme, že buď jest nám úsilně za příkladem jiných národů postupovati ku předu, buď všeho tak nechati a jazykem připojiti se k nejbližšímu na všelikou literaturu bohatému národu, k němužto bez toho vychováním a myšlením hnedle všickni připojeni jsme."

---

[1]) Zejména tu nemíní tichý genius jistě nic jiného, nežli čeho se o tom nejvíce v mém §. 22 a 27 dočísti možná.

Druhou z těch alternativ už i Jungmann sám v Sebraných spisech svých podstatně změnil, položiv do ní na místo slov „jazykem — jsme“ tato: „podati se všepřeplavícímu cizích literatur návalu.“ Tak ona zní i v Národní bibliotéce Kobrově.

Mně se prvotné znění její též a sice hlavně proto nelíbí, že se neliší podstatně ničím od hesla nedávno vydaného se strany Zeleného a znícího tak, že prý Čechům není po tom nic, čím se stanou, nebudou-li moci zůstati Čechy; ale dopřál sám mu tu přece místa, abych se konečně i v té příčině poněkud ujal tichého genia proti důkladnosti a hrdosti Zeleného a miláčka jeho J. Nejedlého.

Není totižto pravda poprvé to, co Zelený Jungmannovi na str. 269 vyčítá, čili že by v rukopise rozpravy, o níž je právě řeč, „ostře, ano peprně dorážélo se na osobu J. Nejedlého.“ Ve příloze T totižto, ke které nás Zelený na dotčené straně pod * odkazuje a kde vyčítá změny, vykonané od Palackého v rukopise právě zpomenutém, čili na str. 401—403 není naskrze ničeho, co by o takém dorážení svědčiti mohlo než jen důkaz toho, že Palacký zmírnil v rukopise Jungmannově mezi jiným i „velmi citlivou narážku na Nejedlého.“ To se však od onoho dorážení patrně a podstatně liší. Podruhé není pravda, že by i změna výše dotčené alternativy pocházela od Palackého, když jí Časopis mus. r. 1827 neobsahuje.

§. 39. Spor mezi Jungmannem a Nejedlým.

Že se ten netýkal jen pravopisu českého než a hlavně té předůležité otázky o literatuře české, „jak daleco ona klassičnou slouti a kterak té chvály, jestli jaká, dovršiti může,“ to vysvitá tuším s dostatek už i z odpovědi Jungmannovy samé na touž otázku čili z rozpravy jeho, kterou sme právě do úvahy vzali.

Učinivše tak, nabyli sme spolu již i toho několik důkazů, že důkladnosť a hrdosť Zeleného neváhá naskrze nic ani proti svým vlastním svědectvím hlásati, že se spor týž opravdu jen pravopisu samého týkal.

Aby opovážlivosť ta ještě jasněji vyšla na jevo, posvěťme sobě na ni poněkud i tím ještě, jak se ona má k oběma spisům sporným.

Titul prvého z nich, vydaného Nejedlým r. 1828, dal Zelený na str. 194 tak důkladně vytisknouti, že nezapomenul ani na Sommerovu tiskárnu, které se právě týče. Repliky Jungmannovy naproti tomu neuznal ani stínu takové důkladnosti hodnou, vynechav z titulu jejího na str. 195 i 376 všecko, co se Nejedlého týče, a připomenuv obakrát, ale nedo-

kázav míním, že ona nepochází od Jungmanna samého než i od „vřelého ctitele Jungmannova, čilého Vinařického“ (str. 192 a 194).

Aby o tom čtenářové moji snadněji mohli souditi, dovedu aspoň dole ¹) místa celému titulu repliky Jungmannovy, tu pak tomu, co se jí na str. 376 pod č. 7 takto týče: „Beleuchtung der Streitfrage über die böhmische Orthographie. V Praze 1829. 8. str. 83. Spisek společně s Karlem Vinařickým zdělaný; viz výše na str. 194.“ Důkazu toho však není, jak sem už připomenul, na té ani na žádné straně Života J. Jungmanna ani repliky téhož výtečníka. Zač ho tím Zelený vyhlašuje a jak se vlastně říká neslušnosti tím spáchané, toho se snadno domyslí a náležitě zhrozí každý, komu nelze právem vyčítati té vášnivosti, proti které sem se na str. 77 již i slovy Palackého ozval. Tu jen to ještě zaznamenávám, že Zelený jen repliku Jungmannovu jmenuje spiskem, ačkoli ta i dle něho samého o 63 strany víc obnáší nežli spis Nejedlého.

Že se ten i ona kromě pravopisu i otázky o klassičnosti literatury české XVI století týkají, o tom Zelený v celé své hlavě třetí, jak sem už i ve předchozím §. připomenutí, úplně mlčí, veda sobě vesměs tak, jako kdy by mu schválně o to šlo, aby se celý spor ten a vítězství Jungmannovo nad Nejedlým objevily více směšnými než opravdové úvahy hodnými. Nejpatrněji to vysvitá odtud, že Zelený tamže nemohl anebo nechtěl ani toho oznámiti, pokud se spor výš aspoň pravopisu samého týkal. Dle něho totiž to šlo Jungmannovi a Nejedlému jen o *i* a *y* u souhlásek *c*, *s* a *z*. Vskutku však, abych to dle str. 7 repliky Jungmannovy dopověděl, „wurden zu dieser kleinen Änderung zwei noch kleinere beigefügt: schreibe das Bindewort *i* (*et*, und) nie als *y*; schreibe nie *v*, sondern immer *u* am Anfange der Wörter.“

Ale již i předchozí čili 6 strana repliky též jest úplně s to, aby na vniveč obrátila celou třetí hlavu Zeleného se vším, co k ní patří. Dle dotčené strany totižto „Herr Prof. Nejedlý verwirret eigentlich zwei Gegenstände, die man nothwendig unterscheiden muss: die Orthographie und die Sprachreinigung.“ Jungmann pak velmi přísně rozeznává obě věci, rozjímaje pod A čili od str. 6—54 „von den

¹) Beleuchtung der Streitfrage über die böhmische Orthographie, veranlasst durch Herrn Joh. Nejedlý's, k. k. Rathes, ordentlichen und öffentlichen Professors der böhm. Literatur und Sprache an der Karl-Ferdinandeischen Universität zu Prag etc. Widerlegung der so genannten analogisch-orthographischen Neuerungen in der böhm. Sprache. Herausgegeben von Joseph Jungmann, Dokt. der Philosophie und Professor der Humanitäts-Klassen am Prager akademischen altst. Gymn. Prag, 1829. Gedruckt in der Fürsterzbischöflichen Buchdruckerei.

orthographischen so sehr bestrittenen Änderungen" a pod B čili od str. 54—83 „von der Sprachreinigung, wobei er auf das ihm angeschuldete Russisiren und Amalgamiren der slavischen Dialekte von selbst kommt."

Zelený má se k celé té druhé části repliky tichého genia zcela tak, jak sem už i výše zaznamenal, ale dle jeho str. 195 „nemůže prý ani protivník popříti, že spis Jungmannův [1]) předmět důkladně, světle a důrazně vyložil a že malicherné stránky svého protivníka odbyl jemnou ironií. Porážka J. Nejedlého byla tak úplná, že ani neodvážil se po druhé do pole a další boj zůstavil rovněž horlivému a neméně nešťastnému Palkovičí, jenž v nemilé rozepři obdržel poslední slovo, nikoli vítězství. Starý klassicista doráží ostře, místem i příkře na novotáře, jimž jakož i Nejedlý vytýká, že výmysly svými jazyk zatemňují a kazí, přezdívaje jim potupně Nelzelisty."

Každý, kdo vypravování to bedlivěji vezme do úvahy, dovtípí se mezi jiným i toho snadno, že Nejedlý, rovnaje se horlivostí slovenskému společníku svému, sotva se měl k novotářům slušněji než tento. Replika Jungmannova obsahuje i důkazů toho až na zbyt. Konečně ani Zelený sám nemohl se na str. 194 zdržeti, aby hned po tom nadýmaní se Nejedlého proti ruštině, kterému sem i já na str. 185 místa dopřál, nepřipomenul, že prý „se ono nejcitlivěji dotklo všech přátel pravopisu analogického, spatřovali v tom jakousi denunciaci politickou." Ale i přes to přese všechno přece prý „jisto jest, že Nejedlý věci své vážně a důstojně vedené, tímto poukázáním nemálo ublížil."

Ký div tedy, že Zelený mezi jiným i o tom mlčí jako ryba, jakými ironiemi odbyl Jungmann miláčka jeho, Nejedlého, strany těch věcí, které vlastně do druhé části repliky jeho patří, ale nejedna z nich vzata je již i ve prvé do úvahy.

Tak na př. ozývá se Jungmann i proti právě dotčenému nadýmaní se Nejedlého již na str. 39 tímto spůsobem: „H. Nejedlý geht von dem Grundsatze aus, dass unsere Čechensprache unter allen ihren slavischen Schwestern am frühesten verfeinert worden, und längst vor der russischen den höchsten Grad der grammatischen Ausbildung erreicht habe. Es ist uns gleichgültig, ob er hierin Recht oder Unrecht habe; doch merken wir an, dass die Čechensprache nicht gar viel Ursache habe, sich über ihre Schwestern zu erheben, weil sie aus dem geistigen Schlafe später erwacht seien. Dafür schlief die unsrige desto fester, als jene wachten. Dass

[1]) To jest vlastně prvá jeho část o pravopisných změnách.

die Čechensprache aber, abgesehen von allen übrigen, bereits den höchsten Grad der grammatischen Ausbildung erreicht habe, können wir nicht unterschreiben. Hat doch die deutsche Sprache weit mehr Vortheile der Entwickelung, ist herrschend, ist weit ausgebreitet, ist reich an allen möglichen Produkten der Literatur u. s. w. und noch glauben die fleissigen Deutschen nicht am Ziele der Vollkommenheit zu sein. Ein Grimm, ein Heinsius, ein Wolke, ein — wer nennt das Heer der ämsigen Bienen? — haben noch immer zu bessern, zu mehren, zu vervollkommnen; und unsere im Grunde an Literatur arme, von jeher um ihre Existenz kämpfende, seit den letzten Jahrhunderten vernachlässigte Sprache wäre am Gipfel einer absoluten Vollkommenheit?

Proti též chudé a lenivé pýše obrací Jungmann ve druhé části své repliky a sice na str. 59—68 překlad toho, čím v rozpravě své, vydané o dvě léta dříve v Časopise musejním, tak zvanou zlatou a nejnovější dobu literatury české líčí. Že se prvotný obraz oné skutečně tak končí, jak sem se proti němu na str. 190 k obraně tichého genia ozval, o tom svědčí tato slova z německého překladu jeho: uns an jenes Volk anschliessen sollen, an das wir ohnedem durch unsere Erziehung und Denkart bald völlig werden angeschlossen sein.

Ostatně je smýšlení Jungmannovo o tak zvané zlaté době literatury české, trpká sice, ale čirá pravda a mínění Nejedlého pravý její opak anebo mrtvý plod mrtvého ducha pro mrtvé mysli, jak Šafařík [1]) tomu na vlas podobné beze všech rozpakův a právem jmenuje.

Jen duchové takými umrlinami omámení a otrávení mohou opravdu hlásati, že se Jungmann s Nejedlým o nic jiného nepřeli než o *i* a *y* u souhlásek *c*, *s* a *z*, ba i tak se ujímati Nejedlého, jak se toho Zelený odvážil, snaže se ve příloze R všemožně, ale marně dokázati, že Jungmann Nejedlého v Zápiskách svých beze vší podstatné příčiny čili jen dle toho, „co se po městě vypravovalo, z doslechu“ (str. 196) vyhlásil za denuncianta.

Vyznává totiž i Zelený sám na str. 195, že „v této věci mizí všeliká pevná půda, zde tratí se všeliká možnost dobrati se pravdy.“ Na samém konci přílohy R, kterou měl vlastně „aspoň hlavní kusy dlouhého sporu na jisto postaviti“, ale, jak už dokázáno, nepostavil, též jen tou nádějí se kojí, že „dá podnět, aby věc dosti vážná od těch, kdo jí jsou lépe povědomi, světle a důkladně byla vyložena. Dokud se

---

[1]) Památky dřevního písemnictví Jihoslovanův. V Praze 1851. str. IV.

tak nestane, neházej prý nikdo kamením po památce muže o literaturu naši velmi zasloužilého!"

Jungmann vyniknul i tím nesmírně nad Nejedlého a nejnovější i nejobšírnější z biografů jeho nemohl anebo nechtěl ani té cti mu dopřáti, které se já právě domáhám a do nejdelší smrti své nepřestanu domáhati se, bude-li třeba, pokládaje ode dávna vedle poroby, dotčené na str. 28, to za nejvážnější příčinu chatrného prospěchu literarných snah našich vůbec a zkázy písemného jazyka českého zvláště, že u nás posud i té převzácné moudrosti, kterou Jungmann už i ve druhé části repliky své proti Nejedlému hlásal a hlavně Slovníkem svým osvědčil, slovy a skutky odporují i lidé, kteří by se jí nejhorlivěji a nejobratněji ujímati měli, jsouce k tomu buď povoláním svým buď i jináče všelijak zvláště zavázáni, jako krom Erbena a Zikmunda, jmenovaných už i na str. 3, i Zelený, jehožto prvou povinností bylo: ne quid falsi dicere audeat, ne quid veri dicere non audeat.

Jak znamenitě vynikl Jungmann Slovníkem svým nad vzor svůj, to sem už i několika příklady objasnil na 118 str. Tu sobě pokládám ještě za zvláštní povinnosť dotknouti se dvou věcí následujících aspoň na spěch.

Poprvé odkazuji každého, kdo by se o tom, že je Jungmann nejen předposlední chvály než i důsledným slouti svrchovaně hoden, nejsnadněji přesvědčiti chtěl, ke str. 65 repliky a ku 23 Slovesnosti jeho, vydané potřetí 1846 r. Tu i tam totižto vytítá Jungmann prameny „der böhmischen Sprachreinigung", co se podstaty týče, docela stejně a tak, jak se jich ve Slovníku svém dokládá, váže sobě předklassických památek řeči české i mnohem více než tak zvaných klassických a nepohrdaje nikterak ani prostonárodními ani žádnou z ostatních řečí slovanských.

Podruhé sotva ublížím zakladatelům slavistiky, Dobrovskému a Šafaříkovi, dopřeji-li tichému geniovi i té chvály, že oni sotva pochopili pravou povahu každé řeči tak jasně jako tento. Oni totižto, jak vůbec vědomo, jen mimochodem obírali se skladbou. Jungmann naproti tomu nejvíce času a píle obrátil na vylíčení syntaktických zvláštností češtiny čili na vyhotovení zrcadla, po kterém ducha jejího od nejstarších časův až podnes nejdůkladněji poznati lze. Slovník jeho totižto, jak též už dosti známo, nepřestává na slovech samých o sobě než velmi bedlivě sobě všímá i skutečného živobytí čili syntaktických zvláštností jejich. Dopouští se ovšem zvláště tím rozmanitých chyb, ale kdo by se zastavoval nad nimi příliš, věda dle mého §. 15 a 35 mezi jiným i to již, že se jazykozpytcové vůbec a naši zvláště teprva za našich časů počali bedlivěji zanášeti skladbou? Kdo by se raději netěšil a nedivil tomu důmyslu, kterého bylo třeba k tak znameni-

témuu předstižení vrstevníků, jakým ostatně i prví grammatikáři naši, Beneš Optat, Filomates, J. Blahoslav a jiní [1]) nevšedně vynikli, dovtípivše se též už aspoň poněkud, že rozený Čech deklinovati a konjugovati snadno dovede, ale k náležitému spojování slov vůbec a k tomu zvláště, kterým se čeština od jiných řečí nejvíc a nejrázněji liší, zvláštního návodu a cvičení potřebuje? Myslím, že každý mimo ty mrtvé duchy, proti kterým se tichého genia i tu ujímám, seč právě jsem.

K těm však nepatřili nikterak zejmena Fr. Palacký a K. Havlíček.

§. 40. Palacký přisvědčoval Jungmannovi o písemné češtině.

Jungmannovi bylo 56 roků, když repliku svou proti Nejedlému vydal. Majíce kromě toho s dostatek proč nazývati ho tichým geniem, můžeme býti úplně jisti zvlášť i tím, že repliku svou s nevšední mírností a rozvahou psal. Bez „jemných ironií“ ona ovšem není, ale tak „vážně a důstojně“ vypadají všecky a výčitky Nejedlého větším dílem tak sprostě a nedůkladně, jako na př. ty, které se dle mé str. 185 Dobrovského a ruštiny týkají, že je jen lidé Zelenému podobní mohou opravdu i schválně zastírati chválami, dle nichžto prý Nejedlý „věc svou vážně a důstojně vedl.“

Později hlásal Jungmann zejmena mínění své o tak zvané zlaté době literatury české poněkud i příkřeji, ale též vesměs „vážně a důstojně,“ jako na př. v rozpravě dole [2]) jmenované. Hned s počátku jejího totižto doráží na stranu Nejedlého, ale nejmenuje žádné osoby, tak, že prý ona „sobě jistou dobu minulosti, kterou zlatým věkem nazvati ráčila, za nejvrchnější a nejdokonalejší obraz svého psání vystavila, a nesnášelivě i urputně má se k těm, kteří jen o vlas od vedoucí tam cesty se uchylují, byť to i s napravením a uhlazením té veliké silnice díti se mělo. Těm každý nedostatek a omyl zlatého jejich věku rovně tak svatým jest, jako správnost a dokonalost jeho jazyka. Oni všecku literaturu i ve zpěvích i v nevázané řeči v úzké meze slohu skoro jediného

---

[1]) Jak sem to již (Srovn. mluvn. jaz. čes. a sloven. str. XIII a XIV) i zevrubněji vyložil.

[2]) O různění českého spisovného jazyka, která prvotně v Časopise mus. r. 1832 vyšla. Z ostatních vydání jejích nejvážnějším je v příčině této to, kterého se jí r. 1846 dostalo proti L. Štúrovi v Hlasech o potřebě jednoty spisovného jazyka pro Čechy, Moravany a Slováky a sice na str. 58—65. Slova výše citovaná stojí v nich na str. 53, 54, 59 a 60.

historického těsnají, pro strach, aby se od výborných Veleslavínů a Komenských neušinuli, raději ničeho nepíšíce, k čemu by těchto klassický jazyk nestačoval. Od nich nelze čekati, aby nám českou logiku, fysiku, metafysiku podali, neb chrám jiných vyšších vědomostí kdy otevřeli, nemohouce klíčů k tomu ve svém Veleslavínovi nalezti. Jakkoli ale tito starověrci literaturu v pokroku jejím nemálo zdržují, a ji jako Niobu v nepohnutedlný kámen obrátiti usilují: předce však, kdy by se jim toliko, čehož ovšem dalecí jsou, podařilo Veleslavínů a Komenských v pravdě dostihnouti, zapříti nelze, že by vždy tak ještě národu a literatuře jeho užitek přinášeli. Neměl by český národ spisů ve třídě soustavných věd a vyššího básnictví, ale historickými a z prosta poučujícími knihami by oplývati mohl. Dobře tedy oni o zachování přesnosti a čistoty jazyka se snažují, toliko v tom chybujíce, že o vyšší vzdělání jeho málo se starají."

Ale ani to nezní tak příkře jako následující důkaz té vážnosti a důstojnosti, kterou Nejedlý, ujímaje se též doby literatury české, dle Zeleného dal na jevo. Píšeť on na str. 13 svého *Vyvrácení,* jak Zelený (str. 194) jeho *Widerlegung* osudně přeložil, mezi jiným i toto: Sollte es Jemanden einfallen zu behaupten, dass es nie ein goldenes Zeitalter in der böhm. Literatur gegeben habe, so wäre diess ein Beweis von grober Unwissenheit, oder von ungewöhnlicher Bosheit, und es würde scheinen, dass ein derlei Mensch unfähig, sich in der classischen böhm. Literatur einen achtungswerthen Namen zu erwerben, von der Leidenschaft des niedrigen Ehrgeizes getrieben sich auf den Ruinen unserer Literatur erheben, oder beseelt vom Geiste des Neides das classische Böhmische gern begraben, und mit verkehrten, dem Genius der böhm. Sprache widerstrebenden Grundsätzen, gestützt auf Eigendünkel oder etwaige andere Absicht, gegen gute nützliche und ächt böhmische Werke auftreten wolle, um auf diese Art leichter und sicherer seinen allenfälligen Endzweck zu erreichen: allein dies würden Schlangen sein, welche in die Feile beissen, die sie doch nicht vergiften können.

Nejedlý byl už dříve nežli to psal a sice dle Zeleného (str. 178 a 179) samého „asi v 35 roce věku svého (t. j. okolo r. 1811) starým mužem, prázdným všeho zápalu pro věc národní, od nížto se čím dále tím více odvracel k věcem světsky prospěšnějším, zištnějším. Učitelství jazyka českého při universitě, ač mu dávalo titul professorský, bylo spojeno s tak chatrným platem, [1]) že nebylo téměř možné žíti z něho

[1]) Ten dle poznámky Zeleného o něm obnášel 600 zl. stř. ročně. Proti nynější drahotě je to ovšem chatrný plat, ale okolo r. 1812 nebyl jistě takým a výmluvou jeho se týkající patrně nadržuje Zelený Nejedlému zase více nežli vlastně sluší.

slušně; i není se čemu diviti, že Nejedlý hleděl si zjednati jiný ještě důchod, i dosáhl advokátství v Praze. Tu pak vyšlo na jevo i při něm, že nelze sloužiti dvěma pánům tak různým, jako literatura česká a pachtění se po penězích, a přátelé jeho brzo naříkali, že Nejedlý jest toliko advokátem. Bylo pak i to jakýmsi zlozvěstným znamením, že v 36. roce věku svého — r. 1812 za opravení překladu zákonníka občanského — vyznamenán jest titulem ‚cís. rady', jehož dostávalo se obecně starým pánům, hodlajícím již odpočívati na vavřínech úředních. Jisto aspoň jest, že ‚Milost pan rada', jak od té doby dával se titulovati, odtud příliš povýšeným býti se domníval nad ostatní spisovatelstvo zapomínaje ovšem, že Musy nevybírají si miláčkův dle vyšších nebo nižších titulův a důstojenství."

Týž „Milost pan rada" vyčítá protivníkům svým vůbec a Jungmannovi zvlášť, ačkoli ho též nejmenuje, nejpodlejší a nejhanebnější úmysly a snahy slovy dříve citovanými a neobsahujícími ani stínu žádného důvodu. Jungmann ozývá se proti nim na str. 59 své repliky beze vší ironie čili takto: Wir haben diese ganze Stelle hieher gesetzt, um den Lesern von der Gelassenheit unseres Gegners ein Beispiel zu geben. Wenn wir indessen bedenken, mit welcher Vorliebe Prof. N. an seinem goldenen, classischen Zeitalter hängt, und mit welcher Abneigung er von allen, doch mitunter guten literärischen Leistungen unserer Zeit insbesondere darum sich abwendet, weil viele von den letztern in der neuen Orthographie erschienen: so können wir nicht umhin, gegen sein in vieler Hinsicht überspanntes Urtheil in Beziehung auf die Epochen der böhm. Literatur grosses Misstrauen zu hegen. Potom též beze vší ironie obrací proti Nejedlému jádro rozpravy své o klassičnosti a pracuje na národa roli dědičné tak slavně, jak sem to i ono již ve předchozím §. vyložil.

Nejedlý po porážce geniů svých a češtiny své: bachratého ypsilonu u souhlásek *c*, *s* a *z* i ve spojce *i* a německého *v* m. *u*, odpočíval na vavřínech úřednických ještě pohodlněji nežli dřív a vítězí přece posud i beze všech důvodů, pouhým lichocením národní hrdosti rodáků svých strany samé podstaty sporu svého s Jungmannem!

Ani auktorita Palackého nebyla s to, aby Jungmannovi dopomohla k vítěztví, ačkoli se ho aspoň strany řeči tak moudře ujímala, jak toho Zelený, Erben a Zikmund nejspíš ani netušili. Že prvému z těch výtečníků neubližuji touto výčitkou, to tuším už dostatečně vysvitá odtud, že se Jungmannovi a Nejedlému dává jen o *i* a *y* u *c*, *s* a *z* hádati, jak sem už ve předchozím §. vyložil. Proti dvěma ostatním však, počteným už na str. 3 za hlavní protivníky tichého

genia, má výčitka táž i zpříma býti ospravedlněna, ale bez následující úvahy nemůže.

Nejedlý, nadýmaje se proti ruštině tak, jak už po mé str. 185, 192 a 193 známo, bál se dle str. 78 repliky Jungmannovy i toho, „dass die unseligen Analogisten die böhm. Sprache mit den übrigen slawischen amalgamiren wollen. Wer mit Amalgama, ohne die chemischen Wahlverwandschaften zu kennen, umgeht, der trägt leicht electrische Rippenstösse davon. Indessen bei den Sprachen hat es keine Gefahr. Denn die Amalgamirung zweier Dialecte ist — ein Unding. Die eigenthümliche Form macht ja eben die Verschiedenheit der Dialecte aus. Sollte die böhm. Sprache mit der russischen oder einer andern amalgamirt werden, so müsste sie zugleich ihre eigene Form behalten und die fremde annehmen, d. h. ungefähr zugleich eine Kugel und ein Würfel sein. Das ist wohl nicht möglich. Die eine Sprache kann von der andern einzelne Ausdrücke annehmen, sobald sie ihnen aber ihr eigenes Gepräge aufdrückt, so werden sie ihre eigene Münze. Wir ersuchen H. N. nicht etwa Franzosen zu Engländern, Deutsche zu Holländern etc. zu machen, sondern nur folgende gleichbedeutende Sätze zu amalgamiren, da uns selbst die Kunst ganz unbekannt ist, und er davon wie von etwas Bekannten spricht:

Russ. *Bog sotvoril něbo i zemlju.*
Böhm. *Bůh stvořil nebe i zemi.*

Vskutku však buď se rovnal Nejedlý v té příčině většině dosavadních brusičů jazyka českého, neznajících dle str. 127 a 128 ani čísti knih ruských a jiných téhož písma, buď i rozuměl ruštině a polštině, ale ošemetně toho užil k ostuzení a pokoření protivníků svých. Která z těch alternativ je pravdě podobnější, o tom ať soudí lidé podobní těm, kterých se Zelený v příčině denunciantství tak dovolává, jak sem už na str. 193 zaznamenal. Já se znám ku prvé z těch alternativ dle str. 39—41 repliky Jungmannovy, jsa zvlášť i o tom úplně přesvědčen, že Nejedlý byl jen dobrým a do r. 1812 i pilným spisovatelem českým. Potom až do smrti své měl se k řeči a literatuře české tak nepříznivě, jak sem to již výše slovy Zeleného oznámil. Pročež i proti Nejedlému právem obrátiti může každý zvláště to, čeho se ode mne většině dosavadních brusičů našich na konci §. 23 dostává.

Zásluhami svými o grammatiku českou nejvíce se podobá Nejedlý Tomíčkovi, který též urputně pohrdal i sebe důležitějšími a jistějšími výsledky srovnavacího jazykozpytu vůbec a slovanského zvláště, založeného Dobrovským a Šafaříkem, a „wie von einer linguistischen Ate befallen, hat Sätze drucken lassen, in denen mit der grössten Sicherheit Dinge behauptet werden, die in einen wahren Abgrund linguistischer

Unwissenheit blicken lassen.“ Tak soudí o Mluvnici české tohoto výtečníka již A. Schleicher [1]) a poslední čili osmé vydání její r. 1867 není lepší podstaty. Důkazy toho vyložím v knize slíbené na str. 8.

Jungmann nezavděčil se nám ovšem žádnou grammatikou, ale hlavně slovníkem svým vyniknul on i nad Dobrovského a Šafaříka tak nevšedně, jak sem to již na konci předchozího §. stručně vyložil. Patří on tedy neomylně i dle §. 30 k nejznamenitějším filologům nejen svého než i našeho času.

Takým ho býti tušil zejmena i Fr. Palacký, ujímaje se slovy i skutky toho mínění o písemné češtině, které Jungmann nejen proti Nejedlému než až do smrti své hlásal a sice takto: Navrženo prý, aby český (spisovný) jazyk něco svého pravidla upustil, a ke slovenčině i moravčině přiblížiti se hleděl. Tu opět tázati bychom se mohli, oběma-li? a jestli jen slovenčině, kterému podnářečí? Než dejme, že jen jednomu, Nitranskému, jakožto nejvíce vynikajícímu. Má-li to býti rozumíno s strany m a t e r i e, t. j. užívání slov tam obyčejných, jak to činil Tablic, Palkovič a jiní spisovatelé oněch vlastí, rádi se v tom snášíme, a jistíme, že již v pravdě mnohá jejich slovce u nás práva měšťanského nabývají, jako *značný, značiti, jařmo* a j. Rozumí-li se ale zevnitřní spůsoba čili f o r m a jazyka, tu nelze pochopiti, jak by dvě odporné sobě spůsoby sjednoceny býti mohly; kterak na př. spolu *chcou* i *chtí, chodiá* i *chodí* říkati? čili jen *chcou* a *chodiá*? a proč ne raději *chtí* a *chodí*, ježto zajisté vyhlazenější a jako zdvořilejší jest. Přijímání slov jinoslovenských, budiž jen střídmé, nářečí naše spisovní obohacuje, zdokonaluje; přijímání ale forem jinokrajných je ruší a zničuje, i připravuje nás o mnohem větší prospěch, kterýž nám stará literatura česká přináší.

Palacký rozuměl tomu [2]) následujícím spůsobem: Kdykoli o vzdělávání a zdokonalování jazyka řeč jest, dvojnásobný ohled bráti se musí: na m a t e r i i totiž a na f o r m u jazyka, čili na slova, jakožto látku a zevnitřní sklad neb vazbu jejich. Co do materie, každý jazyk živý jest nekonečně zdokonalitedlný, právě tak, jako veškeren obor poznání našeho, jehožto on zrcadlem jest; pokračuješ tedy zároveň s myšlením lidským, a ukládati jemu meze, bylo by tolik, jako říkati vůbec duchu skoumajícímu: potud a nic dále! Zásoba

---

[1]) A sice r. 1850 na str. 753 rozpravy, jmenované pod č. 1 na str. 3.

[2]) Nejprv a sice r. 1832 proti rodákům svým, Trnkovi a Žákovi (srv. str. 122), r. 1846 pak proti mému, L. Štúrovi, dle str. 39 a 41 Hlasů výše jmenovaných.

slov šíří a mění se nápodobně obyčejům, mravům a vzdělanosti národní; stará ponětí a slova padají v zapomenutí, nová nabývají vážnosti a lásky. Ale co do forem jazykových jest to jináče. Tyto nejsou nádoby ponětí čili myšlének, ale jen vazadla i líčidla těchto nádob, kteréžto ne důmyslem, ale dějinným podáním, umluvitostí aneb obyčejem se ustanovují; měnívají pak se jen potud, pokud ještě jazyk a literatura národní jistého znamenitého stupně vzdělanosti, čili tak nazvané klassičnosti, nedosáhly. Takto ku př. frančtina měnila se ve formách svých až do věku krále Ludvíka XIV; od té doby ale ustálila se ve všem, co se grammatiky týče, postupujíc a vzdělávajíc se jen v lexikálním ohledu; tak vlaština od skladu svého grammatického, jakovéhož od tak nazvaných cinquecentistů na dvoře Medicejském ve XVI století nabyla, od té doby více se neuchyluje; angličina setrvává v témže zevnitřním kroji, do kteréhož za královny Anny oblečena byla; němčina v polovici XVIII století, co do forem svých, poněkud se ustálila. V každé tedy vzdělanější řeči a literatuře nastává dříve neb později epocha, která proměnám jazykových forem, dotud nestálých, konec ukládajíc, stálé pravidlo čili kanon jejich tvoří, jímžto celé potomstvo bez odporu a bez rozpaku se řídí.

Aby shoda obou těchto výtečníkův a níž i nevědomosť Erbenova a Zikmundova o též věci jasněji vyšly na jevo, dožím se ještě i těch slov Palackého, která se předůležitého rozdílu mezi živými a mrtvými řečmi takto týkají: I jazyk český prý měnil se posavad, co do materie své, v každém věku a měniti se bude, pokud národ náš z počtu národů nezmizí: ale co do forem grammatických, uložena jest proměnám jeho na konci XVI století meze, kteréž od té doby překročiti neměl a nemá.

Že tím Palacký jen písemnou češtinu míní, o tom ani kontekst sám nedá nikomu pochybovati. K samému konci téhož mínění přiznal sem se již též a sice na str. 148, ale jen strany Čech a co k nim od zaniknutí říše Svatoplukovy až podnes i politicky patří. Rodáci moji však za času téhož vězí pořád v porobě maďarské a proti té neujala se jich koruna česká nikdy opravdu, t. j. ani za největšího lesku svého. Poroba táž trvá bez mála již tisíc let a co to v živobytí národním znamená, toho se snadno dovtípí každý sám nejen dle mého §. 8 než i dle str. 186—189, kde Jungmann sám častěji naráží na svobodu. Kromě toho jest i více důvodů, které proti výše citovaným slovům J. Jungmanna a Palackého, pokud se slovenčiny týkají, tak svědčí, jak se toho nejzevrubněji v Osvětě Vlčkově [1]) dočísti možno.

---

[1]) Roku 1872 na str. 208—212, 311 a 312.

Ostatně však hlásají oba výteční slovy týmiž celkem dobře to, co sem já zvláště v §. 25 určitěji hleděl vyložiti.

Na tom bych bezpečně mohl přestati, kdy by mezi jiným nebylo pravda, že „verba movent, exempla trahunt" anebo že slova hýbají a příklady táhnou k následování. Jak důležitým momentem je to i strany písemných řečí vůbec, o tom už i počátek §. 28 dosti jasně a hodnověrně svědčí. Přečež vyložím aspoň to stručně, jak se měl K. Havlíček k Jungmannovi s té strany a co z toho přirozeně jde.

§. 41. Havlíček učil se češtině dle návodu Jungmannova. Měřidlo správnosti.

Jak výtečně vládl Havlíček mateřštinou svou, to sem už na konci §. 22 slovy Palackého oznámil. Že však výtečnosti té nenabyl jináče, než dle zásad tamže dotčených a návodem Jungmannovým, o tom nám Zelený tím hodnověrněji svědčí, čím neslušněji nadržuje dle tří §. předchozích Nejedlému proti Jungmannovi.

Aby o tom ani nejmenší pochybnosti nezbylo, dokáži dříve, než bych dal Zelenému o Havlíčkovi svědčiti, že i on mínění Nejedlého o klassické češtině aspoň proti Palkovičovi uznal býti mylným a Jungmannovo pravým a sice na str. 95 těmito slovy: Dal se prý Palkovič, jakož i jiní výteční znalci jazyka českého vésti mylnou obdobou jazyků mrtvých, latiny a řečtiny, které majíce již celý život svůj za sebou honosí se jednou dobou jakožto nejdokonalejší, nad nižto nelze vyniknouti. Jungmann však prohlédaje ku povznešení literatury české na výši, na nížto by se rovnala ostatním literaturám europským pojímajíc v sebe i nejvyšších výsledků vědeckých, cítil a rozuměl hluboce, kterak jazyk český — neopouštěje ovšem základů starých musí vzdělávati se dále a k úsekoprsé kritice Palkovičově o Ztraceném ráji svém dokládá polobolestně a polonevrle: „Nemáme-li užívati vší zálohy jazyka, zvláště ve větších básních, tu, nevím, co pojde z literatury naší!"

Tou hlubokou moudrostí pak řídil se Havlíček, uče se své mateřštině, i dle Zeleného samého, vypravujícího nám[1]) o tom mezi jiným i takto: Havlíček byl prý již dříve, než do arcibiskupského semináře pražského vstoupil, netoliko uvědomělým Čechem než i Slovanem. V semináři pak úmysl jeho nenesl se toliko k ústnímu poučování lidu, nýbrž již i docela určitě a jasně ke spisovatelství. Aby účelu tohoto do-

[1]) V Osvětě Vlčkově r. 1872 na str. 486—489 pod titulem: Ze života K. Havlíčka.

sáhl, jal se s neobyčejnou pilností učiti se všemu, čeho se mu zdálo býti zapotřebí k důkladnému poznání i ducha národu českého i všech národů slovanských. Naučiti se důkladně jazyku českému, potom i všem ostatním slovanským, poznati mravy a obyčeje, písně národní, bájesloví, dějiny politické a literní všech národů slovanských — ten byl jeho plán v semináři pražském vzdělaný, jejž přičinlivý a důrazný duch ihned uváděl ve skutek.

Pročež „s největší horlivostí usiloval, aby se naučil jazyku českému. Vědomosti, kteréž si přinesl ze škol nižších, byly ovšem dosti chatrné; cítě to pustil se zvláště v druhém roce studií filosofických s nevšedním zápalem do učení se jazyku mateřskému, v semináři pak s neobyčejnou vytrvalostí jal se následovati rady Jungmannovy, čítal bedlivě českou biblí, a dosáhl za jediný rok takové obratnosti a správnosti v českém slohu, že se vyrovnal i lepším spisovatelům, ano nad největší díl tehdejšího spisovatelstva patrně předčil. Krom toho pak zvláštní píli obracel k studování písní národních, jejich jazyku i míře, což později zvláště v době brixenské s neobyčejnou vytrvalostí dále veda sestavil si úplný přehled písní českých národních ve sbírce Erbenově podaných.“ Konečně „kromě jazyka českého učil se najednou všem hlavním jazykům slovanským s neobyčejnou horlivostí; šlo mu tu patrně přede vším o to, aby porozuměl písním národním a vůbec knihám ve všech jazycích slovanských psaným.“

Že sobě Havlíček zejmena přirozené poesie vůbec a slovanské i české zvláště v té příčině nevážil méně než já zvláště v §. 22 a 27, to nejpatrněji vysvitá odtud, že se v semináři dle svědka téhož „každý den aspoň jedné písni české anebo jiné slovanské i nazpamět učil.“

Kdo spisy Havlíčkovy náležitě zná, ten mně beze všeho odporu přisvědčí předně o tom, že Havlíček nenáležel k tak zvaným puristům vůbec a k těm zvláště, proti kterým sem se nejrázněji ozval s počátku §. 13. Pročež ani toho nelze podruhé zapírati, že Havlíček, vzdělávaje se ve své mateřštině, hlavně o to dbal, aby sobě syntaktické zvláštnosti její vůbec a tak zvané idiotismy zvláště prakticky osvojil. Jináče se jich nelze ani nyní aniž kdy bude možno zmocniti proto, čeho se o skladbě vůbec a české zvláště v §. 25 a 35 dočísti možná.

Co se pak hlásek a ohýbaní slov anebo, jak se obyčejně říká, pravopisu a deklinace i konjugace týče, strany těch znal se Havlíček k tak zvaným analogistům, t. j. držel se podstaty toho spůsobu psaní a ohýbaní slov, který za tak zvané klassické doby literatury české byl v obyčeji a hoden jest i nyní ještě následování, jak sem už výš určitěji řekl.

Ostatně je vůbec známo a uznáno, že Havlíček opravdu tak mohutně dovedl hýbati srdcem a myslí národa našeho, kdykoli se o to písemně zasazoval, jak sem už i svědectvím Palackého dokázal. Filologem on proto ovšem nebyl (§. 31) aniž kdy o to dbal, abychom ho sobě i s té strany vážili. Ale hoden jest on i toho více než kterýkoli z dosavadních brusičů jazyka českého.

Žádný z těch totižto nedovedl nám ani toho spůsobu, kterým bychom sobě písemnou češtinu nejsnadněji a nejprospěšněji osvojiti mohli, lépe oznámiti, než by to Havlíček jistě byl mohl, řka: následujte v té příčině mne, t. j. ze spisů tak zvané klassické doby čítejte nejbedlivěji Bibli kralickou, prostonárodním písním slovanským vůbec a českým zvlášť učte se i nazpaměť a mějte při tom při všem spojování čili syntaktickou povahu slov o mnoho pilněji na zřeteli nežli slova sama o sobě a syllaby i hlásky jejich!

Není však ani ten spůsob ještě dosť určitým a správným. Tak na př. dle str. 36 a 37 nelze slušně o tom pochybovati, že je v textě Bible kralické mnohem více hebraismův a jiných cizinských spůsobů mluvení než ve výkladě jeho. Ten je tedy neomylně pilnějšího čtení a následování hoden než onen. Že však i Výklad bratrský mnohem více cizoty syntaktické v sobě obsahuje než poetická řeč lidu českého, to vysvitá dostatečně zvláště z §. 22, 27 a 32—36.

Pročež prostonárodní písně české a z ostatních slovanských zvláště moravské, slovenské, polské, ruské a srbské jsou v příčině skladby české tak pilného studia, jakým Havlíček neobyčejně vynikl, opravdu více hodny než Výklad bratrský a spisy Komenského, o nichž ostatně viz i zvláště ještě konec §. 32 a počátek 35.

O syntaktické správnosti písemné češtiny lze tedy nejbezpečněji dle následující věty souditi: *čím je která vazba slov obyčejným ve přirozené poesii české a slovanské vůbec více přiměřena, tím je správnější a naopak.*

Abych zacházení s měřidlem tím aspoň jedním z nejpatrnějších příkladův objasniti mohl, nepřipomenul sem v §. 36 úmyslně nic o tom, jak se mají k tak zvané klassické češtině kromě přirozené československštiny a staré bulharštiny i ostatní řeči slovanské u enklise *že,* mající znamenati vztažnosť. Jinými slovy zní otázka ta tak: opatřují-li ostatní řeči slovanské enklisí *že* tázací zájmena a partikuly, užívajíce jich vztažně, tak rády jako domněle klassická čeština? Nač já beze všech rozpaků tak odpovídám, že se ony též enklise i poněkud více štítí než obecná československština. Každý znatel jejich je sobě toho tak jasně povědom, že místo důkazů bezpečně můžeme přestati na této zmínce. Tak zvaná klassická čeština tedy, odporujíc právě dotčeným užívaním enklise *ž*

nejen obecné českoslověnštině než i ostátním řečem slovanským nade vši míru a slušnost, není vlastně následování než opravy hodna.

Jak neuměle a nespůsobně se o tu Erben theoreticky i prakticky zasazoval, to sem už v témže §. 36 zevrubněji vyložil, aby níže jasněji a hodnověrněji vyšlo na jevo, že mu nikterak neubližuji, pokládaje ho za nejvášnivějšího po Nejedlém a Palkoviči protivníka mínění Jungmannova o tak zvané klassické češtině. I tím vynikl on ovšem znamenitě nad Čelakovského a Kollára, ale přispěl spolu i nejvíce k té neslýchané zkáze, která písemnou češtinou zvláště za našich časů tak ukrutně lomcuje, jak sem to nejurčitěji na konci §. 18 vyslovil.

Dříve však, než bych to do podrobna vyložil, ospravedlním kromě právě předešlých výčitek i tu, která se Žikmunda týče.

§. 42. Trojice básnická a Jungmann.

Jsme prý národ poetický. Naši poetové nekončí samovraždou nýbrž filologií. Na místě city a myšlenkami obírati se jen jich zříceninami, slovy, a býti při tom živ a zdráv — pane bože, chraň mne i můj národ smrti takové!

Tak zní jeden z aforismů V. Hálka, vyšlých v č. 3 Lumíra 1873 r.

Že se ponětí filologie Hálkem hlásané nesrovnává s mým, známým už po §. 30 a konci jeho zvláště, to jest jasná a skutečná pravda. Co se však příčin odporu téhož týče, o těch ať rozjímají a soudí jiní, jimž o to více jde nežli mně nyní.

Já neváhám předně toho mínění býti, že se aforismus Hálkův na nejznamenitější ze starších společníků jeho, Čelakovského, Erbena a Kollára, nevšedně hodí.

O všech třech je vůbec známo, že se ve druhé polovici života svého víc anebo méně horlivě obírali jazykozpytem. Vyniklit oni ovšem i v oboře tom nevšedně nad nejednoho ze společníků svých, ale proti pravým filologům našim, Dobrovskému, Jungmannovi a Šafaříkovi, vedli sobě vesměs tak neuměle a nešťastně, že nemáme proč zastavovati se nad tím přáním, kterým Hálek aforismus svůj skončil.

Spíše naopak i zjevně a bez obalu vyznávati máme, že trojice táž filologii naší vůbec o mnoho více škodila nežli prospěla. Zacházelať ona s jazyky bez mála veskrz tak, jako kdy by nebylo pravda a vděčného uznání slovy i skutky hodno ani to, že jazykozpyt vůbec a slovanský zvláště dospěl k opravdu vědecké dokonalosti dříve, nežli se ho ona ujímati počala.

Rodáku svému, Kollárovi, vyčetl sem to již i určitěji, vysloviv se třikrát [1]) o vědecké ceně nejznamenitější z filologických prací jeho, Staroitalie slavjanské, nepříznivě. Pokaždé měl sem spolu i A. V. Šemberu, poprvé a podruhé i Dankovského na zřeteli. Naposledy stalo se to takto: Okolo konce života svého vybojoval nám Kollár filologií nejen starou Italii než i více příležících krajin a to tak šťastně, že naskrze není proč pochybovati o tom, co sám o sobě zapěl slovy: „Báseň jest můj celý život.“ Když se výsledky filologického básnění anebo básnického filologizování jeho, Staroitalia slavjanská, tiskla, potkal sem se náhodou s p. A. V. Šemberou, který po smrti Kollárově řídil tiskem Staroitalie, a na otázku jeho o ceně této odpověděl sem co do podstaty takto: „Škoda času i práce, které Staroitalia stála. Vy budete, přidal sem ještě, nejspíše prvý i poslední, který ji celou přečtete i to tuším jen proto, že musíte.“ Ale bohužel velmi sem se sklamal! P. Šembera totiž objevil se nedlouho potom nejen ctitelem než i věrným nasledovatelem Kollára, co jazykozpytce, liše se od něho jen tím, čím musel, nejsa básníkem od přirození, jakým byl a měl zůstati Kollár, pokud bylo možná. Pročež nejsme bohužel ani my, ačkoli se filologickým národem po přednosti nazýváme, bez filologů, kteří s jazyky posud opravdu tak zacházejí, jak se Voltaire svým vrstevníkům posmívá, t. j. jako kdy by v jazycích samohlásky nic neznamenaly a souhlásky velmi málo. Komu o důkazy toho jde, ten ať sobě ráčí dvou posledních prací mých [2]) všimnouti.

---

[1]) Rad jugoslav. Akademije. U Zagrebu 1868. IV, 114. Ani tam nelituji útrat než jen času a práce, které Staroitalia stála a sice těmito slovy: Šteta vremena i truda, koje je Staroitalia stojala. — V Časopise mus. r. 1869 na str. 238. Konečně v Osvětě Vlčkově 1871 na str. 721.

[2]) O jazykozpytě a přírodozpytě. str. 237—243. Počátečné skupeniny souhlásek československých. str. 17—21. Na těchto posledních stranách dokazuji hlavně, že se p. Šembera v Základech dialektologie československé dopouští mnoha bludův anebo klamů nejhrubšího zrna. Na předešlých naproti tomu dotýkám se i Staroitalie Kollárovy a badání Dankovského, nazvaných i ve Slovníku naučném hříčkami filologickými. Hlavně však namířeny jsou ony strany též proti p. Šemberovi, obsahujíce repliku mou v příčině svazku 1 jeho Dějin řeči a literatury československé, odsouzený ode mne v Časopise mus. 1858 na str. 298—305, a kritiku Západních jeho Slovanů v pravěku. I ta i předešlá práce Šemberova celá vypadají vesměs tak, jak sem se jich už i tu na str. 158 a 186 dotekl, opíraje se hlavně o důvody, které sem v Osvětě Vlčkově 1872 na str. 888—892 a 622—635 nejzevrubněji vyložil. Proti prvému z těch míst vydal p. Šembera ještě před vyjitím druhého z nich ve Vídni nákladem vlastním „Několik slov“ na 8 stranách tak urážlivých, že mi nezbývá nic rozumnějšího a slušnějšího nežli zachovati se k němu dle známého přísloví: kdo chce kam, pomožme mu tam. Co sem p. Šemberovi na str. 888 a 889 vyčetl, to je skutečná pravda. On se totižto nejen ve 1 sv. Dějin svých než i jinde a zejmena i v „Ně-

Co se pak rodáka mého týče, neublížil sem mu tím nijak a neoznámil vlastně nic nového než přisvědčil sem jen ironicky obecnému domnění o Staroitalii jeho, jak se ho na př. už i ve Slovníku naučném, u svědka o té a podobných jí věcech jistě velmi milosrdného čili shovívavého, dočísti možno. I dle toho totižto „vědecká cena Staroitalie slavjanské jest ovšem nepatrná, material její však mužové ve věci té zkušení (Stickl) za důležitý prohlásili.“

---

kolika slovích“ často nevěrně dokládá pomůcek svých. Co se předně napověděni Šafaříkova a Grimmova týče, ta nám p. Šembera na str. IV svazku 1 Dějin svých slíbil v Západních Slovanech svých ospravedlniti čili dokázati, kde a kdy napověděli oni výtečníci to domnění Šemberovo, dle kterého prý Čechoslované dávno před V stoletím po Kr. bydleli ve své nynější vlasti. On však toho v Západních Slovanech svých strany Šafaříka nejen nedokazuje než i výslovně tomu odporuje, pokládaje na str. XII Šafaříka za hlavního protivníka svého mínění o starobylosti Slovanů vůbec a Čechů zvláště v Europě západní mezi jiným i takto: „bude mi nemálo vaditi a víru v mé mínění ztenčovati to, že slavný Šafařík ve svých Starožitnostech slovanských postavil se na stranu protivnou“ atd. Ke stenčení této strany aneb auktority Šafaříkovy hodilo by se napověděni one, jak se snadno každý domyslí, zvláště výtečně. Není však o něm žádné zmínky ani tam ani na str. 24—27, kde Šembera dle str. 2 „Několika slov“ svých též napověděni Šafaříkovo „rozebral a vyložil šíře, táhna se k Časop. Mus. na r. 1847, II, 573.“ Vskutku však hned s počátku téhož rozboru a šíréhe výkladu čili na str. 24 zpříma zapírá, že by kdy Šafařík k napověděni témuž byl opravdu dospěl, a sice těmito slovy: „Šafařík prý první důmyslně ukázal k podobnosti jména Rakatae s Rakousy a jména „Te“ se jménem Dyje; jsa však toho mínění, že Slované teprv v V. století do těchto krajin přibyli, a že za doby Ptoleméovy tu byli obyvatelé jiní (svevští), pokládal obě jména za cizí, jež prý potom Slované, osadivše tu krajinu, za svá přijali a v „Rakousy“ a „Dyji“ je proměnili. My však jsme mínění jiného, majíce Rakaty za slovanské Rakušany a řeku „Te“ za slovanskou Dyji.“ Teprva na str. 2 „Několika slov“ svých hlásá p. Šembera pravý opak předešlého mínění svého čili to, že prý „Šafařík klade Slovany do našich krajin za časů Ptoleméových“ čili za II století po Kr. Přes to přese všechno neostýchá se p. Šembera naskrze nic vyčítati mně na str. 4 „Několika slov“ svých, že prý „sem Západních jeho Slovanův ani nečetl, ježto bych v nich byl musil uhoditi“ na právě předešlé mínění. Na str. 1 týchže slov čteme i toto: „ještě staří spisovatelé o příchodu Slovanů do řečených a vedlejších zemí úplně mlčí, a toliko okolnosti tomu nasvědčují“ (Starož. slov., str. 886 a 887)“. O slovech před závorkou touto stojících, též proložené tištěných a opatřených znaky citace každý znatel takých věcí bude za pravdu míti, že jsou tak zvaným do slova věrným citatem, počínajíce se na str. 886 a končíce na str. 887 Starožitností Šafaříkových, ale nenajde jich tam nijak. Unglaublich, aber buchstäblich wahr! O důkaz toho, že by i J. Grimm byl „v nové době napověděl“ též mínění Šemberovo, tento se též ani nepokusil v Západních Slovanech svých ani nikde jinde. Onde na str. 292 pod č. 24 stojící výpisek neobsahuje ani sebe slabší narážky na Čechoslovany. Jak neslýchaně překroutil p. Šembera v Dějinách svých nad slunce jasnější nauku Šafaříkovu o stčes. *g* m. *h*, to sem už do podrobna vyložil na str. 629 a 630 Osvěty Vlčkovy. Tamže na str. 680 a 681 dokázal sem též tak, že mně podstrčil mezi jiným i mínění Štúrovo o počtu Slová-

Nejspíše tak smýšleli o ní i Fr. Palacký a P. J. Šafařík, uznavše ji u c. Akademie vídenské vydání hodnou. Zdali je skutečně takou čili není, o to nedbám na právě dotčeném místě ani jinde. Pokaždé totižto lítaji jen „času a práce, které Staroitalia stála,“ nedotýkaje se útrat ani slovem. Ani nyní nemám proč obírati se touž otázkou.

Toho však mlčením pominouti nemohu, že Schleicher[1]) už i ukázku Staroitalie tak příkře odsoudil, že sem se ho

kův a o nezvučnosti řeči české i to však chybně, jelikož ani Štúr nenapočítal Slováků celé tři milliony než jen 2,753,000 a nehledí jen tím a domnělou nezvučností řeči české než i jináče všelijak dokázati, že je Slovákům zvláštního jazyka spisovného třeba. Povídačku Šemberovu o zvolenském základě mé slovenčiny a více jiných pomluv v té příčině dokázal sem už i na str. 17—21 Počátečných skupenin souhlásek českoslov. býti jen opovržení hodnými klepy. Takým jest i to, že sem já proti jeho Západním Slovanům i „ve Věstníku bibliografickém“ psal. Toho totižto též nedokázal na str. 3 „Několika slov“ svých aniž kdy dokáže, jakož ani toho, co tamže vůbec rodákům svým namluviti hledí, čili že by se Západním jeho Slovanům od příslušných soudců bylo podstatně jiného přivítaní dostalo a kdy dostati mohlo než ode mne. Jak jich sobě na př. Miklosich váží, to je již se str. 634 a 635 Osvěty dosti patrno a neodporuje jistě podstatě mého mínění. Rodák jeho, J. Krek, kterého sem se též už častěji chvalně dotekl, jen poněkud příznivěji soudí o Západních Slovanech než o Staroitalii Kollárově, pokládaje (Einleitung in die slav. Literaturgesch. S. 68) zejmena jádro jejich čili to, čím Šembera Starožitnostem Šafaříkovým hlavně odporuje, za „ganz verfehlt.“ Konečně abychom i v té příčině zachovali přísloví, dle něhož „do třetice všeho dobrého“ býti má, vyslyšmež i z Němcův aspoň Röslera, který (na str. 5 rozpravy, známé po pozn. 2 ke str. 14) se proti p. Šemberovi tak ozval: Ich bemerke nur beiläufig, dass ich die hieher gehörigen Arbeiten von A. Šembera, Západní Slované v pravěku, Wien 1868 und Über die Lage der Wohnstätten des h. Severinus in Nieder-Österreich, Wien 1871 wol kenne, sie aber zu denjenigen zähle, welche von Zeit zu Zeit entstehen, um den Forscher bei der ernsten Arbeit zu erheitern. Kdy by však posud žil a znal aspoň „Několik slov“ Šemberových a přítomnou moji obranu proti nim, sotva by mu bylo do smíchu. Neobávám se toho ani od živých a pravdy i práva znalých a šetrných čtenářů svých než důvěrně očekávám, že dovedou náležitě odpověděti na otázku, čím se objevil p. Šembera zvláště v „Několika slovech“ svých: lhářem-li či utrhačem na cti mé aneb idiotou, který vlastně ani lháti ani na cti utrhati nemůže. Ostatně ani dle Komenského (Did. 151) „není nová v světě věc, že se sově soumrak svitáním a tma noční polednem býti zdá.“

[1]) Die formenlehre der kirchenslawischen sprache, erklärend und vergleichend dargestellt. Bonn 1852. S. XIV, kde prvá poznámka takto zní: Schriften, wie die von Dankovský (z. b. Matris slavicae filia erudita, vulgo lingua graeca, seu grammatica cunctarum Slavicarum et Graecarum dialectorum l. I et II. Posonii 1826, 1837) sind ausgeburten des wanwitzes, höchstens als curiosa eines flüchtigen ansehens wert, ebenso die inschriftendeutungen von Wołański, deren monstrose abenteuerlichkeit (namentlich in seiner neuesten leistung: Opfergefässe des tempels der taurischen Diana. Gnesen 1851) ins unglaubliche geht. Was der jüngst verstorbene Dichter Kollár (im Časopis čes. Museum u. s. f.) über sprachliche Dinge geschrieben, ist von dem eben erwähn-

ani proti Kollárovi ani proti Dankovskému nikde posud nedoložil.

Jungmannovi dopřál Kollár, jak vůbec vědomo, ve svém nebi znamenitého místa a dle Zeleného (str. 288 a 289) podobá se pravdě, že Kollár hlavně důvody Jungmannovými byl přesvědčen o marnosti a škodlivosti těch snah, proti kterým sem se již i já tu počátkem §. 29 ozval.

O předchůdci svém, Čelakovském, milerád vyznávám i nyní, co sem ke cti a slávě jeho hned s počátku kritiky své [1]) o jeho Čteních napsal, čili to, že on filologickými vědomostmi svými nevšedně vynikl nejen nad Erbena a Kollára, než i nad ty, kteří s téže strany vedle Dobrovského, Jungmanna a Šafaříka do r. 1855 nejvíce byli na slovo vzatí, jako zejmena Hanka, Fr. Šumavský a Tomíček. Ale za dříve jmenovanými výtečníky zůstal i Čelakovský a sice tím dále, čím sobě volněji vedl a naopak.

Tak na př. jeho Dodavky ke Slovníku J. Jungmanna jsou vší chvály a vděčnosti hodny, byvše sebrány a složeny dle týchže zásad, kterými se Jungmann vůbec řídil a na věky proslavil. Nadšeně, ale ne dosť určitě vyznává to Čelakovský i slovy, kterých se na str. 118 dovolávám.

Nejvolněji, ale spolu i nejnešťastněji vede sobě Čelakovský, odpovídaje na otázku: Odkud berou počátek početní jména slovanská. Dle Slovníku naučného táž odpověď „obsahuje prý podivnou utkvělou ideu, a jakkoli plna neobyčejné důvtipnosti, avšak i trpké zanevřelosti, jest neutěšený příklad, kterak i veliký duch může druhdy hrubě zblouditi, což ovšem z části přičísti se musí chorobnému stavu mysli“ Čelakovského.

O Erbenovi neobsahují ovšem ani Doplňky ke Slovníku naučnému nic tomu podobného než jen samé chvály. Dle prvé z nich byl prý Erben „výtečným znalcem všech nářečí slovanských.“ Podruhé „obíraje prý se dlouho listinnými a jinými písemnými památkami českými nabyl dokonalé známosti jazyka staročeského, jakož i vědomostí palaeografických v té míře, že co znalec nad jiné spůsobilý, mohl podniknouti kritické vydání četných plodů starší literatury české, jež spolu opatřil důkladnými předmluvami a úvody.“ Konečně „nevšední známost mluvnického ústrojí jazyka českého podstatně prý k tomu přispěla, že Erben vlastní sloh svůj náležitě mohl vzdělati a vytříbiti, tak že spisy jeho jsou vzorem ryzého slohu českého.“

---

ten nur graduell, nicht specifisch verschieden. Ukázka, o kterou tu jde, vyšla skutečně v Časopise mus. r. 1848. I, 619—630.

[1]) Časopis mus. 1854. str. 103—142. Tamže r. 1850 na str. 3—17 vyšla i rozprava Čelakovského, o nížto je nad čárou naposledy řeč.

Jak se zachoval Erben k Jungmannovi, o tom týž panegyrický hlasatel veřejného mínění o Erbenovi nejspíše ničeho nevěděl. Já sem to tu již nejednou zaznamenal, maje právě i důvody toho vyložiti.

Aby těm důkladnosti a ráznosti, jaké důležitosť věci patřičné neodolatelně žádá, přibylo, zastavím se ještě aspoň na chvilku u trojice naší básnické. Že se žádná z osob jejích ani pořádně nepokusila o dramatické básnění, to je vůbec známo. Ani o tom nelze slušně pochybovati, co sem už na str. 100 hlavně proti Horatiovi obrátil, čili že vrcholem a proto i nejlepším měřidlem umělé poesie je drama. Měřidla toho však nikdo posud neužil k ocenění zásluh K. J. Erbena, Fr. Čelakovského a J. Kollára o zdokonalení poesie naší a té škody, kterou literarné snahy naše vůbec a filologické zvláště tím vzaly, čeho se oni v oboře mém dopustili.

Že Erben i tím převýšil společníky své nevšedně a že je spíše hoden nejdůtklivějších výčitek než tak přemrštěných chval, jako jsou právě předešlé, o tom ať svědčí tři §. následující.

§. 43. Grammatické a kritické vědomosti Erbenovy.

Že chvály právě zpomenuté, abych je hned nejmírněji odsoudil, nepocházejí od filologa, to viděti dosti jasně z nich samých. V žádné z nich totižto nerozeznává se theoretická čili vědecká znalosť jazyků, kterých se týče, od praktické obratnosti v užívaní jejich písemném aneb ústném. Dle každé z týchže chval je vzorný spisovatel spolu i výtečným filologem aneb aspoň grammatikem. Vskutku však nic není mylnějšího než toto domnění. V §. 31 ozval sem se proti němu zvláště.

Nemáme tedy naskrze proč zpytovati, byl-li Erben opravdu „výtečným znalcem všech nářečí slovanských,“ co se praktického užívaní jejich týče. Ale že jich všech vědecky ani tak důkladně neznal jako Čelakovský, to sem už výše připomenul a velmi snadno mohu ospravedlniti.

K tomu cíli totižto sotva potřebuji co jiného podniknouti než vyzvati panegyristy tomu podobné, proti kterému se právě zvlášť ozývám, aby nám, jak náleží, oznámili, kde a kdy dal Erben aspoň tolik vědomostí grammatických na jevo, kolik Čelakovský jen ve svých Čteních o srovnavací mluvnici slovanské, vyšlých po jeho smrti, 1853 r.

Ani staré češtiny neznal Erben vědecky tak dokonale, jak bychom tomu dle druhé z výše vyčtených chval věřiti měli. Spíše se podobá pravdě, že se on ani tím nevyrovnal Čelakovskému, dopustiv se nejednou i tak hrubých chyb, jakými jsou jistě na př. následující:

1) *Vraze* místo *vraže*. Tu spáchal Erben v illustrovaném vydání RK. r. 1861 začatém ale nedokonaném, dav tam (str. 18) ještě *vraze* m. *vraže* vytisknouti v následujícím verši Záboje: Aj ty vraže, běs v tě! Též chyby [1]) dopustil se Erben už i dříve, byl-li společníkem vydavatelů prvého dílu Výboru z literatury české. Tam totižto (16, 18) čteme též ještě *vraze* m. *vraže*.

Co jistě tím důtklivější výčitky hodno, čím se méně zapírati dá předně to, že Šafařík na str. 31 svých Počátků staročeské mluvnice, vyšlých úvodem do téhož Výboru, vokativ *vraže* z verše dotčeného výslovně vyčetl a hr. J. M. Thun téhož roku [2]) dobře vytisknouti dal, řídiv se nejspíš i v tom návodem Šafaříkovým.

Čelakovský naproti tomu nedbal ovšem náležitě ani o Počátky právě zpomenuté ve Čteních svých, ale i dle těchto samých (str. 118) mohl Erben r. 1861 jistě ujíti chyby, o kterou právě jde. Tam totiž objasňuje Čelakovský měnění hrdelnic v sykavky *č, š* a *ž* ve vokativě patřičném šesti příklady a prvý z nich zní starobulharsky: *vragъ* — *vraže*. Aby o tom ani nejmenší pochyby nezbylo, odkazuji čtenáře své ještě i k dole [3]) jmenované knize, kde Čelakovský dotčený verš též dobře čili s *vraže* vytisknouti dal.

2) *Ti-sie* místo *ti sě* anebo *še*. Chyby té dopustil se Erben též v illustrovaném vydání RK a sice na str. 12. I tam totižto dal následující verše zcela tak vytisknouti, jak se jich i ve Výboru (I, 15, 18—20) dočísti možno, čili: Aj bratře! ti-sie nám krušichu bohy, ti-sie nám kácechu dřeva; kdežto by jen *ti sě* nebo *še* státi mělo.

K důkazům toho, vyskytajícím se v mé Obraně [4]) LS, přidám předně ten, že Rusové svého *se* (čti: *še*) posud i po zájmenech a příslovkách ukazovacích užívají, říkajíce na př. a ty *se* etogo *se* ne dělaj, t. j. ale ty *hle* toho *hle* nedělej. Více tomu podobných příkladů najdeš v Dalјově slovníku pod *se*.

Že se i české *hle* nejednou tak objevuje, to je též nemylná pravda. Tak na př. zpívá lid: Tahle sklenička, ta je maličká (862b) tam hle sem jde jeden mužskej (86b) tam hle je jablůnek (108b) tam hle je háječek, tam hle je jalovečok; tuhle máš, má panenko, tuhle máš groš (193a) tam hle je kostelíček (504b).

---

[1]) Vzaté ode mne i s jiných stran do úvahy na str. 22 a 23 Příspěvku historického, jmenovaného tu v pozn. 2 ke str. 26. Dle čeho dotčenému verši takto rozuměti třeba: Ej ty vrahu, čert v tebe anebo do tebe vstup!

[2]) Gedichte aus Böhmens Vorzeit. Prag 1845. S. IV, V und 64.

[3]) Malý výbor z veškeré literatury české. V Praze 1851. str. 3.

[4]) Časopis mus. 1860 na str. 69 a 70.

Pročež dotčené verše neomylně mají novočesky takto zníti: Ej bratře, ti hle nám rozbíjeli bohy, ti hle nám káceli stromy!

Že však Erben toho nejspíš ani netušil, to nejpatrněji vysvitá zpod

3) čili odtud, že sobě ani s nejobyčejnějším ze zájmen a sice s tázacím *co* a *če* nevěděl v Legendě o sv. Kateřině[1]) rady, dav v ní stále tisknouti chybně *niče*, jako na př. ve verši 70, 187, 241, 790, 1361, 2102 a j. Na protějších stranách totiž, obsahujících věrný otisk originalu, čteme pokaždé *niczſe*, *nyczſe* a *nyczſie*; čeho žádný, komu je pravopis a jazyk staročeský náležitě znám, nesmí jináče čísti než *ničse* nebo *ničše* a dle vyslovování *nice*.

Kromě toho dokázal Šafařík[2]) už o 15 let dříve náležitě, že se *ni-čse* i v jiných památkách staré češtiny často vyskytá a podstatně liší od *ni-če*. To totižto je vlastně jedn. nom. a akkusativ, který slovensky posud zní *ni-č*; *ni-čse* pak anebo *ni-čše* patří k těm genitivům, skrze které se Čechové a Poláci od někdejšího *ni-česo* k nynějšímu *ni-c* dostali a sice asi tímto pořádkem: *ni-česo, ni-čso, ni-čse, ni-čše* a *ni-čs*, kde konečně *čs* zcela tak proměněno bylo v *c*, jako na př. i ve *oti*, *ctíti* a pod. m. *čšti* a *čštíti*, stbulh. *čьsti* a *čьstiti*. I základné čes. a pol. *co* je tedy vlastně též genitiv, vzniklý ze *č-so* a ten z *če-so*, běžného vedle *če-ho*, stbulh. *čь-so* i *če-so* a *če-go*; staročeské *če* pak a sloven. *čo* je zase nom. a akkusativ, který s předložkami a s enklitickým *ž*, o němž viz můj §. 36, i v češtině posud často slýchati: *na-č, na-če-ž, pro-č, pro-če-ž, v-ni-ve-č*[3]) atd.

Co se konečně Čelakovského týče, ten ovšem ve Čteních svých (str. 236) i samému skloňování týchže zájmen tak nedostatečně učí, že se u něho ani genitivu *če-so* nelze dočísti, ačkoli *če-sa* Srbové a Chrvaté posud užívají vedle *če-ga* a m. našeho *če-ho*. Ale nejdůležitější části každé řeči, slovesu, učí již i on tak správně, jak by to Erben jistě nebyl dovedl.

4) Erben totiž ani stčes. sloves neznal tak dokonale ohýbati, jak by snadno byl mohl, kdy by se tomu jen dle Čtení Čelakovského byl učil.

---

[1]) Kterou, jak sem se proti ní již na str. 26 ozval, spolu s Pečírkou v Praze 1860 vydal pod titulem: Život sv. Kateřiny

[2]) Počátkové staročeské mluvnice str. 84 a 85.

[3]) Místo toho příliš rádi mají mnozí z nynějších spisovatelů čes. docela chybné *vnivec*, ačkoli by se toho nejen dle mne (Srovn. mluvn. str. 240) než i dle Dobrovského (Lehrgeb. der böhm. Spr. S. 213 und 214) a dle Zikmunda (Mluvn. jaz. čes. 2 vyd. str. 111) velmi pilně vystříhati měli.

Tam totižto (str. 288) zcela dobře je vyloženo, že stará čeština v 1 osobě jedn. přítomného času oznamovacího sloves třídy III a IV nejen *d* a *t* rozlišovala v *z* a *c* než i *s* a *z* v *š* a *ž* a že polština i ruština činí to posud, říkajíce na př. *grożę* a *noszę, grožu* a *nošu* m. stčes. *hrožu* a *nošu,* přehláseně *hroži* a *noši* m. nynějších *hrozím* a *nosím.*

V Erbenově vydání Legendy o sv. Kateřině naproti tomu stále čteme: *nosi, vznosi, prosi* atd. m. *noši, vznoši* a *proši,* jako na př. ve v. 1512, 1513, 3342, 3343, 3364 a j. I ve vysvětlení slov na konci stojí stále: *nosi, vznosi* a *prosi.*

O *věděti* též dobře učí Čelakovský (str. 299) tomu, že staří Bulharové říkávali *věste* m. novočes. *víte* a sloven. *viete.* Kdy by sobě tamž i Počátků Šafaříkových (str. 106 a 107) byl všimnul, byl by se úplně přesvědčil i o tom, že se *věste* anebo *vieste* i ve stčes. památkách [1]) dosti často ještě vyskytá. Můžeme se však i bez toho právem domnívati ke cti Čelakovského, že by tvaru *vieste* nebyl pokládal za chybu, kdy by se ho ve stčes. památkách byl dočetl.

Erben naproti tomu ve v. 1836 Legendy častěji již jmenované nejen četl než i vytisknouti dal v textě prvotném *Wie/te,* ale v protějším čili zredigovaném nenajdeš *věste* ani *vieste* než *viete.* Že by tu *s* jen tiskař byl omylem vynechal, to se naskrze nepodobá pravdě a sice hlavně proto, že mezi opravami chyb téhož vydání není nic sem patřícího a že ono, ačkoli je ze všech od Erbena podniknutých i dle mého mínění nejdůkladnější, obsahuje přec i právě vytčené podobných i jiných chyb o mnoho více než by kritickým slouti mohlo.

Hlavní péče Erbenova nese se k tomu, aby rým legendy vydané zbavil nepravidelností, kterých je v ní jakož i v jiných plodech téhož ducha čili západnických zvláště, nevyjímaje ani nejvýtečnějšího z nich, Alexandreidy, již i prvotně mnohem více, nežli je sobě toho Erben povědom dle str. XVI, kde sobě takto stěžuje: Bohužel nezachovala prý se nám tato legenda v prvotním spůsobu svém, ani v žádném souvěkém rukopise, nýbrž jen v chatrném přepise asi z konce 14 věku. V textu zredigovaném musila totiž netoliko slova jednotlivá v místech některých pro doplnění verše dodána, ale nad to pro nabytí smyslu na dvou místech i celé verše, totiž 2157, 2642 a 2643, doloženy býti; slova některá verši aneb i smyslu závadná musila se pominouti a mnohá místa porušená ze slovního jich materiálu v nové verše přetvořiti.

---

[1]) Jako na př. ve Čteních zimnieho času, vzatých od V. Hanky (Rozbor stčes. literatury r. 1843 a 1844. str. 40) do úvahy: Vy sě modlíte, jehož nevéste; ale vy nevéste, otkud prišel sem.

Že Erbenovi u všeho toho hlavně jen o rým jde a jak urputně se zasazuje o opravení jeho, to vysvítá sice z následujícího vypravování až po str. XXIII s dostatek, ale sotva bude zbytkem aspoň jedna ukázka toho. Míním verš 1709, znící takto: mistrovstvie Aristotova. Kdy bychom ve protějším otisku originalu nečetli *ariſtotiloſſova* anebo na str. 198 následujícího vysvětlení: „*Aristot*, Aristoteles, 1709", marně bychom se namáhali uhodnouti, čí mistrovství se ve verši témže vlastně míní.

Pročež nedopustil sem se na str. 113 žádné křivdy proti Erbenovi aniž mu kdo ublíží, vyčte-li mu předně i to, že, opravuje rým legendy, o níž je řeč, tak přísně se řídil známým pravidlem německým: reime dich oder ich fresse dich, jak je toho jen člověk, duchem Nejedlého nejvíce nadšený, schopen a zhroziti se musí každý, kdo nejen slovy než i skutky vyznává a osvědčuje, že litera zabíjí a duch obživuje.

Kdy by dotčené vydání vedle zredigovaného textu neposkytovalo diplomatického, nehodilo by se jistě k tomu, abychom se ho ve vědeckých příčinách dokládati mohli. Ostatní vydání stčes. památek, podniknutá od Erbena, neobsahují originalův a nemajíce se ku předešlému jináče, nežli sem už výše připomenul, vypadají vesměs tak, že se Erbenovi nestane žádná křivda, obrátíme-li konečně proti němu v té příčině vůbec i to, čím sv. Hieronymus [1]) přepisovače prací svých kárá, čili následující překlad: nepíší prý toho, co nacházejí, než to, čemu rozumějí, a když cizí chyby hledí opraviti, ukazují své vlastní.

Sotva bych se však zachoval k Erbenovi a zvláště ku předchůdci svému, Čelakovskému, jak toho prospěch věci, o kterou nám právě hlavně jde, žádá, kdy bych ani toho neoznámil, jak sobě vážili oba tito výtečníci filologických vědomostí svých vlastních.

Čelakovský smýšlel o svých tak skromně, že „na smrtelné posteli žádal, aby jeho Čtení tiskem vydána nebyla." Svědkem toho je P. J. Šafařík, původce předmluvy ku vydání jejich. Milerád opakuji tu z úvahy své o Čteních Čelakovského i to, že by je týž i sám byl aspoň nejdůležitějších nedostatků jistě zbavil, kdy by mu to byly dopustily „mnohonásobné jiné těžké práce, kterými zvláště v posledních letech života svého z povolání a povinnosti zanešen byl." Omluvy té dopřál Čelakovskému vlastně též Šafařík. Já sem se jí tu znova doložil hlavně proto, co sem o Čelakovského Dodavcích ke Slovníku J. Jungmanna na str. 208 zaznamenal.

---

[1]) Epist. 71 ad Lucinium. Ed. Vallarsii Veronae 1734—1742. I, 432: Scribunt non quod inveniunt sed quod intelligunt, et dum alienos errores emendare nituntur, ostendunt suos

O Erbenovi naproti tomu nemám čím dokázati, že by byl kdy filologické vědomosti své aspoň tak nedostatečnými uznal jako Čelakovský. Spíše naopak vážil on sobě zejmena syntaktických vědomostí svých i nade vši míru a slušnosť, odváživ se odporu proti mé Skladbě, vyšlé r. 1855, zcela se stanoviska Nejedlého a tak nešetrně anebo nevědomě, jako kdy by Jungmanna nikdy ani na světě nebylo bývalo, kdežto by se vlastně byl měl tichého genia proti Nejedlému nejhorlivěji ujímati, byv k tomu zavázán zvláště tou ohromnou pomocí, které se mu od prostonárodní Musy naší dostalo, aby nad jiné básníky tak znamenitě vyniknouti mohl, jak sem to již na konci §. 22 určitěji vyslovil.

Jak znamenitě vynikl Jungmann syntaktickými vědomostmi svými nad oba zakladatele slavistiky a šetrností k obecné řeči vůbec a ku poetické zvláště nad vzor hlavního díla svého, to nejpatrněji vysvitá z konce §. 27 a 39.

Původce Kytice pak buď nebyl sobě toho povědom buď úmyslně nedbal o to, hádaje se se mnou o skladbě spůsobem právě oznámeným. Která z těch alternativ je podobnější ku pravdě, o tom ať rozjímají a soudí, jak náleží, jiní vroucnější ode mne ctitelé Nejedlého a Erbena. Já se již na konci §. 22 více kloním ku prvé z nich nežli ku druhé, opíraje se kromě předešlých důvodův i o následující ještě.

§. 44. Theoretické vědomosti Erbenovy o přirozené poesii vůbec a slovanské i české zvláště.

Prakticky dovedl Erben lépe napodobiti toho ducha, který kromě LS a RK i prostonárodní poesií naší vane a vládne, nežli Čelakovský (§. 22). Nemám proč upírati Erbenovi ani té slávy, dle níž on je „nejčeštějším“ ze všech novověkých básníkû našich.

Ale nemýlím se jistě, pravě dále, že ani p. Zákrejs, kterého tu hlavně mám [1]) na zřeteli, nedopřál aniž kdy dopřeje proto Erbenovi místa vedle Dobrovského, Jungmanna a Šafaříka jakožto filologův a že vždy bude všemožně o to dbáti, aby básníci naši nebyli jen českými anebo slovenskými než i slovanskými a sice dokonalejšími od Čelakovského a Kollára, jmenovitě pak aby hleděli dosíci vrcholu poesie umělé, oč se žádný z právě jmenovaných, jak sem už na konci §. 42 i výslovně připomenul, opravdu ani nepokusil.

Co se pak theoretických vědomostí týče, ty se v poetické příčině jistě nemají ku praktické obratnosti podstatně jináče než ve filologické zvláště dle §. 22 a 31. Pročež ve-

[1]) A sice dle str. 75 a 236 Osvěty Vlčkovy 1878 r.

lice by se mýlil a ublížil by Čelakovskému každý, kdokoli by za pravdu měl, že Erben i theoretickými vědomostmi, o které nám právě jde, vynikaul nad Čelakovského. To se právě naopak má. I Štúr, ačkoli níže dotčená kniha jeho nevyniká žádnou zvláštní důkladností, je v té příčině více chvály hoden než Erben. Z mnoha důkazů toho přestanu na následujících.

Čelakovský zpozorovav, že se z lyrických písní RK, zejmena: „Ach ty róže“ atd. velice podobá prostonárodním, rozléhajícím se posud po Rusi, diví se tomu a ptá se[1]) takto: Je prý to pouze náhoda? či příčina takové podobnosti hlouběji a sice v pradávných časech hledána býti musí? Kdož to rozhodne?

L. Štúr to již náležitě rozhodl a sice[2]) tímto spůsobem: Slovanské písně po všech našich plemenech a kmenech, jakož každý po jejich sestavení a přehlednutí úplně se přesvědčí, jsou výrůstek, ač přerozmanitý, nicméně stejného původu. Společný ten peň, na kterém všecky naše písně vyrostly, jsou jeden a týž hlavní světa názor, jedna mysl a jedny city, a zevnitřní roucho, ve které ty názory a city jsou oděny, jest třebas v rozličných nářečích jedna a táž řeč. Podivuhodna jest srovnalost písní slovanských ve všem, i v tom ještě, jak se vzájemně doplňují k celku básnictví národního. Co chybí jednomu, má druhý, to však podobně plodům jiných kmenů založeno jest na obecné a společné osnově básnictví našeho národního. Srovnalost písní slovanských jde, jak jsme na to v pojednání několikráte upozornili, až do málo od sobě rozdílné podobnosti v některých, a do úplné podobnosti v jiných písních, a to u plemen zeměpisně od sebe oddálených, na př. u Čechů a Rusů, Srbů a Rusínů, Slováků a Srbů atd. A písně naše pohybují se při tom v podobných obratech anebo právě v těch samých, jako mnohé písně Slováků a Rusínů, Srbů a Rusů atd. Toto vše nestvořilo se případností, ani není vzájemně vypůjčeno, než vdechnutím téhož ducha v písně naše tak se stalo. Vidět ze všeho toho nejjasněji, že národ náš ve všech plemenech svých dýchá jedním duchem, myslí jednou myslí a žije životem jedním.

Erben, vylíčiv[3]) opravdu duchem kronikárským stýkaní se Čechů s Rusy za historických dob až do vymření Přemy-

---

[1]) Slovanské národní písně. V Praze 1822, 1825 a 1827. III, 225.
[2]) O národních písních a pověstech plemen slovanských. V Praze 1853, str. 133 a 134.
[3]) V Časopise mus. 1870 na str. 69 – 97 pod titulem: Příspěvky k dějepisu českému, sebrané ze starých letopisů ruských, od nejstarší doby až do vymření Přemyslovců.

slovců, hledí naposledy jádro vypravování svého ku prospěchu RK obrátiti.

Vyčet totiž a přeloživ do češtiny ty z prostonárodních písní ruských, které se třem z lyrických zachovaných v RK nejvíce podobají, odpovídá konečně, nedbaje o Štúra zhola nic, na předešlou otázku Čelakovského následujícími slovy: Nyní prý již tuším dostatečně ta věc starými letopisy ruskými objasněna, tak že není se čemu diviti, a mohla by jen ještě vzejíti otázka, zdali ty písně přeneseny byly z Čech do Rus, kdež ústním jich podáváním s pokolení na pokolení až potud se zachovaly; anebo jsou-li to původem svým písně ruské, které přineseny bywše do Čech a zde v okolí Kralodvorském se ujavše, k němu časem byly přispůsobeny, až potom na počátku věku čtrnáctého neznámý milovník prostonárodního básnictví je ve svou sbírku pojal?

Toto druhé prý zdá se býti k pravděpodobnější, proto že ty písně mají dokonalý ráz nynějších prostonárodních písní ruských vůbec a že se tam zpívají v úplnějším spůsobu. Tak ku př. v písni: „Věje větříček" nevíme, proč a nač ten větříček věje a odkud se ta kytice po vodě plynoucí vzala: kdežto v koledě ruské plynoucí vínek i bujní větrové mají svou dobrou příčinu. — V písni: „Ach vy lesy" po slovích „čemu vy se zelenáte v zimě letě rovně?" znamenati skok asi tohoto smyslu: „Ale vám dobře jest se zelenati, dobře se veseliti, neb nemáte žádného zármutku tak jako já." V písni ruské tato myšlénka výslovně pronesena jest, kdežto dívka praví: „Dobře jest tomu na světě živu býti, kdo má otce i matku, bratra i sestru" atd. — V písni: „Ach ty róže" po prvním odstavci jest opět mezera, kterou píseň ruská, majíc místo růže za podobenství zelený sádeček, takto vyplňuje: že sádeček dívčí, jejž sama byla sadila i zalívala, usychá proto, že z něho slavíček ven vyletěl a jej pustý ostavil. Po tomto podobenství obrací se děvče ke skutečnosti: „Proč ty můj miláčku, mé srdce, má radosti, můj živote! proč ty k nám nepřicházíš? zdali ti tatíček zapovídá? zdali ti matička zabraňuje? čili já se tobě nelíbím? Miluješ-li mne, chodívej k nám; nemiluješ-li, odřekni se, abych já na tě marně nečekala;" načež následuje druhý odstavec písně naší, kterým píseň ruská se končí. Třetí její odstavec jest mezi ruskými písní zvláštní a o sobě, s krátkým toliko úvodem, kdežto děvče promlouvá k větrům bujným podzimním, aby vály v tu stranu k východu, kde jest její milý, i aby mu donesly zprávu smutnou, neradostnou, kterak večer usnula a co se jí zdálo.

Vůbec prý můžeme zajisté říci, že mnohé z nynějších prostonárodních písní ruských, zvláště pak tak nazvané písně rodinné (семейныя пѣсни) a písně koledni, zevnější svou po-

vahou i vnitřní cenou zúplna se vyrovnají kratším písním našeho rukopisu Kralodvorského.

I čas konečně, kdy se písně nadřečené z Rus dostaly do Čech, hledí Erben ustanoviti a sice tak, že prý se to „ku konci první polovice věku XII“ stalo.

Nestalo se to však jistě za tak zvaných historických dob než dávno před nimi. Určitěji zní to tak, že Čechové ani dotčených písní RK ani žádné z těch prostonárodních, které se po Čechách posud ozývají a víc anebo méně podobají ruským, nedostali nikdy od Rusů než dospěli k nim spolu s Rusy ve prvotné vlasti slovanské čili v černozemných krajinách ruských dříve V století před Kr. (§. 5—7) a přinesli sem kromě nich i vše to, čím se Rusům podnes nejen podobají než i rovnají a od neslovanských národů liší.

Nejhlasitěji a nejhodnověrněji svědčí o tom strany ducha přirozená čili prostonárodní řeč a poesie patřičných národů, poněvadž ony jsou nejstarší, zcela mimovolné čili nijak neumíněné a právě proto nejupřímnější a nejryzejší výjevy i přirozené i vzděláním nabyté povahy duchovné kteréhokoli národa, majíce se k sobě vespolek a k umělému nebo literarnému vládnutí slovem vesměs tak, jak sem to již jmenovitě v §. 4, 22 a 27 i zevrubněji vyložil.

Že Erben zejmena prvé a nejdůležitější z právě dotčených pravd čili té, dle níž básnění není prvotně nic jiného než nadšené mluvení, nikdy ani tak netušil jako Čelakovský již r. 1827, to nejpatrněji dal výkladem předešlým na jevo.

V jádře toho totižto čili v tom, že se dotčené písně RK teprva za historických dob a sice skrze Rusy dostaly do Čech, nevězí jistě více rozumu, než by ho na př. ten osvědčil, kdo by, neznaje anebo nešetře ani pravd hlásaných ode mne v §. 5 o slovech, týkajících se rolnictví u Slovanů vůbec, řekl aneb i napsal a vytisknouti dal, že shody, kterých mezi češtinou a ruštinou posud velmi mnoho pozorovati, nevznikly za společného živobytí Čechův a Rusů ve prvotné vlasti slovanské čili asi do V století před Kr. než teprva potom, když už oni od těchto dávno byli zcela odloučeni a v nynější vlasti své usazeni, jmenovitě pak stýkaním se jejich s Rusy asi od X do XIV století po Kr. Kratčeji a snad i zřetedlněji zní týž blud tak, že Čechové a Rusové k tomu, čím se řeči jejich posud srovnávají, dospěli za historických dob, obcujíce vespolek; a k tomu, čím se čeština od ruštiny rozeznává, za dob předhistorických a sice za společného živobytí svého ve prvotné vlasti slovanské.

U člověka, jehož rozum se ani tak ohromného bludu, jakým je beze vší pochyby právě dotčený, sám dovtípiti anebo dle předchozích badání odříci nedovedl, nemůže býti žádné

neuze ani o jiné větší předešlého. A vskutku odporuje Erben ve výkladě témž i sobě samému.

Ve druhém odstavci jeho totiž opírá mínění své o to, že prý dotčené písně RK „mají dokonalý ráz nynějších prostonárodních písní ruských vůbec a že se tam (t. j. u Rusů) zpívají v úplnějším spůsobu.“ Jinými slovy a správněji znělo by to tak, že písně tyto aspoň zachovalostí obsahu vynikají nad ony. Dle třetího odstavce naproti tomu „mnohé z nynějších prostonárodních písní ruských, zvláště tak nazvané rodinné a kolední, zúplna prý se vyrovnají zevnější svou povahou i vnitřní cenou kratším písním našeho rukopisu Kralodvorského.“ Čemu zase nelze jináče než jen asi tak rozuměti, že dotčené písně ruské nevynikají ani formou ani obsahem nad lyrické RK.

O důkazy domnělé shody té však nedbal Erben právě tak nic, jako na př. ani o ty, ze kterých by vysvitati mělo, že LS a epické písně RK jsou plody prostonárodní poesie.

Já je spolu se Slovem o polku Igorevě a Zadonščinou mám za počáteční přechod od přirozeného básnění k umělému a přirozenou poesii i řeč srbskou a ruskou za nejzachovalejší ze všech ostatních slovanských, opíraje se hlavně o důvody, dotčené aneb i vyložené v §. 4, 7—10, 22 a 27.

Universitská čtení Čelakovského o RK nevyšla tiskem. Já je jen po tom znám, jak sobě jádro jejich někteří z pilnějších posluchačů Čelakovského zaznamenali. Dle toho nedospěl ovšem ani Čelakovský ještě ku právě dle str. 26 opakovanému mínění mému o epických písních RK; ale vědomostmi, o které nám nyní hlavně jde, vynikal on přece nevšedně nad Erbena. I veřejných důkazů toho máme téměř až na zbyt.

Tak na př. i Erben[1]) sám uznává, že prý „mezi umělými básníky českými Čelakovský nejlépe pochopil ducha i formu písně národní“ a že „by mnohé písně z Ohlasu jeho skutečně byly pravými národními, kdy by se jim třetí vlastnosti, totiž národního jmění, dostávalo.“ Čím Erben dle předchozí strany dosti dobře to míní, že „má-li píseň slouti národní, třeba jest, aby žádnému jistému skladateli nenáležela; nébrž aby národ vůbec za skladatele držán býti musil. Pakli

---

[1]) Na str. VII předmluvy ku poslednímu čili k témuž vydání Prostonárodních českých písní a říkadel, kterého se tu stále dokládám. Prvé dvě třetiny její však neliší se ničím podstatně od „Slova o písni národní“, kterým Erben prvé vydání Písní národních v Čechách r. 1845 (III, 257—266) skončil, a nejsou mezi jiným ani té nezvčitosti prosty, kterou Erben hned po nich a sice na str. IX v odstavci, počínajícím se slovy „O ceně a důležitosti,“ Čelakovskému vyčítá. Dříve toho totiž přestává i Erben sám na slově *národní*, kdežto by nejednou *prostonárodní* nebo *přirozený* státi mělo. Víc o tom najdeš níže.

se kdo k písni co k plodu a jmění svému hlásí, můžeť sice píseň ducha i formu národní míti, však již náleží té jisté osobě.“

Slavněji svědčí o týchže vědomostech Čelakovského proti Erbenovým Ohlas písní ruských. O nic tomu podobného totižto nepokusil se Erben nikdy než jen o nápodobení přirozené poesie svého vlastního národa. Strany formy vynikl on tím ovšem nad jiné básníky naše; ostatně však, ohřívaje hlavně jen hotové pověry, vzaté ode mne v poznámce 2 ku §. 23 do úvahy, nevyrovnal se zejmena Čelakovskému, který dovedl i látky přirozené poesie české tak výtečně nápodobiti, jak sem už výše slovy Erbena samého oznámil.

Kromě toho má týž i to, ale na mnoze chybně, za pravdu, že snadněji lze ducha i formu přirozené poesie svého vlastního národa pochopiti a nápodobiti nežli cizího. Dle str. VII dotčené předmluvy totižto „těžko prý jest prohlídnouti srdce národa a přeměřiti rozum jeho, i porozuměti pravidlům jeho krasocitu, ano téměř nemožno člověku, který s národem mysliti i cítiti nepřivykl a takořka v životě národním neuzrál: proto také kdo z jádra národa není, aneb jemu školami neb jinak se odcizil, nesnadno se stane básníkem národním.“ Dle str. VI pak „pravidel těch nikdo z básníků národních není sobě svědom, nikdo jich neumí nazpamět, ale každý, kdož v národní škole vychován, je cítí a také věrně zachovává, neboť jsou to pravidla národu přirozená, z jeho bytosti vyšlá.“

Má tu Erben beze vší pochyby, ale, jak sem už výše řekl, na mnoze chybně to na mysli, co sem já již na str. 16 a 17 podobenstvím včel, svědectvím Schellingovým a Bérangerovým, v §. 22 pak i jinými spůsoby objasniti i ospravedlniti hleděl a sice nejen o přirozené poesii než i o řeči, pokládaje je za nejpříbuznější plody anebo výjevy ducha lidského.

Erben však, nejsa sobě příbuzenství toho nijak povědom, nedopouští se jen bludu, výše vyloženého o lyrických písních RK, než i toho, že by vůbec možno bylo ducha i formu kterékoli poesie přirozené dokonale pochopiti a nápodobiti, kdežto již i Cicero [1]) velmi moudře hlásá, že „žádné umění nemůže nápodobiti umělosti přírody.“

Pročež jako na př. květinář žádného samorostlého květu a chemik od včel dělaného medu a vosku dokonale nápodobiti nedovedou, byť by se o to i sebe důvtipněji a bedlivěji zasazovali; jako se ani nejdůmyslnějším jazykozpytcům nikdy nepodaří všech zákonů, vládnoucích kteroukoli řečí, poznati

[1]) Kterémuž sem já nejen tu na str. 95 než i dříve již ochotně přisvědčil a sice (Čas. mus. 1869. str. 229) proti tomu mínění, dle něhož prý chemikům možno z anorganické čili neživé hmoty samé vyrobiti živé bytosti.

(str. 16, 17, 65 a 120): tak ani sebe výtečnější z umělých básníků není s to, aby ducha i formu přirozené poesie aspoň svého vlastního národa dokonale pochopil a nápodobil. Jen nad společníky své může ovšem i on tím víc anebo méně vyniknouti.

Chvály té pak je Čelakovský za svůj Ohlas písní ruských zvláště hoden, poněvadž jest o něm vůbec známo, že za celého živobytí svého neměl kromě knih žádné jiné příležitosti, aby mohl „prohlídnouti srdce, přeměřiti rozum a porozuměti pravidlům“ přirozené poesie ruské. Podruhé předmluva jeho, psaná r. 1822 ku výše dotčeným Slovanským národním písním, zavánějíc ještě skoro veskrze cizotou všelikou, nedá nám ani o tom pochybovati, že on tehdáž i svému vlastnímu národu byl velice „školami neb jinak odcizen.“

Ostatně však obsahuje předmluva táž i toho dosti důkazů, že Čelakovský již i dříve, nežli se jal Ohlasy své písní českých a ruských skládati, znamenitě vniknul duchem svým do podstaty přirozené poesie vůbec a slovanské zvláště.

Tak na př. nebylo ho již ani tehdáž tajno, že se přirozené plody básnické kteréhokoli národa zvláště hodí ku poznání ducha jeho a že jich nelze dokonale nápodobiti (§. 4 a 22). Dle str. VI předmluvy dotčené totižto „není prý nad zdařilou národní báseň! V této jen vidíme v živém tvaru básnickém ducha lidského; v těchto jen zřejmě vytknutý ráz národnosti; a kde národnost k světoobčanství čili k světoběžnictví se blíží, tam nelze najíti národní uměny.“

Na str. VII zase, zpomenuv předešlé sbírky prostonárodních písní ruských, lituje toho, že prý „se ještě pilněji a obšírněji nehledá a že básníci ruští tak malý zisk z toho dobývati umějí, berouce sobě francouzské spisovatele za vzor.“ Byl sobě tedy Čelakovský aspoň strany poesie vědom té pravdy, které se já na str. 94 ku prospěchu literatury ruské vůbec ujímám.

Konečně tušil on nevšedně aspoň jádro i pravd, hlásaných ode mne zvláště v §. 27, poněvadž dle str. VIII nepochyboval ani o tom, že bychom my Slované vůbec, dbajíce o přirozenou poesii svou, „veliký krok tam učinili, odkud nás věkové oddalovali; k národnosti tak pěkně nás jindy šlechtívající, a jiné některé národy posud šlechtící; zajisté by u nás mnohé nebásnické všeobecnůstky přestaly, a Musa nám se zase v své nelíčené kráse zjevovala.“

Touž nádějí kojí se právem a poněkud určitěji a správněji i Štúr, soudě o Čelakovského Ohlasech písní českých a ruských (l. l. p. 145 a 146) takto: Následování takové není prý sice v pravém smyslu uměním, an i pomysly i zevnitřní podobu odjinud sobě vypůjčuje, není však proto bez zásluhy, neboť usnadňuje vmyšlení se do ducha prostonárodního bá-

snictví našeho, a z tohoto ohledu patří i Čelakovskému uznalost naše. Plni jsme zajisté toho přesvědčení, že zpěvci naši, kteří chtějí hýbat srdcem veškerého národa našeho, kteří chtějí v něm přecházeti z pokolení na pokolení, musejí prozpěvovat zpěvy své v duchu národa, v útvorech jeho mimovolně vylitého.

Erben dle str. IX dříve citované předmluvy nechce prý „o ceně a důležitosti písně prostonárodní šířiti slov,“ ale šíří je přece poněkud a sice skoro zcela tak, že nejen více vůbec uznaným pravdám než i sobě samému odporuje a stává se spolu hodným zvlášť i té výčitky, kterou sem na konci §. 22 slíbil ospravedlniti.

Hned po právě vyčtených slovech totižto líčí cenu a důležitosť protonárodních písní takto: „Není nad zdařilou (prosto)národní báseň!“ dí Čelakovský, „jediné v této vidíme v živém tvaru básnickém ducha lidského, jediné v této zřejmě vytknutý ráz národnosti; a kde národnost se blíží k světoobčanství čili k světoběžnictví, tam nelze najíti národní umėny.“

Kde tak dí Čelakovský, toho neoznámil Erben aniž by kdo mohl oznámiti, poněvadž míněná slova Čelakovského nezní jinak, nežli se jich já výše dovolávám. Jak změnil Erben pořádek a interpunkci jejich, to snadno uhodne a k obraně Čelakovského obrátí každý, komu o to více jde nežli mně nyní. Z ostatních tří změn jen prvá je hodna slouti opravou, majíc se takto.

Prvou z vět Čelakovského opatřil Erben závorkou *prosto*. Tou nabyla ona ovšem náležité jí určitosti, ale zůstala přece Erbenovi tak temnou, jak nám o tom zejmena následující bludy jeho svědčí.

Poprvé dopouští se Erben i sám neurčitosti, vyčtené Čelakovskému, předtím stále, ponėvadž, jak sem už na str. 218 pod č. 1 připomenul, dříve toho neužívá slova *prostonárodní* anebo *přirozený* m. *národní* ani jednou, ačkoli by se to beze vší pochyby častěji bylo mělo státi.

Tak na př. měl Erben aspoň svou vlastní definici prostonárodní písně zbaviti neurčitosti, vyčtené hned po ní Čelakovskému, t. j. opatřiti též aspoň druhé slovo její závorkou *prosto* čili takto: píseň (prosto)národní jest zpěv z národu vůbec vyšlý i v jeho duchu, co do obsahu i do formy, složený.

Že však definice ta i jiných oprav potřebuje a jmenovitě že by v ní před *vyšlý* anebo před *složený* mělo Erbenovo *nesvědomě* [1]) státi, to přirozeně jde i z těch jeho slov samých,

[1]) Kromě toho hodilo by se tam dle mého §. 4 i *mimovolně*, kterého Štúr na výše dotčeném místě užil, aneb *instinktualně*, *bez povědomí* a pod.

kterých se já na str. 219 dokládám a dle kterých žádný z prostonárodních básníků „není sobě svědom pravidel“ básnění svého.

Ani toho se nedovtípil Erben, že, když „není nad zdařilou prostonárodní báseň,“ nelze aspoň té dokonale nápodobiti. Ostatně viz o tom předešlý výklad můj.

Konečně odporuje Erben i zpříma tomu, že by „nebylo nad zdařilou prostonárodní báseň a že by jedině v této bylo viděti v živém tvaru básnickém ducha lidského.“ Neváhá totižto na následující čili X str. prostonárodních písní vůbec ani takto znevažovati: Rovněž prý tak důležité jako písně, ano nad ně důležitější pro svou trvalost a starobylost jsou prostonárodní říkadla. Kdežto píseň podrobena jest vůbec oblibě časové, s kterou žive a hyne, přecházejí prý říkadla s pokolení na pokolení po mnohá století bez podstatné proměny; ano mnohá říkadla dětská, jakož i říkadla v nemocech vůbec, mají patrně počátek svůj v časech pohanských.

Tím však Erben neodporuje jen sobě samému než i více zjevným pravdám, jakou je předně to, že i z prostonárodních písní našich „mnohé patrně mají počátek svůj v časech pohanských.“ Nejedna z nich totiž obsahuje posud i tak jasné důkazy toho, jakých v říkadlech českých vůbec a v těch zvláště, která se nemocí týkají (str. 507—513) a vzácnějšími býti zdají než dětská i Erbenovi samému, nikdo ani sebe slabší stopy nespatří.

K takým důkazům patří beze vší pochyby hlavně jména bohův a bohyň pohanských. Že je kdys i říkadla dotčená skutečně obsahovala, o tom jsem ovšem i já sám úplně přesvědčen; ale že tam není nyní již ani sebe něžnější narážky na žádné z nich, o tom též nelze pochybovati. Z prostonárodních písní našich naproti tomu nevymizela ona ještě posud.

Prvá ze zpívaných od Čechův o smrtné neděli na př. počíná se (str. 57[b]) jménem bohyně *Mořeny* čili takto: Mořena! Mořena! kam jsi klíče děla? Kromě té dokládá se Erben ve článku Slovníku naučného o Moraně (V, 454) i třetí ze slovenských, týkajících se u Kollára (Zpiev. I, 3 a 4) též bohyně, kdežto prvá z nich [1]) nejen zachovalostí jména, o kterém je právě řeč, a smýšlení pohanského než i archaismy dole vytčenými značně vyniká nad ostatní.

---

[1]) Znie celkem takto: Morena, Morena! za kohos umrela? Ne za ny, ne za ny než za ty krestany. Na archaismy *ny* a *ty krestany*, které se tu m. *nás* a *tých krestanov* podobně vytčeným na str. 113 z písní českých čili též ochranou rýmu posud zachovaly, obracím já již ode dávna (Gramm. linguae sloven. Schemnicii 1850. p. 70. Srovn. mluvn. str. 282. Mluvn. jaz. slov. str. 68 a 92) zřetel každého, koho se právě týče, ale strany Erbena zcela marně.

Zmínkami o *Perunovi* vynikají písně slovenské nevšedně nejen nad české a moravské než i nad ostatní slovanské. U Kollára (Zpiev. I, 5—7) najdeš jich třináct a prvá z nich [1]) jest i sama o sobě s to, aby ospravedlnila chválu právě vyslovenou. Té jim Erben ve článku Slovníku naučného o Perúnovi (VI, 276) nedopřál, ačkoli ho není tajno, že „na Slovensku žije Peron, Parom potud v ústech lidu.“ V písních dotčených však neobjevuje se Peron ani jednou než jen v dole citovaném výkladě Kollárově.

Nejryzejší a nejkrásnější ze všech prostonárodních písní slovanských čili srbské jsou chvály té zvlášť i proto hodny, že v nich *Vily* i dle Kreka „in einer Plastik hervortreten, wie solches bei kaum einem anderen mythischen Wesen der Slaven der Fall ist.“ Ze slovenských písní jen jedna (Zpiev. I, 8) týká se týchže bytostí, vylíčených ve Slovníku naučném (X, 1101) od neznámého výtečníka jen leda bylo.

Erben tamže (I, 949) nerozpomenul se u Helmoldova svědectví o *bohu bohův* ani na *praboha* ani na *vyšního boha,* ačkoli toho mnoho písní srbských, onoho pak aspoň jedna ze slovenských [2]) zpomíná. Jak se mají ku *prabohu* vokativy *přebože* a *rozbože,* o tom ať soudí jiní, kterým o to více jde nežli mně nyní, mohouce ostatně jisti býti tím, že *přebože* v písních československých vůbec o mnoho častěji slýchati [3]) než *rozbože.*

Ačkoli se prostonárodní řeč vůbec a slovanská zvláště ku poetické téhož původu hlavně dle §. 4, 22 a 27 celou úpravou svou i skoro tak má jako všední oblek ke sváteční-

---

[1]) Obsahujíc mezi jiným i toto: Za starých časov ciganka, kterej meno bolo Ratka, nesla tam dieťa na ruce, nemala plienky, onuce. — „Ha, bodaj ťa, ty potvora, jasná strela Paromova!“ V tom shodí batoh zo seba s pecnom jačmeného chleba, z chleba kusy odlomila a fagana očistila. Buoh Parom za oblakami uvidí to nahněvaný: treskl zahrmí jej do čela, hned i s děckom zkameněla, že božieho daru chleba tak užila jak netreba. Ostatně viz o tom o všem kromě výkladu Kollárova (Zpiev. I, 407—409) i Krekův (Einleitung in die slav. Literaturgesch. I, 100—168) ještě. Tamž a sice na str. 110 najdeš i ta slova Krekova, kterých se nahoře o Vilách dokládám.

[2]) Zpiev. I, 18: Tri sto bohů, prabohů! já som stretou Mátohu, tam v ulici na rohu chytala ma za nohu. O vyšním bohu srbském viz na př. Pjes. II: Bogom brate, Vaistino slugo! višnjim Bogom i svetim Jovanom! (300, 55 a 56) koj' je mene Bogom pobratio, višnjim Bogom i svetim Jovanom (317, 72 a 73; 318, 95 a 96) Bogom brate, Kraljeviću Marko! višnjim Bogom i svetim Jovanom (361, 127 a 128; 373, 8 a 9).

[3]) Na př. Ach Bože, pře-Bože! co jsem já myslela (171b) Ach, Bože Přebože! bolí hlava mě (262a) Bože můj, Přebože, co sem' udělala! Ach Bože, přebože, co robit mám? (Suš. 100 a 614) Ach Bože muoj, prebože muoj, čo mám činit (Zpiev. I, 260). Miklosich je tedy na omylu, znaje se (Vergl. gramm. IV, 237 und 242) jen k *rozbože.* Ve slovníku Jungmannově však ani toho nenajdeš.

mu, obsahuje přece i ona důkazů právě předešlým podobných o mnoho více nežli říkadla vůbec a dotčená zvláště, t. j. i z ní samé patrněji vysvitá nežli z těchto, že ona též „v časech pohanských má počátek svůj.“ K důvodům toho, obsaženým už ve právě citovaných §, přidám aspoň takých několik, o jejichžto pravdivosti se čtenářové moji dle právě předešlých nejsnadněji mohou přesvědčiti.

Rodáci moji jsou, jak vůbec známo, skoro nejdéle ze všech ostatních Slovanů křesťany a přece neodvykli ještě podnes opravdu pohansky „na živé *bohy* kričať, prosiť“ a podobně. I to hlásám já [1]) již ode dávna, ale strany Erbena též marně. Ve výše dotčeném článku Slovníku naučného o bohu nenaráží on nijak ani na slovenské bohy ani na ruské.

Ty zase mohl Erben s dostatek poznat i po Obrazech z Rus, které poprvé dílem v České včele r. 1845 dílem v Časopise mus. r. 1846 vyšly, jsouce i dle přítele a společníka Erbenova proti Jungmannovi, V. Zeleného, „vylíčeny pérem plným vtipu a svědčíce o nevšedním daru pozorovatelském mladíka 22letého“, K. Havlíčka.

Dle toho [2]) totižto „v každém pokoji ruském najdeš veliký svatý obraz, aby se každý vstupující Pravorus měl komu pokloniti. Před každým obrazem visí ustavičně hořící lampa. Svatý obraz věší se v Rusích zvláštním způsobem, totiž v levém koutě od vchodu a ne jako u nás jen na jedné stěně, nýbrž tak právě do kouta, že za obrazem trojhraník volného místa se utvoří, jelikož ne zadní plochou, nýbrž jen oběma boky k stěnám přiléhá.“ Z prkénka, které „skoro všude a zvláště po vsích vždycky v tom levém rohu do kouta zaklíněno jest“ tak, aby zavěšený obraz i na něm spočíval, a z toho, že „Rusové prostí ještě podnes ty svoje obrazy *bohy* jme-

---

[1]) Srovn. mluvn. str. 181. Mluvn. jaz. slov. str. 68.

[2]) Sebrané spisy. I. V Praze 1870. str. IX a 83—86. Nevšedně byl sobě Havlíček už tehdáž i rozdílu, dotčeného ode mne na str. 31 a 32 povědom, hlásaje mezi jiným i to, že prý „pravoslavná církev mnohem šetrněji s pohanskými zvyky národů svých naložila než latinská,“ neurážejíc „nikde národnosti, jazyka a svatých po předcích zděděných obyčejův.“ Štúr (l. l. p. 142 et 143) pak jest už i o tom úplně přesvědčen, že „k nedotknutosti a ryzosti ducha národního v písních srbských, ruských a maloruských církev východní přemnoho přispěla. Nejsou tak věrné, tak ryzí písně jiných, více k západu evropskému schýlených a s ním mnohonásobně pomíchaných kmenů slovanských. Čechové hned od začátku života svého dějinného, změnivše obřad slovanský s latinským, odstoupili na bok od svazku rodinu slovanskou spojujícího, zmohli se sice v národ na čas kvetoucí a síly veliké, než nemohouce samojediní odolat úžasným od západu na ně bez přetržení se sypajícím ranám, padli, ač teprv po boji hrdinském, a podlehli potom docela vlivům nedomácím, kterými setřelo se mnoho s jejich někdejší ryzosti slovanské.“ Že však Erben ani těmi vědomostmi nevládl, to tuším dosti jasně vysvitne z výčitek, týkajících se níže nauky jeho o metru.

nují," soudí Havlíček, že „na tom prkénku stávali bůžkové našich předků, malinké sošky, jaké se až posavad ještě zachovaly" a že právě vylíčený spůsob věšení a podstavování obrazů „ještě z pohanských časů Slovanstva pochází."

Jakkoli se to ostatně má, o tom nelze nikterak pochybovati, že Rusové dotčené obrazy podnes nejen *bohy* jmenují než i jinými opravdu pohanskými spůsoby o nich mluví, říkajíce na př. *bogi chodjatъ* místo ikony podnjali, obraza nesutъ; co česky takto zní: bohové chodí m. obrazy vzali, obrazy nesou. I druhý ze spůsobů mluvení, vyčtených v Daljově slovníku pod *bogъ*, je patrně pohanského původu.

Krek nedotýká se sice též ani slovenských ani ruských bohův, ale vědom je sobě (l. l. p. 49, 50 et 101) mezi jiným i toho, čeho Erben ani v článcích Slovníku naučného o bohu a Perúnovi nijak nemá na zřeteli, čili že „eine nicht unbedeutende Anzahl von Krankheiten und Pflanzennamen, denen eine mythische Bedeutung kaum wird abgesprochen werden können, mit dem Worte *bogŭ* [1]) gebildet erscheint. So ist die serbische Bezeichnung *bogiša* für die Schwertlilie (iris germanica L.) gewiss nicht ohne Bedeutung und gewinnt am mythologischen Werte umsomehr, als in derselben Sprache dieselbe Blume auch *perunika* heisst." To pak i dle Miklosiche citovaného tamže pochází od jména boha *Peruna,* které zase, zníc polsky *piorun,* posud blesk, hrom znamená. Rodáci moji konečně znají též aspoň fialový *peruník,* který dle Boženy Němcové [2]) „na travnatých čistinách roste" okolo Ďumbiera.

Pověřečností vynikají ovšem říkadla vůbec a ta zvláště, kterými lid český nemoci zažehnává, znamenitě nejen nad prostonárodní písně než i nad báchorky a pověsti, svědčíce vesměs o skoro tak nízkém stupni osvěty, na jakém fetišisté stojí, klanějíce se skalám, stromům, zvířatům a jiným věcem přirozeným, živým i neživým. Ale mýlil by se velice každý, kdokoli by za pravdu měl, že předkové naši dříve, nežli se stali křesťany, nedospěli ku vznešenějšímu pohanství než je fetišismus. Zbytky modlárství tohoto pak smíchány jsou se živly křesťanskými v říkadlech [3]) i dle Kreka [4]) více nežli

[1]) O *ŭ* m. ъ slova toho viz poznámku 2 ke str. 74.

[2]) Sebrané spisy. V Litomyšli a v Praze 1863. VIII, 208.

[3]) Jako na př. v tom z českých, kterým Pražané dle č. 25 na str. 512 návní kosť zažehnávají. Vezmouce totižto „zaobalenou rukou z mrchoviště kost, ku př. ze psa, dávají ji na návní kost a říkají: Pán Bůh napřed! nerosti, nerosti, znamení, jako neroste kamení od Syna božího narození: odejdi na moře červeny! K tomu mi dopomáhej Bůh Otec, Bůh Syn, Bůh Duch svatý!" Pod č. 26 objevuje se zase „jakýs namodralý kámen" fetišem, plichtě se k Synu božímu, k Otčenáši a Zdrávasu vesměs tak modlársky a zpozdile jako psí kosť pod předešlým kromě Syna božího i k ostatním osobám Trojice křesťanské.

[4]) Einleitung in die slav. Literaturgesch. I, 216—280, 291—297 und 306. Že Krek slovy níže citovanými nemíní nic jiného než já, to

v báchorkách a pověstech, nedadoucích nám ani o dotčeném prospěchu předků našich v pohanství pochybovati. Pročež právem sobě váží Krek báchorek a pověstí v příčině mythologie mnohem výše nežli říkadel. Prostonárodní písně konečně pokládá on se mnou (§. 27) spolu za nejvzácnější ze všech plodů slovesných téhož původu nejen strany mythologie než i vůbec, hlásaje o slovanských mezi jiným i toto: Die Lieder sind wol jener Theil der traditionellen Literatur, der für die Naturgeschichte des slavischen Volkes die grösste Ausbeute gewährt.

Že jsou prostonárodní písně naše chvály té v příčině mythologie slovanské mnohem více hodny nežli říkadla, to sem už výš i několika takými příklady potvrdil, které nám spolu i mínění Erbenovo o proměnách, zastihších během času říkadla i písně, velmi neurčitým a bludným býti dokazují.

Ale mnohem vážnější chyby dopouští se Erben tím, že, chvále říkadla na ujmu písní, nemá kromě mythologie čili „časů pohanských“ nic jiného na mysli, kdežto se samo sebou rozumí, že vedle mythologie pěstujeme i jiné vědy a umění, že se i ku prospěchu některých z těch říkadla a písně víc anebo méně hodí a že toho s mythologického stanoviska samého nelze náležitě určiti.

Pročež měl sobě Erben na př. jakožto básník i básnické ceny říkadel a písní prostonárodních, jak náleží, všimnouti. Učině tak, byl by musel nejen ochotně než i vděčně vyznati, že se „nejčeštějším“ básníkem nestal následováním říkadel než písní, a vážiti sobě těch i strany poesie vůbec o mnoho výše než oněch.

V říkadlech totiž od Erbena vydaných není téměř ani stopy toho roztomilého ducha básnického, který prostonárodními písněmi českými vane a vládne. Jmenovitě pak říkadla, kterých lid český proti nemocem užívá, Erben pak právem více sobě váží než dětských, dýší skoro jen samou zištností a pověřečností nejhrubšího zrna, nesouce se jen k nabytí zdraví slovy a skutky, svědčícími vesměs o tak nízkém stupni osvěty a zpozdilém znevažování křesťanství, jak sem už výš určitěji řekl a dvěma příklady objasnil.

I strany formy měl sobě Erben o mnoho více vážiti písní nežli říkadel, poněvadž nelze mezi jiným ani toho zapírati, že zejmena říkadla, týkající se nemocí, mnohem méně dbají o rým než písně. Značná většina těch totižto tak dokonale se rymuje jako málo které z oněch. Kromě toho není

---

nejpatrněji dal na jevo na str. 141—146, počítaje tam k literatuře tradicionalné kromě řeči a mravův i „Mährchen, Sagen, Sprichwörter, Zaubersprüche, Aberglauben, Räthsel und Lieder.“

z písní žádná bez rýmu a mezi říkadly je víc i nerymovaných, jako na př. ta, která na str. 507 a 508 pod č. 3—8 stojí.

Mně nyní hlavně o řeč jde. Strany té pak nejsou ovšem ani říkadla vůbec a rymovaná zvláště beze vší ceny, obsahujíce krom archaismů, vyčtených už na str. 113, i více jiných. Imperativ *nerosti* m. *nerosť* na př. objevuje se v nich na str. 512 čtyřikrát a sice pod č. 22, 23, 25 a 26. Dle č. 4, 20 a 22 zase nelze mezi jiným ani o tom pochybovati, že se cizí slovo *rýma* m. domácího *nádcha,* znícího i *nátka,* neujalo ještě v češtině tak pevně, jak by se nám dle dokladů, vyčtených v Jungmannově slovníku pod týmiže slovy, zdáti mohlo.

Písně lidu českého však vynikajíce nad říkadla znamenitě i rozmanitostí obsahu (srv. str. 109), jsou přirozeně i strany řeči mnohem důležitější anebo hojnějším a vzácnějším pramenem ryzí češtiny nežli říkadla. Že se jim zejmena syntaktickou zachovalostí ani z ostatních přirozených plodů ducha českého žádný ani tak zvaná klassická čeština nevyrovnají, to nejpatrněji vysvítá z §. 27 a 35—38. Jak velice a prospěšně vážil sobě Havlíček prostonárodních písní vůbec a slovanských i českých zvlášť, uče se dle rady Jungmannovy své mateřštině, to sem už též a sice v §. 41 zevrubněji vyložil.

Erben naproti tomu, ačkoli by se jistě ani „nejčeštějším“ básníkem ani nevšedním spisovatelem českým vůbec nebyl stal, kdy by mu k tomu prostonárodní písně české nebyly dopomáhaly, zneважuje je přece i mnohem více než posud řečeno.

Dle něho [1]) totižto nemají ani prostonárodní písně české ani živá čeština vůbec žádné grammatické a syntaktické ceny a platnosti, poněvadž prý *„český jazyk a literatura jeho starší je positivní základ veškerých pravidel grammatického i syntaktického ústrojí jeho, a jediné měřidlo správnosti i nesprávnosti češtiny novější, jak spisovné tak i živé, pokud se totiž nadřečeného ústrojí dotýče.“*

Aby níže jasněji a rázněji vyšlo na jevo, že jest Erben za tuto moudrosť svou zvláště té výčitky, kterou sem §. 22 skončil, úplně hoden, dopovím tu ještě, co sem proti němu výše napověděl.

Že Erben dvěma ostatními ze změn, dotčených na str. 221, mínění Čelakovského neopravil než pokazil, o tom nelze pochybovati.

Položiv totižto do druhé a třetí z vět Čelakovského příslovku *jediné* m. *jen,* dopustil se zbytečného latinismu, jak sem už na str. 144 a 145 proti Blahoslavovi dokázal.

---

[1]) Obzor, r. 1855 vzniklý a zaniklý, str. 212 a 392.

Konečně místo *těchto,* čím Čelakovský prostonárodní písně vůbec, ale nedosti jasně míní, postavil Erben *této,* pokládaje nejspíše za neomylnou pravdu, že nezdařilé písně prostonárodní nejsou s to, aby označily „ráz národnosti" patřičné; kdežto se k tomu jistě i úplný nedostatek jistých písní prostonárodních asi tak hodí, jako na př. nedostatek jmění k rozeznání člověka chudobného od bohatého.

Že „pohřebních písní prostonárodních Slované západní nemají žádných," to hlásá již i Erben na str. X předmluvy dotčené, ale nemá toho ani u právě zpomenuté změny ani na str. VI nijak na zřeteli, kdežto by byl měl i té nepopíratelné pravdy šetřiti, že jihovýchodní Slované zachovalostí přirozené poesie vůbec znamenitě vynikají nad západní.

Nejpatrněji a nejhodnověrněji vysvitá to odtud, že západní Slované přirozenému básnění epickému a prvotnému metru, prostému všeho rýmu, téměř úplně již odvykli. Komu by se důkazy toho, týkající se u Štúra (l. l. p. 104—120) písní epických, nezdály býti dosti hojnými a určitými, ten ať sobě ráčí všimnouti ještě i mého §. 7 a 22.

Metra nedotekl sem se v té příčině ani tam ani jinde posud a sice hlavně proto, že ho nepokládám za podstatnou vlastnosť poesie vůbec, než jen za nevšední okrasu její; sice bych na př. Slovo o polku Igorevě, kde „není ani stopy veršů" žádných, musel míti za čirou čistou prosu a naopak i nejsuchopárnější z rymovaných říkadel výše dotčených za plody ducha básnického.

Téhož mínění je zejmena i Štúr, uče o metru (l. l. p. 131 et 132) mezi jiným i takto: „Zevnitřní podoba písní našich je verš, nerymovaný aneb rymovaný, onen v staročeských, ruských, srbských a bulharských, tento v rusínských, polských, novočeských, moravských a slovenských písních. Jedno i druhé rozhozeno se nalézá v písních slovinských, lužických i ve mnohých dumách maloruských. Některé dumy jsou beze vší podoby veršové, předce se ale výpovědi na konci nejvíce snášejí, a v Igoru Svätoslaviči není ani stopy veršů. Podoba písní nerymovaných jest bez odporu starší" a rymování ujalo se víc anebo méně v prostonárodní poesii slovanské působením cizoty, podporované hlavně těmi momenty, kterých se Štúr slovy, citovanými ode mne na str. 224 pod č. 2, já pak v §. 9 dotýkáme, spatřujíce ostatně v přirozené poesii slovanské dosti důkazů té podivu hodné shody anebo zachovalosti ducha slovanského, kterou sem na str. 215 slovy Štúrovými vylíčil a potom proti Erbenovi obrátil.

Že sem Erbenovi ani tím ani právě předešlými výčitkami nijak neublížil, o tom svědčí i celá nauka jeho o metru, odporujíc též víc anebo méně kromě právě dotčených pravd i několika takým, k nimžto se jinde i Erben sám zná.

Tak na př. má i on[1]) Slovo o polku Igorevě a Zadonščinu za zpěvy, ačkoli v nich ani on nenašel stop žádného metra. Nepokládá tedy metra tamž ani Erben sám za podstatnou vlastnosť aspoň zpěvův anebo písní epických, ale na str. VI předmluvy r. 1864 činí to jistě a sice vůbec a mimo *pak* m. *ale* zcela tak jako r. 1845[2]) čili těmito slovy: Forma písně tak určitá a neustupná jest, že společnost písní mezi rozličnými větvemi téhož národa slovanského jediné na ní záleží: čím bližší forma, tím snadnější společnost písní. Proto jsou mnohé písně společné Čechům, Moravanům i Slovákům, málo jich společných Čechům a Polákům, nejméně pak společnosti se nalezá mezi českými a ruskými neb ilirskými písněmi, neboť zde forma nejrozdílnější jest a proto nejvíce společnosti vadí.

Naráží tím Erben ovšem na nedostatek rýmu v prostonárodních písních ruských a srbských, ale vesměs tak temně a bludně, jak by vlastně ani r. 1845 nebyl měl. I do roku právě řečeného totižto mohl předně k tomu vědomí dospěti, že, jako všecko na světě, tak se i forma čili metrická povaha písní vůbec během času mění, anebo že není neustupnou. Ještě snadněji mohl se toho dovtípiti, že „společnost a rozdílnost písní vůbec nemůže jediné na formě“ než musí i na obsahu jejich „záležeti,“ sice by se na př. rymované ze slovanských musely více podobati německým anebo jakýmkoli jiným též rymovaným než nerymovaným ruským anebo srbským.

Jiných vad, kterými táž nauka Erbenova oplývá, domyslí se tuším i čtenářové moji sami snadno, srovnají-li ji se slovy Štúrovými, citovanými na str. 215, 224 a 228, poněkud bedlivěji.

Ostatně může každý z nich úplně jist býti tím, že by §. ten o mnoho kratším byl, kdy by cílem veškerých literarných snah Erbenových nebylo bývalo dospěti, jak i známý nám už panegyrista jeho praví, „k velikému dílu, k soustavě slovanského bájesloví,“ a kdy by se k objasnění toho prostonárodní písně slovanské nehodily víc a lépe než kterýkoli z ostatních plodů slovesných téhož původu.

Erben, nedospěv ani k tomu vědomí, nevynikl ani ve svém oboře vlastním tak velice, jak by nám to o něm týž panegyrista jeho i strany mého čili filologického namluviti chtěl.

---

[1]) V rozpravě citované na str. 25 pod č. 1. Dle str. VII na př. „srovnává prý se Zádonština se zpěvem Igorovým netoliko v celém zevnějším rozložení svém, ale i ve mnohých podrobnostech obsahu, v básnických obrazích, obratech i řčeních, tak že místa některá, v Igoru pochybná, ze Zádonštiny objasněna i opravena býti mohla. Z příčiny té měli mnozí za to, že Zádonština jest pouhé nápodobení písně Igorovy,“ ale stop veršů nenašli ani oni v žádné z těch.

[2]) Písně národní v Čechách. III, 260. Ostatně viz o tom i poznámku mou na str. 218.

Aby marnost snah takých vůbec a důvodnost stížností mých na Erbena náležitě vyšly na jevo, všimněme sobě ještě i těch vědomostí jeho, které jsou v příčině naší nejdůležitější.

§. 45. Syntaktické vědomosti Erbenovy.

Dle poslední z chvál, otištěných na str. 208, „jsou prý spisy Erbenovy vzorem ryzého slohu českého.“

Já sem jich takými býti nikdy neuznal aniž kdy uznám a sice hlavně proto, že ony kromě těch vad syntaktických, které se již i v tak zvané klassické češtině vůbec ujaly (§. 35 a 36), obsahují i jiných mnoho, nevládnouce ani tak obyčejnými vazbami, jakou je neomylně na př. ta, jíž u *než* šetřiti třeba a lid český v písních svých nikdy nezanedbává. O té zmínil sem se již na str. 112 a objasním ji s několika jinými později.

Tu mám přede vším jiným to připomenouti, že sobě ani panegyrista právě dotčený není nijak vědom toho, čím a jak dospěl Erben dle něho ku vzornému, dle mne však jen k nevšedně obratnému slohu českému. Dle něho „přispěla prý Erbenovi k tomu podstatně jeho nevšední známost mluvnického ústrojí jazyka českého.“ Ovšem, ale čím a jak vlastně nabyl Erben této známosti, na to měl právě panegyrista jeho odpověděti, ale neodpověděl nijak, nenaraziv žádnou ze svých chvál ani sebe slaběji zejmena na prostonárodní písně, ačkoli jsou ty i v této příčině tak důležité, jak sem to nejurčitěji v §. 41 oznámil.

Kdy by však Erben byl i skutečně jakýmkoli způsobem dospěl k opravdu vzornému slohu českému, nebyl by přece hoden slouti spolu i výtečným znatelem skladby české, poněvadž se theoretické vědomosti ani v té příčině nemají ku praktické obratnosti jináče než ve filologické vůbec dle §. 31 a poněvadž sobě Erben, broje proti mé Skladbě, opravdu tak vedl jak sem už na konci §. 43 oznámil.

Důkazů toho poskytuje kritika anebo předchozí zpráva Erbenova o mé Skladbě a replika jeho [1]) na mou Obranu skoro tolik, kolik se tam výčitek nejen mně než i Jungman-

[1]) Obě vyšly v Obzoře, vzniklém a zaniklém, jak sem už na str. 162 připomenul, r. 1855, a sice na str. 211—213 a 384—397. Obrana má pak vydána byla roku téhož o sobě, týkajíc se prvou částí svou Fr. Šumavského a druhou čili od str. 24—32 Erbena, jmenovaného tam stále pánem *n proto, že se on teprva pod repliku svou zcela podepsal. Obzor vydával J. Pospíšil „pomocí několika spisovatelů.“ K těm patřil beze vší pochyby i Erben a přispěl, seč právě byl, i k tomu, že se do Obzoru ani jádro Obrany mé proti němu nedostalo, ačkoli sem se já toho mimo soud všemožně domáhal.

novi dostává. Přestanu na nejvážnějších a větším dílem na takých z nich, kterými se i zvláštní čtenářové moji nejsnadněji mohou o tom přesvědčiti, že se Erben, broje proti mé Skladbě, skutečně objevil spolu i nejurputnějším ze všech dosavadních obranců Nejedlého proti Jungmannovi.

Ačkoli se pěstování skladby vůbec a naší zvláště nemá jináče, nežli se toho již i dle předešlého §. 10, 15 a počátku 35 dověděti možno; nebyla ona přece ani u nás do r. 1855 tak velice zanedbána, že by se nebyla dala snadno rozeznati od stylistiky. Nejčeštější z dosavadních básníků našich a dle častěji již dotčeného panegyristy jeho i vzorný stylista český však ani k rozeznání tomu nedospěl dříve, nežli se proti mé Skladbě psáti jal; a vítězí přece posud nejen nade mnou než i nad tichým geniem.

Erben totižto cítě potřebu toho, aby se příslušným soudcem skladby býti ukázal, více nežli třetinu předchozí zprávy své o mojí vyplnil takým rozjímaním o mluvnici, skladbě a stylistice, které se od zmatku babylonského hlavně tím liší, že tento z pořádku vznikl, ponětími Erbenovými však o zpomenutých vědách aspoň do r. 1855 žádný nevládl a sotva kdy zavládl, když výtečník týž dle předchozího §. netušil nikdy na př. ani té ohromné pomoci, které se mu jakožto básníkovi od prostonárodní poesie naší skutečně dostalo a k objasnění mythologie slovanské, o níž až do smrti [1]) své hlavně pracoval, dostati mohlo.

Počínáť Erben předchozí zprávu svou o mé Skladbě takto: „Náuka o slohu jazyka českého jest potud u nás věc nová, vzácná. O potřebě spisu takového vůbec a ve školách zvláště nepochybuje sice nikdo, ale nikoho potud nebylo, kdo by se jeho byl odvážil, ačkoli v mluvnicích našich, zvláště novějších, již mnohý dobrý k němu počátek učiněn jest.“ Já pak hledě Skladbou svou potřebě té vyhověti, řídil prý sem se „ve věcech hlavních nejvýtečnějšími spisy německými téhož spůsobu a zejmena spisem Beckerovým: Der deutsche Stil.“

Předešlými slovy mínil Erben zejmena Tomíčkovu mluvnici, váže jí sobě dle §. 47 aspoň prakticky mnohem více než klassických vzorů svých XVI věku. Neobsahuje však ani ona žádných „počátků“ nauky o slohu čili stylistiky než jen skladbu a sice tak chatrnou, že ani v posledním vydání jejím r. 1867 nepozorovati žádného pokroku. Maje důkazy toho ve spise, slíbeném na str. 8, vyložiti, odkazuji ostatně proti míněné od Erbena skladbě Tomíčkově ke str. 9 a 10 Obrany své.

[1]) Tou „zmařeno“ dle panegyristy, i tu již zpomenutého, dokonání „velikého díla“ onoho. Kdo sobě však stížností mých na Erbena náležitě všimne, ten dospěje nejspíše ku podstatně jinému mínění a sotva bude o to dbáti, aby Matice česká „bohaté prý zápisky, pozůstalé po Erbenovi, o bájesloví slovanském nákladem svým“ vydala.

Tamže na str. 24 a 30 ohradil sem se proti předchozímu narčení své Skladby tak, že Erbenovi nezbylo nic rozumnějšího a slušnějšího než uznati a napraviti chybu a křivdu spáchanou. Místo toho však neostýchá se on naskrze nic ani tak se omlouvati v replice své, jako kdy by byl úmyslně chtěl rozmnožiti ty hrozné důkazy, na kterých mínění Palackého o nechvalných vlastnostech národa našeho, citované ode mne na str. 77 Brusu toho, spočívá.

Na str. 393 zaniklého Obzoru totižto vyznává Erben mezi jiným i toto: Které soustavy p. H. ve Skladbě své šetří a kterak ji provedl, o tom mluviti v úmyslu mém nebylo, nýbrž zanechávám toho jiným, kteří z úřadu svého s tou věcí se zvláště obírají; a zmíniv se v předchozí zprávě své o Beckerovi, nechtěl jsem tím nic více ani méně říci, než jen obecně oznámiti, že se p. H. v tomto svém spisu přidržuje tak řečené školy Beckerovské *rationalní*, naproti škole Grimmově *historické*. Zdali a pokud jsem se v tom chybil s pravdou, nemnoho mi na tom záleží, jakož i na tom, mnoho-li se původního p. Hattalovou Skladbou obecenstvu dostalo do rukou.

Právě tak cynicky vede sobě Erben nejen hned potom než i jinde často, ale sotva je sobě i nepravosti tím páchané povědom, nedoved na př. ani toho pochopiti, čeho se vlastně dopustil, vyznávaje na konci předchozí zprávy své, že prý vad spisu mého proto „nechtěl z úmysla tajiti, abych snad nebyl posilen v domnění, že by spis můj ve všem byl dokonalý.“

Mýlil by se tedy velice každý, kdo by zejmena to za pravdu měl, že Erben školu Beckerovskou od Grimmovy lépe dovedl rozeznati nežli syntaxi od stylistiky a že proti mé Skladbě brojí se stanoviska Grimmova. Spíše naopak nedrží se on tohoto výtečníka ani potud, pokud Becker.

Ani ten totižto neváží sobě své osobní řeči a auktority proti národní (§. 26 a 30) tak velice jako Erben, dokládaje se aspoň tak zvaných klassiků německých mnohem pilněji nežli se to Erbenovi kdy potřebným býti zdálo. Jinými slovy nebyl ani Becker [1]) tak chatrně „mudrujícím kazimluvcem“, jakým se Erben zejmena proti mé Skladbě býti objevil. Z mnoha důkazů toho přestanu na třech následujících.

---

[1]) Ostatně nebude tuším zbytkem, připomenu-li aspoň tu předně to, že se Beckera ještě i Entwurf der Organisation der Gymnasien und Realschulen in Österreich (1848. str. 124 a 125) velmi ujímá a že sem já přece neváhal ozvati se proti němu ani ve Srovnávací mluvnici své, určené pro školy, a sice na str. XI a XII. Podruhé tamže na str. XVI do XIX vyčítám upřímně německé i jiné pomocníky Skladby, jakož i celé mluvnice své právě jmenované, a sice nejen proti Erbenovi než i proti jiným kritikastrům prvého dílu jejího čili Skladby, vyšlé r. 1855 beze vší předmluvy.

Dle předchozí zprávy Erbenovy „přídavné *jist* doplňuje prý se vždy jen instrumentalem: někým neb něčím, nikdy germanským genitivem.“ Na str. 385 a 386 repliky pak chce Erben už i Obranu mou v té příčině takto vniveč obrátiti: Na str. 33 praví p. H.: „Instrumental řídí *vinen* a *jist*“; a dále: „S gen. přichází *jist* u Kollára: jist jsi tvých čárů.“ P. H. upírá, že by *jist něčeho* (einer Sache gewiss) bylo po německu řečeno, protože, prý, s *certus* latina také spojuje dva pády: abl. a gen., a že se genitiv i jinde ve slovančině s instr. často střídá; tento pak gen. při *jist* je, prý, slovenský od starodávna zachovalý, a čeština že jej „odpásla,“ t. ztratila. (Obr. 26.) Na to dím: kde je jisté, literaturou mnohých století utvrzené pravidlo, tu přestává všeliké s ním se nesrovnávající analogování, a zvláště z jazyků tak vzdálených jako jest latinský. Podle též analogie mohl p. H. také *vinen* s gen. položiti, protože lat. *reus* i něm. *schuldig* také má gen. při sobě. A jestli že skutečně gen. při *jist* ve slovenčině od starodávna se zachoval — čehož ale p. H. ničím nedovedl, nýbrž chce, aby se mu to věřilo na slovo — proč tedy ve Skladbě hned nedoložil, že to jest gen. slovenský, tak jako to na str. 32. učinil při *plný,* že ve slovenčině zhusta přichází s instrumentalem? a proč to podvrhuje češtině?

Já však patrně nepodvrhuji češtině genitivu u *jist,* uče jen tomu, že on v Kollárově Slávy dceři, psané česky, skutečně přichází. Ale, risum teneatis amici! není bez něho ani Kytice Erbenova, užívajíc ho v Lilii [1]) takto: Pán hody slaví, štěstí svého jist, tu mu královský posel nese list. Ačkoli mi pak i dle pozn. 2 ke str. 97 může bezpečně každý věřiti, že sem se veršováním vůbec a rymováním zvláště nikdy opravdu nezanášel, sotva se přece zmýlím, připomena, že se Erben snadno a metricky správně mohl obejíti bez genitivu ve verši dotčeném a nahraditi jej instrumentalem a sice takto: Pán hody slaví, štěstím svojím jist. Proč medle neučinil toho nikdy anebo proč neměl, užívaje genitivu s *jist,* toho nijak na zřeteli, že broje proti mé Skladbě, týž genitiv za germanismus vyhlásil? Buď nevěděl o tom ani r. 1861 ještě více než o rozdíle mezi syntaksí a stylistikou čili vlastně nic buď věděl, ale nechtěl křivdy r. 1855 spáchané nijak napraviti. Mně se ovšem i z těch alternativ prvá zdá býti podobnější ku pravdě, ale myslím, že je sotva hoden i politování ten, kdo tak nevědomého člověka, jakým se nám Erben i ve svém oboře vlastním býti objevil, za příslušného soudce skladby vůbec pokládá.

---

[1]) Čili ve druhém a třetím vydání r. 1861 a 1871 na str. 120, v. 11 a 12. Prvé vydání její totižto r. 1853 neobsahuje ještě Lilie.

Aby to jasněji vyšlo na jevo, všimněme sobě ještě poněkud vazby právě dotčené a nepochybujme předně o tom, že ji Erben marně odstrkuje od češtiny a že se i tím dopouští chyby, kterou mně vyčítá, nedokládaje se ničeho, zejmena pak ani Dobrovského a Jungmanna. Dle Dobrovského (Lehrgeb. S. 284) totižto „die Neuern verbinden mit *jist, vinen* auch schon den Genitiv: jsem toho jist, tys toho vinen für tím jist, tím vinen." K těm novým pak patří neomylně strany *jist* i Jungmann, vyčet ve slovníku svém pod týmže slovem ze svého Ráje i tento příklad: toho buď jist.

Podruhé i staří Čechové rádi spojovali *jist* a *vinen* s genitivem, ačkoli zejmena němčinou přirozeně mnohem méně byli proniknuti než nynější.

K dokladu dole stojícímu[1]) přidám aspoň tyto a sice: z Legendy o sv. Kateřině, vydané, jak už dle §. 43 známo, Erbenem: i jsem toho dobře jista (verš 2720) tyto sluhy takej muky neb túhy nevinny jsúc (v. 2670—2673) ze Štítného též od Erbena[2]) vydaného: tohože nelze jistu býti; z Tristrama[3]): buď toho dobře jist, tohoj byl maršalek jist dobře; konečně z Řádu[4]) práva zemského: když by póvod utonul, tehdy pohnaný má se vrátiti a toho nevinen býti. Nebyl bych se tedy žádné chyby dopustil, kdy bych k obraně genitivu při *jist* i právě tak byl mudroval, jak ji Erben vniveč obrátiti chce, ale nemůže, nejsa sobě

Potřetí ani toho vědom, že tak zvaná klassická čeština spojovala s *vinen* a *nevinen* i genitiv a lokal, opatřené předložkami *od, v* a *z*. Ve slovníku Jungmannově pod týmiže slovy na př. najdeš i tyto doklady: my Židův v ničemž sme vinných neuznali, z toho vinen byl, nevinný já jsem od krve spravedlivého tohoto.

Naposledy nebude tuším zbytkem, připomenu-li ještě, že nejbližší nám jazykem i jinými věcmi Poláci přestávají dle Lindeho u *isty* na samém genitivě a lokale s *o;* nejzachovalejší pak všech Slovanů, Rusové a Srbové, na *uvěren* m. našeho *jist* a na lokale s *o* a *v,* jak ostatně i ze kteréhokoli z lepších slovníků rus. a srb. dostatečně vysvitá.

Možno-li, ještě neslušněji a marněji dokládá se Erben auktority své na str. 394 a 395 repliky proti následujícím dokladům mým: kdo roste neboje se, stará se nestydě se; zajíc otevřenýma očima spí. Dle něho totižto ve prvém z těch

---

[1]) E, bych toho jista byla (Výb. I, 269, 15). Dokládám se toho již v Časopise mus. r. 1858 na str. 530 a 531, kam sem čtenáře své již i výše na str. 162 odkázal.

[2]) O obecných věcech křesťanských. V Praze 1852. str. 185, řád. 18.

[3]) Starobylá skládanie. IV, 50 a 56, ř. 2 zd.

[4]) Dle Rozprav br. Jirečků. Ve Vídni 1860. str. 92.

přísloví „při slově *stará se* některému pozornému přepisovateli uklouzlo prý aneb jinak se vysulo *s* napřed (neb má býti *sstará se*, místo: vz-stará se, consenescit), a tak i při Didaktice vytištěno (str. 222) a od p. H. potom za příklad do Skladby (str. 96) přeneseno jest. Týmž spůsobem vysulo se bezpochyby také *s* tomu zajíci, jenž v Didaktice na str. 214 a v p. H. Skladbě na str. 48 ‚odevřenýma očima‘ spí; neb jiní zajícové, pokud mi vědomo, spávají u nás obyčejně *s* odevřenýma očima.“

Dle mého mínění však kontext vůbec a přítomný čas *roste* prvého z dotčených přísloví zvláště neodolatelně žádají též přítomného času *stará se* a též tak odporují budoucímu *sstará* m. *vzstará se*. Nasvědčuje tomu poněkud i Erben sám, nedoved ani svého vlastního výmyslu do latiny náležitě přeložiti, jelikož by ten neznamenal *consenescit* než *consenescet*, kdy by byl skutečně v obyčeji. Čechové však přestávají na *ze-starati se* a *se-starati se*, majíce je ovšem též za dokonaná, jak ostatně i ze slovníku Jungmannova dosti patrno.

Tamže pod *spáti* (str. 231, sl. 2) čte se druhý z mých dokladů bez *s* a s *d* m. *t* čili takto: zajíc spí odevřenýma očima. Zikmund[1]) naproti tomu drží se se mnou spolu i *t* m. *d*: zajíc otevřenýma očima spí. Konečně svědčí proti Erbenovu *s* i nepřehledná řada čistých instrumentalů též moci, ozývajících se posud dle Miklosiche (IV, 725) nejen v češtině než i v ostatních řečech slovanských, vyjma lužickou srbštinu a bulharštinu.

Nejurputněji však hanobí Erben mou Skladbu proto, že není osnována dle mínění Nejedlého než dle Jungmannova o tak zvané klassické češtině.

Dle str. 212 Obzoru totižto „měl prý sem doklady své bráti přede všemi jinými ze spisů takových, jimiž se jiní spisovatelé, ač chtějí-li správně psáti, spravovati musí.“ Míní tím „spisy staré, k jazyku hledíc za klassické vůbec uznané, až do 17. věku jdoucí; neb co v 17. věku psáno, toho již opatrně užívati sluší, proto že tu čeština vnějším působením již valně kaziti se počínala. Dokladů pak ze spisův dob nynějších měl prý sem dokonce pomíjeti, netoliko proto, abych se vyvaroval všelikého podezření osobní i národní libosti neb nelibosti své k jistým osobám, ale hlavně z příčiny té, že *ve věcech, ježto se týkají vnitřního ústrojí a formy jazyka, spisovatelé nynější nemají žádné své vlastní platnosti a ceny, něbrž každý v tom jen potud jmín býti může dokonalým, pokud se tomu ze starých dobrých spisů byl naučil.* A proč nabírati ku pití vody ze struhy, když jí touž měrou z čistého pramene

[1]) Skladba jaz. čes. str. 186 pod č. 3. Mluvn. jaz. čes. 2 vyd. str. 249, §. 178.

samého dosíci mohu? Kromě biblí a výkladu bratrského a pak Hájka dokládám prý se nejčastěji Komenského, Haranta a Kocínova překladu historie církevní dle Krbcova předělaného vydání; z ostatních starých spisů klassických, ježto se na poslední stránce mezi Skratky vyčítají, velmi po řídku doklady najdeš. Tím více nalézá se jich ze spisovatelův věku našeho, ano ustavil prý sem na mnoze jen na nich svá pravidla ústrojnosti jazyka českého, dávaje jim ve mnohém přednost před starými spisovateli."

Že slova ta vůbec a ležatě tištěná s též tak citovanými na str. 227 zvláště duchem Nejedlého dýší anebo nejen mně než i Jungmannovu mínění o tak zvané klassické češtině odporují, to vysvitne jasně každému, kdo je s mými §. 38—41 srovná. Jak sem se já, bráně Skladbu svou proti témuž duchu, spolu i tichého genia ujal a jak urputně sobě Erben i potom ještě vedl v téže příčině, to vyložím ve dvou následujících §, dotkna se tu již jen tří věcí, hodících se zvláště k objasnění syntaktických vědomostí a péče jeho o rozmnožení těchto.

Když kromě novějších spisovatelů českých ani živá čeština vůbec nemá proti tak zvané klassické „žádné své vlastní platnosti a ceny," neměl se přirozeně Erben ani jednou doložiti své vlastní češtiny proti mně. Čině to však častěji, dal patrně mezi jiným i to na jevo, že ani netušil pravd, vyložených ode mne tu v §. 26, 30 a 31.

Na str. 29 Obrany své sem i protokollarně dokázal, že rukopis mé Skladby byl skoro téhože času dokonán a do Vídně poslán, kterého „Krbcovo předělané vydání Kocinova překladu historie církevní" vyšlo. Nemohl sem se tedy tohoto dle onoho vydání dokládati v rukopise své Skladby. Že se to ani před vytištěním jeho nestalo, o tom se mohl Erben a může, kdo právě chce, posud přesvědčiti, srovnaje rukopis, který podnes mám a milerád ukáži komukoli, s tiskem. Erbena sem k tomu tamže zvláště vyzval, ale marně, jelikož on neváhal ani v té příčině dle str. 393 a 394 repliky své „mysliti, že také velmi málo na tom zaleží, zdali kdo vypisuje doklady své z původního anebo z pozdějšího vydání." Ovšem, ale pravdy šetrný člověk nepotřebuje toho, abych mu teprva já oznámil, jak se takým vytáčkám vlastně říká.

Dle téže str. Obrany mé našel bývalý žák můj a posud živý prof. J. Vondráček [1]) ve Skladbě mé jen okolo 50 dokladů, vyňatých ze „spisů dob novějších." Z Erbenových není tam ovšem žádného. Prostonárodních písní československých naproti tomu doložil sem se též několikráte, váživ jich sobě s Jungmannem a jinými dle následujícího §. již i tehdáž aspoň

[1]) Jehož pozdějších prací syntaktických sobě i Miklosich (IV, 895) nemálo váží.

strany skladby více než to Erben dle předešlého kdy tušil. Pročež není divu, že o nich, broje proti mé Skladbě, nikdež ani necekl a že se neostýchal vyčítati mi beze vší příčiny, že prý sem „na mnoze jen na spisovatelích věku našeho ustavil svá pravidla ústrojnosti jazyka českého.“

§. 46. Obrana, které se Jungmannovi ode mne proti Erbenovi dostalo 1855 r.

Bráně Skladbu svou proti Erbenovi, nebyl sem sobě ovšem toho povědom, že sem se již i osnováním jejím octnul na straně Jungmannově, sice bych jistě nebyl opominul dovolati se i tohoto výtočníka proti vzkříšenému od Erbena duchu Nejedlého. Ale že sem aspoň podstatu sporu mezi Jungmannem a Nejedlým vedeného a vylíčeného tu v §. 38 do 41 lépe tušil než Erben, o tom ať svědčí, seč právě je, str. 27 a 28 Obrany mé, kde čtenáře vyzývám, aby se proti p. *n mezi jiným i těmito slovy ozval:

a) Kdož a podle jakého měřidla nám určí, který z těch starých spisů je dobrý a který ne? Přestaneš-li na tom, když ti povím, že p. *n? Jakže bych rozumně mohl, když ho ani neznám! Svleče celé odění aneb otevře aspoň hledí (Visier) své o krátký čas a poznáš tuším i po obličeji celou jeho rytířskou, respective spisovatelskou postať. Cože mně po té, když ste mu Vy pod č. 2, jak se mi zdá, dobře dokázal, že ani pravidla o „vnitřním ústrojí“ sloves *prositi* a *žádati* nezná anebo nechce tak určiti, jak by již i podle Jungmanna měl a mohl!

b) Psychologové, ba, Bože odpusť hříchy, i ty, slovo boží, ubližujete lidem, učíce, že by se každý z nich, byť i nejdokonalejší, jakýchkoli chyb často dopouštěl. P. *n zná několik dobrých spisovatelů českých z klas. doby, kteří proti „vnitřnímu ústrojí a formě“ materčiny své nikdy nechybili, sice by nám jich, důsledně mysle, nemohl a nesměl za svrchovaný vzor správnosti vyhlašovati!

c) Pane Hanko a s vámi celý slovanský svět, buďte střízlivější radostí svou, kterou vás stčes. památky naplnily a naplňují pořád. Podle p. *n ony, co do vnitřního ústrojí a formy češtiny, nemají žádné své vlastní platnosti a ceny; všecko, čím se strany toho od vzorů klassické doby liší, jsou staré škváry, haraburdí, neotesané barbarismy, byť by v národě československém i podnes žily, jako na př. srovnávací instrumental (Skl. §. 38, *α*), instr. s *voliti* (§. 32, 3) a jiné!

d) Vel. pane Sušile, Kuldo a jiní, přestaňte na jevo vynášeti národní písně a pověsti tak, jak ste je slyšeli, t. j. se všemi jejich idiotismy; přeoblečte je raději do vzorného

roucha spisovatelů českých klassické doby, aby holotou a sprostotou svou neskaženého zraku pana *n neurážely!

e) Národe český, přestaň mnohých i praotcům tvým, kteří nejen mečem než i mluvou svou byli slavní, i jiným Slovanům vlastních, vzorům ale od pana *n chváleným neznámých spůsobů mluvení podnes žijících užívati, slovem: přestaň jazykem svým žíti anebo staň se zakrnělcem jedině proto, že ti k tomu z vlastního lůna tvého vyšlý a mlékem tvým odkojený p. *n nevděčný, ať nedím, ukrutný radí!

f) Běda tobě, důmyslný básníku „Růže stolisté," genialný napodobovateli spěvů národních, Čelakovský; ještě více ale tobě, nesmrtelný pěvče „Slávy dcery," běda vám všem vznešenějším básníkům novější doby, že ste si dovolili řeč nejen „k vůli verši všelijak natahovati" než přečasto k vůli myšlénkám svým nadšeným i takých spůsobů mluvení národních užívati, o jakých se spisovatelům klassické doby, neměvším vašich myšlének, přirozeně ani nesnívalo! Prvou vinu Vám p. *n laskavě odpouští, druhé, důsledně mysle, nesmí!

g) Běda vám slavní dějepiscové našeho věku, že ste se, vnitřním ústrojím a formou jazyka od lživého kronikáře, Hájka, často se odchýlivše, hrubých chyb nadopouštěli! Že ste se museli, na to p. *n nedbá. A věru aspoň tu dobře má, poněvadž se podle toho

h) konečně i proti němu samému hlasem velikým ozvati můžeme: běda i Vám, neopatrný horliteli! Ani Vy se totižto neřídíte a říditi ani nemůžete klass. vzory svými ve všem proto, že je to psychologicky nemožná věc, aby člověk našeho věku zcela tak myslel a mluvil jako lidé, kteří třemi stoletími před námi žili. [1]) Vyhlásíme tedy, budete-li o to státi, ze spisů vašich, když je poznáme, všecko, čím se se vzory svými, co do vnitřního ústrojí a formy jazyka, nesrovnáváte, za hrubé chyby.

Duch, který se ani těchto a jiných podobných, ze zásady své přirozeně plynoucích absurdit nedomyslel, jen zvětšuje obmezenosť stanoviska, ze kterého se na živou materčinu svou tak dívá, jako sme na př. na mrtvou latinu a řečtinu hleděti obvykli, když nám vytýká, že, nemajíce a míti rozumně nemohouce všecko, co se u starých vyskytá, za zlato, spisovatelům našeho věku „ve mnohém přednost dáváme před starými;" že zjevné latinismy u těchto hojně se vyskytající,

---

[1]) K tomu totižto, jak o tři leta později k Obraně LS (Čas. mus. 1858. str. 602) zevrubněji vykládám, „naskrze nestačí sama, byť i sebe důkladnější známosť patřičné mluvy než i toho nevyhnutelně a přede vším třeba, aby se ten, koho se týče, uměl úplně ponořiti do spůsobu myšlení dávných časů." To konečně nemožným býti uzná každý, kdo zákon rozmanitosti, vládnoucí vším mírem, strany řeči aspoň tak zná, jak se ho tu na str. 43, 133 a 166 dokládám.

na př. v §. 32, 2; v §. 71 a jinde nejen podle nynější národní mluvy obdobou nejbližších nářečí slovanských podporované než i podle správnějších spisovatelů klassické doby, jako na př. v §. 71, zavrhujeme.

§. 47. Doplněk obrany předešlé.

Erben se narodil r. 1811 aneb o 10 roků dříve než já. Od r. 1831 až do smrti své žil on bez mála pořád v Praze, kam sem já teprva r. 1853 zavítal. Měl tedy Erben beze vší pochyby mnohem více času a příležitosti než já k tomu, aby náležitě poznal, oč se hádali Nejedlý a Jungmann až do 1828 r. Že však Erben ani samé podstaty sporu téhož buď neznal buď úmyslně nešetřil proti mně, o tom dle právě předešlého §. nelze rozumně pochybovati. Já se již na konci §. 22 a 43 kloním ku prvé z těch alternativ více než ku druhé, maje zvlášť i to na zřeteli, jak se Erben ku předešlým důvodům mým zachoval.

V replice své totižto neuznal jich ani odpovědi hodnými, ačkoli se samo sebou rozumí, že se i spor náš hlavně toho týče, oč se Nejedlý a Jungmann hádali. Prospěšnějším i rozumnějším se vidělo Erbenovi též apodikticky opakovati tamže (str. 392) zásadu svou a sice těmi slovy, která sem výše (na str. 227) též ležatým písmem vytisknouti dal.

Tak liší se ona ode dřívější jen určitostí a příkrostí svou, hlásajíc, že kromě spisovatelů našeho věku nemá ani živá čeština vůbec proti tak zvané klassické žádné grammatické a syntaktické ceny a platnosti. Od hlásané Nejedlým zásady pak rozeznává se ona tím, že nezavrhuje tak zvaných analogických oprav pravopisu bratrského a nových anebo těch slov, o kterých sem se již výše (str. 148) určitěji vyslovil.

Erben tedy neodporuje mínění Jungmannovu o tak zvané klassické češtině tak urputně jako Nejedlý, ale jistě mnohem urputněji nežli přítel jeho, Zelený, který aspoň proti Palkovičovi uznal též mínění Nejedlého býti mylným a Jungmannovo pravým, dospěv poněkud i k rozeznání řečí živých od mrtvých a písemných od skutečných (§. 14, 25, 40 a 41), nač Erben zásadou svou ani sebe slaběji nenaráží.

Co se konečně prakse týče, tou odporuje Erben i své vlastní zásadě, nešetře ani sám grammatických forem a syntaktických zvláštností tak zvané klassické češtiny.

K důkazům toho, vytčeným ode mne již v §. 36, přidám tu ještě tři a to takové, z nichžto nad slunce jasněji vysvitnouti má, že sobě Erben i Tomíčka a podobně tomu „mudrujících kazimluvců“ více váží nežli klassických vzorů svých, neostýchaje se naskrze nic užívati:

1) nesklánněného *její*, jako na př. v těchto větách[1]: Co nahoře o slovu písně řečeno, totéž o její (m. jejím) hlasu čili nápěvu platí; slova pravé národní písně jsou jen smysl a výklad hudebního její (m. jejího) hlasu; domněnky její (m. jejích) odpůrcův důkladně uvážili a zúplna vyvrátili.

Nedbalosti té totižto není u tak zvaných klassiků českých ani sebe slabší stopy. Teprva Tomíček začal se jí čím dále, tím odhodlaněji, ale vesměs velmi neuměle ujímati. Roku 1851 na př. učí[2]) o *její* jen tomu, že prý ono „u starých nesklonné bylo, nyní však podle Dnešní se skloňuje, ač toho třeba není." Dle str. 118 a 119 posledního vydání téže mluvnice pak zájmeno „*její* u starých spisovatelů nesklonné bylo, nyní však podle Dnešní se skloňuje, ač to chybné jest, ježto prý *její* (tak jako *jeho* a *jejich*) už Genitiv jest, a podruhé skloňovati ho netřeba, neb dle toho měli bychom také skloňovati: *jehoho* domu, *jehomu* poli atd."

Její však není žádný genitiv zájmena *ona*, jelikož ten za nejstarších, ale historicky známých dob jazyka českého zněl *jeja* a *jeje* m. stbulh. *jeję*, jako zejmena v LS, později *jej*, jako ve slovenčině posud, *je* a *je-jej* kde je *je* téhož původu i smyslu, kterého v *je-jich*, obyčejnějším nyní než *jich*. Na genitivech těch přestávali ovšem staří Čechové asi do XIV století i tam, kde je potom sklonitelné *jej-í* v obyčeji, jak to zejmena Šafařík[3]) už i příklady náležitě objasnil.

Většina Slováků drží se ovšem svého *jej* m. novočes. *její* posud, ale někteří z nich, zejmena v Nitransku žijící, utvořili sobě dle L. Štúra[4]) z *jej* přídavné zájmeno přisvojovací *jej-in, jej-ina, jej-ino* a *jeho-v, jeho-va, jeho-vo* z genitivu *jeho* a sice týmiže příponami, kterými z podst. jmen muz. a ženských přídavná jména přisvojovací vznikají, jako *sestr-in, syn-ov* a j.

Též tak tvořené *jego-vъ* vyskytá se[5]) ve stbulh. památkách mnohem častěji a časněji než *jej-nъ*. Srbové a Slovinci pak od nepaměti právě tak rádi užívají svého *njego-v* jako *nje-n* a *njez-in* m. *njej-in*. Důkazem toho je kterákoli z mluvnic srbských a slovinských.

Kdo by se tedy neostýchal za zlé míti duchu jazyka českého, že se i jemu během času zachtělo utvořiti sobě aspoň

---

[1]) Z nichžto dvě prvé najdeš na str. VII a VIII Prostonárodních českých písní a říkadel, třetí pak na str. VII Dvou zpěvů staroruských, o nichž viz pozn. 1 ke str. 25.

[2]) Česká mluvnice nově vzdělaná. V Praze 1851. Té se vlastně týče hrozný, ale spravedlivý soud Schleicherův, o čem ostatně viz výše str. 198 a 199.

[3]) Počátkové staročes. mluvnice str. 74—76.

[4]) Nauka reči slovenskej. V Prešporku 1846. str. 164.

[5]) Na př. dle Miklosichova slovníku stbulh. 2 vyd.

ze žen. genitivu *jeje* anebo z jiných výše vyčtených tvarů téhož pádu přídavné přisvojovací jinou a sice touže příponou, která nejen v *náš* a *váš* než i v *bož, páň* a jiných tak zvaných vztažných přídavných jménech beze vší pochyby vězí a určitě v češtině nynější vesměs jen *í* zní: *boží, člověčí* atd.? Leda lidé, jejichžto vědomosti jsou tak chatrné anebo vůle tak zlá, že by výkladu právě vyslovené analogie buď nemohli buď nechtěli pochopiti. Jiní dovedou ji sobě i sami vyložiti, obrátí-li náležitě sem všecko to, čeho se v rozpravě mé o ablativě [1]) spolu i o původě zájmen *můj, tvůj, svůj, náš* a *váš* dočísti mohou.

Naposledy každý grammatik toho jména opravdu hodný zná, že se národové neštítí ani přípon ohýbacích zdvojovati. Tak na př. staří Čechové [2]) říkávali a psávali *nikohé-ho* a *niko-mé-mu* m. *niko-ho* a *niko-mu* tam, kde jim o důraz šlo. Staří Bulharové zase nepřestávali na genitivech zájmena *čь-to* m. čes. *co,* vyčtených ode mne na str. 211 proti Erbenovi, než rádi měli dle Miklosiche [3]) i *čь-so-go* a *če-so-go,* kde je přípona též opakována: zníc poprvé s prastarým *s* čili *so* m. sanskr. *sja* a podruhé s pozdější obměnou jeho *g* čili *go.* Kromě toho užívali oni i dativu *čь-so-mu* a *če-so-mu* vedle *če-mu* a lokalu *čь-so-mь* a *če-so-mь* v. *če-mь,* pokládajíce prastarý genitiv *čь-so* a *če-so* za kmen.

Dobře tedy mají Čechové, skloňujíce *její* na místě slov. *jejin,* stbulh. *jejnъ,* srb. a slovin. *njen* i *njezin* asi od času Tomáše ze Štítného [4]) aneb od XIV století víc anebo méně rádi, za tak zvané klassické doby pak stále, a do nedávna nejvíce na slovo vzatý grammatikář jejich, Tomíček, broje proti tomu, objevuje se opravdu jen „mudrujícím kazimluvcem“ anebo [5]) „podporovatelem, ať nedím, původcem toho ducha prázného arbitrarismu, který jest úplně s to, aby i to, co již nejen o syntaktickém než i grammatickém ústrojí češtiny odjinud s jistotou známe, na zmar a zkázu přivedlo.“

---

[1]) Časopis mus. 1858. str. 347—354. Znám ovšem i nejnovější odvozování zájmen *můj, tvůj* a *svůj* z dativů *mi, ti* a *si,* ale přisvědčiti mu nemohu hlavně proto, že více důvodů, vyložených ode mne na místě právě dotčeném, nevyvracuje než jen opomíjí.

[2]) Dle str. 85 Počátků Šafaříkových.

[3]) Vergl. gramm. III, 67 und 68. Ve druhém letos vyšlém vydání na str. 52 pak čteme již i toto: *so* in *čьso,* das ursprünglicher ist als *česo,* ist das altind. casussuffix *sja;* in *čьsogo, čьsomu* und *čьsomь* tritt *čьso* als stamm ein, der in mehreren sprachen in der form *co* als nom. acc. auftritt.

[4]) I ten totižto skloňuje již *její* tu i tam, jako na př. v Knihách naučení křesťanského (v Praze 1873. str. 43, ř. 28 a 29) v poslední z těchto vět: Zamiloval Rachel dievku krásnú, vida ji vzezřenie libého; však po tom zamilování sedm let s ní byl u otce *jejieho.*

[5]) Jak sem ho já již r. 1855 na str. 9 a 10 Obrany své hlavně proto nazval, co se ho tu na str. 198 a 199 s Nejedlým spolu týče.

2) *Pojď* a 3) *přijď* m. *poď* a *přiď* jsou též jen výmysly „mudrujících kazimluvců“ našeho věku, jak v §. 51 proti Zikmundovi zevrubněji vyložím, a nejčeštějšímu z básníků našich líbí se přece i ony tak náramně, že jich nejen sám stále užívá než i prostonárodním písním nejednou přeje.

Tak na př. v Kytici jeho, vydané podruhé a potřetí, najdeš *pojď* na str. 107 čtyřikrát, na 159 a 160 podvakrát, *pojďme* na 142 čtyřikrát; v Pís. pak *pojď* na 103ª, 118ᵇ, *přijď* na 123ª, 133ª, 145ª, *přijďte* na 109ᵇ a j. Celkem však objevují se v nich *poď, přiď* atd. o mnoho častěji, jako na př. na 93ᵇ, 126ª, 133ᵇ, 139ᵇ, 405ª, 413ª a j.

Přes to přese všechno vítězí Erben posud nejen nade mnou než i nad Jungmannem, k čemu mu hlavně V. Zikmund tak dopomáhá, jak sem už častěji oznámil a tu dolíčiti mám.

§. 48. Zikmund a Jungmann.

Z mluvnic českých, od r. 1857 až podnes vydaných, jen tři jsou i tu zvláštní zmínky hodny: Zikmundova, Kunzova a Kovářova. Mimo skladbu, obsaženou v Zikmundově, nepozorovati v nich žádného pokroku leda proti Tomíčkově.

Žádný z nich totižto nemá se tak neslušně k resultatům předchozího badání jako tato dle důkazů, dotčených už i tu v poznámce 5 na předchozí straně. Ale bohužel žádná z nich nevládne týmiž resultaty tak, jak by již i před r. 1857 byla mohla a měla.

Jmenovitě pak každá z nich svědčí o víc anebo méně hrozné neznalosti i těch z ostatních řečí slovanských, bez kterých češtiny pochopiti naskrze nelze, zejmena staré bulharštiny čili posvátné slovanštiny, kterážto nejen dle Šafaříka a Miklosiche než i dle Schleichera[1]) „für die richtige erfassung ihrer lebenden schwesterdialekte von ähnlicher wichtigkeit ist, wie etwa das gothische für die germanischen sprachen, das sanskrit für die übrigen zweige des indogermanischen stammes.“ Proti syntaxi starobulharské však viz výše str. 37—39 a 146.

O Zikmundově mluvnici, poprvé vydané r. 1864—1866, dokázal sem i veřejně[2]) již, že nauka jeho nejen o stbulh. nosovkách a jerech než i o všem tom, cokoli grammatikovi českému z posvátné slovanštiny zvláště na zřeteli míti třeba, tak hroznými a četnými chybami jest obtížena, že by, jak na str. 174 i výslovně píši, lépe bylo bývalo vynechati ji docela.

---

[1]) Formenlehre der kirchenslawischen sprache. S. III.
[2]) V zaniklém Kroku r. 1866 na str. 117—123 a 172—181.

Co se pak ostatních tamže vyčtených vad nauky Zikmundovy o hláskách a tvarech slov týče, ty vypadají vesměs tak, že je dle nich velmi těžko, ať nedím, nemožno nepočísti Zikmunda k těm, ježto kdosi ve vídenské Germanii r. 1864 na str. 56 takto vylíčil: Viele scheinen zu glauben, dass es in der Wissenschaft nur auf neue, absonderliche Ansichten, gar nicht auf die Wahrheit, oder wo diese nicht zu erreichen ist, doch auf die möglichste Wahrscheinlichkeit ankommt. Ein Misstrauen gegen eigene Einfälle scheinen sie nicht zu kennen, und ebenso wenig davon eine Vorstellung zu haben, wie man Ansichten prüft und abwägt.

Druhé předloni vyšlé vydání mluvnice Zikmundovy sluší ovšem za „opravené a rozmnožené“ pokládati, ale jen proti prvému. Proti výsledkům srovnavacího jazykozpytu vůbec a našeho zvláště totiž objevuje se i ono ještě nad míru nedostatečně opraveným a neuměle rozmnoženým. Zejmena pak není ani ono ještě prosto takých vad, na jakých právě předešlý soud můj o prvém spočívá.

Z mnoha důkazů toho přestanu tu z příčin, oznámených už na str. 8, na dvou, týkajících se imperativu sloves *pojíti* a *přijíti* a přítomného indikativu slovesa *říci*.

Dříve toho však zastavím se na chvílku u Skladby Zikmundovy vůbec a vědecké zvláště, maje dokázati, že je Zikmund skutečně takým protivníkem Jungmannovým a přívržencem Nejedlého, jakým sem ho býti již častěji vyhlásil.

Nejpatrněji přiznává se Zikmund k Nejedlému na str. 2 předmluvy ku vědecké Skladbě své, vyznávaje tam, že prý této „položen jest za základ jazyk, kterým se během 16 století mluvilo. Jest prý to doba, která za zlatý věk prosy české v ů b e c uznána jest a která základem a vzorem zůstati musí i novověké“ anebo, jak on raději říká, „novoevropské prose české, nechceme-li otcovský svůj jazyk z české své povahy a barvy vyzouti a v barbarství uvesti. Kde toho potřeba kázala, bral se zřetel na starší literaturu, obzvláštně na rukopis královdvorský, na Alexandrejdu, na Štítného a na Passional.“

Cokoli je vůbec uznáno, toho ovšem netřeba dokazovati. Že však to, co Zikmund právě vůbec uznaným býti praví, není jím nikterak, to nejpatrněji a nejhodnověrněji vysvitá odtud, že on týmže míněním svým i Nejedlému i Erbenovi nejednou odporuje.

U těchto na př. není ani sebe slabší narážky na rozdíl jeho mezi prosou a poesií. Ani potřeby Zikmundem hlásané neuznávali Nejedlý a Erben, pokládajíce theoreticky jistě i nejvzácnější z těch plodů slovesných, k nimžto duch československý před XVI stoletím dospěl, za spůsobilé k tomu, aby písemnou češtinu „v barbarství“ uvedly a sice dle Ne-

jedlého vůbec, dle Erbena pak jen strany „grammatického a syntaktického ústrojí“ jejího čili mimo pravopis a slova sama o sobě. Domnělého barbarství toho však obával se nejspíš i Zikmund ještě, nedokládaje se dotčených plodů skoro nikdy dle prvotného znění jejich než pravidelně tak, že grammatické formy jejich mění v obyčejné posud u spisovatelů českých, jako na př. na str. 193 a 515.

Jakkoli se to ostatně má, o tom nelze slušně pochybovati, že již i Erben, pokládaje mínění své o tak zvané klassické češtině slovy, citovanými ode mne na str. 235, za „vůbec“ uznané, odporuje buď úmyslně buď nevědomě zjevným pravdám, hlásaným ode mne v §. 40 a 41.

Dle těch totižto Jungmann mínění svého o téže češtině nikdy nezměnil, hlásaje stále až do hrobu, že ona jen strany toho, čím se písemné řeči od obecných vůbec a živých zvláště liší, čili strany hlásek a forem grammatických je hodna slouti klassickou a býti posud vzorem spisovatelům; ostatně však že nejen může než i má býti zdokonalována. Palacký pak a Havlíček tak moudře a upřímně přisvědčovali Jungmannovi slovy i skutky též až do smrti své, jak toho Erben a Zikmund nejspíš ani netušili, nedospěvše nikdy mezi jiným ani k rozeznání řečí živých od mrtvých a písemných od skutečných.

Nejpatrněji dali to oba tím na jevo, že nešetřili ani grammatických forem tak zvané klassické češtiny, neostýchajíce se naskrze nic ani těch opravovati, vlastně však kaziti. Palacký naproti tomu vážil sobě i pravopisných zvláštností téže češtiny skoro tak velice jako mistr Dobrovský dle str. 184. Vědomo je na př. vůbec, že se Palacký nespustil nikdy ani dvojhlásky *au* [1]) ani litery *w*.

Že Erbenovi ani tou ani předešlými výčitkami neubližuji než naopak snad i více cti mu přeji než bych vlastně měl, to tuším už dostatečně vysvitá z §. 43—47.

Co se pak Zikmunda týče, ctitelé toho ještě méně mají proč stěžovati sobě na to, čím sem se já proti němu tichého genia posud ujal, mohouce jisti býti zvlášť i tím, že Zikmund, pokládaje mínění své o tak zvané klassické češtině stále též za „vůbec“ uznané, ještě více zjevným pravdám odporuje než Erben.

Takou je na př. to, že u nás od r. 1855 až do 1863, kterého Skladba Zikmundova vyšla, nebylo žádného veřejného sporu o tak zvanou klassickou češtinu. Nemělo tedy obecen-

---

[1]) Tu sem nejen s počátku §. 29 než i v Osvětě Vlčkově r. 1871 na str. 719 úmyslně mlčením pominul a sice proto, že nevím posud s jistotou, došlo-li *ou* m. *au* právě tak všeobecného uznání jako *v* m. *w*. Ostatně již i za V. Nudožerského (Gramm. fol. 2) „v *au* prvá samohláska skoro tak zněla jako *o*.“

stvo naše za řečeného času žádné příležitosti k tomu, aby dřívější smýšlení své o téže češtině vůbec a v takové zvláště změnilo, k jakému se Zikmund slovy výše citovanými zná. Došlo-li však přece kdy takové smýšlení u nás obecného uznání proti Jungmannovu, proč nedokázal toho Zikmund nijak? Nebyl tichý genius ani tolik šetrnosti hoden? Nebyl k té Zikmund nikdy ani veřejně pobízen? Byl jistotně a nejednou.

B. Jedlička na př. ozval se r. 1865 proti neomylnosti Nejedlého a klassiků jeho mezi jiným i tím vyznáním Kralických překladatelů, kterého sem já výše (str. 36 a 37) již i proti Miklosichovi užil.

O pět let později [1]) ujal sem se já tichého genia nejen proti Erbenovi znova než i proti Zikmundovi, ale též úplně marně. Vedli oba pořád svou tak odhodlaně, jako kdy by nebyli nikdy nijak tušili mezi jiným ani toho, že [2]) „v literatuře jako v náboženství je mnoho pokrytcův, oděných rouchem samolibosti a činících ze svých nedostatků základ nejvyšší rozkoše.“

Na str. 29 a 30 dříve dotčené rozpravy své vyznal sem i to, že Skladba Zikmundova obsahuje „ohromnou spoustu materialu syntaktického.“ Byv sobě však už i tehdáž vědom nejedné z těch vad, o jejichžto příčinách čtenářové moji dle str. 181 a 182 souditi mají, neváhal sem naskrze nic připomenouti onde, že „by se byl týž material velmi snadno dal rozmnožiti, kdy by se Zikmundovi bylo líbilo převzíti do své Skladby více dokladů z Jungmannova slovníku nežli se to skutečně stalo aspoň tam, kde vedle dokladů stojí skracenina *Jung.* Ta se ostatně mnohem častěji vyskytá v jeho Skladbě než bychom byli očekávali, znajíce již ode dávna, že Zikmund ‚měří živé jazyky měřidlem mrtvých, nejraději latiny a řečtiny‘ (Srovn. mluvn. str. X) anebo že je principialným odpůrcem Jungmannovým i mým.“ Nejpatrněji a myslím i dostatečně vysvítá to z §. výše dotčeného čili 37.

Ale řídě se i v té příčině zásadou, dle níž „virtus etiam in hoste laudanda est“ čili že je cnost i u nepřítele chvály hodna, milerád přisvědčuji těm, kteří sobě Skladby Zikmundovy mnohem více váží než Tomíčkovy, jako na př. Miklosich, nedokládaje se této ve své srovnavací ani jednou, oné velmi často.

Jmenovitě pak neváhám naskrze nic dopřáti Zikmundovi ani té chvály, že sbíraním látky syntaktické čili dokladů nevšední pilnosť dal na jevo. Tichého genia však nepřekonal

---

[1]) V rozpravě jmenované tu na str. 8 pod č. 2.

[2]) Abych to slovy vzácného přítele národních snah našich, J. Bowringa, anebo dle Osvěty Vlčkovy (r. 1878. str. 312) dopověděl.

on ani tou, poněvadž je skoro makavá pravda, že kterýkoli z pěti dílů Jungmannova slovníku o mnohem větší píli svědčí než vědecká Skladba i školská Mluvnice Zikmundova spolu.

Co se pak rozumu v též a jiných příčinách týče, toho Jungmann též o mnoho více dal na jevo nežli Zikmund, nedoved na př. ani těch prospěchů pochopití, kterými se Jungmann vědě zavděčil, dokládaje se ve Slovníku pramenů svých tak zevrubně, jak to vůbec známo, ode mne pak v §. 30 i do podrobna vyloženo.

Ostatně možno tuším i dle těch výčitek samých, kterých se tu Zikmundovi posud dostalo a níže ještě dostati má, bezpečně říci, že by se zrovna zázraky byly musely ku prospěchu Skladby české díti, kdy by se Zikmundovi bylo podařilo v oboře jejím, který od časů Dobrovského až do r. 1850 téměř úplně ladem ležel (srv. str. 158), více vyniknouti nežli sem právě uznal a vyznal, když se týž výtečník ještě i v Mluvnici své podruhé čili 1874 vydané strany hlásek a tvarů slov, kterými se jazykozpytcové vůbec a naši zvlášť od nepaměti až do nejnovějších časů mnohem pilněji a prospěšněji obírali nežli skladbou a kterých je dle §. 25 vůbec o mnoho méně nežli slov a spojování jejich, tak hrozných chyb dopouští, na jakých se předešlý soud můj o Mluvnici jeho zakládá.

Maje je v knize, slíbené na str. 8, zvláště vyložiti, přestanu tu na těch, kterými je nauka Zikmundova o čase, o archaismě *páně,* o imperativě sloves *pojíti* a *přijíti,* konečně o přít. indikativě slovesa *říci* obtížena, nedadouc nám mezi jiným ani o tom pochybovati, že i původce její měl proč o mnoho více sobě vážiti zejmena i Dobrovského než to společníci jeho proti Jungmannovi, Nejedlý a Erben, činí.

§. 49. O čase.

Že se grammatik vůbec a syntaktik zvláště bez ponětí času asi tak obejíti nemůže jako na př. bez vezdejšího chleba, to se rozumí samo sebou. Ani toho netřeba dokazovati než jen připomenouti, že se grammatický čas o mnoho snadněji dá pochopiti nežli spůsob.

Nicméně však nevěděl ještě Zikmund o čase ani r. 1874 tolik, kolik by již o mnoho dříve byl měl a mohl, kdy by sobě byl na př. jen výtečných badání Pottových [1]) v té příčině náležitě všimnul.

Já hlavně dle nich učím [2]) r. 1865 o čase mezi jiným i tomu: Všecko, cokoli se děje, tedy i myšlení a mluvení,

---

[1]) Etymologische Forschungen. 1 vyd. II, 356, 654 a j.

[2]) Ovšem slovensky, co tu ze snadno pochopitelných příčin z Mluvnice jaz. slovenského (str. 176 a 177) česky následuje.

patří do jistého času. Má-li tedy posluchač větě vyslovené náležitě rozuměti, musí ona i čas vyobrazovati. Ten se zračí v ní vždy dle toho okamžení, v němžto se právě mluví, t. j. mluvitel určuje a označuje čas dle té doby, ve které právě mluví, a sice: 1) dle ní samé čili bez ohledu na jiné děje. Tím činem rozeznává tři časy: přítomný, minulý a budoucí. Prvého z nich potřebuje pravidelně o všem tom, co se právě v tom okamžení děje, v němžto mluví, na př. žák píše. Minulým naopak oznamuje mluvitel všecko to, co se před mluvením jeho stalo, na př. žák psal; budoucím konečně to, co se teprva po mluvení jeho stane, na př. žák bude psáti. 2) Může mluvitel v určení času míti na zřeteli i jiné a sice takové děje, které se k tomu, kterého se věta hlavně týká, jako okolnosti vztahují, patříce s ním buď do téhož času buď do dřívějšího a pozdějšího. Latina má na to tři zvláštní tvary časové: imperfectum, plusquamperfectum a futurum exactum. Ty se proto jmenují vztažnými (relativa), ony čili praesens, praeteritum perfectum a futurum simplex naopak nevztažnými (absoluta). Lépe by bylo časy ty hlavními anebo přímými, ony pobočnými anebo kosými jmenovati a sice proto, že i absolutné časy jsou proti té době, ve které mluvíme, vlastně též vztažné. U nás rozdíl tento dávno zakrněl, tak že latinskému imperfectu a futuru exactu přiměřených tvarův ani nemáme. Dávnominulý čas náš (§. 273) nerovná se též úplně latinskému plusquamperfectu. Slovanština totiž od nepaměti stará se hlavně o to, aby trvání děje vyobrazila, a dosáhla v tom během času takové dokonalosti, že jí sotva najdeš roveň.

Zikmund naproti tomu váží sobě ještě i r. 1874 zastaralých a mylných terminův absolutus a relativus tak velice, že se nejen o překlad prvého z nich postaral, než i tak jich užívá, jak by vlastně ani tehda neměl, kdy bychom měli posud zvláštní tvary k označování tak zvaných relativných časův určené.

Učíť on na str. 338 v §. 322 mezi jiným i takto: Při formách časoslovných rozeznávati prý jest: 1) časy samosobné a vztažité. *a*) Samosobný neb absolutný jest čas, když se výrok beze všeho vztahu na jiný výrok učiní, jako: Člověk jest smrtedlný. Bůh stvořil svět. I bohatec smrti neujde. *b*) Vztažitý neb relativný jest čas, když se výrok činí vztahem na jiný, k němuž jest aneb současný aneb předchodný aneb následný, jako: Když císař Augustus *panoval,* narodil se Kristus Pán. Jakž *byl rozkázal,* tak učinili. Jal syna jeho, kterýž *měl kralovati* místo něho.

Formy ležatými písmeny tištěné jsou i tam tak vyznamenány a sice přirozeně proto, aby je ubohý žáček český za vztažité a zcela *rozdílné* měl od samosobných. Takými však

makavě nejsou, znice právě tak, i když jich samosobně užíváme; co se mimo *byl rozkázal* velmi často děje.

Byl rozkázal totižto jakož i ostatní podobná plusquamperfecta nejsou již ani vztažitě čili ve vedlejších větách oblíbena a klade se místo nich nejen dle Dobrovského (Lehrgeb. S. 260 und 261) a mne (l. l. p. 179) než i dle Zikmunda (str. 340) minulý čas sloves dokonaných, který Zikmund obyčejně a též dobře „minule skonalým“ jmenuje, jako na př. *přišli* v tomto ze svých příkladů: A když do kostela přišli, král se uchýlil do stanu svého. Dobrovský užil tohoto příkladu: když sme *posnídali,* vstoupil bratr do pokoje. Z toho ze všeho dosti makavě vysvitá, že všichni tři jedné a též věci, ač poněkud i rozličnými slovy učíme.

Zikmund kromě toho a beze všeho ohledu k tomu i výslovně učí v §. 326, že prý „se čas předminulý sbíhá nejen ve větách vedlejších, ale i hlavních, jako: Hodovati a radovati se náleželo: nebo bratr tvůj *byl umřel* a zase ožil, *zahynul byl* a nalezen jest.“ Čím i sám skoro makavě uznává, že se plusquamperfectum anebo, jak tomu on raději říká, vztažitý čas předminulý u nás ničím neliší od samosobného a naopak, co se *formy* týče.

Že konečně i ostatní formy časoslovné v obou případech stejně zní, to vysvitni ještě z těchto příkladů: Císař Augustus *panoval* o narození Krista Pána a Jatý jeho syn *měl kralovati* místo něho, kde se samosobně stojící formy *panoval* a *měl kralovati* grammaticky ničím neliší od užitých Zikmundem v nejdříve dotčeném §. 322.

Přes to přese všechno nenaráží on ani tam ani nikde jinde, zejmena pak ani v §. 85 na str. 126—128 na rozdíl právě vyložený nijak a, co zvláště vadí, nemá ani v §. témž d o b y m l u v e n í za to, čím ona skutečně je, čili za základné stanovisko, s kterého časy rozeznáváme, dotýkaje se jí takto: při určování a volení časů nehledí prý mluvící toliko k věci, nébrž má na zřeteli také i sebe a své stanovisko, zdali s ním v přítomnosti trvá aneb zdali přelože je na mysli do minulosti aneb do budoucnosti, odtud což je mu přítomného, minulého aneb budoucího jest, ustanovuje.

Ačkoli sem i následující výklad nauky této velmi bedlivě vzal do úvahy, nezbývá mi přece nic rozumnějšího nežli za pravdu míti, že Zikmund k náležitému rozeznání subjektivnosti od objektivnosti v jazycích vůbec a strany času zvláště nikdy nedospěl.

§. 50. O archaismě **páně.**

V úvaze o prvém vydání Mluvnice Zikmundovy (Krok 1866. str. 122) vyčetl sem nauce její o neurčitých jménech

přídavných mezi jiným i to, že sobě samé odporuje, hlásajíc předně, že prý „neurčitých forem jmen přídavných, které by se k měkkým *a*-kmenům *muž, duše, pole* rovnaly, nyní již v češtině není," potom vyčítajíc přece některé pozůstatky jejich mimo *páně*.

Tomu on konečně dopřál ovšem zmínky na str. 82 v pozn. 5 vydání druhého, ale ani za deset nenabyl tolik vědomostí, kolik jich bylo k tomu třeba, aby poprvé uznal a opravil odpor řečený, podruhé aby náležitě určil syntaktickou povahu archaismu *páně*.

Zikmund totiž opakuje týž odpor i ve 2 vydání, počínaje dotčenou poznámku takto: „Neurčitých jmen přídavných o zakončení měkkém nyní již v češtině není, v staré češtině byla, jako *člověč, člověča, člověče*, která se podle vzorův *muž, duše, pole* skloňovala" a přidávaje hned potom, že prý „se zbytky takovýchto tvarův neurčitých ještě zachovaly: *a*) v tvaru *páně* od neurčitého přídavného jména *páň, páňa, páně*, gen. *páňa, páně, páňa*."

Že však týž výtečník pravé povahy syntaktické téhož archaismu skutečně ani tak neznal, jak by již i dle Dobrovského (Lehrgeb. S. 280 a 281) byl měl a mohl a že v té příčině i sobě samému odporuje, to se mnohem snadněji dá dokázati než omluviti.

Dle Zikmunda „tvaru *páně*, přehláskou z *páňa*, užívá prý se nyní jakožto přísudku aneb přívlastku jmen podstatných místo genitivu *pána*, jako při příchodu Páně, před obličejem Páně." To však nemůže býti tak, jak se tu míní, čili vůbec pravda ani dle jeho vlastní nauky syntaktické, vyskytající se tamže na str. 268, ani dle Dobrovského.

Onde totiž a sice v §. 223 učí Zikmund i sám, že prý „se při osobních jménech zaměňuje genitiv přívlastkový, když sám o sobě stojí, z pravidla adjektivy přisvojovacími na *-ův, -ova, -ovo* a při ženských jménech adjektivy na *-in, -ina, -ino*." Pravidlo to není sice též bez vad, ale podstata jeho, o niž nám právě jde, odolá každému odporu, znic u Dobrovského na výše vytčeném místě mnohem určitěji takto: „Personennamen, wenn sie allein, d. i. ohne andere Bestimmungswörter stehen (přidej: sollten), setzt man, um das blosse Verhältniss der Abkunft oder des Besitzes zu bezeichnen, gewöhnlich nicht in den Genitiv, weil man possessive Adjective dafür hat: Syn *Boží*, chrám *Páně*, syn *Abrahamův*, dvůr *Libušin*, král *český*" atd.

Netýká se tedy pravidlo to jen přídavných jmen na *ův* a *in* než i jiných, jako *Boží, Páně, český* a pod. Mimo *páně* uznává to i Zikmund sám v témž a násl. §, nezmíniv se tam o *páně* ani slovem. Ani v poznámce, proti které je právě řeč, nejmenuje on téhož archaismu tím, čím opravdu je, čili

adjektivem *přisvojovacím, possesivným,* za jaké jej na př. i Miklosich už r. 1856 (Vergl. gramm. III, 387) vyhlásil. Tak měl Zikmund *páně* jmenovati vesměs a zejmena ve vytčených §. 223 a 224 nejen připomenouti než i objasniti i proto ještě, že se i dle něho samého „tvaru *páně* užívá nyní jakožto přísudku anebo přívlastku jmen podstatných místo genitivu *pána,*" t. j. že se *páně* jakožto přísudek a přívlastek rovná nynějšímu genitivu *pána.* Toť ovšem pravda, ale ne tak, jak se tomu právě rozuměti má, čili vůbec než jen tak, že se *páně* jakožto přísudek anebo přívlastek smyslem rovná nynějšímu genitivu *pána.* Grammaticky a syntakticky však liší se tvar *páně* od gen. *pána* tak znamenitě, jak toho Zikmund ani netušil, ačkoli by to již i věděti byl mohl aspoň tak, jak tomu já (Srovn. mluvn. str. 27 a 225) učím.

I dle důvodů právě předešlých totižto pokládám tam tvar *páně* s Dobrovským, Miklosichem, Jungmannem (slovník s. v.) a jinými, za neurčité přídavné jméno měkkého zakončení a přisvojovacího smyslu a jen odvozovací příponou rozdílné od obyčejnějších nyní na *ův* a *in* a tlumočím jej obakrát ovšem též genitivem, ale ne českým *pána* než latinským *domini* a sice: 1) proto, že sem tam už dříve, nežli sem se tvaru *páně* dotekl, vzal i jiné jazyky a zejmena latinu v té příčině do úvahy, aby mluvnice má nejen slula než i byla srovnavací; 2) že v žádném ze rčení, ve kterých se *páně* posud užívá, nelze místo něho správně položiti genitivu *pána* než jen přídavné jméno přisvojovací *pánův* téhož rodu, čísla a pádu, kterých je pokaždé základné slovo. Tak na př. ani ve rčeních, vyčtených od Zikmunda: při příchodu *Páně* a před obličejem *Páně,* nelze správně říci *Pána* m. *Páně* než jen takto: při příchodu *Pánově* a před obličejem *Pánovým,* a sice proto, že by i tu genitiv osobného jména stál o sobě čili proti pravidlu i Zikmundem hlásanému a žádajícímu přídavných přívlastků přisvojovacích. Konečně 3) užil sem obakrát latinského *domini* raději než našeho *pána* m. *páně* proto, abych ani sebe menší příčiny nezavdal k tomu bludu, jehož ovšem Zikmund ani netušil, čili že by se zastaralé *páně* mohlo rovnati nynějšímu genitivu *pána* i grammaticky a syntakticky.

Proti tomu učím na str. 225 mezi jiným i tomu, že „*páně* s významem latinského *domini* zastupuje celé někdejší skloňování jmenné" přídavných jmen neurčitých, k nimž ono tam připočteno. „Tak na př. ve vyrčení: chrám *Páně* stojí ono m. *páň,* v léta *Páně* m. nepřehláseného gen. *páňa,* ke [1]) slovu *Páně* m. dat. *páňu* atd."

Nyní bych nauku tu mezi jiným i tím hleděl objasniti a potvrditi, že se i genitivu *mnoha, kolika, tolika* a podob-

[1]) Místo té předložky stojí tam omylem *ve.*

ných též tak nejraději užívá a sice nejen dle mé mluvnice (§. 280) než i dle Zikmundovy podruhé vydané (§. 68, 79 pod č. 4 a v pozn. ku §. 271). Ostatně kdokoliv i tyto §. s oním a s citovanými v něm příslušně srovná, ten snadno uzná i sám nauku Zikmundovu tam obsaženou býti též aspoň tak zmatečnou, jakou je předešlá o čase.

§. 51. O imperativě sloves půjdu a přijdu.

Mluvnici Zikmundově poprvé vydané vyčetl sem [1]) mezi jiným i to, že „jest ona aspoň theoreticky velikou přítelkyní tak zvané klassické doby literatury české. Dokázáno to již dostatečně v Časopise tom (I, 46 a násl.), ač jen nepřímě. Prakticky však zpronevěřuje se ona nejednou i příliš hanebně milovnici své, učíc proti ní psáti na př. *cizý* m. *cizí, řiď* m. *řeď,* jak to již výše bylo dotčeno; *mysle* a *poutě* m. *mysli* a *pouti* (str. 40, č. 4, kde proti č. 1 i makavý odpor pozorovati), *jmeno* m. *jméno* stále navzdor důvodům vyloženým v Obraně mé Skladby na str. 13 a 14. Že za A. D. z Veleslavína a dlouho i po něm nezanedbáváno obměkčovati *r* ani ve vok. jedn. a lok. mn. jmen muzkých ani u *čtyři* a u slovesa *beru* se všemi podobnými, to není tuším ani mluvnice naší tajno. Nicméně však učí ona i těm neologismům (str. 24, 26, 80, 120 a násl.) i jiným, neostýchajíc se při tom ani za mák."

Že je výčitky té i druhé vydání Mluvnice též úplně hodno, to vyložím zevrubněji v knize slíbené na str. 8, přestana tu na dvou toho důkazech, slíbených už výše na str. 139 a 242.

Ačkoli sem totiž už i v latinské práci své [2]) vyhlásil imperativy *pojď* a *přijď* za chatrné výmysly grammatiků leda bylo učených, neostýchá se přece Zikmund ani ve druhém vydání Mluvnice své naskrze nic podstrkovati jich klassickým vzorům svým.

Nejpatrnějším toho důkazem je strana jeho 142, kde ve cvičení 45 i toto čteme: „Nyní tedy *pojďte* a uvržeme ho do některé cisterny. 1 Mojž. 37, 20." V Bibli kralické totiž, jejíhož textu se Zikmund i tam i jinde ještě raději do-

[1]) V Kroku r. 1866 na str. 178 a 179.

[2]) De contig. consonantium mutatione in linguis slav. pag. 66, nota 177: Optimi magistri, Dobrovský (Lehrgeb. der böhm. Spr. Prag 1819. p. 239) et Kralicensia biblia (Gen. 19, 32; 37, 13; Matth. 6, 10; Apoc. 6, 1, 3 et cet.) tantum *poď* et *přiď* probant et quidem jure optimo, cum *pojď* et *přijď* adversentur etiam usitatis *najdi*, *sajdi* et cet. Nec plurali eorundem verborum numero *j* deberi, *pojďme* igitur a Zikmundo (Skladba jazyka česk. v Litomyšli a v Praze 1863. p. 624) Kralicensibus magistris (Exod. 5, 8) ineptissime, ut fere fit, suppositum esse liquet.

kládá než výkladu, kdežto by sobě dle str. 36 a 37 Brusu toho právě naopak vésti měl, stojí na místě citovaném i jinde stále *poďte,* jakož i *poď, poďme, přiď* atd. nikdy: *pojď, přijď* atd.

Tyto hláskou *j* opatřené tvary zavrhl sem r. 1867 hlavně proto, že, kdy by čeština skupeninu *jď* na konci slov opravdu tak ráda měla, jak ji k tomu Zikmund a jiní svými výmysly přinutiti chtí, byla by neomylně dospěla i k *najď, zajď* atd. Jí se však od nepaměti zlíbilo zbaviti se neoblíbené skupeniny *jď* v *najdi, zajdi* a pod. imperativech zachováním *i,* v *poď* a *přiď* naproti tomu vysutím souhlásky *j* a sice nejspíš i proto ještě, že *poď* a *přiď* od nepaměti častěji potřebujíc než *najdi, zajdi* a podobných, hleděla aspoň u nich vyhověti poněkud i tomu pravidlu, dle kterého zejmena i *vem* místo *vezmi* ráda má a kmenové samohlásky v imperativě krátí, jako na př. *kaž, piš, suď* atd.

A kdo by jí to medle směl za zlé míti? Leda lidé, kteří kromě důvodů právě dotčených nemohou anebo nechtí chápati a prakticky šetřiti:

1) ani té ohromné zákonitosti, která tvořením a měněním řečí vůbec tak neodolatelně a důvtipně vládne, jak sem to již i tu zvláště v §. 28 a 29 vylíčil;

2) výsledků srovnavacího jazykozpytu o znamenité podobnosti formalné i syntaktické imperativu a vokativu ani potud, pokud jich já ku prospěchu mládeže slovenské [1]) užívám;

3) té nepopíratelné pravdy, že se čeština musí skutečně od nepaměti znáti k imperativům *poď* a *přiď,* když na př. už i v RK čteme *podte* a v nejstarším Otčenáši českém *przyd.* Ten je tak otištěn už u Dobrovského [2]) a Jungmanna [3]) a nezněl jistě jináče nežli *přiď,* onen pak vyskytá se v následujícím verši Jaroslava (12, 19): za mnú poďte, mužie, kto tak smýšlie, čemu dle mého mínění takto rozuměti třeba: za mnou poďte, mužové, kdo tak smýšlí. Vydavatelé Výboru (I, 49, 28) četli *smyslé* m. mého *smýšlie,* ale *poďte* líbí se i jim.

Výše dotčená nauka Dobrovského, vyčetši více sloves, vypadajících v imperativě na *i, ěme* a *ěte,* zní dále takto: So auch *jdu:* jdi, jděme, jděte und die zusammengesetzten najdu, vyjdu, sejdu, zajdu, odejdu; doch werden *pojdi* von *půjdu* in *poď, přijdi* von *přijdu* in *přiď* verkürzt. *Vem, vemte* für *vezmi, vezměte* ist niedrig.

Zikmund naproti tomu, vyloživ na str. 176 časování slovesa *jdu,* přidává na následující o složených jen toto: Tak se prý časují také: dojíti, najíti, pojíti, přijíti, projíti, rozjíti se, vjíti, vyjíti, zajíti.

---

[1]) Mluvnica jaz. sloven. str. 164—167.

[2]) Geschichte der böhm. Sprache und älteren Literatur. Prag 1818. S. 74.

[3]) Historie literatury čes. 2 vyd. str. 25.

Nemůže to však ani dle Zikmunda samého býti pravda, poněvadž na př. *pojďme*, které ve cvičení, týkajícím se i té nauky, a sice na str. 179 Komenskému nejspíše též jen podstrčil m. *poďme*, nevzniklo dle *jděme*, majíc dle toho *pojděme* zníti. Tak se ovšem říká i píše též, ale, jak ostatně vůbec vědomo, jen m. *shyňme*, vlastně pak a správně dle mého a Dobrovského mínění jen *poďme*. Ani ku *přijď, přijďme* a *přijďte* nemůže ubohý žáček český dle předešlé nauky Zikmundovy přijíti než jen ku *přijdi, přijděme* a *přijděte*, jak se nyní již neříká ani nepíše.

Kdo by tedy váhal míti Zikmundovi za zlé, že tak zvané klassiky české i proti jejich vlastním svědectvím, jako na př. proti vyčteným ode mne výše na str. 36 a 154—157, theoreticky hlásá býti neomylnými a prakticky tak omylnými, jakým byl vlastně on sám, nedospěv nikdy k náležitému časování ani nejobyčejnějších sloves českých?

§. 52. O přítomném indikativě slovesa říci.

Sloveso to patří beze vší pochyby též k nejobyčejnějším, a přece je neomylná pravda, že sobě Zikmund ani s tím nevěděl nikdy rady, uče ještě i na str. 142 Mluvnice své podruhé vydané, že prý „se ono od vzoru *peku* poněkud odchyluje a časuje i takto: řku, rceš, rce, rceme, rcete, řkou.“

K nauce té nedospěl Zikmund sám o sobě než dal se k ní nejspíš od Tomíčka svésti. I ten výtečník totiž učí [1]) již apodikticky, že je prý „časoslovo: řku rceš rce rceme rcete řkou staženo z: řeku řečeš řeče řečeme řečete řekou.“

Dle mistra Dobrovského (Lehrgeb. S. 248) naproti tomu „von *říci* kommt im Praesens nur *řku* und *řkou* vor, die übrigen vier Personen (*řečeš, řeče, řečeme, řečete*, verkürzt *rčeš, rče, rčeme, rčete*) kommen gar nicht vor und werden von *říkati, díti* oder *praviti* entlehnt.“

Jungmann ve slovníku svém pod *řeknu*, odporuje sice Dobrovskému též, ale nejspíše jen proto, že, maje tamže vyčísti tvary časovací slovesa téhož dle třídy 1 čili přiměřené infinitivu *říci*, zapomenul poraditi se s Dobrovským, jehož „autoritě se vůbec [2]) u věcech jazykových velmi ochotně podroboval.“ Jmenovitě pak vážil sobě Jungmann i prvého vydání mluvnice Dobrovského tak vysoce, že se ho ve slovníku svém skoro stále dokládá a nerozeznává ode druhého ani chválou dole [3]) vyčtenou.

---

[1]) V pozn. 1 ke str. 169 posledního vydání své Mluvnice.

[2]) Jak nám o tom i protivník jeho Zelený, na místě, dotčeném ode mne výše (str. 184), svědčí.

[3]) Do r. 1845 totižto napočítal Jungmann (Slovesnost 3 vyd. str. 6) přes padesát novověkých mluvnic jazyka českého a o všech, nevyjímaje

Největší chyby dopustil se Jungmann z příčiny právě dotčené tím, že nejen *řeku* a *řku* než i *řci* má za 1 os. j. oznamovací. Proti čemu předně to připomínám, že u žádného ze sloves třídy I zavřeného kořene, k nimž i *říci* nepochybně patří, nezní dotčená osoba tak, jak by dle *řci* měla, než ustavičně s *u* m. stbulh. *ą*, před kterým jakož ani před *ou* m. stb. *ątъ* ve 3 os. mn. neberou žádné změny hrdelnice *k* a *h* v písemné češtině a staré bulharštině, v obecné češtině pak a slovenčině nikdy v *c* a *z* než jen v *č* a *ž* čili právě tak se mění jako v ostatních osobách téhož času a spůsobu, na př. v *pek-u, -ou* a *střeh-u, -ou* m. obecných čes. *peč u, -ou* a *střež-u, -ou;* slov. *peč-iem, -ú* a *strež-iem, -ú.*

Ale nemůže-li *řci,* ptal by se tu nejspíše některý z „mudrujících kazimluvců“ našich, býti výnimkou od pravidla právě předešlého? Nemůže, ačkoliv ani pravidlo též není bez výnimky; ale ta nevězí ve *řci* m. *řku* a stčes. *řeku* než v tom, že ani obecný Čech neříká nikdy *rču* ani Slovák *rečiem,* jak by dle předešlého pravidla a dle toho, co se *ř* níže týče, měli a mohli, než onen přestává na *řku* a Slovák na *reku.* Slovák říkaje tak, neodchyluje se od pravidla předešlého jen zachováním hrdelnice *k* než i příčinou toho čili tím, že se jen u *reku* zná posud ku příponě *u,* užívaje místo ní u všech ostatních sloves *m.*

Kromě toho nemůže *řci,* ba ani *řču* býti výnimkou od pravidla předešlého proto, že není takých úst na světě, která by *řc, řč, řs, řš* a podobné skupeniny souhlásek náležitě vysloviti mohla. Z dokladů Jungmannových pod *řeknu* a *rčen* i *rčení* vysvitá ovšem, že předkové naši ve slovech tam patřících rádi psávali *ř* i před *c* a *č;* ale s druhé strany není naskrze proč ani o tom pochybovati, že se oni v tom neřídili skutečným vyslovováním než etymologií, která žádá ovšem *ř*. Nepsávali však ani oni nikdy *ř* v *určiti* a příbuzných jeho, ačkoli slova ta též od kořene *řek* pocházejí a sice strany samohlásky *e* zcela tak jako *řku, řkou, rci, rčení* a pod. Předkové naši tedy, držíce se u *určiti* a podobných slov vy-

---

zejmena ani té, kterou Fr. Šumavský, kritik mé Skladby r. 1855, s Vaňkem r. 1838 vydal, upřímně a po pravdě vyznává, že prý „jsou potud dobré, pokud se drží mluvnice Dobrovského, nejvýtečnější práce jeho, kterouž on z pilného čtení českých spisův s použitím nejlepších starších grammatik vyhotovil. Není svrchovaně dokonalá, jako nic lidského pod sluncem, může býti doplňována, snad v maličkostech i opravována, ale zavržena nemůže býti leda v mysli toho, kdo jí nepochopil. Bojím se, připomíná konečně Jungmann, aby se nedařilo novým grammatikám ji měnícím, jako se po Euklidovi dálo geometrickým soustavám, kteréž dle úsudku velkého Kästnera, čím dále od Euklida odstupovaly, tím byly horší.“ Že se toho marně neobával, to z knihy mé, slíbené na str. 8, mnohem jasněji má vyjíti na jevo nežli z výčitek, týkajících se tu grammatik českých vůbec a Tomíčkovy i Zikmundovy zvláště.

slovování, u *řci, řčení* a pod. pak etymologie, odporovali ovšem sobě samým, ale poněkud méně než ti z nás, kteří *rci, rčení, určiti, český, německý, katolictvo* atd. píší dle vyslovování, *ř* pak a *ž* před *ský, ství* a *stvo* dle etymologie, na př. v *pastýřský, pastýřství, božský, božstvo* a pod. Poláci naproti tomu, ačkoliv *ř* též velmi rádi mají a založením jazykozpytu slovanského honositi se nemohou, vynikají přece důsledností nad nás i v té příčině, jak sem to vše již jinde [1]) zevrubněji vyložil.

Rci, rceme a *rcete* m. stbulh. *rьci, rьcěmъ* a *rьcěte* jsou tedy též úplně správné tvary rozkazovací. Kdo je spolu i za oznamovací má, jako Jungmann všecky tři a to chybně s *ř* m. *r*, Tomíček pak a Zikmund aspoň dva poslední, ten ubližuje češtině, pokládaje ji beze vší příčiny s její strany za víc otřelou nežli skutečně jest.

Ona totižto jen u *mříti, tříti* a pod. sloves nerozeznává 1 a 2 osoby mn. rozkazovací od oznamovací, říkajíc tu i tam stejně: *mře-me, mře-te* atd. m. sloven. *mri-me, -te* a *mre-me, -te*. U *říci* však nemohla se ona takého zmatku dopouštěti, poněvadž v ní oznamovací tvary slovesa téhož neomylně musely za historické doby takto zníti: *řeku, řečeš, řeče, řeče-me, -my, -m, řečete, řekú* a bez *e* jen takto: *řku, rčeš, rče, rče-my, -me, -m, rčete, řkú.*

Byly-li však i všecky tak neb onak skutečně v obyčeji, to by zejmena Tomíček a Zikmund byli měli vyšetřiti, když nejen Dobrovským než i jinými předchůdci svými tak často a urputně pohrdají, jak sem už i jinými příklady dokázal. Že však neměli naskrze proč tak se nadýmati, to patrně vysvitá i odtud, že nedovedli více než dvě z těch chyb, které Jungmann strany *říci* spáchal, opraviti a sice tak, že *řci* nemají za 1 os. j. oznamovací než jen *řku* ani za 2 j. rozkazovací než jen *rci*. Ale že zákonů, které rozlišováním hrdelnic *k* a *h*, potom skupeninami *řc, řč, řs* a podobnými tak vládnou, jak už výše vyloženo, neznali náležitě, to nejpatrněji vysvitá odtud, že tvary *rceš, rce, rceme* a *rcete* nejen za možné než i skutečné pokládají v indikativě, kdežto by je jen s *č* m. *c* byli měli vyhlásiti za možné a za vyšlé z užívaní.

Kromě tvarů *řku* a *řkou* totižto, ke kterým se již Dobrovský znal, nedovedl ani Jungmann na výše dotčených místech slovníku svého ani Zikmund ve 2 vyd. Mluvnice své na str. 142 a 143 žádného jiného z oznamovacích dokázati. *Řeče* a *neřeče* vyčetl sice Jungmann onde ze stčes. památek, ale žádný z týchže tvarů není tam třetí osobou přítomného

[1]) De contig. consonantium mutatione in linguis slav. pag. 76, 77 et 80—82. Počáteční skupeniny souhlásek českosloven. str. 64. Můj pravopis je tomu přiměřen. Sed abundet quisque in sensu suo!

času než aoristu, jehož i 2 osoba j. též *řeče* a *neřeče* zněla a právě proto nemohly tvary též jakožto 3 osoba j. přítomného času ani za starodávna býti v oblibě. Ostatní osoby téhož času s *č* čili *řečeš, řečeme* a *řečete* anebo *rčeš, rčeme* a *rčete,* lišíce se značně zněním svým od osob týchž aoristu, mohly ovšem býti v obyčeji, ale byly-li i skutečně, to měli Tomíček a Zikmund tím bedlivěji vyšetřiti, čím víc a marněji odporují v té příčině mistru Dobrovskému než na př. Miklosich a já.

Já totižto, spoléhaje se přede 20 roky [1]) více na Miklosiche [2]) než na Dobrovského, učím, že „u *řek* skleslo *e* nejprvé v *ь* a potom zaniklo ve všech od přítomného kmene pocházejících tvarech: řk-u, -ou; rc-i, -eme, -ete; řk-a, -ouc, -ouce; tak i v trp. příč. po předložkách: u-rč-en, vy-rč-ení atd. Ostatní osoby přít. času oznam. tvoří se dle II, 2: řekn-eš, -e, -eme, -ete.“ Nyní toho asi tak lituji jako nedůvěry dotčené výše na str. 114 pod č. 8, pokládaje nauku Dobrovského za správnější hlavně proto, že i dle Miklosiche přítomný čas dokonaných sloves slovanských znamená pravidelně budoucí a jen výnimkou též přítomný čas jiných jazyků.

Jakkoli se to ostatně má, o tom nelze slušně pochybovati, že Erben a Zikmund, neštítíce se naskrze nic klassických vzorů svých ani strany hlásek a forem grammatických tak všetečně mistrovati, jak sem to již i několika příklady objasnil, neodporují jen sobě samým než vinni jsou víc anebo méně mezi jiným i tou ohromnou zkázou, která za našich časův i fonetickým a grammatickým ústrojím písemné češtiny tak ukrutně lomcuje, že není naskrze proč neobrátiti proti

---

[1]) Srovn. mluvn. str. 272. Tamže na str. 310 a 311 mlčím z téže příčiny o imperativech *poď* a *přiď*, vzatých tu v §. předchozím do úvahy.

[2]) Vergl. gramm. III, 418. Ve vyd. 2 na str. 381 opakuje týž nauku svou beze vší změny, ačkoli se ve IV, 772 pod č. 5 i sám zná k tomu, čeho se nahoře dokládám, a sice takto: „Das praesens der verba perfectiva bezeichnet das futurum. Die praesentische bedeutung ist in den hintergrund gedrängt und tritt gewissermassen als ausnahme in bestimmten fällen auf.“ O *poď* a *přiď* mlčí Miklosich též ještě pořád a neostýchá se naskrze nic ani těch bludů, které sem mu výše (str. 39 a 40) vyčetl, skoro zcela tak opálati (III, 378 pod č. 5, 374 pod č. 2 a 378 vyd. 2), jak to jen u lidí, pokáraných ode mne výše (str. 128) slovy Karadžićovými zvykem. Nedbalosti té o pravdu nevyčetl sem Miklosichovi na místě dříve dotčeném proto, že mě 2 vydání svazku III srovn. mluvnice jeho později došlo. Že je však on i výčitky té hoden, to nejpatrněji vysvitá odtud, že se jemu jen čes. *ě* a *e* m. stbulh. *i* v imperativě množném zdá ještě pořád „auf falscher analogie zu beruhen,“ kdežto by nové bulharštině dle str. 189 pod č. 2 právě to, své mateřštině pak a ostatním řečem slovanským pravý toho opak byl měl vyčísti, jelikož ony dle str. 160, 227, 270, 271, 315, 448, 488, 489, 519 a 520 pod č. 2 na *i* vesměs aneb i tam přestávají v imperativě množném, kde stará bulharština *ě* užívala.

tomu slov Jungmannových, citovaných ode mne v Úvodě na str. 1 a 2.

Ačkoli sobě pak ani hlásek ani forem slov vůbec a deklinací i konjugací vznikajících zvláště nevážím více, nežli sem to již výše (str. 122 a 123) zejmena proti Kampelíkovi zaznamenal, nebude přece tuším zbytkem, ozvu-li se i proti právě dotčené zkáze aspoň potud, pokud se mi to právě potřebným býti zdá, aby čtenářové moji o duchu Nejedlého, vzkříšeném od Erbena a Zikmunda proti tichému geniovi, i s té strany snadněji mohli náležitě souditi.

§. 53. **O fonetické a grammatické zkáze písemné češtiny.**

Mluvnici Zikmundově poprvé vydané vyčetl sem na str. 179 Kroku r. 1866 mezi jiným i to, že v ní není nikde, jmenovitě pak ani na str. 27 žádné narážky na to, že se slovo *Francouz* od nepaměti dle *muž* skloňuje. Tamže nepokusila se ona ani o vyčtení slov vypadajících na *l*, aspoň bytně posud měkké, ačkoli je ho nejen mládeži nižších gymnasií než i nejednomu z dospělých neodbytně třeba, jelikož nic není za našich časův obyčejnějšího než nesprávné skloňování jmen dotčených, tak že na př. mnozí již i *anděl, kotel, manžel, popel* a j. sklánějí s přehláskami; *kašel, motýl* a j. naopak bez nich. Ani proti měkkému skloňování jmen zvláště cizích na *s*, jako *Kraus, Pereles* a pod. neozvala se ona na str. 55, ačkoli je toho též veliká potřeba, když je lidí, kteří se neostýchají ani ujímati se té novoty, jako na př. Šembera v Časopise mus. r. 1858 na str. 618 proti mně.

Ačkoli pak nic nebylo lehčího než opraviti všecky tyto chyby, nedal přece Zikmund ve druhém vydání své Mluvnice ani sebe slabšího pokusu o to na jevo. Na str. 35 a 36 na př. vedle *kněz* a *peníz* nenajdeš ani *vítěz*, ačkoli tam i *Francouz* [1]) a více slov na *l*, připomenutých už dole, neomylně patří.

Co se pak měkkého skloňování slov *Kraus, Pereles* a podobných týče, Šemberova obrana toho je tím důtklivějších výčitek hodna, čím se méně zapírati dá předně to, že se člověk týž naskrze nic neostýchá theoreticky ani tak vášnivě brojiti proti mým snahám slovenským, jak to již i z poznámky 2 ke str. 205 Brusu toho dostatečně vysvitá; prakticky pak

---

[1]) *Robotěz a zimostraz* úmyslně jen tu připomínám, opíraje se hlavně o to, čeho se o nich i dle Jungmannova slovníku samého snadno každý, jak náleží, domysliti může, nedůvěřuje-li nauce mé (Srovn. mluvn. str. 177) o týchž a předešlých slovech. Tamže na str. 183 a 184 vyčítám i více slov na dotčené *l* vypadajících tak, že Zikmundovi nic jiného nezbylo než vypsati je z mé mluvnice do své.

ani tak nevědomě aneb ošemetně se zasazovati o rozmnožení těch obtíží, které jsou literárné jednotě Čechův a Slováků na závadě, jak se to právě touž obranou jeho děje.

Zníť ona takto: „panu H. nezvučí prý dobře genitiv německého jména Zeuse a má býti: Zeusa, ačkoli dle přirozeného orgánu říkáme: u Strauze, u Krauze (píšíce u Štrause, u Krause) a neříkáme po německu: u Straussa, u Kraussa.“

Samo sebou se totižto rozumí, že tu Šembera buď nechtěl buď nemohl ani své vlastní češtiny rozeznati od národní. Týče se tedy i jeho všecko to, co sem v té příčině již výše (§. 26 a 30) zaznamenal, a sice tím jistěji, že se národní čeština nešetří posud ani domácích slov *Káča, Váňa* a podobných skloňovati beze všeho přehlasování. Důkazy toho najdeš už též výše na str. 113 a 114.

Mates, primas a žen. *basa* jsou neomylně cizí slova a lid český skloňuje je stále, jak právě náleží, čili beze všeho přehlasování, zpívaje na př. i takto: Zahrajte mně na tu basu, rozveselte všecku chasu (258ᵇ) adie, pane primase! (385ᵇ) koupili si basu, nevěděli kam ji dáti, šli s ní ku primasu; a ta basa u primasa za kamnama stála: když primaska zatopila, basa sama hrála (386). Na str. 381 a 382 pod č. 128 najdeš dvakrát akkusativ *Matesa* a dativ *Matesu* třikrát.

Konečně dotčená obrana vypadá patrně tak, jako kdy by Šembera byl buď neznal buď úmyslně nešetřil znamenitého rozdílu mezi přehlasováním samohlásek a zdvojováním souhlásek. Tohoto se ovšem „přirozený orgán“ nejen český než i slovanský vůbec náramně štítí, hledíc se i skupenin souhlásek zdvojeným víc anebo méně podobných všelijak zbaviti. O zevrubnější výklad a důkazy toho postaral sem se též už výše na str. 45.

U přehlasování samohlásek však liší se „přirozený orgán“ český od slovanského vůbec znamenitě a sice vesměs tak, že mu onen po měkkých souhláskách a před nimi nejspíše dle němčiny více přivykl než tento; ale po tvrdých souhláskách vůbec a po *s* i *z* zvláště štítí se přehlasování „přirozený orgán“ český též, jak sem už výše dokázal, a jen pravdy neznalý anebo nedbalý může se ho opravdu ujímati.

Čí chleba jíš, toho píseň zpívej. Tak čili s *chleba* m. *chléb* dočetl sem se nejednou již i toho přísloví a sice i u takých spisovatelů, kteří jistě nežijí o samém chlebě a nejspíše by i přisahali na to, ale nebylo by to přece pravda, že jsou za spisovatelství své i nevšední chvály a slávy hodni. Pročež není divu, že se genitiv týž už i jinde velmi často vyskytá, jako na př. v těchto větách: chleba měli rozmoklý na těsto, učitel přijde o chleba, platně posvětiti lze toliko chleba kvašeného, prosili jsme za chleba a dostali jsme kámen!

Jak se původcové těch vět a výtečník dříve zpomenutý jmenují a kde se tak chybně dotýkají i vezdejšího chleba, toho nyní neoznámím. Tak se zachovám pravidelně i ku posud živým původcům níže vyčtených germanismův a jiných omylův a sice hlavně proto, že o skutečnosti jejich žádný z pilnějších čtenářů našich nepochybuje. Nicméně však mohu o každé z týchže nešvar snadno a bezpečně oznámiti, odkud která z nich pochází.

I *sýra* m. *sýr* píší již velmi často výtečníci právě zpomenutým podobní.

Málo který z nich dospěl i k náležitému časování sloves vůbec a těch zvláště, která se od vzoru *volati* jen přehlasováním a stahováním samohlásek liší, jako: *házeti, klaněti se, překážeti, snášeti, svážeti, vraceti.* Ta a podobná totižto neslýchaně plichtí se nyní k náležitým pod vzor *držeti,* zníce velmi často ve 3 os. mn. přítomného času oznam. s *í* m. *ejí* a *ějí: hází, klaní se* atd.

Ke zkáze té nejvíce přispěl miláček Erbenův, Tomíček, a výše (str. 134) mimochodem zpomenutý Kunz znamenitě mu pomáhá, nedospěv nejspíše posud ani k tomu vědomí ještě že sobě mistr jeho se slovesy právě dotčenými nikdy nevěděl ani sám rady a přece se opovážil mistrovati kromě Dobrovského zejmena i Šafaříka a Miklosiche, rozděliv sloveso české na 8 m. 6 tříd.

Maje se proti tomu ve knize, slíbené na str. 8, nejobšírněji proto ozvati, že je sloveso i dle předchozího §. 15 nejdůležitější částí každé řeči, přestanu tu na důkaze toho, že Tomíček skutečně nikdy nedospěl k rozeznání sloves právě dotčených.

On totiž i v posledním vydání Mluvnice své klade *dělati, volati* a podobná čili ta slovesa, která před *ati* mají tvrdé souhlásky, do třídy čili formy VII; přehlasující pak *a* v *e* aneb *ě,* jako *házeti, káceti, klaněti se* a podobná dílem do své V m. naší III anebo pod vzor *slyšeti* m. našeho *držeti,* dílem a sice větším do VI, líče tuto vůbec v §. 194 na str. 131 takto: Odvozovací slabika způsobu neurčitého jest *ěti (eti)*, přítomný čas *ím,* má tedy s pátou formou rovné koncovky; slovesa ta liší se však od sebe v některých způsobech a dle smyslu, neboť v této šesté formě jsou skoro všechna faktitivní (na předmět působící). Jsou větším dílem ze předešlých forem utvořená a s předložkami složena; kmenových (nesložených) jest velmi málo; mimo *vraceti se* zurückkehren jest kmenová samohláska n a s k r z e dlouhá: házeti — házím, váleti — válím, míjeti — míjím, sváděti — svádím, vyháněti — vyháním, kouleti — koulím.

Nauka ta však neodporuje jen sobě samé a stranám 168 i 169 než obtížena jest i chybami, o které se předešlá

17*

výčitka má opírá. Má-li totižto „šestá forma s pátou rovné koncovky,“ nemohou se přirozeně slovesa k nim patřící časováním svým nijak lišiti od sebe vespolek. Ona se však skutečně liší: nemohou tedy míti „rovných koncovek“, poněvadž i dle Tomíčka samého (str. 168 a 172) jediný vzor třídy jeho V čili *slyšeti*, roveň mému třetímu čili *držeti* třídy III, v 3 os. mn. ukazovací a v 2 jedn. rozkazovací, o které tu hlavně jde, zní *slyší* a *slyš*, *házeti* naproti tomu *házejí* a *házej*.

Dle poznamenání 2 na str. 169 „slovesa šesté formy jsou prý skoro všechna odvozena a kmenovou samohlásku mají dlouhou: *házeti, stříleti, máčeti, kouleti* atd., vyjímaje as: *vraceti, haněti, stavěti, věšeti, klaněti se*.“ Nenáleží tedy do formy jeho VI jen *vraceti se*, jak ve výše vyčteném §. 194 učí, než i „*vraceti, haněti, stavěti, věšeti* a *klaněti se*.“

Ale nejvíce rozšířené ze všech novověkých mluvnic jazyka českého není ještě ani toho odporu dosť. Ona se dopouští i mnohem hroznějšího ještě, učíc na str. 130 čili v §. 193, že slovesa *haněti, stavěti, věšeti* a *klaněti* nepatří do formy VI, kam je poznamenání druhé na str. 169 zřejmě klade, než do V spolu s *viděti, kypěti, uměti, viseti, běžeti, slyšeti* a *rozuměti*, mezi kterými se oněch čtvero sloves onde objevuje!

I *mizeti* klade Tomíček na str. 169 do třídy své V čili pod vzor *slyšeti*, uče o něm i výslovně tomu, že prý v 3 os mn. ukaz. zní *mizí* a *mizejí*, kdežto jen *mizejí* je správný tvar, jak už i ze stbulh. *mizajątъ*[1]) dostatečně vysvitá.

Haněti naproti tomu nepoložil sem já ani výš ani ve Srovn. mluvnici do své třídy V hlavně proto, že v něm *ě* není přehláskou samohlásky *a* než pouhou obměnou samohlásky *i*, které se Slováci a Poláci stále drží, časujíce sloveso to vždy dle mé třídy IV čili dle *činiti: hanit — ganić, hanil — ganił, haň — gań* atd. Ostatní Slované slovesa téhož nemají a Čechoslované s Poláky přijali je nejspíš od Němců, jak se již i výtečný Linde ve Slovníku svém pod týmže slovem skutečně domnívá. *Museti*, zpomenuté již výše na konci §. 16, je neomylně z něm. *müssen* uděláno a klátí se v češtině též mezi mou III a IV třídou, zníc i *musiti*, *musil* atd.

Pročež i Jungmann dobře má, vyčítaje ve slovníku svém příklady patřící k *haněti* pod *haniti* a ne naopak, ačkoli je těchto tam méně než oněch a sice zcela nepochybný jen jeden: s imperativem *haň* totižto.

Tento by Tomíček dle pozn. 2 na str. 169 zavrhnouti musel proto, že tam *haněti* klade do své formy VI spolu s *klaněti se, stavěti, věšeti* a *vraceti*, která dle téhož poznamenání přestávají na *klaněj se, stavěj, věšej* a *vracej*. Dle

---

[1]) Lexicon palaeoslovenico-graeco-lat. ed. 2 s. v.

str. 130 a 131 zase musel by Tomíček nejen tyto imperativy spolu s *haněj* než i 3 os. mn. oznamovací: *hanějí, klanějí se, stavějí* a *věšejí* zavrhnouti, když ta slovesa dle týchže stran nepatří do třídy jeho VI než do V, jejímžto jediným vzorem je *slyšeti* na str. 168 a 172!

Erben, váže sobě takové hle chudé a lenivé pýchy prakticky mnohem více nežli klassických vzorů svých, nejvíce přispěl k tomu, že do nedávna ani kritika ani úřady nebyly s to, aby přemohly veřejné mínění české, které, jak to dle Hellwalda, citovaného ode mne na str. 5—8, obyčejně bývá, nejspíš ani netušilo, jaké ukrutnosti se dopouští, dávajíc skoro celých 20 let učiti mládež českou nejraději dle tak „mrtvého plodu mrtvého ducha," za jaký Tomíčkovu mluvnici i naposledy vydanou každý příslušný a spravedlivý soudce pokládati musí. Je tedy nejčeštější z básníků našich spolu s miláčkem svým hlavně vinen i právě dotčeným zmatkem.

Že se ho ani dle Zikmundovy mluvnice podruhé vydané nelze zbaviti, to je sice trpká, ale svatá pravda. Není totižto v §. jejím 110 na str. 163 ani sebe slabší narážky na stupňování kmenových samohlásek, kterým se slovesa patřící dle Tomíčka pod vzor *házeti* od náležitých pod *slyšeti* hlavně liší. Tomíček, pohrdaje předchůdci svými tak neslýchaně, jak už po str. 198 a 199 známo, neznal stupňování samohlásek ani po jméně. Zikmund učí již i tomu v §. 11, obsahujícím leda bylo stlučené jádro §§ 108—117 mé Srovnávací mluvnice, ale nedovedl anebo nechtěl ani toho k objasnění rozdílu dotčeného tak obrátiti, jak by dle mého §. 329 byl měl a snadno mohl.

Ostatně když podstata žádné řeči nevězí ani v sebe ryzejších slovech samých o sobě ani v sebe větší rozmanitosti a zachovalosti hlásek i forem jejich vůbec a deklinací i konjugací vznikajících zvláště než ve správném spojování slov ve věty čili ve způsobech mluvení zvykem národním ustálených a když tyto i počtem svým nesmírně vynikají nad hlásky a formy slov (§. 13—16, 25, 26, 28 a 29): samo sebou se rozumí mezi jiným i to, že fonetická a grammatická porušenosť žádné řeči není ryzosti její tak velice na ujmu jako syntaktická, že se jí snadněji dá přítrž učiniti než této a že by se zrovna zázraky byly musely díti, kdy by se zejmena Zikmundovi bylo podařilo vědeckou Skladbou svou syntaktické zkáze písemné češtiny tak znamenitě přítrž učiniti, jak se obyčejně myslí, když výtečník týž ani fonetického a grammatického ústrojí jejího neznal a nešetřil, jak by byl měl.

Že by se však i kdokoli jiný se stanoviska Zikmundova a podobných marně pokoušel o zastavení syntaktické zkázy, která nynější češtinou písemnou neslýchaně lomcuje, o tom ať svědčí, seč právě jsou, i následující §.

§. 54. O syntaktické zkáze písemné češtiny.

Barbarismy, které sem písemné češtině nynější na konci §. 18 vyčetl, jsou ovšem hrozné; ale já znám ještě několik i mnohem hroznějších čili takých, které nám nedají ani o tom pochybovati, že cizota vniká již úžasně i do nejněžnějších částí syntaxe české.

Míním zejmena pořádek a rod slov, pořádek částí složených slov a zapíraní čili negaci. Té se ujmu proti cizotě v §. následujícím, oněch v tomto.

Pořádek slov anebo, jak i tomu již raději po německu říkáme, slovosled je dvojnásobný: přirozený a umělý. Ten sluje obyčejně přestavováním (inversio).

Čím je která řeč ohebnější, tím snadněji a častěji může přestavovati slova vět svých a naopak a sice proto, že se syntaktická moc slov náležitě deklinovaných a konjugovaných i po příponách jejich samých snadno poznati dá.

Tak na př. Latiník může větu [1]) „Caesar omnes utiles artes coluit" 125kráte přestaviti, Francouz naproti tomu ani dvakráte svojí: César cultivait tous les arts utiles.

Ale i nejohebnější řeči drží se přirozeně přece vždy jen jistého zvykem ustáleného pořádku slov, chráníce se víc anebo méně pilně všech ostatních.

Tak na př. enklise musí i u nás vždy za jinými slovy státi. Podobně těm nesmějí se ani pomocné tvary *sem, si, jest* atd. v opsaných minulých časech nikdy s počátku vět a hned po spojkách *a* a *i* objevovati.

Odkazuje ostatně čtenáře své v té příčině k Dobrovskému [2]) a Zikmundovi, vezmu tu

1) *a, ale* a *však* do úvahy.

Že by prvá z těch spojek posud i adversativně čili místo obyčejnější *ale* byla v obyčeji, toho sobě Dobrovský nebyl jistě povědom a Zikmund nejspíše netušil, ačkoli dokladů toho poskytují jmenovitě písně lidu českého skoro na kopy, ozývajíce se na př. i takto:

Kdo ti ji pohanil? Všecky lidi: a já ji nehaním, mně se líbí (107[b]) vždycky mi matička říkávala, abych se mládencům vyhýbala: a já přeci mám je v srdci (133 a 134) já se

---

[1]) Které se již i Jungmann (Slovesnost 3 vyd. str. 21) v téže příčině dokládá.

[2]) Lehrgebäude der böhm. Spr. S. 320—326. Kdo nauku tu se Zikmundovou (Skladba jaz. čes. str. 680—688) náležitě srovná, ten sotva bude o tom pochybovati, že Zikmundova jen hojností dokladů vyniká nad onu, jasností však a správností nevyrovná se jí nikterak. O spojkách *a, ale* a *však* učí Dobrovský tamže na str. 269, 277 a 278, Zikmund na str. 544—550 a 556—561.

pro tě ve dne v noci trápím: a ty máš myšlení jinde zatím! peníze uplynú jako voda: a tobě vostane mrcha žena (157[a]) vždycky jsem myslila, že máš ke mně lásku: a tys mě ošidil, můj zlatý obrázku! (161[b]) srdce div nepukne a líčko se směje (162[a]) já jsem k tobě byl upřímný, a tys byla falešná (181[a]) povídali, že jsem umřel, a já ještě nestonal (278[a]) mládenec si lehne na podušku, a vdovec zpomíná na nebožku (279[b]).

Ale našel sem tamže, nemýlím-li se, jen jednou za jinými slovy a sice na str. 369 v písni pijácké pod č. 59 takto: kdo je ale bude pít? Jinde objevuje se *ale* právě tak jako *a* vůbec stále na počátku vět, jako na př. na též a předchozí str. pod č. 57: Blahoslavený sládek, který první pivo vařil: ale zlořečená šelma, který ho první platil; a, jak vůbec vědomo, ještě dvakrát.

Nebude však tuším zbytkem, přidám-li k těm ještě i následující příklady: Neboj se, neboj mých černých očí; ale jen se varuj klevetných řečí (103[b]) moje milá sukní nemá, ale bude míti (118[a]) já se na tě nehněvám, ale je mi líto (172[a]) měl jsi dvéře otevřeny do srdce upřímného, ale nyní jsou zavřeny, nepřijdeš víc do něho (178[a]) bejvala jsi moje, než mně dali koně, ale nejčko už nejsi (453[a]).

Však naproti tomu objevuje se v Pís. skoro tak často za jinými slovy jako s počátku vět, na př. kdy bych já se nebál, má milá, tvé zrady, šel bych na jablíčka do vaší zahrady; bojím se však, bojím (109[b]) byla jsem červená jak růžička, nynícko však moje krása je pryč! (159[a]) měla jsem holoubka v truhle zavřeného, on mi však uletěl do pole šírého (160[b]) však oni tě naši páni odvedou (173[b]) ať ho berou, mají ho, však on mně dá pán Bůh jinýho (174[a]) živobytí bych si vzala, však jsem si ho nedala (178[a]).

Právě tak se má *však* i u spisovatelů našich od nepaměti až podnes a sice nejen dle Dobrovského a Zikmunda než a sice hlavně i dle Jungmanna.

Co se pak *ale* týče, to Dobrovský mylně podřídil pravidlu předešlému. Dle toho čili dle *však* totiž užívají *ale* jen novověcí spisovatelé naši i to ne všichni.

Erben na př. v Kytici své jen jednou položil *ale* na konec věty i to jen z nouze metrické: nevím, tuším ale (2 a 3 vyd. str. 19, v. 4). Jinde přeje mu stále prvého místa, jako na př. v těchto větách: ale v ženě není dechu (23, 1 a 21) ale málo kdo pochopuje (75, 9) ale pustím tě, ale to chci míti (82, 11 a 14).

Ze starých, zvláštní úcty hodných spisovatelů našich jen u Komenského našel už Jungmann (str. 10[b] pod *d*) *ale* jednou za jinými slovy a sice takto: protož již tě ale k hradu potěšení povedeme. Maje kromě toho ještě dva jinde nale-

zené doklady na zřeteli, myslí, že v nich *ale* znamená tolik, co *aspoň*, saltem, wenigstens. Hned potom učí ještě i tomu, že prý *ale* ve slovenčině, stojí-li též za jinými slovy, znamená *asi*, circiter, etwa. Jediným svědkem toho je mu Leška, napsav kdes i tuto otázku: Nemáte drobných ale za dva zlaté?

Zikmund (str. 549 a 550) našeď *ale* též tak ještě třikrát u Komenského a osvojiv si všecky předešlé doklady mimo: pojď ale ty, dospěl i k této nauce: když prý se *ale* u prostřed věty klade,[1]) tehdy omezují se spojkou tou a zaostřují jednotlivé výrazy a spojka táž jest v té příčině tolikéž, co *aspoň, alespoň, asi* a j. p. něm. wenigstens, doch, doch wenigstens, doch sicherlich, denn doch.

Já naproti tomu nespatřuji v žádném z dokladů dotčených ani sebe slabší stopy takého smyslu než jen důkazy té cizoty, o které je právě řeč. Abych o tom i jiné snadněji přesvědčil, připomínám ještě:

a) to, že Poláci dle Lindeho spojky *ale* nikdy nekladou po jiných slovech než ustavičně s počátku vět. Stojí-li však u nich *ale* přece za jinými slovy, není spojkou než má se za podstatné jméno zcela tak, jako na př. české *kdyby* a slov. *keď* v těchto příslovích: kdy by nebylo kdyby, nebylo by chyby; keby keď nebolo, všecko by dobre bolo. Toto a několik jiných podobných spůsobů mluvení připomíná Linde po polském: By nie ale, byłoby wszystko wcale.

b) Nejzachovalejší všech Slovanů, Rusové, přestávají podnes na *a* m. našeho *ale*, nekladouce ho též nikdy za jiná slova než ustavičně s počátku vět, jak je to jmenovitě i u lidu našeho ještě dle předešlých důkazů zvykem.

2) *Věro-hodný* m. *hodno-věrný* líbí se nejednomu i z nynějších spisovatelů našich patrně jen proto, že se od něm. *glaub-würdig* ani pořádkem částí svých neliší. Přátelé jeho však neodporují jen moudré radě Ciceronově, citované ode mne výše (str. 101) proti rodákům a vrstevníkům jeho, než i více zjevným pravdám, z nichžto se mi zvláště tyto zdají býti zmínky hodnými:

a) Pravdu má Jungmann, připomínaje ve slovníku svém pod *hodnověrný*, že „takového složení i Řekové často užívají, na př. *ἀξιό-λογος*, *φιλό-σοφος* atd.“ I našemu zcela přiměřené *ἀξιό-πιστος* bylo u nich jistě již i za klassické doby literatury jejich v obyčeji.

b) Nejzachovalejší Slované, Rusové, přestávají posud na *dosto-věrnyj*, vyskytajícím se ovšem už i v nejstarších památkách posvátné slovanštiny.

---

[1]) Co však i dle něho je jen výnimkou od pravidla „dobrých spisovatelů, kladoucích *ale* na začátku věty aneb závětí.“

c) *Věrno-hodný* našel Jungmann anebo vlastně V. Hanka v starých památkách literatury naší jen jednou, *věro-hodný* nikdy, kdežto se *hodno-věrný* velmi často objevuje a hodno je šetrnosti

d) i proto ještě, že pořádek jeho částí je zcela přiměřen i patřičnému pravidlu syntaktickému čili tomu, dle něhož [1]) „der regierte Genitiv steht gewöhnlich nach dem Worte, von welchem er regiert wird," jako na př. i v opise téže složeniny, ozývajícím se z Písní těmito verši: sysel hnedky z díry, jenž byl *hoden víry,* řek', by nechodila (348[a]).

3) *Dunaj* objevuje se často u spisovatelů českých i nyní ještě ženským, jako na př. v této větě: i tam vystoupila Dunaj.

Lid český a slovenský naproti tomu drží se posud pevně muzkého rodu, zpívaje mezi jiným i takto: U Dunaje stála, Dunaje se ptala: jsi-li tak hluboký, jako jsi široký? dcera to slyšela, k Dunaji běžela; jak k Dunaji přišla, do něho skočila (491 a 492[b]) Dunaju, Dunaju, za Dunajom hrajú (Zpiev. I, 6) Dunaju, Dunaju, hluboký na kraju! (tamže 200) Dunaju, Dunaju, bodaj si sa sedou, keď si moje nuožky do tej Peště sviedou (313).

Lid moravský pak aspoň častěji přeje Dunaji muzkého rodu nežli ženského. Tím jest on opatřen na př. v těchto verších: k Dunaji běžela, Dunaje se ptala: jsi-li tak hluboká, jak su já vysoká? (Suš. 87) Dunaji, Dunaji, Dunajenko milá! Jsi-li Dunajenko, jsi-li tak hluboká? (89) Ale již i ve variantech, stojících na str. 87 pod čárou, objevuje se Dunaj muzkým, jakož i na str. 128, 129, 146, 147, 155, 157, 172 a j.

Poněvadž jsou skoro všecka jména řek moravských ženského rodu, podobá se velice pravdě, že lid moravský, neznaje německy, dle nich samých opatřuje poněkud i Dunaj týmže rodem.

U spisovatelů českých naproti tomu, odcizených národu svému školami a jinak, beze vší pochyby hlavně němčina a nedbalosť nejen o slovanský než i o svůj vlastní lid, pěstovaná nejpilněji přívrženci zištného Nejedlého, dopomáhá Dunaji k rodu ženskému, ačkoli se proti tomu již i J. Kollár, nemýlím-li se, v Cestopise svém velmi rázně ozval.

§. 55. **O zápoře čili negaci.**

Sem patřící nauku Miklosichovu [2]) pokládám za nejvíce podařenou ze všech týkajících se skladby slovanské. Pročež

---

[1]) Jak už Dobrovský (Lehrgeb. S. 323) učí, ale na str. 78 u *hodno-věrný* nemá ještě náležitě na zřeteli.

[2]) Vergleich. gramm. IV, 170—195.

milerád odkazuji k ní každého, komu o zevrubnější výklad toho, co z ní sem obrátím, zvláště jde.

Máme s ostatními Slovany spolu dvě záporné partikuly: *ne* a *ni*. Ta přestala u nás o sobě žíti, jsouc nyní již jen s jinými slovy a nejčastěji s těmi v obyčeji, která pocházejí od kmene zájmen tázacích, jako *a-ni, a-niž, ni-kdo, ni-c, ni-kam, ni-kde, ni-kdy, ni-koli* a j. Že však rozdíl ten teprva za historických dob vznikl, toho důkazy obsahuje již i Jungmannův slovník pod *ni*.

Ne naproti tomu žije posud, ačkoli mu toho zejmena J. Blahoslav a nejčeštější z básníků našich nepřejí, ujímajíce se proti němu školometských anebo, jak je Havlíček [1]) odsoudil, pedantských a nucených *nic* a *nikoli*.

Blahoslava sem za to již odbyl výše na str. 145. Zbývá mi ještě dokázati, co se tamž Erbena týče.

Ten vyhlásil *ne* v replice své [2]) na mou Obranu za germanismus, mistruje stranu 25 a 59 mé Skladby takto: „Str. 25: ‚Přívlastek buď se srovnává pádem s jménem určeným *buď ne*‘ (oder nicht); podle správnějších spisovatelů by mělo býti: *buď nic*, anebo *buď nesrovnává*. A tak i na str. 59: ‚Zdali mluvící věří v bázeň čili *ne*‘, m. čili nevěří.“

Tím nepokládá sice Erben ubohého *ne* výslovně za germanismus, ale závorka „oder nicht“ nemá u něho jistě jiného smyslu, když na př. genitiv u *jíst* jen proto vyhlásil za germanismus, že ho i němčina se svým *gewiss* užívá.

Jak se to ostatně má, to sem už též (str. 233 a 234) myslím i obšírněji vyložil, než bych vlastně byl měl proti člověku, který nedospěl ani k rozeznání syntaxe od stylistiky dříve, nežli se jal brojením proti mně sváděti veřejné mínění české k ukrutnosti, dotčené na str. 261.

Já pokládaje tu po Obraně své Sladby u zakladatelů slavistiky za nemožnou, neuznal sem repliky Erbenovy žádné zvláštní odpovědi hodnou. I mimochodem ozval sem se proti ní jen dvakrát a sice, jak sem už i tu ke str. 162 pod č. 1 a ke str. 168 pod č. 4 připomenul, v Časopise mus. r. 1858 a 1860.

Na str. 320 druhého z těch ročníkův ujal sem se zejmena již i nevinného *ne*, pravě, že „by mu byl Erben“ na místě výše vyčteném „svatý pokoj dal, kdy by byl znal, jak ho RK užívá, najmě následující souvětí v Jaroslavu [3]): Ot Boha na milost ždáti (novočes. čekati) chvalno, *ne* v porobě ot svěřepých Tatar! Lžeklassická *nic* a *nikoli* nebyla mi ne-

---

[1]) Sebrané spisy. I, 184.
[2]) Čili v Obzoře r. 1855 na str. 385.
[3]) Výb. I, 49, 14 a 15; ve fotogr. vyd. 12, 9 a 10. Ostatně *chvalno*, vlastně *chval'no*, neznamená ani tu (srv. výše str. 149) nic jiného než to, co novočes. *sluší*.

známa, když sem místo nich ve své mluvnici častěji *ne* položil. Nyní i to za nejpodobnější pravdě vyhlásiti mohu, že *ne* vlastně J. Blahoslav zostudil spisovatelům českým, přirovnav *ne* ke kozímu vřesku (Gramm. čes. str. 120). Podruhé obrací tamže proti *ne* zvyk Pražanů a jiných měšťákův, ačkoli na str. 160 a 161 známý nářek M. J. Husi, že Pražané odpolu česky a odpolu německy mluví, i ke své době poněkud vztahuje; na str. 224, 228 a jinde *ne* proti své vlastní nauce užívá; na str. 252, 334 a j. měšťákům všelico i sám vyčítá atd."

Tu k obraně téhož nevinňátka předně jen to ještě zaznamenám a příklady potvrdím, že jmenovitě poetická řeč lidu českého i láskou k němu znamenitě vyniká podnes nad klassickou češtinu a srovnává se s roztomilou přítelkyní a společnicí svou, zachovanou v RK, ještě více než užívaním enklitického *ť* a *t* dle §. 36.

Z mnoha důkazů toho přestanu na těchto: Věřte mi to nebo ne (26[b]) vaďte se, tatínku, nebo ne (104[a]) bohatá já nejsem, tak hezká taky ne (142[a]) vdávej ty se, má panenko, nebo ne, co je mně už jedenkráte do tebe! (217[b]) ty se musíš, má panenko, své matičky tuze bát; ani ne tak své matičky, jako svého tatíčka (225[b]) čerta, holka, ne milého, čerta, holka, dostaneš (249[b]) je-li pak to pravda nebo ne, že plyne dudáček po vodě? (257[b]) já jsem se už rozmyslila, zvolila si jenom tebe; a ne na rok, na dvě léta, ale do skonání světa (304[a]).

Podruhé ani ostatní Slované neštítí se posud tak užívati záporného *ne*. Zejmena pak o nejbližších nám a nejpříbuznějších, Polácích, vysvitá to dostatečně již i z dokladů, vyskytajících se hojně v Lindeho slovníku pod *nie*.

Potřetí a konečně neslušelo jmenovitě Erbenovi nikdy vyčítati mně germanismů, týkajících se záporu, zvláště proto, že nešetřil prakticky sám ani nejobyčejnějších a nejsnaději pochopitelných pravidel o zápoře, jak by bylo náleželo.

Takým pravidlem je jistě to, které Miklosich pod *s* takto vyslovil: Nicht nur erfordern die verbindungen des *ni* mit dem pronominalstamm *ks* die negierung des verbum finitum, sondern die bezeichneten worte können wie im griechischen in demselben satze zu zweien, zu dreien u. s. w. vorkommen und haben dann die function der pronomina indefinita anderer sprachen.

Prvý ze stbulh. příkladů jeho zněl by česky i dle Dobrovského (Lehrgeb. S. 267) docela správně takto: hrob, v němž nikdo nikdy položen nebyl. Já přidám k němu z Písní aspoň tento: není ti třeba říct nic nikomu (137[a]).

Na předchozí čili 191 str. pak učí Miklosich mezi jiným i tomu, že „die deutsche sprache hält sich in der verneinung von haus aus zur griechischen, hat aber im laufe

der neuhochdeutschen zeit durch die lateinische regel eine gegentheilige einwirkung erfahren, die lateinisch geschulten deutschen schulmeister haben die angeborene deutsche regel ausgetrieben."

Zcela však nepodařilo se jim to, jelikož i nejvýtečnější z klassiků jejich šetří tu i tam v obecné němčině posud obyčejného způsobu zapírání, jako na př. Göthe v této větě: kein anderer hat es nie, a Klopstock: wenn doch kein grab nicht wäre.

Zakladatel germanské filologie čili Jak. Grimm [1]) i velice toho lituje, že spisovatelé němečtí vesměs už odvykli zapírání, v obecné němčině posud obyčejnému i logicky správnému.

Co se pak našich týče, ti neosvojivše sobě ani právě dotčené nauky Dobrovského, přivykají již i nespůsobům zapírání, písemné latině [2]) a němčině vlastním, jsouce k tomu i příkladem nejhorlivějších obranců Nejedlého proti Jungmannovi pobízeni.

I Erben totižto píše [3]) na př. takto: *i* místo *ani* také to nic na váhu nepřidá; vosk pokaždé formě své se podává, avšak *vždy* m. *nikdy* předce voskem býti nepřestává. Dle Zikmunda [4]) zase: bez časoslova nelze výroku *nějakého* m. *nijakého* anebo *žádného* učiniti.

Ten a níže vylíčený nespůsob líbí se zvláště za našich časů nejen českým než i slovenským spisovatelům, jako na př. v těchto větách: nejevili chuti k *nějakému* boji, protivníci sami *nějaké* jiné theorie nemají, proti tomu nelze *čeho* anebo *něčeho* m. *ničeho* namítati, neposlúža k *niečomu* m. *ničomu* dobrému.

Tíž a podobní výtečníci nešetří podruhé ani vazby u *než* anebo *nežli* obyčejné, píšíce na př. neměli pilnějšího hesla než *našeho* m. *naše*, nemělo pronešení jeho žádného jiného významu nežli *toho* m. *ten* atd.

Že ani vzorný stylista český vazbou tou nevládl, o tom dle příkladů, vyčtených ode mne výše (str. 112), a dle důkazů tamže slíbených nelze pochybovati.

Co se předně lidu českého týče, ten je jistě hoden té chvály, které se mu tamže dostalo, zpívaje na př. i takto: Chudobná děvečka nic jiného nemá, nežli tu poctivost, kterou si zachová! (160[a]) já budu mít jinší, ke mně upřímnější, nežli ty byla's (190[b]) dostanu vždy hezčí, nežli ona je (218[b])

---

[1]) Kleinere schriften. I, 342.

[2]) Obecná podobala se i s této strany velice slovanštině vůbec. Z důkazů toho, vyčtených od Miklosiche na str. 190 a 191 hlavně z výtečné grammatiky Diezovy, stůj tu aspoň tato věta Plautova: iura, te non nociturum esse de hac re nemini. Ostatně viz o tom můj §. 23 a 24.

[3]) Prostonár. čes. písně a říkadla. str. V a VI.

[4]) Mluvnice jaz. čes. 2 vyd. str. 117.

můžu sobě onačejší nežli ty jsi namluvit (233[b]) bodejž pozor dala, abys nedostala horšího někoho, nežli jsem já! (234[a]) já jinou nechci než Pražskou šenkýřku, já jinou nechci než šenkýřku (459[a]).

Aby následující theorie lépe vyšla na jevo, stůjte zde ještě i tyto příklady z Písní: Chudobná děvečka ta ničehož nemá, *jenom* tu poctivost, kterou si zachová (161[a]) my živností nemáme: *jenom* naše dobry meno, že se dobře chováme (259[b]).

Že by se Erben i jiní vazbě, o kterou nám právě jde, byli mohli i dle §. 39 skladby Dobrovského (Lehrgeb. S. 265) naučiti, to uzná ochotně každý, kdokoli sobě téhož §. náležitě všimne.

Ostatně nebude myslím zbytkem, skončím-li úvahu tu svou vlastní naukou, psanou přede 20 roky. Na str. 35 Srovn. mluvnice mé v §. 27 pod *γ*) najdou čtenářové, jichžto se týče, toto: „zápornosť nezasahuje na předměty se slovesem spojkami *než, jedině, ale* atd. sloučené, na př. Žádné braně neměli než lučiště a střely. Nic jiného nehledáš jediné naši poctivosť. *Háj*. Nic jiného nemluvil než pravdu. *B. br.* Ne místo lidí ale lidé místa posvěcují. *V. br.* Příčina výjevu tohoto vysvitá z §. 74."

Dle toho pak „srovnávací souvětí mající společný přísudek stahuje se vlastně jen zamlčením tohoto v pobočné větě, na př. Žije jako pán m. žije tak, jako pán *žije*. Lepší se co řemen v ohni m. lepší se tak, jako se řemen v ohni *lepší*. Čekám času co hus klasu (*čeká*). Leze opak co rak (*leze*). Větší je než já (*jsem velký*) atd. Záporně: Nic jiného nemluvil než pravdu (*mluvil*) a jiné v §. 27, 1, *γ* a jinde stojící věty, v nichž předmět pobočné věty proto zůstává v akkusativě, že vlastně na zamlčeném jisticím, nezáporném přísudku visí."

§. 56. Germanismy, kterým ani Slovan znající německy neporozumí náležitě.

Z těch nejčastěji se objevují následující:

1) *Mnoho-li* m. *kolik* anebo *co?*

Že se vzorný stylista český ani bez toho neobchází, to vysvitá již i z konce cynické vytáčky jeho, který sem výše (str. 232) proloženě vytisknouti dal. Tamže najdou čtenářové moji i třetí doklad toho, co sem Erbenovi ve předchozím §. vyčetl, a sice v „jakož *i*" m. *ani*. Týž výtečník píše [1]) ještě i r. 1870 takto: Izjaslav chtěje zvěděti, *mnoho-li*

---

[1]) Ve příspěvcích, proti kterým sem se tu s počátku §. 44 ozval, anebo v Čas. mus. téhož roku na str. 70.

má Dlouhoruký v Kyjevě vojska, posílal tam často ku knížeti Ondřeji.

Ani hlavní z pomocníků jeho proti Jungmannovi, Zikmund, nevládl týmž idiotismem, uživ místo něho též *mnoho-li* v Mluvnici své poprvé vydané a sice na str. 3 skladby její, jak sem jí to již i veřejně (v Kroku r. 1866 na str. 181) vyčetl. Nicméně však objevuje se *mnoho-li* ještě i na str. 229 Kovářovy mluvnice, pokárané poněkud už i tu na str. 134. Pročež není divu, že ani zákon dole[1]) jmenovaný neužívá *kolik* mezi jiným ani v titulech §[a] než ustavičně *mnoho-li,* jako na př. mnoholi se žádá v jednotlivých předmětech, mnoholi se žádá z jazyka německého atd.

Čeho tím více litovati jest, čím se snadněji může každý znatel češtiny a němčiny toho dovtípiti, že *mnoho-li* není předně ani vzoru svému čili německému *wie viel* přiměřeno, majíc dle toho vlastně *jak mnoho* zníti.

Bratrstvo malířův a štítařů prazkých XIV století jistě nemohlo a nemělo proč tak důkladně osvojiti si němčiny jako zejmena výtečníci výše dotčení. Dovedlo však i ono již aspoň poněkud obratněji se zachovati v té příčině než tito. V Řádě jeho [2]) totižto čteme mezi jinými germanismy i tento: má dáti *tak mnoho* (t. peněz) k tomu, *jakož* jest *mnoho* zmeškal.

Jak Řády takové vznikaly, to sem už výše (str. 151) vylíčil. Že je pak lid český i v této příčině hoden úplně chvály, které se mu tamž o něco níž ode mne dostalo, o tom nám nedají pochybovati zase Písně jeho, znajíce se ke *kolik* anebo *co* jistě mnohem věrněji a slušněji než kterýkoli z výše jmenovaných výtečníků.

Z mnoha důkazů toho přestanu na následujících: Kotek leží na vrch kamen, počítá, kolik je panen (97[b]) kolik těch lustiček z fěrtoušku vyndala, tolik, tolikráte sobě zavzdychala; kolik z těch lustiček zelených zrníček, tolik, tolik z očí

---

[1]) Pravidla o zkoušení kandidátů učitelství na úplných školách reálních. V Praze 1868. str. 6.

[2]) Vydaném ve příloze k č. 16 Světozora r. 1870. Z ostatních germanismů tamže se vyskytajících zpomenu jen tyto: chceme, aby žádný v cechu nic jiného nemluvil než *toliko jedno tak mnoho, ješto* by cechu a bratřím užitečné bylo; *přes to* m. *o tom* mluvili a *přes to* m. *o to* se vadili. Že i ty dva germanismy zejmena v Praze posud slýchati, o tom se může každý snadno i sám přesvědčiti. Ostatně nebude tuším zbytkem, vyčtu-li ještě z něm. originalu, jehož přepisu mi p. prof. Tomek laskavě propůjčil, aspoň hlavní z těch míst, o která tu jde. Pod č. 18 čteme tam toto: Wir welln auch daz, wer seyn pfennig nicht in pringet, als er von recht schol, versaumt er iz drei stund, so gibt er czo dem vierden mal als vil dar czo als er versaumt hat; pod č. 24: Wir welln auch daz niemant red in der czech mehr also vil, daz der czech und der bruder wrum sey, konečně pod č. 28: redt er übir daz.

vylila slziček (161[a]) kolik mu na hlavě vlásků pohladila, tolik-tě slziček z očí svých vylila (162[a]) matko má! kolik synů máte? (381[b]) vzkazuju ti tolik zdraví, co je na té louce trávy; tolik štěstí, co je kapek v hustém dešti (494[a]) zeptej se jí matko milá! co dobrého učinila? kolik je svátků světila? kolik se pátků postila? kolik chudých obživila? variant: kolik almužen rozdala? (505)

Jako *ale* dle §. 54 za jinými slovy, tak i *mnoho-li* našel sem jen v jedné z písní pijáckých a sice (358, č. 3) takto: však já nevím mnoho-li?

Kdy by se však *mnoho-li* tamž a jinde i častěji vyskytalo, nezáviděl bych ho přece nikdy přátelům jeho anebo nepřestal bych ho přece nikda pokládati za velmi protivné duchu nejen češtiny než i slovanštiny vůbec, opíraje se kromě důvodů předešlých i o tyto ještě.

V Jungmannově slovníku pod *mnoho* nenajdeš ani sebe slabší narážky na to, že by ono s *li* m. *kolik* a *co* bylo v obyčeji. Z dokladů pak, vyskytajících se tamže pod těmito nad slunce jasněji vysvitá, že spisovatelé naši *kolik* a staršího *koliko* mnohem raději užívají nežli *co* m. něm. *wie viel*. Že však i *co*, slov. *čo* a stčes. *če* (srv. str. 211) m. *kolik* od nepaměti jest u nás v užívaní, o tom nám zvláště RK nedá nikterak pochybovati. Jaroslav totiž obsahuje [1]) i tyto verše: křestěné skácechu dřeves dvadset, všech dvadeset, če jich tamo stáše; kterým takto třeba rozuměti: křesťané skáceli stromů dvacet, všech dvacet, *co* anebo *kolik* jich tam stálo.

Tak se má *co*, *čto* a *što* k *ile* a řídšímu *kilko*, *skolьko* [2]) a *koliko* v zachovalejších od češtiny řečech slovanských: v polštině, ruštině a srbštině. O dvou prvých nepotřebuji toho dokazovati než jen odkázati čtenáře své k Lindemu a Daljovi. Vuk pod *šta* svědčí o tom sice též, ale z příčiny, kterou sem už i tu (str. 119) oznámil, nebude škoditi, doložím-li se [3]) aspoň těchto veršů: pa se vali tridest kapetana, što je koji roblja narobio, koliko li glava osjekao; čemu takto sluší rozuměti: potom se chlubilo třicet kapitánů, co čili kolik který nepřátel zajal a kolik hlav uťal.

Konečně pod *mnogo* nenajdeš ani v žádném ze slovníků právě dotčených ničeho, co by se k obraně oblud novočes. *mnoho-li* hodilo. Poláci říkajíce i píšíce *jak wiele* m. a v. *ile* i *kilko*, dopouštějí se ovšem též germanismu, ale tomu jistě každý

---

[1]) Výb. I, 48, 12 a 13; ve fotogr. vyd. 11, 14 a 15.

[2]) I v tom i v ukazovacím *stolьko* m. našeho *tolik* jest *s* vlastně předložka, jíž i Rusové rádi posud užívají s akkusativem, jak ostatně již i z Miklosichovy skladby (IV, 444 a 445) dosti patrno.

[3]) Pjes. II, 348 a 349, 7—9. *Koliko* a *kolko* najdeš tamže: 133, 14 a 32; 135, 78; 193, 124; 200, 58; 261, 185; 266, 185; 320, 30; 377, 50; 404, 79 a j.

Slovan, zná-li německy, mnohem snadněji porozumí než oné obludě.

2) *Kdo za to?* Nesmyslné otázce té přeje u nás nejeden už i tak velice, že se neostýchá naskrze nic ani za titul úvah svých jí užívati. Nesmyslnou hodna jest ona hlavně proto slouti, že je zbavena slovesa *může,* bez něhož jí ani ten Slovan, který německy zná, nemůže, jak by právě náleželo, čili hned anebo beze všech úvah porozuměti.

Němci totižto neříkají ani nepíší nikdy: *wer da für?* než jen: *wer kann dafür?* Dle Adelunga, Sandersa a jiných zamlčují oni u též otázky nejčastěji sloveso *büssen* a nemíní jí vlastně nic jiného než my svou: kdo je tím vinen?

Lid český se jen k té a ku podobným jí spůsobům mluvení zná, zpívaje na př. i takto: což bych tomu smutná řekla, jsemť sama vinna (175[b]) když nebudem (svoji), ať nebudem, jen když není vina má (181[a]) Ničím vinna nebudeš (203[a]) ty jsi, můj milej! ty jsi tím vinen, že's mne opíjel červeným vínem; ty jsi, má milá, ty jsi vinnější, že's mě vábila do síně vaší (400) kdo je toho příčina? (451[a]).

Rusové v té příčině raději říkají i píší *vinovatъ* než *vinenъ* a *vinovenъ,* kladouce to, čeho se vina týče, stále do lokalu s *vъ.* Poláci spojují se svým *winien* i genitiv, Srbové konečně s *kriv,* nemýlím-li se, kromě dativu i instrumental. Ostatně srovnej vazby ty s vyloženými ode mne výše na str. 233 a 234, maje spolu i jádro §[u] 25 a 26 na zřeteli.

3) *Od plic.* I tomu nesmyslu dostalo se již téže cti, které předešlému, t. j. objevil se již i on titulem jisté úvahy; ačkoliv, abych jej slovensky odbyl, není vlastně též ani dobrého slova hoden.

„Bez obalu, jak se říká, *od plic* pověděli to vůdcové německých kasin.“ Tak se zas ozval nedávno jeden z nevšedních hlasatelů veřejného mínění u nás, nejspíš ani netuše, že duchem svým vězí téměř úplně v tom živle, proti kterému slovy českými velmi srdnatě brojí.

U předešlého souvětí zvláště měl on beze vší pochyby na mysli německý spůsob mluvení: *von der Leber weg* reden, sprechen. Ale škoda, přeškoda, že ten neznamená vlastně *bez obalu* čili *unumwunden* než dle Adelunga, Sandersa a jiných *freimüthig, offenherzig, dreist, ehrlich* atd. mluviti a že *Leber* nejsou *plíce* než *játra!*

„Lid nenalezal milejší odměny než jaká mu podána v divadle kusem, hodně *k srdci* anebo *od plic* mluvícím.“ Co původce této moudrosti měl vlastně na mysli, to se ovšem nedá náležitě určiti. Ale že *srdce* s *plíci* tak plete, jak to u jádra národa našeho čili lidu není zvykem, o tom nelze pochybovati.

Jungmann totižto ve slovníku svém pod *plíce* zaznamenal a vyložil i následující spůsoby mluvení: „To jde od plic,

t. ne od srdce. Tak to jen z plic (*ne ze srdce, t. povrchu, ne opravdu*). To je z plic, ze srdce nic.“ Podobně tomu zpívá i lid: však to nejde od srdce (395ᵃ).

Od plic neznamená tedy u nás ani *bez obalu* ani *k srdci* než *neupřímně* mluviti a kdo ani tak všedními spůsoby mluvení, jakými jsou neomylně právě předešlé, nevládne, ten se jistě jen od plic a ne od srdce chápe péra, nejsa ostatně nijak s to, aby myslí a srdcem národa svého hýbal.

§. 57. Nejdůležitější z ostatních barbarismů.

Žádného z těch nevšimnu sobě tak bedlivě jako předešlých, maje hlavně to na mysli, co sem už výše (str. 161 před č. 2) připomenul a na rozchodnou zevrubněji vyložím. Kromě toho nejeden z týchže barbarismův uzná jím býti snadno každý i sám, zná-li se poněkud v syntaxi.

1) *Abstraktnými* spůsoby mluvení vynikají Němci nad jiné národy znamenitě a nejslavnější z filosofů jejich zvlášť i tak, jako kdy by němčina [1]) „mit allen ihren angeborenen und erworbenen Vorzügen wirklich dazu da wäre, die Gedanken zu verheimlichen statt sonnenklar kundzugeben — eine Unart, die nach Talleyrand den Diplomaten eigen sein soll.“

My stýkajíce se od nepaměti s Němci a učíce se od nich více než od ostatních sousedů svých (§. 18 a 33), přivykli sme ovšem i odtaženému spůsobu mluvení více než ostatní Slované, ale jistě ne tak, že by nám slušeti a prospěti mohlo, kdy bychom s té strany pilněji následovali na př. Zikmunda než Erbena.

Zikmund [2]) učí sice též, že prý „sobě jazyk německý v odtažných jmenech podstatných nad míru libuje“ a že to českému velmi odporuje, ale shání se přece i on sám po abstraktných spůsobech mluvení skoro tak usilovně, jako kdy by mu schválně o to šlo, aby se proti němu právem říci mo-

[1]) Dopovím to slovy německé repliky své proti Schleicherovi, stojícími tam v pozn. 2 ke str. 26. Soudím tamž o německé literatuře proti anglické a francouzké bez mála tak jako Buckle, t. j. vyjma filosofii a jazykozpyt, „gebe ich in den meisten der übrigen Disciplinen den Franzosen und Engländern vor den Deutschen den Vorzug.“ Jak velice sobě vážím zejmena Shakespeara a historikův anglických, to sem už i tu (§. 19 a 23) dal na jevo. Co se pak formy, o kterou nám tu právě nemálo jde, týče, tou Francouzi i nad Angličany znamenitě vynikají. „Bei ihnen erst, jak i Němec Paulus, onde mnou citovaný, vyznává, findet man die Art und Kunst, die Gedanken, wie Funken, Schlag auf Schlag hervorzulocken, eine ganze Gedankenreihe in einer Sentenz, in einem Epigramm, wie in einem Brennpunkt zu koncentriren und durch beleuchtenden Witz unvergesslich-klar zu machen“ atd.

[2]) Skladba jaz. čes. str. 298, kde se však o konkretném užívaní jmen abstraktných nezmínil ani slovem.

hlo: qui non vult intelligi, debet negligi. Vyčetl sem to [1]) již i prvému vydání Mluvnice jeho, ale naskrze marně. Čeho hlavní příčinou je beze vší pochyby to, že Zikmund nejen ostatními řečmi slovanskými než i živou češtinou tak neslušně pohrdal, jak sem už v §. 48 jeho vlastními slovy oznámil, v §. 37 pak i několika příklady objasnil.

Ostatně však užívá Zikmund i jmen odtaženého smyslu mnohem správněji než na př. původcové těchto vět: velkou vinu na rozšíření tohoto neblaha nesou dynastie samy m. že se neřesť ta rozmohla, tím jsou dynastie samy nemálo vinny; zaslal knížeti v cestě telegrafické poděkování za jeho chování se po dobu povstání m. poděkoval knížeti po telegrafě za to anebo z toho, jak se za povstání choval.

Lid český naproti tomu vládne i jmény odtaženého smyslu vůbec a místo konkretných zvláště tak obratně a něžně, jak toho jmenovitě Zikmund ani netušil, ačkoli by to již i lépe byl mohl věděti, než na př. já r. 1855 dle §. 14 Srovnávací mluvnice mé.

Ku příkladům tamž a tu (str. 107) vyčteným přidám z Písní aspoň dva: *potěšení* a *židovina*. Prvé z těch slov ozývá se v nich, jak vůbec vědomo, velmi často m. prosaického *milý* i *milá* a měšťáckého *šocínek*, objasněného již výše (str. 54 a 55) mimochodem. Druhé znamená onde (364ᵃ) *žida* takto: já mám kabát zas jiný, jen že visí na hřebíku u židoviny!

2) *Bezvýsledný* je nad míru chatrný a zbytečný překlad německého *erfolglos* na př. v této větě: veškeré pátrání po něm bylo bezvýsledné m. *marné.*

3) *Býti na tom,* něm. *daran sein:* kdo hůře na tom v takové bryndě? Jsme na tom hůře či lépe nežli Irové? Dle mého mínění máme se aspoň v této příčině nejspíš i hůře než Irové. Vazba předešlých otázek totižto svědčí o nevšední porobě duchovné.

Lid český však je jí posud úplně prost, užívaje místo ní nejraději *býti* s dativem [2]) a *míti se* mezi jiným i takto: Kdo mně za ní pude, dobře mu nebude; jestli ho dostanu, zle mu bude! (140ᵇ) jak je mně, tak je mně (279) sedláčkovi hodně je (409ᵃ) tenkrát mně bylo dobře (415ᵇ) to mně bylo nejhůř (459ᵇ) jak se máš? (104ᵇ, 105ᵃ, 147ᵃ, 209ᵇ, 339ᵇ a j.) budem se spolu dobře mít (98ᵇ) já se mám dost hezky, jako hrách u cesty (209ᵇ) my se máme pěkně (359ᵇ) měj se dobře! (412ᵇ) dobře se tu mějte! (450ᵇ) vždycky jsem se dobře míval (476ᵇ).

---

[1]) V Kroku r. 1866 na str. 181. Že však on ani toho nedbal, o tom svědčí skoro každá strana Mluvnice jeho podruhé vydané.

[2]) Několik příkladů vazby té z ostatních řečí slovanských najdeš u Miklosiche (IV, 587).

Řídší vazby: zle *je s námi* (479^b^) žena neví, jak se *muži daří* (359^b^) tu se dobře vám daří (389^a^) až se ty oženíš, jak se *ti povede* (160^a^).

Skoro zcela tak má se to vše i ve slovenčině dle §. 363 anebo dle str. 215 a 216 mé Mluvnice jaz. slovenského.

4) *Býti*, častěji *nebyti podle toho*, něm. *darnach sein* a *nicht sein*. Němci tu zamlčují *angethan*, *eingerichtet* a podobná slova. Čeho přátelé onoho germanismu nejspíš ani netušíce, užívají ho skoro vesměs tak, že jim i Slovan, znající německy, sotva porozumí pokaždé, jak by právě náleželo.

Tak na př. ať soudí čtenářové moji sami, znamená-li *podle toho* skutečně to, co já místo něho též ležatým písmem položím do následujících vět: a věru, ty kusy tenkráte byly podle toho m. *takové*; tyto úmysly věru nejsou podle toho m. *takové* anebo *toho hodny*, aby po nich poctivá ruka česká hoditi mohla kamenem; jeho mírná povaha není podle toho m. *taková* anebo *s to*, aby někoho chtěl urážeti.

Poláci užívají předložky *dla* poněkud i rozmanitěji nežli Čechové své *dle*, ale germanismu právě dotčeného není u nich přece žádné stopy. Nenajdeš jí ani u Jungmanna pod *dle*, *po-dle* a *ve-dle*. Srovnaje pak přiměřené tomu články Lindeho, uznáš i předešlé mínění mé býti pravým.

5) *Čas* znamená ovšem i nyní ještě poněkud to, co lat. *terminus*, jak už i z dokladů, vyskytajících se u Jungmanna (262^b^) pod týmže slovem, dosti patrno; ale nenajdeš tamž ani u ostatních Slovanů ničeho, co by se k obraně na př. této věty hodilo: zločinec byl odsouzen do vězení na *čas dvou roků* m. *dva roky*.

Kromě toho nejen *čas* než i *místo*, *příčina* a několik jiných jmen podstatných užívá čeština písemná zbytečně, odvykši již téměř úplně vazbě, vyložené níže pod č. 15.

6) *Čísti* m. *sloužiti mši*. K dokladům toho idiotismu, stojícím už u Jungmanna pod *mše* a *sloužiti* přidám předně z Písní: mši svatou by za mě sloužit dala (438^a^) vidím Krista pána nábožně mši svatou sloužiti (504~a~) já jsem to, otec duchovní, který *slouží služby* boží (468^b^).

P. Chelčický, jak už [1]) dosti známo, vládl češtinou tak výtečně, že mu těžko rovně najíti. Dal to tušim poněkud i poslední z následujících vět na jevo: kněžím statky dávají, aby za ně mše sloužili, žaltáře, vigilie zpívali; kněží je z pekla *vyslouží* svými *mšemi* a *vyzpívají žaltáři*. Husité [2]) bez ornátóv mši slúžili. Za padlého u Moháče Ludvíka [3]) kázali mši slúžiti.

[1]) Na př. i dle Osvěty Vlčkovy r. 1875. Věty, které tu níže následují, najdeš tam na str. 303 a 376.
[2]) Dle Rymované kroniky čes. r. 1419 a 1420 ve Výb. II, 256, 2.
[3]) Dle písně tehdejší, vyšlé v Čas. mus. r. 1864. str. 391.

Konečně Rusové též ustavičně říkají a píší *obědnju služits*, Srbové *leturdjiju služiti*, Chrvaté *misu* anebo *mašu služiti*, Poláci pak aspoň častěji *služić* nežli *czytać mszę*.

7) *Čítati* m. *býti několik roků:* Reuter čítal 64 roků m. Reuterovi bylo 64 roků.

Této vazby drží se lid český pevně posud a rozeznává ji náležitě od podstrčené jí německé čili od čítaní roků, zpívaje na př. takto: starý sedne podle boku, počítá, kolik mu roků; mladý sedne podle líčka, štěbetá jak vlašťovička (351[a]). Nevdávej se, má panenko, až ti bude sto let (283[a]).

I věk událostí nejraději určuje lid český též tak: koza se ti okozlila, není tomu dávno (264[a]).

Konečně neodvykl on posud ani základu těch a více podobných vazeb, t. j. užívaní slovesa *býti* s dativem osoby a nominativem věci m. *míti:* bude tobě místo holky ručnice (174[a]).

S čím srovnej zvláště stčes. příklad, vyčtený výše na str. 161 pod č. 2, moha ostatně jíst býti tím, že sobě v té příčině kromě slovenčiny [1]) i polština [2]) posud skoro zcela tak vede, ruština pak se srbštinou, jak obyčejně, zachovalejšími se objevují. Vysvitá to poněkud už i z Miklosichovy nauky (IV, 599 a 600) sem patřící.

8) *Dáti oheň*, něm. *Feuer geben,* m. *střeliti* na př. na loď.

9) *Dáti* anebo *přiložiti víru,* něm. *Glauben beilegen, beimessen* i *schenken,* m. *uvěřiti*. Dle J. Blahoslava a Jungmanna byla cizota ta již i u tak zvaných klassiků českých oblíbena a jen ze snadno pochopitelných příčin mlčím o ní v §. 35.

Už Blahoslav totiž ozval se (Gramm. str. 320) proti ní takto: *Víru dáti,* credere, uvěřiti, povoliti, agrestis et rustica phrasis. Nechtí tomu víry dáti. Lépe říci: nechtí tomu věřiti

---

[1]) Mluvnica jaz. sloven. str. 227.

[2]) S dostatek svědčí o tom Linde pod *być* na str. 208[a] a výše (str. 189 a 146) vychválený Smith, uče na str. 171 mluvnice tamže citované takto: „Der lateinische Sprachgebrauch *est mihi liber* statt *habeo librum* findet nur dann statt, wenn der Gegenstand ein Zeitraum ist, durch welchen das Alter einer Person oder Begebenheit angegeben wird, man kann z. B. sagen von Personen: było wtenczas sześć lat mojej siostrze, aber man sagt in diesem Falle lieber: siostra wtenczas sześć lat miała. Von Begebenheiten ist dagegen die impersonale Construction mit dem Dativ allein gebräuchlich; man sagt z. B. jest tomu lat dziesięć. So auch mit dem Accusativ des Zeitmaasses, z. B. widziałam ją właśnie godzinę temu, ich sah sie eben vor einer Stunde.“ Zikmund naproti tomu nenaráží nikde (Skladba §. 72 a Mluvn. 2 vyd. §. 162, č. 3) ani sebe slaběji na předůležitý rozdíl ten, ačkoli ho já na místě výše dotčeném i ku prospěchu češtiny šetřím, když nelze zapírati, že jest slovenčina vůbec o něco zachovalejší češtiny. Ostatně viz o tom i poznámku ke str. 180.

aneb povoliti anebo místa dáti, odpírají tomu. Prostí Moravští kopáči říkají: nechtějau tomu víry dať.

U Jungmanna pak pod *přiložiti* (583ª) najdeš tři nepopíratelné důkazy předešlého mínění mého.

Z nynějších klassiků našich doložím se jen dvou: Zikmunda, který (Mluvn. 2 vyd. str. 310) tuto větu „das kann ich unmöglich glauben" takto přeložil: tomu víry přiložiti nikoli nemohu, ačkoli se i dle něho, jak už pod č. 1 dokázáno, abstraktné spůsoby mluvení češtině náramně příčí. Druhý z dotčených výtečníků našich žije posud a píše mnoho mezi jiným i takto: slabí duchové nejnesmyslnějším pověstem dávali úplnou víru.

Moravanův ať se ujmou proti Blahoslavovi rodáci jejich, jak a kdy se jim právě zlíbí. Já přestávám proti němu na tom, co se ho výše zvláště v §. 32 a 34 týče.

Lid český obrání se mu i sám, zpívaje podnes mezi jiným i takto: nevěř tomu, má panenko, nevěř ty nic žádnému (119ᵇ) pošlu ti psaníčko jedno v roce, abys uvěřila mojí lásce (438ª) nechtěl Turek věřit (485ᵇ).

Co se pak ostatních Slovanů týče, nejzachovalejší z těch, Rusové, říkají i píší též obyčejně jen *věrovatь* a *věritь*, Srbové *vjerovati*. Znají se však i tito k *vjeriti* a Slovinci k *veriti* aspoň m. našeho *snoubiti*.

Nebude konečně zbytkem, připomenu-li ještě, že u Slovinců m. našeho *věřiti* obyčejné *verjeti* a *verjamiti* vzniklo stažením z *vero jeti* m. stbulh. *věrą jęti* a strus. *věru jati*, dle něhož Rusové posud aspoň *věro-jatie, věro-jatnostь, věro-jatnyj* atd. m. něm. *Wahrscheinlichkeit* a *wahrscheinlich* říkají.

10) *Dělati si z koho dobrý den* m. *míti koho za blázna* anebo *šaška:* každý se mu směje, i ten slouha si z něho dělá dobrý den. I ten germanismus patří vlastně ku vyloženým už v §. předchozím, poněvadž je tuším dosti známo, že Němci svého idiotismu *sich einen guten Tag machen* nezneužívají tak, jak se toho domýšlí poroba novověkých klassiků našich, o které tu právě jde.

Oprava moje spočívá hlavně na archaismě: Liduška jen tak špásem měla by stařečka holým bláznem, který sem už výše (str. 118) mimochodem připomenul, a na více dokladech, stojících u Jungmanna pod *blázen* a *šašek.*

11) *Hlídati* anebo *střežiti* postel, něm. das *Bett hüten,* m. *ležeti nemocen.* Ostatně *střežiti* — *střežím* m. *stříci* — *střehu* je též jen výmysl „mudrujících kazimluvců" našich. Živý duch český a slovanský vůbec dospěl jen ku stupňovaným tvarům *stráž, strážiti* atd.

12) *Hráti housle,* něm. *Geige spielen,* m. *hráti na housle:* dříve hráli jsme první housle. Proti čemu zkrátka jen

to připomenu, že mimo srbštinu [1]) není v ostatní slovanštině ani sebe slabší stopy takové vazby než ustavičně se objevuje v ní se slovesy našemu *hráti* přiměřenými a podobnými buď akkusativ buď lokal s *na, v* a *u* [2]) a že čistý akkusativ u Jungmanna pod *hraji* o nic jiného se neopírá než o nedokázané mínění Dobrovského, proti kterému s té strany vůbec stále na zřeteli míti třeba konec mého §. 39 a 25 i 26 celý.

13) *Jednati* dle dokladů, stojících pod ním u Jungmanna, zřídka se ještě objevuje u tak zvaných klassiků českých m. *činiti, dělati* a *konati,* něm. *thun;* místo *mluviti* anebo *psáti* o něčem pak nikdy.

Lid český a slovenský nedopřál slovesu témuž a příbuzným jeho ani prvého z dotčených smyslů, přestávaje posud skoro stále na prvotném, přiměřeném německým *handeln* (kupecky) a *vereinbaren.*

Tak na př. dle str. 159^b Písní bohatá maminka dcerám svým „najedná tenounké ručníčky“ m. tenounkých ručníčků. Koho sobě objednám, by mně napsal pár řádečků? doktora mně nejednej, radší ty mně pěknej pohřeb objednej (203^a) já si fěrtoušek, živůtek zjednám (229^a a 283^b) my vám jí nedáme, až jí šaty zjednáme, už má šaty zjednany (331 a 332).

Já vám halenu nedám, já sa s vami pojednám; tak sa oni jednali, že šuhaja zabili (Zpiev. II, 36, č. 46) a j.

Spisovatelé naši naproti tomu *pojednávají* již i *všelijaké otázky,* kdežto by měli aspoň *o nich* jednati, nechtí-li *jich rozbírati* aneb *o nich rozjímati, rozprávěti* atd. Číníce to, snadno by se mohli obejíti zvlášť i bez *pojednání* a přestati s ostatními Slovany na *rozboře, rozjímaní, rozpravě* atd.

14) *Jeti* se samým akk. m. lokalu s *na* vyskytá se již též nejednou u nás, na př. i takto: valacha jel sluha. Že se ani to neděje dle srbštiny než dle nejbližší němčiny, to se rozumí samo sebou. Pod *jezditi* dokládá se Jungmann právě tak Dobrovského jako pod *hraji,* kdežto by sobě raději vzoru svého, Lindeho, a jiných řečí slovanských byl měl všimnouti a zprotiviti se Dobrovskému.

15) *K dostání, k nalezení* a podobná rčení m. něm. *zu bekommen, zu finden* atd. ozývají se sice již i z písní lidu

---

[1]) Dle Vukova slovníku pod *gusle.* Není však ani v ní čistý akk. sám v obyčeji než i s *u.*

[2]) Několik dokladů toho najdeš už u Miklosiche (IV, 401) a v lepších slovnících slovanských i s dostatek. Z mruských nepatří k nim žádný. Pročež doložím se tu aspoň mrus. písní, citovaných už výše na konci §. 7: Hordyj pan sydyť v vihrany hraje, v vihrany hraje, krasno spivaje; hryčnyj molodeć na husljach hraje; konyky pase, na husivkach hraje (str. 8, 33 a 38). V písních českých vládne nejspíš akkusativ s *na* sám: na dva bubny bubnovali, na dvě trouby troubili (183^b) kdo nám bude hrávat na dudy? (257^b) zahrajte mně na housličky, na tu basu, na ty dudy (258^b).

českého a sice mezi jiným i takto: jedna ženská za pět tisíc — ještě není k dostání (249[a]) není žádné potěšení pro mne více k nalezení (152[b]).

Ale nenajdeš tamž ani sebe slabší stopy na př. těchto germanismů: na západ viděti *byl* m. *bylo* nízký a skoro plochý břeh, *jsou* m. *jest* ještě viděti vodopády, na čele manželů posud znáti *jsou* m. *je* stopy poranění.

Že se v těch a podobných větách *jest* anebo *je* často zamlčuje, to původcové jejich ani netuší, ačkoli by to již na př. i dle §. 62 mé Srovn. mluvnice věděti mohli.

Pravidel tam vyložených šetří lid český náležitě, zpívaje na př. i takto: chlapci je co věřit jako štíru, hadu (169[a]) ten Kouteckej zámek, z daleka ho vidět (291[a]) při vánoci dlouhé noci, není slyšet vlaštoviček, jen vítr foukat (424[b]) když už mě svázali, co je dělat? (437[a]) dal jí hrana zvonit po celé krajině, aby bylo slyšet do Turecké země (485[b]).

Mnohem obratněji vládne poetická řeč lidu českého podnes tou vazbou, na kterou sem už výše pod č. 5 narazil a které se §. 69 Srov. mluvnice mé, slovenské pak §. 425 pod č. 1 týče. Určitými slovesy objevují se v ní záporná *nemíti* a *nevěděti* mnohem častěji než *míti* a *věděti* a sice mezi jiným i takto:

Nemám tu kdy stát (40[b]) vařila bych kaši, nemám z čeho; poslala bych pro ni, nemám koho (43[a]) má býti každý vesel, kdo jen odkud má začít; my odkud začít nemáme (45[b]) pán Bůh rač nám dáti, abychom měli co trhati (48[a]) já nařezal hůlek, abych se měl čím obránit (56[b]) neměli jsme se čím brániti (73[a]) nemám ti co dát (80[a]) já bych šel za milou, nevím kam (133[a]) zarmoutil mně srdce leda kdo, ale potěšit nemá kdo (154[a]) šla bych si stěžovat, nemám komu (199[a]) pěkně se mně toč, já ti koupím šátek, abys měla proč (263[a]) nevěděli kam basu dáti (386[a]) mají se po čem zpravovat (506).

O starobylosti a ryzosti vazby té možná se sice již i dle dokladů[1]) jejích u Miklosiche (IV, 868 a 869) a Zikmunda (Skladba str. 405, pozn. 1) přesvědčiti, nebude však zbytkem, doložím-li se aspoň tří vět staroruských: ne imamъ čimъ kupiti, ni variti čto imamъ, ne imatь čto predložiti na jadь[2]) a srbských[3]) čtyř: nemaš na što sablje izvaditi, nit je

---

[1]) Tak pravím úmyslně proto, že to z nauky osnované tamže na nich nevysvitá.

[2]) Памятники русской литературы XII i XIII вѣковъ, изданные Влад. Яковлевымъ. Санктпетербургъ 1872. str. XXII, XXXIII a XL. Původcem vět vyčtených je Nestor a takto jim třeba rozuměti: nemám zač koupiti, ani vařiti nemám co, nemá co předložiti k jídlu.

[3]) Pjes. II, 145, 407 a 408; 224, 26 a 288, 807. Česky zní ony tak: nemáš nač šavle vytasiti, ani jí nemáš oč okrvaviti; měl bych s kým píti víno, nemám s kým chladného vína píti.

imaš o što krvaviti; imao bi s kime piti vino, nemam s kime ladno piti vino.

V textě Šestidílné bible málo kdy se vyskytá vazba táž, ve výkladě jejím velmi často. Výše dotčený §. 69 Srovn. mluvn. mé obsahuje 13 dokladův a 11 z nich pochází z výkladu br. Zikmund neváží ho sobě ani v té příčině tak, jak by dle str. 36, 37 a 146 Brusu toho jistě měl.

Jemu se na př. „syn člověčí nemá kde hlavy své skloniti" méně líbí než tato cizota: syn člověka nemá, kde by hlavu svou sklonil. Matth. 8, 20.

Pročež není divu, že sobě značná většina ostatních spisovatelů našich ve příčině též i mnohem hůře vede, neostýchajíce se již na př. ani takto psáti: Němci se nemají *ničeho co* m. *čeho* báti, nemá se od světské moci *ničeho co* m. *ničeho* obávati. I *co*, jsouc dle předchozí nauky mé (str. 211 a 241) vlastně genitiv, hodí se sem i jinam poněkud.

Ostatně dobře se ozývá proti právě předešlým germanismům už i prof. Ign. Mašek [1]) a zvláště i proti těm, kteří [2]) zájmeno *co* m. *jako* a *jakožto* zatracují.

16) *Klásti* m. *nésti vejce,* něm. *Eier legen:* královna u včelek může i bez páření se vajíčka klásti.

Lid český naproti tomu drží se posud idiotismu svého tak pevně, že mu každá osoba jeho i bez *vejce* dokonale rozumí, jako na př. v tomto souvětí: jest-li o jitřní (vánoční) hvězdno, slepice hojně ponesou (Pís. 37ª). Obyčejně se však ozývá v něm i *vejce* a *vajíčko:* snesla jsem vajíčko, snesla jsem jich padesát (25ª) holubičko, snes vajíčko! (29ᵇ) dejte vajíčko malovany, slepička vám snese jiny (61 a 62, kde jest i více jiných příkladů sem patřících) jak slepice vejce snese, hned je musíš prodati (203ª) já znám ptáčka v lese, strakaty vajíčka nese (258ₐ).

Ostatně tak mluví o nesení vajec jistě aspoň zachovalejší od nás Slované. Dostatečně svědčí o tom zejmena Dalь pod *nesti,* Karadžić pod *nositi* a Linde pod *nieść.*

17) *Ležeti v prachu,* něm. *im Staube liegen,* m. *klaněti se, kořiti se:* Německý národ leží jako jeden muž v prachu před výsledkem. Původce výčitky té zná srbsky a nejspíš i Šulkův slovník, kde je pod *Staub* dotčená frase něm. takto přeložena: klanjati se do crne zemlje. Tak zpívá Srb dle dokladů, vyčtených ode mne výše (na str. 23 pod č. 3), velmi rád anebo stále a je jistě i strany prosy české spíše hoden následování než Němec.

---

[1]) V Časopise Matice moravské 1873 na str. 165—181 pod titulem: Něco k Brusu jazyka českého.

[2]) Jako na př. i Miklosich (IV, 784), netuše nejspíše mezi jiným ani toho, jak často se ono objevuje již i ve příslovích, sebraných od Komenského a vytištěných na konci jeho Didaktiky.

18) *Na* velmi rádi měli již i staří klassikové čeští. Několik důkazů toho obsahuje §. 35 pod č. 2, 3 a 6.

Nynější lnou k *na* ještě víc a nejhříšněji tuším na místě genitivu partitivného, jako na př. v těchto větách: dnes už má i na tom humoru málo m. dnes je mu již i toho humoru málo, není nedostatek *na kámen vypráhlý* m. *kamene vypráhlého,* letos sešlo se více *na daních* m. *daní* než lonského roku, nemá nic pilnějšího na práci m. nemá pilnější práce anebo dle č. 15 nemá o čem pilněji pracovati. Více těm podobných a jiných *na* vyjde níže na jevo, jako na př. i pod následujícím číslem.

19) *Najísti se:* celá rodina může se najísti *na jednom pštrosím vejci* m. *jednoho pštrosího vejce.* Že i té vazby vzorem je německá, kdo by o tom pochyboval, zná-li německy a jen o něco lépe česky než dotčený překladatel?

20) *Na místě,* něm. *auf der Stelle,* m. *hned:* ze sedmi sedláků mohu na místě sedm lordů udělati, ale ze sedmi lordů ani jediného Holbeina. Ještě by tuším tíž bylo ze sedmi spisovatelů českých překladateli dotčené anekdoty podobných jediného K. Havlíčka hned udělati.

21) *Navštěvovati školu,* něm. *die Schule besuchen,* m. *choditi do školy.* Několik důkazův opravy té stojí již u Jungmanna pod *choditi* (809[b]) a *škola.*

Z poetické řeči lidu českého nemám ovšem žádného, ale rodáci moji a Moravané nezpívají nikdy jináč o tom než na př. takto: žáden neví, co jest to do školy choditi, ach psota nám do školy choditi! do školy se mi už nechce chodit (Zpiev. II, 163, 165 a 169) dítě rostlo, až dorostlo, dyž mu sedm let bylo, do školy chodilo (Suš. 153). Předposlední z těch veršů hodí se zvláště pod č. 7.

Nejbližší nám Poláci kromě *chodzić do szkoły* říkají a píší i *chodzić na filozofię, na teologię* atd. (Linde pod *chodzić* a *szkoła*), Srbové dle Šulka též *hoditi u školu* atd.

22) *Náběh,* něm. *Anlauf,* m. *počátek:* naše knihovny vzaly dobrý náběh. U Jungmanna pod týmže slovem, u Lindeho pod *nabieg,* u Dalje pod *naběgivati* a u Šulka pod *Anlauf* nenajdeš ani sebe slabší stopy takého smyslu.

23) *Nedělati si z čeho nic,* něm. *sich aus etwas nichts machen,* m. *nedbati nač* aneb *oč nic* objevuje se sice již i v písních lidu českého, jako na př. 259[a] a 398[b]; ale mnohem řídčeji než oprava moje: já na to nic nedbám (139[b]) nic nedbej na lidské pomluvy, nic nedbej na zly rady! (209[a]) o vojáka já nedbám (212[b]) oženˇ se, já o tě nedbám (236[b]) na to nic nedbej, že jsem celej černej (390[a]). Ostatně viz, libo-li, ještě i: 216[a], 217[b] a 465[b].

24) *Nechati* m. *dáti* dle něm. *lassen* ujalo se v opise třetí osoby rozkazovací vůbec a tak pevně, že český lid od

nechaj ať aneb od přehlášeného *nechej ať* kromě *nechať* a *nechť* už i k *nešť* [1]) dospěl, zpívaje na př. i takto: prosím, aby mi bylo (vejce) dáno, nešť je bílý nebo strakaty (63, č. 3).

I jináč užívá již ovšem lid český *nechati* m. *dáti* v písních svých tu i tam, jako na př. na 48[b], 183[b] a 228[b]; ale vesměs o mnoho řídčeji, než by sobě na př. Kovář směl právem stěžovati na to, čeho se mu tu (str. 134) dostalo.

Nejrázněji svědčí tuším i proti němu i proti většině nynějších spisovatelů českých v té příčině následující příklady: což na nás voláš, spáti nám nedáš? (42[a]) nedala's mně v noci spát, nedala's mně spáti (129[b]) spáti mně nedáte (321[b]) mně smutnému spát nedala (480[b]) já *si mu* ručiček špinit nedám (228[a]) já si jim (cikánům) pohádat dám, dala si hádat cikánce (408) slavíček je malý ptáček, chytit se nedá; mládeneček své panence šidit se nedá (228[b]) tobě se podvádět nedám, žádnému se podvádět nedám (229) dala sem mu dělat truhličku (111[b]) dej nám přinest piva (145[a]) dej si zahrat naboru! (409[a]) Ostatně viz, líbí-li se, ještě i: 230[a], 396[b], 411[b], 413[a], 470[b], 480, 485[b], 497[a] a j.

Rodáci moji [2]) a Poláci dle Lindeho jen v imperativě říkají německy *nech* a *nechaj*, pol. *niech* a *niechaj*, přestávajíce jinde s ostatními Slovany na *dať* a *kázať, dać* a *kazać* m. něm. *lassen*.

Nejzachovalejší z těch, Rusové a Srbové, i místo našeho *nech*, pol. *niech* atd. v imperativě nejraději říkají a píší *da*. V tom spatřuje právem už Pott zakrnělý imperativ slovesa *dáti* a Miklosich [3]) mu naskrze marně odporuje a sice hlavně proto, co sem mu již v §. 10 vyčetl, čili že o složené věty vůbec příliš málo dbá.

25) *Na svou pěst*, něm. *auf seine Faust*, m. *o své ujmě*. Důkazů toho idiotismu nasnášel už Jungmann i z tak zvaných klassiků českých velmi mnoho pod *ujma*, ale pod *vina* není tamž ani sebe slabší narážky na něžný a všelijak důležitý rozdíl, kterého lid český v té příčině posud šetří, zpívaje na př. i takto: zrušila jsem lásku ne *o své vině: že* jsou nás podvedli, od sebe rozvedli falešní lidé (186, č. 353). Aby čtenářové moji vazbě té snadněji mohli náležitě vyrozuměti, připomenu jim aspoň to, že před *že* mají mysliti na: *než proto* anebo *než tím*.

---

[1]) Které se vyskytá již i u Jungmanna pod *nechám*, ale nevzniklo způsobem tamže hlásaným než rozlišením skupeniny *chť* v *šť*, co se za historických dob ve slovanštině vůbec ovšem málo kdy, ale zcela správně děje. Několik důkazů toho najdeš už na str. 104 latinské práce mé.

[2]) Mluvnica jaz. sloven. str. 182 a 239, kde se dočteš i více věcí sem patřících.

[3]) Vergl. gramm. IV, 260. I č. 11 na str. 797 a 798 samo o sobě je s to, aby v niveč obrátilo týž odpor, ačkoli jsou pod ním jakož i pod mnoha jinými jen o něco méně „mixta quadrata rotundis" nežli skoro na každé straně Skladby Zikmundovy.

26) *Pěkná* nebo *krásná pleť* m. *bílé* nebo *ženské pohlaví* jest opravdu velmi škaredá cizota. Dle dokladů, stojících u Jungmanna pod *pleť*, ujímá se ona v knihách našich teprv od počátku tohoto věku, ale není toho hodna, aby se ujala, ačkoli základ její z písemné polštiny pochází. Dle Lindeho totiž objevuje se *pleć* u spisovatelů polských skutečně velmi často m. *rodzaj* a *pogłowie* nebo m. našeho *pohlaví*, rus. i srb. *pol*, něm. *Geschlecht* a j. Že by se však *pleć* už i u jádra národa polského čili lidu bylo domohlo takého smyslu, o tom právem pochybovati můžeme. Co se pak přívlastku týče, ten je německého původu vůbec, ale když on u Rusů dle Dalje již i *prekrasnyj, něžnyj* a *slabyj* zní, přeji ho i našemu *pohlaví* ženskému vůbec a škaredým osobám jeho zvlášť, abych poněkud i hrdinským Srbům vyhověl. Většina těch totižto řídí se podnes i v té příčině (srv. str. 55) pravidly zdvořilosti, velmi rozličnými od našich, odprošujíc, má-li se zmíniti o ženských.

27) *Poznati* s *na* dle něm. *an* m. *po:* na ovoci poznává se strom. Ani F. Šumavský nevládl tou vazbou, napsav [1]) proti Šafaříkovi mezi jiným i toto: obyčejně se *na* m. *po* tom pozná.

Lid český naproti tomu i s *hádati* spojuje posud opravdu slovansky lokal s *po*, zpívaje na př. i takto: po čem to, má panenko, po čem to hádáte? (223[b]) věru, já ho dobře znám po vraném koníčku (295[a]) po čem jsi mně poznala? po vraném koníčku, že jsem ho sedlala (441[b]).

Každuo diovča pozná milého po hlase (Zpiev. I, 301) Po čim ty neňko joho spiznaješ? piznaju joho po konyčeňku, po konyčeňku, po košulenci (Ist. pěsni mrus. nar. I, 7).

Ostatně najdeš už i u Miklosiche (IV, 630 a 631) několik příkladů sem se hodících.

28) *Předhazovati* a dle č. 1 ještě hůře *předházky* anebo *předhůzky činiti*, něm. *vorwerfen, Vorwürfe machen*, m. *vyčítati* a *vytýkati*. Důkazů toho idiotismu vyskytá se mnoho již u Jungmanna pod *vyčtu* a *vytknu*.

Lid český, nemýlím-li se, přestává v písních svých na prvém znění jeho: kolik jsi mně šátků dala, že jsi mně je vyčítala (270[a]) tam ti budou vyčítat, že není nic tvýho (302[a]) vždycky jenom mně vyčítá, že mám kabát plný záplat (373[a]) což vy mně to, mámo, vyčítáte? (436[b])

29) *Přenocovati* a *přezimovati* hlásá dobře již Jungmann a Linde přiměřená jim polská býti dokonanými, ale strany většiny nynějších spisovatelů našich úplně marně. Nic totižto

[1]) Důležité slovo o koncovkách *ný* a *ní* u přídavných. V Praze 1854. str. 12. Tu i více jiných neméně hrubých chyb vyčetl sem témuž výtečníku již na str. 18 Obrany své Skladby, doloživ se tam i vůbec známého přísloví: poznať ptáka po peří a člověka po řeči.

není snadnějšího než dočísti se u nich na př. i takýchto vět: princ v biskupském paláci *bude přenocovati* m. *přenocuje*; protloukl se až k Tuzle, kde *bude přezimovati* m. *přezimuje*.

30) *Přiložiti ruce k dílu*, něm. *die Hand an das Werk legen*, m. *dáti se do díla, do práce* nebo *míti se k dílu, ku práci*: přiložme ruce k dílu. Nespůsob ten objevil se též už (srv. §. 56, č. 2 a 3) i titulem jisté úvahy. U Jungmanna stojí proti němu pod *mám* (388[a]) o mnoho více dokladů než pod *dám* (332[a]).

Lid český má se k němu skoro naopak, zpívaje na př. takto: dala se má milá do stonání (134[a]) dal se na mě sousedův pes do štěkání (136[a]) do pláče se dala (188[b] a 432[a]) do pláče se dali (207[a]) do pláče se dal (226[a]) do pláče se dalo (468[a]) dal se s Dornou kat do řeči (490[a]) všecko se to k tanci mělo (345[b]) kráva ráda byla, hned se k tanci měla (347[b]) bratr má se k umírání (477[a] a 478[a]).

31) *Přivítati* patří beze vší pochyby k dokonaným slovesům, ozývajíc se písněmi lidu českého na př. i takto: co řekne pantáta, kterak mě přivítá? proč by tě nepřivítal? (286[b]) V jedné z nejvíce na slovo vzatých Čítanek pro žáky středních škol naproti tomu čteme: buď jist, že tě všickni co nejvlídněji *přivítati budeme!*

32) Psáti *psaní na někoho* m. *list někomu*: potom napsal jiné psaní na svou choť.

Ku *psaní* m. *list* zná se již i lid český vůbec. Jeden toho důkaz vyšel už mimochodem pod č. 9 na jevo. Jiných snadno se dočte v písních jeho každý. Ve slovenských vládne *list* sám asi tak jako v českých před pěti sty lety, když už na př. i v RK (Výb. I, 56, 13 a 14) čteme: kdy bych pérce iměla, písala bych lístek.

Co je zvlášť i proto následování hodno, že nejbližší nám Poláci též obyčejně jen *list* říkají i píší. U Rusů je vedle *gramota*, pošlého z řečtiny, i *pismo* v užívaní; u Srbů *knjiga, list, pismo, pistula*, které je vlastně též původu řeckého, a *poslanica*.

Co se pak akkusativu s *na* vedle *psáti* týče, v tom anebo v lokale objevují se u týchže Slovanů jen jména látek, na kterých anebo na které se píše, jména osob pak obyčejně v datívě. Naši staří klassikové vůbec a Kraličtí překladatelé zvláště rádi přidávali k tomu *k*, co je jistě spíše hodno následování než něm. akk. s *an*, jehož u Jungmanna pod *list, píši* a *psaní* ani sebe slabší stopy nenajdeš.

33) Půjčiti a vypůjčiti *se* m. *si*, dle č. 1 pak též velmi chybně *půjčku učiniti*, něm. *sich leihen, ausleihen, eine Anleihe machen*.

34) *Rozboleti*: rozbolela novomanželi hlava. Věta ta jest i grammaticky i syntakticky chybná.

Jak sem totiž už s počátku §. 53 zaznamenal, *manžel* patří neomylně pod vzor *chlap* a sice i dle písní lidu českého, rozléhajících se na př. i takto: abych ho dostala za svého manžela (126[b]) přeškoda mého manžela! (357[b] častěji) cikanečko! přičaruj ty mně manžela (408[b]). Ostatně viz i: 443[a], 472[b] a 477[b].

Tak skloňují ony stále i *anděl,* na př. *anděla* (66[b] a 502[a]) a *andělé,* posle z nebe (44[a]), ze ženských pak zvláště *pola* anebo *půla* dle *ryba:* hrušky jsou do poly zeleny a vod poly červeny (64[a]).

Dativ osoby s *boleti* našel sem tamže jen jednou: hlava mu (t. děvčátku) bolí (104, č. 29), s *rozboleti* nikdy než jen akkusativ: zdali tě hlavička rozbolela? kterak by mě hlava nebolela? (454[a]).

Z ostatních řečí slovanských jen v ruštině a lužické srbštině slýchati dativ u *boleti* i to [1]) velmi pořídku vedle pravidelného akkusativu.

Původce kárané věty, nedospěv ani ku správnému skloňování slova *manžel,* nevěděl o právě dotčeném dativě jistě nic. Syntaktickým vzorem od něho užitého *novomanželi* je tedy neomylně německý, obyčejný u *weh thun.* Ale dle akkusativu se *schmerzen* užívaného byl by mohl aspoň ku syntakticky správnému *novomanžele* dospěti.

Konečně i nyní velmi obyčejné spůsoby mluvení a psaní: *mám bolení hlavy, zubův* atd. m. *bolí mě hlava, zuby* atd. jsou též otrocké, zvláště číslu 1 odporující překlady německých: *ich habe Kopfschmerzen* atd.

35) *Rozmar, rozpoložení* a *naložení* m. něm. *Laune* neb *Aufgelegtsein* a domácího *mysl* nejsou ani o vlas lepší předešlých výmyslů.

Že by se místo nich i nyní na *mysli* bezpečně přestávati mohlo, to vysvitá poněkud už i z dokladů, stojících u Jungmanna pod týmže slovem (524[a]), nad slunce jasněji pak odtud, že se lid český podnes pevně drží spůsobů mluvení, velmi podobných tamže zaznamenaným, zpívaje na př. i takto: buďtež mysli vždy veselé! (310[a]) veselá mysl při dobrém zdraví, a k tomu ještě dobré svědomí: komu to tré přeje, ať se jak chce děje, nic se neleká, nic se nebojí (514 a 515). Jako však vůbec, tak i tu raději mluví lid konkretně, na př. hoši, buďte hodně veseli! (259[b]) nebuďte mrzutí, smutní, truchliví! atd.

Rodáci moji [2]) raději říkají posud: být *dobrej* a *zlej*

---

[1]) Jak sem už dávno a sice v úvaze o mluvnici ruské Th. Buslajeva (Čas. mus. 1862 str. 341) tušil a Miklosich (IV, 383 a 586) potvrzuje.

[2]) Mluvn. jaz. sloven. §. 352, kde sem už aspoň *rozmar* a *rozpoložení* nazval „opovržení hodnými plody poněměčených myslí."

vuole než *mysli*. Dle Lindeho (pod *myśl* a *wola*) má se to u starých Poláků naopak, nynějším se lat. *humor* nejvíce líbí, kdežto Srbové s Chrvaty dle Šulka (pod *aufgelegt* a *Laune*) posud *dobre* a *zle volje* bývají.

Jen písemná ruština zná se v té příčině skutečně i k *raspoložens* a *raspoloženie*, ale neužívá jich nikdy bez *ducha*, jako nová čeština miláčků svých ustavičně, nerozpomínajíc se u *naložen* a *naložení* mezi jiným ani na *ocet*, do kterého se i u nás všelico nakládá. Obecná ruština pak dle Dalje (pod *duchs*) spokojena je s *duchem* samým, říkajíc: *byts vs duchě* a *ne vs duchě*.

36) *Sděliti komu co* dle něm. *jemandem etwas mittheilen* m. *sděliti se s kým oč*. Kromě té vazby najdeš u Jungmanna pod *zděliti* i více jiných s dostatek doložených. *Oznámiti* však anebo *věděti dáti*, *vyjeviti* atd. *komu co* hodí se v příčině té nejednou i mnohem lépe nežli *sděliti se*, jak se o tom každý i sám snadno přesvědčiti může, všimne-li sobě náležitě dotčených článků Jungmannova slovníku.

37) *Scházeti* ujalo se dle něm. *abgehen* m. *fehlen* a m. domácích *chyběti* a *nedostávati se* již dávno i tak chybně, jak se vzorný stylista český ani záporného užívati naskrze nic neostýchá, píše[1]) na př. i takto: *na ničem* m. *nic* anebo *ničeho* jim nescházelo, měli jíst a pít, co hrdlo ráčilo.

Pod *sejdu* (52*a*) totižto najdeš už i u Jungmanna více dokladů takové vazby, kdežto se zejmena moravský lid rád i u *chyběti* drží genitivu, zpívaje na př. takto: jedneho chybělo, baranka lysého (Suš. 133), kde *chybělo* skoro to znamená, co *nebylo*.

Zvláštnosti té nezpozoroval ovšem ani Miklosich, ale více podobných obsahuje přece sem patřící nauka jeho (IV, 353 a 487).

38) *Smůlu míti* je překlad trivialného něm. *Pech* m. *Unglück haben:* pan N. má neustále smůlu m. pana N. stíhá *nehoda* za nehodou. Srovnej: stíhá nás chudoba, hlad a podobné nehody u Jungmanna pod *stíhati*.

39) *Současník* m. *vrstevník*, *současný* m. *času téhož* a často i m. *tehdejší* a *nynější*, *soudruh* m. *druh* anebo *společník*, *souhlasiti* m. *přisvědčovati* a *srovnávati se*, *souviseti* m. *spojenu býti* a podobné složeniny jsou též vesměs nad míru chatrné a zbytečné plody nevšedně poněmčených myslí českých.

40) *Špička* polemiky bude obrácena proti soustavě organisace zvířectva a síly zemské. Neméně hrozná poroba ducha ozývá se touto větou: ulomil *špičku* domněnkám. Kdo německý zná, porozumí ovšem i té i předešlé větě, ale co je

---

[1]) Vybrané báje a pověsti nár. jiných větví slovan. str. 211.

medle komu po češtině, které bez němčiny nelze rozuměti? Ostatně odkazuji čtenáře své ku konci §. 35.

41) *V tažení posledním ležeti*, něm. *in den letzten Zügen liegen*, m. *k smrti pracovati, skonávati, umírati*, slov. i *byť na úmoru*, srb. *biti na umoru*, rus. *pri smerti bytъ* atd.

Posledního z těch idiotismů dočteš se již i ve Schmidtově slovníku rusko-německém a německo-ruském pod *smertь* a určitěji pod *Zug*, srbského s několika jinými u Šulka pod *Zug*. Písně srbské přisvědčují mu ovšem též nejednou, obsahujíce na př. i tyto verše: stara nam je majka (t. j. matka) na umoru, stara mi je na umoru majka (Pjes. II, 136 a 137, v. 135 a 149).

O našich svědčí již i Jungmann sám s dostatek pod *aumor* a pod ostatními z výše dotčených slov. Druhou z frasí sem patřících objasnil sem už na str. 116 a 117.

42) *Trpěti* m. *tříti bídu* nebo *nouzi* dle něm. *Noth leiden*: co my trpíme nouzi, oplývají úředníci naši blahobytem.

K důkazům, které proti té cizotě u Jungmanna pode *tru* (656ª) a ve slovenčině [1]) svědčí, přidám aspoň jeden přímý a druhý nepřímý. Onen zní [2]) takto: i co mám tuto núzi třîti.

Rusové místo téhož idiotismu říkají od nepaměti i píší *goremykatь* a dobře mají, dospěvše dle toho již i ku *goremyka*, bídák, *goremyčnyj*, bídácký. Ostatně *gore* v těch a příbuzných jim slovech je jistě téhož původu a smyslu s čes. *hoře* a *mykatь* znamená právě to, co *tříti*, slov. *treť* [3]) i *mykať*. I ono totižto je hlavně o lně a konopích v obyčeji a dle toho tropicky i o *hoři*.

Ani Srbové nedělí již idiotismu svého *dangubiti*, ačkoliv i ten vlastně znamená *den hubiti*, tropicky pak *mařiti čas* anebo *zahálěti*. Dle toho říkají již i oni *danguba, dangubica* atd. m. našich zahálení a zahaleč.

Právě tak dospěli Rusové i k *mirvolitь*, shovívavě se míti, k *čelobitъe* nebo *čelobitňa*, prosba, supplikace; Slovinci poněkud směleji k *verjeti* a *verjamiti*, dotčeným už i tu [4]) koncem č. 9.

---

[1]) Mluvn. jaz. sloven. §. 361, dle něhož u nás i *psotu treť* je v obyčeji.

[2]) Zrcadlo marnotratných r.. 1515 dle Časopisu mus. 1878. str. 256, verš 576.

[3]) Jak o tom zejmena tyto verše svědčí: len nerada trem; trhala, mykala konope zelené (Zpiev. I, 310 a 311).

[4]) Dříve stalo se to poněkud obšírněji v úvaze, zpomenuté tu na str. 285 pod č. 1, anebo v Čas. mus. 1862 na str. 339 a 340. Nebude však tuším zbytkem, připomenu-li ještě i něm. *handhaben*, *überhandnehmen* a vlas. *mallevare*, špan. a portug. *manlevar*, která dle Dieze (Etymol. Wörterbuch der roman. Sprachen. 3 Ausg. I, 260) z „*manum levare*, die hand erheben, feierlich geloben“ vznikla a ručiti, něm. bürgen znamenají.

Konečně sem patří poněkud i naše *noclehovati*, pol. *noclegować* a rus. *nočlegovatь* s *nočlešitь*. Ostatně předložkami nabývají i ta slovesa dokonaného smyslu tak, že se na př. naše *přenoclehuji* jen zněním svým liší od *přenocuji*, dotčeného výše pod č. 29.

43) *Ubírati na čem* dle něm. *abnehmen an etwas* m. *čeho*: ubíral mu na zásluhách m. zásluh anebo dle dokladů, stojících u Jungmanna pod *zlehčiti*: zlehčoval zásluhy jeho.

44) *Ubývati* s *na* a lok. dle právě dotčené něm. vazby m. samého genitivu: ubývá mu na ráznosti. Dokladů proti tomu stojí u Jungmanna pod *ubudu* a *přibudu* tolik, že bych na nich bezpečně přestati mohl, kdy by mi o zachovalost obecné češtiny proti písemné nešlo zvláště. Proto stůj tu aspoň toto z říkadel českých (87ᵃ): když přibývá dne, přibývá i zimy.

45) *Učiniti* m. *ujeti*: vojsko učinilo během 5 dní 20 mil m. vojsko ujelo za 5 dní 20 mil. K důkazům toho, stojícím u Jungmanna pod *ujedu*, přidám aspoň tyto z písní českých: můj kůň je rychlý jak střelná rána, ujede s námi sto mil do rána (472ᵇ) a z moravských (Suš. 145 a 146): patnast mil ujela, třidcet mil ujela, ujela půl cesty. Ostatně rozumí se tuším samo sebou, že vzorem i té i pod *jeti* (č. 14) pokárané vazby je německá.

46) *Uvyknouti* s *na* a lok. aneb akk. m. samého dativu: na společném jednání sobě uvyknou. *Přivyknouti* a *zvyknouti* však jsou i dle Jungmanna více v obyčeji než ono a sice též pravidelně s čistým dativem, jako na př. v tomto verši: já nejsem chůzi zvyklá (496ᵃ). Dativ s *k* objevuje se i u tak zvaných klassických spisovatelů pořídku asi tak, jako dle č. 32 u *psáti*. Lokal s *v* a polský gen. s *do* naproti tomu zavánějí též už poněkud němčinou, neobjevujíce se aspoň u zachovalejších Slovanův než my jsme ani dle Miklosiche (IV, 604) nikdy.

47) *Voněti*, *zapáchati* a pod. slovesa s *po* dle něm. *nach* m. samého instrumentalu: jeho sloh více po kuchyni než po kazatelně zapáchá.

Lid český naproti tomu zpívá podnes i dle Miklosiche (IV, 718 a 719) opravdu slovansky mezi jiným i takto: ňadra jí voní samým balšánem (93ᵇ) starej smrdí potem, co kopřiva plotem; mladej voní tuze, co fijala, růže (279ᵇ) zapácháš ševcovskou smůlou (404ᵃ).

48) *Vrci* nebo *vrhnouti tele* dle něm. *ein Kalb werfen* m. *oteliti se*: kráva vrhla tele.

Původce té věty, ačkoli jistě není modré krve, nezná nejspíš ani *ohřebiti se*, *okotiti se*, *okoziti* neb *okozliti se*, *oprasiti se* a podobných sloves, znících od nepaměti až posud u všech Slovanů, mimo dialektické rozdíly, stejně. Vysvítá to

s dostatek už i z Lindeho a hodí se výtečně mezi jiným i k důkazům toho mínění, ke kterému se já tu zvláště v §. 5 znám.

Že lid český slovesům týmže ještě neodvykl, o tom svědčí poněkud i písně jeho těmito verši: koza se ti okozlila, koza se mu okozlila (264ᵃ).

49) *Vynacházeti se* dle něm. *sich befinden* m. *býti, dařiti se, míti se* a *vésti se*, jak už zpod č. 3 patrno.

50) *Vypínati se* bylo ovšem už i u tak zvaných klassiků našich, jak zpod *vypnu* ve slovníku Jungmannově vysvitá, m. něm. *sich überheben, spreitzen* a j. ve veliké vážnosti, ale nejspíše jen proto, že oni neznali lepších spůsobů mluvení lidu českému vlastních, jakými jsou posud na př. tyto, z písní jeho vyňaté: tvá matička *vysoko se vynáší, vysoko si vede* (159ᵇ) ti zdejší mládenci *s vysoka jdou*, chudobných děvčátek si nevšimnou (197ᵇ) ta mlynářská chasa *vysoko se nese* (394ᵃ).

51) *Vzíti místo* dle něm. *Platz nehmen* m. *sednouti* a *sednouti si*, jak neporušený lid český stále říká i zpívá: sedni vedle mne (145ᵃ) sedli jsme si spolu na postýlku (195ᵃ).

52) *Za* již i Zikmund nade vši míru a slušnosť rád užívá, zejmena s akkusativem i místo přísudkového instrumentalu, jako na př. v těchto větách: kmen slove forma, která při ohýbání slov *za základ* m. *základem* jest, mluvnice tato má *za účel* m. *účelem* a lépe *cílem* mluvnice této jest. Vyčetl sem to mluvnici jeho již ve Kroku (r. 1866 na str. 181), ale většinou marně.

53) Více však zavání němčinou tato věta: mohlo by to *sloužit za základ* m. *býti základem*. Na vlas podobné vazby užil Palacký slovy *sloužiti za most*, citovanými ode mne výše na str. 77.

54) Nejednomu z posud živých výtečníků našich líbí se již i *zaprvní* anebo *zaprvé, zadruhé* atd. tak nesmírně, že se domácích *poprvé, podruhé* atd. štítí jako štíra, hada; ale jistě jen proto, že ani netuší, jak velice je hoden onen miláček jejich toho, aby se s ním naložilo dle známého přísloví: kdo tě nezná, koupil by tě, kdo zná, darmo by tě nevzal.

Není totiž ani vzor jeho *fürs erste, fürs zweite* atd. ve vlasti své tak velmi oblíben, jako na př. *erstens, zweitens* atd.

Co se pak slovanštiny týče, o předložce její *za* s akkusativem napsal Miklosich (IV, 404—411) i poněkud více nežli sedm tištěných stran a na žádné z nich není ani sebe slabší narážky na to, oč nám právě jde, čili že by slovanština *za* m. *po* užívala i ve příslovkách: *poprvé, podruhé* atd. Dle str. 434 přestává ona v těchto vůbec na *po*.

Jungmann vykládá užívaní předložky *za* u nás na devíti sloupcích slovníku svého skoro celých a Linde polské

ještě poněkud obšírněji, ale nenajdeš ani u nich ničeho, co by se hodilo k obraně přísloveí novočeských: *zaprvé, zadruhé* atd.

Konečně lid český neodporuje nijak žádnému z těch výtečníků než upřímně jim přisvědčuje, zpívaje na př. i takto: jednou jdeš k Anince, podruhé k Marjánce (111b) nejprv vodu nese, potom koně češe, po třetí za stolem cedulečku píše (220b) zavrzá (skřivánek) ponejprv, probudím se; zavrzá podruhý, obrátím se; zavrzá po třetí, je den bílý (419b) když ponejprv tali, dřevo zavzdychalo; když podruhé tali, krev se vyprýštila; když potřetí tali, dřevo promluvilo (466b). Ostatně viz i: 181a, 333a, 370b, 469b, 475, 476 a 480a.

55) *Zazliti* m *za zlé míti komu co* zavrhuje právem už Jungmann ve slovníku svém, ale marně. Málo který z nynějších spisovatelů našich totiž obchází se i bez té cizoty, ačkoli ji bez němčiny též nelze porozuměti.

K důkazům toho, stojícím u Jungmanna pod *mám* (386b), *za* (431a) a *zazliti*, u Lindeho pak pod *mieć* (85a) a *za* (894b), přidám poprvé tyto, vyňaté většinou z poetické řeči lidu českého: my jsme k vám přišli, za zlé nemějte! (39b) já tam musím jít, kdy by mně to všickni lidé měli za zlé mít (159a) nám za zlé nemějte! (297b) matička jí za zlé měla, že jest jí tak přivítala; což pak vy mně za zlé máte? (474b)

Opak toho způsobu mluvení čili *za dobré míti* zní tamž [1]) aspoň jednou *v dobré obrátiti:* doufám, že vstoupení naše do příbytku vašeho v dobré obrátíte, a vyskytá se dle Jungmannova slovníku (pod *obrátiti* 791b) nejednou i u starých spisovatelů našich.

Němci dospěli ovšem ku *verargen* a *verübeln* m. našeho *za zlé míti,* ale opak toho opisují i oni, říkajíce a píšíce na př. *für gut halten, gut-heissen* atd.

Lidu českému i slovenskému proti nim anebo vlastně proti následovatelům jejich u nás kromě Poláků i Rusové přisvědčují, říkajíce a píšíce: *vmĕnjatь vъ dobro* a *vo zlo komu čto.*

---

[1]) A sice na str. 287b čili ve prvé z těch řečí selských, kterých Erben dle str. X „nechtěl pominouti, poněvadž se jich, ač ve způsobě nemálo změněné, nyní při svatebním veselí lidu selského v Čechách i na Moravě vůbec užívá." Já sem se jich posud málo kdy doložil a sice hlavně proto, že je „léta 1765 vlastně František Jan Vavák, sedlák v Milčicích, podle starších podobných řečí byl vzdělal" a přirozeně nejednou i ku písemné češtině přispůsobil anebo vlastně pokazil, jako na př. ten přípitek, dle kterého sem výše (str. 159) *držeti* a *míti za to* na posměch obrátil. Ještě méně sobě vážím pohřebních písní, jichžto dvanáct Erben dle str. X „k doplnění zpěvného obrazu z života prostonárodního v Čechách ze starších sbírek" otisknouti dal na str. 518—522. Ostatně sluší proti nim hlavně vyznání Erbenovo, dotčené mnou výše (str. 228) mimochodem, na zřeteli míti.

56) *Získati* a *ztratiti na čem* dle něm. *gewinnen* a *verlieren an etwas* m. *přibytí* a *ubyti,* jak tuším kromě č. 44 i z následujících příkladův a oprav jejich dosti jasně vysvitne: město na zdravém vzduchu získalo m. městu zdravého vzduchu přibylo, získal na důvěře u společníků m. přibylo mu důvěry u společníků, nikdo na dosavadní kráse a dokonalosti svého nářečí ničeho neztratí [1]) m. žádnému z nářečí nic neubude dosavadní jeho krásy a dokonalosti.

57) *Zodpověděti co* dle něm. *etwas beantworten* m. *odpověděti nač:* částečně jsme to už zodpověděli citátem ze Spencera, částečně nám to zodpovídají dějiny filosofie, tím jest otázka o možnosti metafysiky zodpovídána.

Dva příklady též vazby vyčetl už Jungmann pod *zodpověděti* z Hromádkových Prvotin [2]) a z Kroku r. 1822—1840. Ale žádného z těch svědků neuzná nikdo hodnověrným, kdo je zná. Takými jsou neomylně jen ti a sice skoro všichni, kterých se Jungmann pod *odpověď* a *odpověděti* velmi hojně dovolává.

Jen těm totižto přisvědčují kromě lidu československého i zachovalejší od něho Slované, nedospěvše vůbec ani ku složenině přiměřené chatrnému a zbytečnému plodu spisovatelů našich *zodpověděti.* Takým je to jistě i se *se* dle dokladů, stojících pod ním u Jungmanna jen auktoritou Dobrovského a Sychrovou fraseologií. Proti té viz §. následující, proti oné předchozí č. 12 a 14, moha se ostatně sám i dle Dalje, Lindeho a Šulka s dostatek dověděti všeho, oč tu právě jde.

Jen ukázkou toho buďtež aspoň následující příklady: *eine Frage beantworten* zní rusky mimo rozdíl, týkající se času, takto: *otvětitь na voprosъ,* vědecky i *rěšitь* [3]) *voprosъ;* srb. *odgovoriti na pitanje, rješiti pitanje;* pol. *odpowiedzieć na pytanie; rozwiązać pytanie; etwas verantworten* zase rus. *otvětitь za čto,* srb. *odgovoriti za što,* pol. *odpowiedzieć za co;* konečně *sich verantworten* rus. *opravdatьsja,* srb. *pravdati se,* pol. *odpowiedzieć na co, sprawić się z czego* atd.

---

[1]) Věta ta pochází od Fr. Šumavského (Jazyk slovanský čili myšlénky o všeslovanském písemním jazyce. V Praze 1851. str. 14). Ostatní ani biograf jeho ve Slovníku naučném (IX, 187 a 188) neuznal toho spisu žádné zmínky hodným. Tak se mám k němu i já v Osvětě Vlčkovo r. 1871 a 1872, rozjímaje tam o všeslovanském jazyku a písmě. Ještě menší ceny je rozprava, dotčená tu pod č. 1 na str. 283. Uši Šumavského jsou v ní mnohem častěji soudcem než rozum a vítězí on přece podnes nad Šafaříkem, ač méně slavně a škodlivě než Erben a Zikmund i beze všech důvodů nad Jungmannem!

[2]) Zpomenutých už i tu na str. 13 pod č. 2.

[3]) Co se s tím u nás a u Poláků stalo, to sem už výše (str. 49 a 50) oznámil. Kdo však u nás raději *rozřešuje* otázky neb úlohy s Rusy a Srby než by je dle rady prof. Maška (Čas. Matice morav. 1873. str. 168) *rozluštoval* jako ořechy a podobné věci, ten sobě jistě moudřeji a slušněji vede než ti chudáci, proti kterým tu hlavně brojím.

§. 58. Snahy o napravení písemné češtiny. Sychra a Jungmann.

Kromě právě vyložených nespůsobů měl sem i přemnoho jiných na mysli, vysloviv už[1]) i o písemné češtině, že se ani ona nesmí beze všech výmínek domáhati toho, aby se stala všeslovanskou.

Neučiní-li se týmže nespůsobům jejím přítrže, vymizí z ní o krátký čas i ta troška ducha slovanského vůbec a českého zvláště, která se v ní ještě tu i tam objevuje, jinými slovy: odcizí se ona nejen slovanštině vůbec než i řeči lidu českého tak, že jí konečně nebude možno vyhověti duchovným potřebám ani českého národa samého, byť by se ostatně spisovatelé jeho cizích slov i sebe bedlivěji a šťastněji chránili.

Nebezpečenství toho, nastíněného ode mne v §. 18, v 54—57 pak i příklady objasněného, byli sobě již i dříve mnozí víc anebo méně povědomi a hleděli je všelijak od nás odvrátiti; ale žádnému z nich nepodařilo se to ještě potud, že by nebylo třeba bývalo ani tak jim přispěti ku pomoci, jak se o to já právě pokouším.

Zejmena pak žádný z dosavadních brusičů jazyka českého nedovedl nám ani toho spůsobu, kterým by sobě každý, koho se právě týče, písemnou češtinu nejsnadněji a nejprospěšněji osvojiti mohl, lépe oznámiti, než by to Havlíček dle §. 41 jistě byl mohl.

Nejstaršího z nich, J. Konstancia, známe již po str. 132, 133, 175 a 177 mezi jiným i tak, že by se od něho nejen Kampelík, odbytý na str. 122, než i nejvíce nyní na slovo vzatý syntaktik český, Zikmund, snadno byl mohl přiučiti všeličemu a jmenovitě šetrnosti k obecné československštině.

Ale mnohem více hodil se k tomu Sychra, nejlepší z novověkých brusičů jazyka českého. Chvály té dopřál sem mu již v Úvodě na str. 4. Že se ho však spolu i výčitka právě předešlá opravdu týče, to má právě vyjíti na jevo.

Sychra totiž ujímá se slovy i skutky aspoň obecné češtiny a moravštiny mnohem horlivěji a opatrněji, než kterýkoli z dosavadních společníků jeho, vyznávaje na str. XXXV do XXXVII Fraseologie své mezi jiným i toto:

„V pravdě prý se nám vytejká a k hanbě pokládá, že jak jenom o věcech nevšedních promluviti se pokusíme, němčina nám z huby tak řka nechutně páchá, a u koho jsme do školy chodili, od koho se o věcech důležitých mluviti a smejšleti učili, k špatné naší cti vyzrazuje.

[1]) V Osvětě Vlčkově r. 1872 na str. 297.

Že se tento nářek oných Čechů a Moravanů netejká, kteří neznajíce cizích nářečí [1]) přirozeným způsobem, jak se tomu od svých předků naučili, hovořívají, zbytečné by bylo připomenouti; ano přál bych srdečně, aby mnohý krajan svou umělostí se vypínající k těmto domnělým zprostákům do školy chodil, a od nich se naučil opravdově česky, bez nechutného ano potupného cizích slov přimíšování [2]) mluviti a psáti."

Pročež umíniv sobě „o vyhotovení české phraseologie čili způsobů mluvení se pokusiti, nejenom toho byl Sychra pilen, aby zaznamenal, čeho v spisích veleslavných předků našich anebo v novějších slovnících k cíli svému směřujícího našel, nýbrž zvláště si všímal, a bylo-li možná, za tepla si poznamenal, jak se zprostý lid při rozprávce rozdílně od Němců vyjádřuje, a jakých přísloví v zvyku má."

Kromě toho „dávaje pozor na řeč i nejzprostějších čeledínů, k nemalému potěšení se přesvědčil, že opravdivý český duch, nímž předkové naši nadšeni byli, posud ještě, budiž Bohu chvála, udušen není, ačkoli ho němčina co můra bezmála dvě stě let škrtila a potlačiti usilovala."

Lituje však toho že nejedna z těch jeho sbírek „v ztrátu přišla a sice vlastní vinou [3]) jeho, poněvadž ani nepomyslil na to, že by kdy na něho pořádek přijíti mohl, aby se o fraseologii českou pokusil. A kdo ví, dokládá konečně s důvtipností a skromností v té příčině zvlášť u nás nad míru řídkou, nebyl-li by si dobře poradil, kdy by té práce byl zanechal a pilnosti své k něčemu jinému přičinil; neb donesla se ho potěšitedlná novina, že drahocenný a vysoce učený krajan, J. Jungmann, na kritickém slovníku ode dávna již pracuje, a že ta jeho práce, jak se snadně uhodnouti dá, ne tak honem sobě rovné míti bude."

Tušení to splnilo se skoro zázračně. Slovníku Jungmannovu není posud aspoň mezi slovanskými rovně a sice hlavně proto, že sobě on kromě *řeči veleslavných předků na-*

---

[1]) Míní tím jakož i v německé předmluvě (str. XIV a j.) slovem *Dialect* stále *jazyk* vůbec.

[2]) Že však toho nepokládá za hlavní anebo podstatnou vadu písemné češtiny, to nejpatrněji dal na str. XIII a XIV těmito slovy na jevo: Es wird der Mehrzahl der neueren böhmischen Schriftsteller nicht mit Unrecht der Vorwurf gemacht, dass sie zu sehr germanisiren und dabei ihre gekünstelte Schreibart nach fremden Formen so auf die Schrauben setzen, dass der gemeine Leser, dem es an höherer Bildung fehlt, viel Mühe anwenden muss, um das ihm vorgelegte böhmisch klingende zu verstehen, und dass er oft mit dem Erzvater Isaak (nur im anderen Sinne und mit anderen Worten) ausrufen muss: Die Worte sind freilich böhmisch, der Sinn aber fremdartig.

[3]) Že by se místo toho instr. i lokal *o vlastní vině*, dotčený v §. 57 pod č. 25, o mnoho lépe hodil než jedinák „veleslavných předků našich" XVI věku *o vlastní ujmě*, toho jen duchové, proti kterým je Brus můj hlavně namířen, buď nepochopí buď úmyslně neužijí.

ších a obecné československé i nejvzácnějšího pramene této, *prostonárodních písní našich, a ostatních řečí slovanských* tak výtečně všímá, jak sem to nejurčitěji na konci §. 27 a 39 oznámil.

Nehlásám toho však veřejně teprva nyní než víc anebo méně určitě již od r. 1868 a sice třemi řečmi: chrvatsko-srbsky, německy a česky. Ale v lůně ubohého národa našeho objevili se přece kromě Nejedlého a Palkoviče i Erben, Zelený a Zikmund, kteří se k tichému geniovi ani o vlas neměli slušněji nežli sem už v §. 38—53 vyložil.

Kdo by se tedy zastavoval nad tím, že sobě Sychra nejvzácnějšího pramene obecné řeči vůbec a naší zvláště čili *prostonárodních písní* (§. 27) nevšímal? Spíše naopak vysoce sobě máme vážiti toho důvtipu, kterým se týž výtečník i po řeči „nejzprostějších čeledínů“ dopátral aspoň jádra právě dotčeného §.

Nejčeštější z básníků našich, Erben, toho dle §. 44 nejspíš ani netušil nikdy, zachovav se i ku prostonárodní Muse naší tak jako děti, do studnice, z níž se napili, házejíce kamení a smetí.

Tamže hned s počátku zaznamenal sem už i to, že prvý svazek Slovanských národních písní, sebraných od Čelakovského, téhož roku vyšel, kterého druhý a poslední díl Fraseologie Sychrovy byl vydán.

Konečně není tomu dávno, co se nám zpod křídel Orlice pestré, kde i právě řečená Fraseologie vznikla, zcela opravdu takto hlásá: Chceme-li se prý dopíditi přesné a neporušené mluvy národní, vyhledávejme kmety a starochy, s těmi dávejme se do hovoru o různých věcech a čiňme zápisky slov a frází nám nových.

Že to původci této moudrosti málo ještě prospělo, toho patrným důkazem je poslední věta její, majíc dle č. 1 předchozího §. zníti: *zapisujme* slova a fráse nám nové. Ostatně rozumí se snadno samo sebou, že s „kmety a starochami“ vůbec naskrze nelze o tak „různých věcech“ mluviti, jakých se přirozené písně celých národů týkají a že by ani věk Mathusalemův nestačil k nahrazení té škody, která by nás jistě neminula, kdy bychom sbírky svých písní prostonárodních ladem ležeti nechali, všímajíce sobě raději řeči kmetův a staroch. Pročež i v té příčině říditi se třeba příslovím, dle něhožto „z nouze i Franta dobrý.“

Co se pak ostatních *řečí slovanských* týče, těmi nepohrdal Sychra jistě nikdy a tak urputně zvláště, jako na př. Erben a Zikmund dle §. 37, 45 [1]) a 48 Brusu toho. Tak nezřízených vášní byl Sychra vůbec i dle hodnověrného svěde-

[1]) Zvláště str. 233 a 234 hodí se výtečně sem.

ctví Ant. Rybičky [1]) úplně prost a právě předešlá úvaha nedá nám o neobyčejné důvtipnosti jeho nikterak pochybovati. Protož jen to ještě připomenu, že srovnavací jazykozpyt vůbec jen o šest let dříve byl Fr. Boppem založen (§. 4) než Fraseologie Sychrova vyšla a že prvý díl její o rok dříve byl vydán nežli srovnavací mluvnice [2]) Dobrovského.

Jungmann vážil sobě Fraseologie Sychrovy tak velice, že se jí ve Slovníku svém i častěji dokládá než by vlastně byl měl. Jak se totižto dle právě vyčtených a zvláště v §. 27 i 30 vůbec objasněných vad jejích snadno vyrozumí, obsahuje i ona více takých spůsobů mluvení, jakými jsou zejmena všecky ty, kterých se konec předchozího §. týče.

Kromě toho bylo Jungmannovi i po vydání Slovníku dle Zeleného [3]) samého „hlavní důležitostí zachovati čistotu jazyka, brániti vší mocí vzmáhajícímu se porušování a kažení jeho."

Nejpatrněji dal to na jevo poprvé Napomínatelem [4]) svým, nesoucím se k tomu, aby aspoň nejčastějším chybám tehdejších spisovatelů našich přítrž učiněna byla. Kdo se při tom aspoň na počátek mého §. 35 náležitě rozpomene, ten snadno uzná a omluví i sám, že ani Napomínatel není bez vad rozličných; ale nevšední chvály hoden je za to, že mnohem bedlivěji a střízlivěji má ostatní *řeči slovanské* [5]) na zřeteli než kterýkoli z dosavadních brusičů jazyka českého. Jak nepříznivě soudil vznešený napomínatel o dva roky později v té příčině, to sem už v Úvodě (str. 1 a 2) oznámil. Nepřestal on však ani potom zasazovati se o čistotu písemné češtiny.

Hlavně přičiněním tichého genia totižto vyzval Sbor Matice české r. 1845 spisovatelstvo naše ke složení Brusu jazyka českého, slibuje 100 dukátův odměny za nejlepší a 50 za akcessit, ale též marně.

§. 59. Marnost snah Matičných a jiných o napravení písemné češtiny.

Právě dotčené vyzvání [6]) obsahuje mezi jiným i toto: „Jazyk, kterým psali naši Veleslavínové, Kocínové, Komenští,

---

[1]) V letošní Osvětě Vlčkově na str. 20—32.
[2]) Institutiones linguae slavicae dialecti veteris. Vindobonae 1822.
[3]) Život J. Jungmanna. str. 351 a 352.
[4]) Čili článkem, vyšlým v Časopise mus. r. 1848 na str. 395 a násl.
[5]) Aby čtenářové mohli o tom i proti Nejedlému a následovníkům jeho snadněji souditi mohli, odkazuji je aspoň tu ještě i k 16 ze Zápisků Jungmannových o „všeslovanském písemním jazyku" v Čas. mus. r. 1871 na str. 271 a 272. Tamže na str. 277 do 279 vytištěný Zápisek 21 týká se brusu, nad čárou zpomenutého.
[6]) Časopis mus. 1845. str. 319 do 321 Co se v něm slovenčiny týče, to stojí na str. 127 ročníku téhož.

kterým biblí Kralická a Procházkova pravdy Boží přednášejí, jest náš jazyk písemní. Že zde hlavně o formě jazyka mluvíme, bez výhrady naší každý rozumí; nebof co do látky čili materie, nemohl a nebude i napotom moci on v týchž mezech pro věky zůstati. Každý den nových a nových slov potřebu přináší. Neupíráme toho, že mocným němčiny vplyvem Slovanský ráz jazyka svého stíráme, zatemňujeme a vždycky dále od nich se odchylujeme. Avšak právě to jest, což napraviti sbor jmenovaný za hlavní sobě povinnosť a úkol pokládá, i čehož pomocí učených a dobromyslných literatorův Československých dosíci se naděje. Pravduť řekl i v tom p. Záborský, že čím více budou Slováci po česku psáti, tím se více i živlů Slovenských do češtiny přeleje."

Jak urputně brojil proti těm Erben i o deset let později ještě, na to sem už i ku cti Sychrově (str. 294) narazil. Stavěl se tedy nejčeštější z básníků našich moudřejším i nad Sbor dotčený, k němužto kromě Jungmanna jmenovitě ještě i Šafařík a Palacký patřili. V skutku však nepochopil on nikdy ani rozdílu, hlásaného i předešlým vyzváním dosti jasně, a neostýchav se přece spůsobem už i po mém §. 46 a 47 s dostatek známým ujímati se Nejedlého proti Jungmannovi, nemálo přispěl mezi jiným i k tomu, že náděje, kterou se Sbor dříve jmenovaný kojil, zůstala podnes úplně marnou.

Mezi tím vyšlo ovšem nemálo Brusů jazyka českého, ač nejednou i jináče jmenovaných. Hlásil-li se který z původců jejich o dotčenou odměnu, o tom nemohu nic určitého říci a hádati nemám proč. To však bez obalu vyznávám, že žádný z týchže brusů není hoden ani 50 dukátův ani tolik chvály, kolik Fraseologie Sychrova. Vyjde to tuším dosti jasně na jevo, všimneme-li sobě poněkud bedlivěji aspoň těch brusičů, kteří od r. 1845 až posud nejvíce prosluli.

Takým je předně J. Malý. Dle předmluvy jeho ku knize dole [1]) jmenované „nelze prý zapírati, že jazyk český v nejnovější době vždy větší a větší porušení béře, více než kdy jindy se zněmčuje. Toto jeho zněmčování jest přirozený následek jeho šíření se; nebof dříve, dokud jazyk český v opovrženosti trval a pouze na nižší třídy se obmezoval, kazila jej němčina leda v městech; u větší části národu, němčiny neznající, vždy v jisté míře čistotu a neporušenost svou udržoval. Čím více však se k němu přihlašovalo lidí vzdělanějších, kteří v němčině jsouce vychováni německému myšlení přivykli, tím více počal přijímati frásí a obratů německých, prv jemu neznámých."

[1]) Příkladové české mluvy. V Praze 1846. Druhé r. 1868 vyšlé vydání jejich sluje: Ukázka fraseologie česko-německé a německo-české s dodatkem vzorů českého slohu staršího i novějšího, a hledí „potřebě zvláště škol středních" co do podstaty tak vyhověti jako předešlé.

Dle toho byl by sobě p. Malý měl aspoň obecné češtiny mnohem bedlivěji všímati než to skutečně činí, drže se strany ní skoro vesměs jen Fraseologie Sychrovy. Kdo se však při tom aspoň na nenávisť Erbenovu i k nejvzácnějšímu prameni obecné češtiny čili ku prostonárodním písním českým náležitě rozpomene, ten sobě bude se mnou spolu i tolik příznivě k obecné češtině nemálo vážiti, byť by ho ostatně i tajno bylo, že p. Malý nikdy neváhal ani veřejně [1]) ujímati se tichého genia proti Nejedlému.

J. Šach nedal fraseologií svou [2]) ani tolik srdnatosti nebo důvtipnosti na jevo, nedbaje o živou češtinu zhola nic a „věnuje největší píli spisům nesmrtelného Adama z Veleslavína."

Fr. Šebek ujímá se obecné češtiny jen leda bylo. Dle něho [3]) totižto „není prý nikoho tajno, že jazyk náš ustavičným stýkáním se s němčinou velkou vnitřní zkázu vzal, uchýliv se znamenitě od své čistoty a dokonalosti, které míval za věku Veleslavínova. Z toho prý jde, že chceme-li psáti dobře po česku, nepostačuje k tomu pouhá i sebe důkladnější známost forem grammatických, nýbrž že nevyhnutedlně potřebno jest nám studium spisovatelů starších a řeči národní."

Že Šebek posledním souvětím aspoň obecnou češtinu a moravštinu míní, to se velmi podobá pravdě, ale těžko pochopiti, jak by ono mohlo rozumně jíti ze předešlého, když je tam jen o vnitřní zkáze češtiny vůbec řeč anebo když se tam ani sebe slaběji nenaráží na to, že jest obecná čeština a moravština, co se syntaxe týče, zachovalejší než písemná.

Já jsem o tom ovšem i dle §. 27 samého úplně přesvědčen, ale Šebek jistě nebyl, nedokládaje se nejhojnějšího a nejryzejšího pramene obecné češtiny a moravštiny čili přirozených písní českých a moravských ani jednou než jen přísloví a tak zvaného usu čili zvyku i to velmi pořídku. Hlavně nebo nejvíce mu totižto jde o takou fraseologii, „která by při malém objemu obsahovala co možná všechny způsoby a obraty mluvení, vážené ze spisů doby klassické."

Ostatně nevážil ani Šebek ani Šach všech „způsobů mluvení a obratů" z tak zvaných klassiků samých než většinu jich vypsali oba ze slovníku Jungmannova vesměs tak, jako dle strany 181, 182 a 245 Brusu toho Zikmund mnoho dokladů svých.

---

[1]) Jako na př. na str. 375 a 376 Zpomínek a úvah starého vlastence, vydaných 1875.

[2]) Česká fraseologie, sestavená zvláště v prospěch studujících na školách gymn. a realních z nejvýtečnějších spisovatelův od nejstarší doby až do Komenského. V Praze 1862.

[3]) Česká fraseologie. V Písku 1864. str. V a VI.

Jan I. Mašek, chvalně zpomenutý již na str. 280 vede sobě i v té příčině právě tak, jak toho můj §. 26 a 30 neodolatelně žádají, t. j. jen on ze všech dosavadních brusičů dokládá se zevrubně pramenů svých. Mezi těmi však neobjevují se prostonárodní písně naše ani jednou. I ostatních řečí slovanských nad míru málo sobě všímá p. Mašek a novověkých spisovatelů našich o mnoho více nežli sluší. Nejpatrněji to vysvítá odtud, že on spojce *ale* i za jinými slovy skutečně přeje místa. Proti čemu viz č. 1 mého §. 54. Konečně bloudí p. Mašek i strany Jungmanna proti Nejedlému velice, jak o tom zvláště str. 167 a 168 Časopisu výše jmenovaného nedá nikomu pochybovati, kdo je na př. aspoň s mým §. 38—41 srovná.

Sporu téhož nedotýká se prof. V. Prasek [1]) ani jednou, ačkoli se bez důkladného vědomí o něm žádnému z brusičů našich obejíti naskrze nelze. Protonárodní řeči naší a z ostatních slovanských hlavně polštiny ujímá se ovšem p. Prasek velmi horlivě, přeje „sobě spisečkem svým řeči národní důležitější, než dosud jí dáno, vykázati místo, aby spisovný jazyk pout otrockých, do nichž jej grammatikové sami jímají, zbaven byl." Ale k tomu kromě již dotčeného vědomí zvlášť i toho ještě třeba, které já, seč právě jsem, v §. 26, 27 a 30 hlásám. Prasek neopatřiv se ještě ani tím, ujímá se namnoze tak podivných vazeb, jaké jsou s to, aby snahy naše o napravení písemné češtiny více na posměch obrátily než jim opravdu prospěly.

Předmluva jeho na př. počíná se takto: Chtěje *vyhoditi* těm, kdož mne *za* brus pozvali, volil jsem *přispěti* ke skladbě české, neboť nemohl jsem nevěděti, co *usamím,* všem že k mysli a chuti nebude, když bych neopíral se o syntaxi.

Poslednímu ze slov, vyznamenaných ode mne ležatými literami, i ze Slováků málo který rozumí, ačkoli jím ani Jungmann nepohrdl. Prvému z nich jen dle pol. *wygodzić* možno porozuměti. Pochybuji tedy právem o tom, že bychom měli opravdu proč užívati ho raději nežli svých vlastních *vyhověti* nebo *vhod býti.* Sotva též ublížím p. Praskovi, připomena naposledy, že se on ani strany *za* a *přispěti* „neopírá o syntaxi" zvykem národním ustáleným.

Brus jazyka českého, jejž sestavila kommisse širším sborem Matice České zřízená a nakladatel jeho, p. Mourek, právě vydává, měl dle snešení, dotčeného v něm na str. VI, „vyčítati a opravovati chyby pravopisné, tvaroslovné, syntaktické a lexikalné" a rozdělen býti na čtyři části. Složen je však jen ze dvou: z tvaroslovné (str. 1—58) a z lexikalné čili slovníku (61—198). Podrobuje on tedy jmenovitě i syntakti-

[1]) Brus příspěvečkem ke skladbě srovnávací. V Praze 1874. str. I—VI.

ckou povahu slov tvaroslovné a lexikalné čili dle mého §. 53 a jiných v tom citovaných jádro skořepině mnohem ukrutněji než kterýkoli ze předešlých.

Dle téže strany „měřidlem správnosti jazykové byla prý mu spisovná řeč starších dob až do času Komenského, zejména čeština klassická tak řečená, avšak i mluva obecná lidu československého a, kde ta nestačí, i analogie ostatních jazyků slovanských.“

Správností jazykovou míní Sl. kommisse dle předešlého pokynutí mého jistě šetření nejen syntaktických než i pravopisných, tvaroslovných a lexikalných pravidel vůbec. V této míře však neřídí se měřidlem svým ani ona sama. Nejpatrněji to vysvitá odtud, že i ona uznává potřebu nových slov a přeje nejen opravám pravopisu bratrského než i tak chatrným výmyslům, jakým je na př. nesklonitelné *její* (str. 13) dle mé str. 240 a 241. I mládenecký pokus můj, známý již dosti po mé str. 113, 122 a 123, líbí se jí dle její str. 17 mnohem více nežli mně samému, ačkoli *nažati* nenašla.

Kdy by v měřidle jejím stál přívlastek *syntaktické* m. *jazykové*, rovnalo by se ono podstatou svou tomu, kterým sem se já dle §. 46 již r. 1855 řídil, ale nebylo by ještě dost určitým a lepším od toho, dle kterého se Havlíček (§. 41) mateřštině své učil. Nedostihla tedy ani Sl. kommisse v té příčině Havlíčka.

Mnohem osudněji však bloudí ona tím, že se ani strany syntaxe neřídí měřidlem svým, ujímajíc se latinismů do klassické češtiny vniklých nejen prakticky než i theoreticky veskměs tak, jako Blahoslav dle mého §. 34 domnělých okras jejích biblických, t. j. odporuje ona též nejen §^ám^ citovaným ode mne proti tomuto než i sobě samé. Dle její str. VII totiž nejsou prý latinismy řečené „povaze jazyka našeho dokonce na ujmu, zvláště uváží-li se, že duch jazyků klas. mluvě naší není v té míře na odpor, jako povaha řeči německé.“

Z germanismův, obyčejných dle mého §. 33—35 a 57 již i ve klassické češtině, nespozorovala Sl. kommisse více než jeden, *u přirovnání*, a potřebovala i k tomu mých očí neb okulárův. Odměnou za to nedokládá se ona pod *proti* mne než bludné nauky hlavního pomocníka svého Zikmunda, známé již i po č. 5 mého §. 35. Nejeden z týchž a jiných germanismů schválila ona i výslovně, jako na př. *dělati si z koho dobrý den* pod *best, scházeti* pod *chyběti, přiložiti ruku k dílu* pod *položiti, psaní* m. *list* pod *psání, víru dáti* nebo *přikládati* pod *víra* proti č. 9, 30, 32 a 37 mého §. 57. *Mnoho-li* má ovšem i ona za germanismus, ale neví nic o *co* m. *kolik*.

Hlavní příčiny těch a přemnoha jiných bludů jsou tyto: 1) Sl. kommisse učí nás jen deklinovati a konjugovati místo všeho toho, čím se já dosavadních osudův ubohého národa a

jazyka našeho dotýkám; 2) řeči lidu našeho podstrkuje ona skoro stále svou vlastní, dokládajíc se pravidelně této m. oné; 3) ještě méně všímá sobě ostatních řečí slovanských, neznajíc nebo nešetříc dle str. XIV na př. ani vlastního jména mé mateřštiny, nedbajíc u *její* ani na tu naskrze nic atd. Kdo by tedy váhal obrátiti proti Sl. kommissi zvlášť i §. 26 a 30 mého Brusu?

Co se pak pomoci Matičné týče, té se dostalo p. Mourkovi v sedění, kde mne, zaujatého jinými povinnostmi, nebylo. Ostatně rozumí se samo sebou, že Matice nemůže zcela ručiti ani za obsah knih nákladem jejím vyšlých, jako na př. za bludy, které sem já Zelenému v §. 38—41 vyčetl.

NA ROZCHODNOU.

V práci a vědění je naše spasení.

Tak zní heslo jednoho z nejvýtečnějších obranců národního živobytí našeho a musí se jím neodolatelně říditi osoby i národové kteréhokoli jazyka, chtí-li opravdu dospěti k cíli člověčenstva: k osvětě totiž a co je s ní přirozeně spojeno.

Že sme se však my v oboře mém týmže heslem posud jen leda bylo spravovali, to je sice velmi trpká, ale svatá pravda. Brus můj vůbec a ty jeho části zvláště, kterými se tichého genia proti duchu Nejedlého, seč právě jsem, ujímám, nedají o ní tuším nikomu slušně pochybovati.

Jungmann obětoval ubohému národu našemu vše, čím vládl, zasazuje se o vzkříšení a vzdělání jeho až do posledního dechu svého. Dle nejvýtečnějšího z novějších básníků našich, V. Hálka, „je to hrdinnost svrchovaná, obětování sebe zrovna anticky anebo tak ideálně krásné, že nám mladším sotva stačí k tomu porozumění.“

Nejedlý „byl už asi v 35 roce věku svého starým mužem, prázdným všeho zápalu pro věc národní, od nížto se čím dále tím více odvracel k věcem světsky prospěšnějším, pachtě se od advokátství dosaženého až do své smrti hlavně po penězích“ (str. 196 a 197) a duch jeho vítězí přece posud nad hrdinou zrovna anticky krásným!

Nejvíce zásluh o to vydobyl sobě nejčeštější z básníků našich, Erben, a nejvíce na slovo vzatý syntaktik, Zikmund, nedopřávše Jungmannovi dle §. 48 nikdy ani tolik šetrnosti, kolik se jí obyčejně i největším zločincům dostává, t. j. aby ho byli dříve vyslechli než ho odsoudili.

Musel bych tedy býti spíše posměchu než politování hodným optimistou, kdy bych se kojil nádějí, že se tak nepatrné práci, jakou je Brus můj proti Jungmannovu slovníku, lépe povede než tomuto u tak zvaného veřejného mínění českého, které právě dotčené nepravosti místo všeobecného opovržení chválami odměňuje (srv. str. 5—8).

Jeden z hlasatelů mínění téhož obořil se na Brus můj už i dříve nežli sem jej mohl vydati. Míním č. 49 lonského Světozora, hlásající na str. 651[c], že prý „dotiskuji spis, proti Brusu matiční komise zamířený, takořka Antibrus, který podle pověstí po Praze jdoucích bude pravý div známé řezací methody“ mé.

Proti tomu a podobným klepům odkazuji ct. čtenáře své přede vším jiným k Úvodu a ku §. 58 i 59 Brusu svého. I dle těch samých totižto může se každý, komu jen o pravdu jde, snadno přesvědčiti, že je Brus můj vlastně proti všem dosavadním namířen a nemá se ku výše dotčenému tak, jak jej původce předešlého oznámení zostuditi hledí, nejspíš ani netuše, čeho se tím vlastně dopouští.

Podruhé Nákres mluvnice staročeské, složený od hlavního z nynějších patronů Světozora, skřesal anebo sřezal sem já v rozpravě, citované proti němu již i tu (str. 130) mimochodem, opravdu tak, že p. původce jeho ani jakožto c. k. minister nebyl s to, aby jej pro školy schválil. Jak se mu potom vedlo, to vyložím dle potřeby a pravdy v knize slíbené tu na str. 8, jsa ostatně úplně přesvědčen o tom, že se Nákresu téhož opravdu mohou ujímati jen lidé podobní pamfletistovi, vychválenému hned po znevážení Brusu mého.

Ani o tom nepochybuji, že se zdravý rozum národa našeho vůbec nedá na věky másti jalovými frasemi ani sebe chytřejší lstí lidí nadšených duchem Nejedlého. Stará bájka o nezbedovi, který potud měl lidi za blázny, veda sobě tak, jako kdy by se chtěl utopiti, pokud skutečně neutonul, splní se dřív anebo později i v této příčině.

Aby se to příliš pozdě nestalo, k tomu nech přispěje Brus můj, seč právě je, zkuse poprvé, mají-li pravdu protivníci naši, hlásajíce o nás o všech bez přestání, že prý se nejvíce podobáme pánům z Nemanic a na Chudobině nadutým a lenivým, chtíce jen o slávě předků svých žíti slavně a nádherně; či je pravda, že, nemajíce dosť ani duchovných ani mravních sil, abychom prospívati mohli v osvětě o své ujmě, jsme již jen mrvou pro osvětu cizí anebo rozvalinami, kde hejna netopýrův a výrů hledají a nalezají útočiště.

Podruhé nech osvítí Brus můj aspoň poněkud i Slovanům ostatním tu bezednou propasť, kde se písemné řeči jejich octnou, budou-li tak urputně pohrdati přirozenými základy svými jako čeština, pěstovaná duchem Nejedlého.

Konečně nech svědčí Brus můj i o tom, že filologie, k nížto se já dle konce §. 30 zejmena i s J. Grimmem (Gesch. der deuts. spr. 1848. S. XIII) spolu znám, „hat mich nie in der weise befriedigen können, dass ich nicht immer gern von den *wörtern* zu den *sachen* gelangt wäre; ich wollte nicht bloss häuser bauen sondern auch darin wohnen.“

UKAZATEL
věcí prakticky zvláště důležitých.
(Prvé číslo znamená pokaždé stranu, index pak u něho poznámku.)

Opravy a přídavky.

Na str. v řád.
11, 6 shora: nasmyslné m. nadsmyslné
29, 4 shora: (v pozn. 3 ke str. 8) m. (v pozn. 2 ke str. 12)
37, 6 shora: 1875 m. 1874
64, 24 shora: Slovníku m. Sborníku
68, 17 shora: dopřáti m. dopřáti místa
78, 12 zdola: J. i m. i J.
98, 8 zdola přidej: Komu by se ona nedostatečnou býti zdála, toho odkazuji k úvaze p. d^ra^ Mezníka, vyšlé o Kytici v Obzoře r. 1855 na str. 204—210 čili právě před Erbenovou předchozí zprávou o mé Skladbě. Ačkoliv ona totižto vůbec velmi příznivě zní, obsahuje přece mezi jiným i to, že prý „se Kyticí Erbenovou potěší každý, kdo vděčně zpomíná na blažené doby nevinného *mládí*, na ty utěšené chvíle, které v ráji útlého *dětství* prožil a prosnil“ a že „se básník dal ve svých pověstech více předmětem svého vypravování ovládati, než aby jej *samostatně* byl utvořil, šetře spůsobu, jakým se pověsti ty mezi lidem vyprávějí.“
156, 22 zdola: každé m. žádné
159, 10, 13 a 14 shora: jsi m. si.
175, 21 shora: po slově „českého“ přidej: mimo dětskou (na str. 6^a^, řád. 8 zd.)
191, 14 zdola: na vniveč m. vniveč.
205, 11 zdola: odsouzený m. odsouzených
239, 11 shora: 1828 m. 1830
242, 21 shora: Žádný m. Žádná.
281, 7 shora: *vyprahlého* m. *vyprahlého*.

6667 3471

